

МАТЕРІАЛИ ІV МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

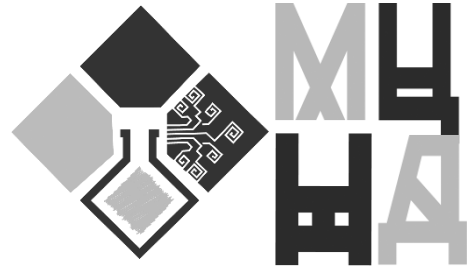
17 ЛИСТОПАДА 2023 РІК

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК, УКРАЇНА

**«РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО
СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНИЙ ДИСКУРС»**

МАТЕРІАЛИ IV
МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА: СУЧАСНИЙ ДИСКУРС

| 17 листопада 2023 рік
м. Івано-Франківськ, Україна

Вінниця, Україна
«UKRLOGOS Group»
2023

Організація, від імені якої випущено видання:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»

Голова оргкомітету: Рабей Н.Р.

Верстка: Білоус Т.В.

Дизайн: Бондаренко І.В.

Конференцію зареєстровано Державною науковою установою у сфері управління Міністерства освіти і науки «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації» в базі даних науково-технічних заходів України на поточний рік та бюлетені «План проведення наукових, науково-технічних заходів в Україні» (Посвідчення № 288 від 16.06.2023).

Матеріали конференції знаходяться у відкритому доступі на умовах ліцензії Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License (CC BY-SA 4.0).

Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс: матеріали IV Міжнародної наукової конференції, м. Івано-Франківськ, 17 листопада, 2023 р. / Міжнародний центр наукових досліджень. — Вінниця: ТОВ «УКРЛОГОС Груп, 2023. — 238 с.

ISBN 978-617-8126-88-9

DOI 10.36074/mcnd-17.11.2023

Викладено матеріали учасників IV Міжнародної спеціалізованої наукової конференції «Розвиток наукової думки постіндустріального суспільства: сучасний дискурс», яка відбулася 17 листопада 2023 року у місті Івано-Франківськ.

УДК 082:001

© Колектив учасників конференції, 2023

© ГО «Міжнародний центр наукових досліджень», 2023

ISBN 978-617-8126-88-9

© ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ I. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ЗАВОЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНИХ АПК Лотиш О.Я.	12
СТРАХУВАННЯ БІЗНЕСУ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗЕД) Заїка О.О.	15
УПРАВЛІНСЬКІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АПК В ЧЕРНІГІВСЬКІ ОБЛАСТІ Лемеш Н.П.	18

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЯК ДРАЙВЕРИ ПОВОЄННОГО РЕЗІЛЬЄНТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИ ДООПРАЦЮВАННІ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ НА 2021-2027 РОКИ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ) Ляшенко В.І., Харазішвілі Ю.М., Іванов С.В.	21
МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА Гудименко В.П.	27
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ДО МОЖЛИВОГО ЗРОСТАННЯ ЦІН НА ЕНЕРГОРЕСУРСИ Ємельянов О.Ю.	30

СЕКЦІЯ III. ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ВИЗНАЧЕННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ Сук П.Л.	33
ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ Китайчук Т.Г., Проценко М.А.	36

СПЕЦИФІКА РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ Рубежанська В.О., Остапенко Д.В.	39
--	----

УПРАВЛІННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ПІД ЧАС ВІЙНИ Гаряга Л.О., Бур С.А.	41
---	----

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА Лозов'ягін С.І.	44
---	----

МАРКЕТИНГОВО-ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК Гуцал Т.І.	46
---	----

МОТИВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОМУНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА Сидоренко І.І.	49
---	----

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ Іващенко О.М.	51
--	----

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ Бондаренко І.С.	54
---	----

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ Іщенко О.А.	57
---	----

ОЦІНКА РІВНЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ В УКРАЇНІ Іванчук Р.А.	59
--	----

УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ Диса К.П.	61
---	----

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ Будюка М.М.	63
---	----

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МОРЯ

Єсіна Я.С. 66

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПАСПОРТІВ З МАКСИМАЛЬНИМ
ВИКОРИСТАННЯМ БІОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ ЛЮДИНИ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ
ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Береговець Я.Б., Разінькова О.В. 68

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ
ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ (СУДОВА ПРАКТИКА)

Оленич І.В. 75

ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Войтко М.І. 78

ЗАХИСТ ВІД МОБІНГУ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Ляхвацька М.В. 80

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА
ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Тріфонов В.Д. 83

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Бородавко А.Ю., Котенко Т.А. 86

МІЖНАРОДНЕ КОСМІЧНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА, ЙОГО
ПРИНЦИПИ ТА ПРАКТИКА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Дмитренко Д.Д. 88

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Бочкова М.Д. 91

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, КЛАСИФІКАЦІЯ

Сабакар А.Г. 94

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ. ПРАВОВЕ
РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ В
УКРАЇНІ

Каправа Д.О., Руденко О.В. 96

ПРАВОВА СИСТЕМА США ХХ СТ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ З СУЧАСНОЮ УКРАЇНСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ Гайдук Я.Є.	98
СУЧАСНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИРІШЕННЯ МОРСЬКИХ СПОРІВ Шеремет Д.С.	100
УЧАСТЬ СУДДІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ Балюк І.А., Намясенко О.К., Шаталова Л.М.	102
ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ Бородавко А.Ю., Котенко Т.А.	105
СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ	
ВДОСКОНАЛЕННЯ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ЕТАПІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ Завістовський О.Д., Поливанюк В.Д.	110
ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ Костандян А.Р.	113
ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ З ОБ'ЄКТАМИ-НОСІЯМИ, НА ЯКИХ МОЖУТЬ БУТИ ЗАЛИШЕНІ ЯК СЛІДИ РУК, ТАК І СЛІДИ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ Юрчик Т.В.	116
СТРОКИ СПАДКУВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ Самойлова А.Р., Колісникова Г.В.	119
СЕКЦІЯ ІХ. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ	
ВИКОРИСТАННЯ УДАРНИХ БПЛА ЯК ГЕЙМ ЧЕЙНЖЕР У СУЧАСНИХ ВІЙНАХ Войтко Н.С.	121
СЕКЦІЯ Х. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ	
ВПЛИВ ІНОКУЛЯЦІЇ НАСІННЯ СОЇ НА СТРУКТУРУ ВРОЖАЮ Куриленко Ю.В., Ходаніцька О.О.	123

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ В ФІЛІЇ «КОРОСТЕНЬСЬКЕ ЛІСОМИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО» Турко В.М., Алексін Р.С.	126
--	-----

СЕКЦІЯ XII. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МОЛЕКУЛЯРНОЇ КУХНІ Сцьольна С.А.	128
--	-----

СЕКЦІЯ XIII. ВИДАВНИЦТВО ТА ПОЛІГРАФІЯ

ПІДГРУНТЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ ДОДАТКУ ДЛЯ ШВИДКОГО ЗАМОВЛЕННЯ ТА ДОСТАВКИ ЇЖІ Борзих Т.Ю.	134
--	-----

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ НАДХОДЖЕННЯ АГРОХІМІКАТІВ ІЗ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ДО ПОВЕРХНЕВИХ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ Юрченко А.І., Величко Г.М.	136
--	-----

СЕКЦІЯ XV. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ФРЕЙМВОРК РОЗРОБКИ ІНТЕРФЕЙСІВ КОРИСТУВАЧА SWIFTUI Матвеев А.Ю.	142
---	-----

СЕКЦІЯ XVI. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

АНАЛІЗ ОРБІТАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ НИЗЬКООРБІТАЛЬНОЇ ОБЛАСТІ НАВКОЛОЗЕМНОГО ПРОСТОРУ Гольштейн Ю.М.	144
---	-----

ІНФОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ НЕЙРОМЕРЕЖЕВОЇ СИСТЕМИ ГЕНЕРУВАННЯ ЗОБРАЖЕНЬ ЗА ЇХ ОПИСОМ Копач Б.В.	148
--	-----

СЕКЦІЯ XVII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ВЗАЄМОДІЯ ЛЮДИНИ ТА ЦИФРОВОГО СВІТУ: АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ Рисухіна О.С., Потрашкова Л.В.	150
МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧІ АДАПТАЦІЇ ВЕБ-САЙТУ З ВИКОРИСТАННЯМ А/В ТЕСТУВАННЯ ТА ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ Бугайов В.Ю., Козловський А.В.	152
ОГЛЯД МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ІТ-ПОСЛУГ Корніцький С.В., Мощенко І.О.	154

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОДЕЛІ ГРТ НА ДИСТАНЦІЙНИЙ УЧБОВИЙ ПРОЦЕС З ФІЗИКИ В ТЕХНІЧНОМУ ЗВО Шамшин О.П.	156
--	-----

СЕКЦІЯ XIX. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ДО ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИХ АСПЕКТІВ У ТВОРЧОСТІ МАЙКА ЙОГАНСЕНА Нідзельська О., Башманівський В.	158
ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЇ СМУТКУ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ Азарова А.В.	160
МІФОЛОГІЧНА ОСНОВА ОБРАЗІВ ДУХІВ У ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ «ДЗЯДИ» АДАМА МІЦКЕВИЧА Паньків Х.В., Ткачук Т.О.	163
МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК КОНЦЕПТ Андрухович А.А.	166
СПОРТИВНІ МЕДІА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ Андрусенко Я.С.	168

ТОПОС ДОМУ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ
Семенюк О.Б. 170

ФОРМУВАННЯ КОРПУСУ ВИБІРКИ ТЕРМІНІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЇХ ТЕМАТИЧНОЇ
КЛАСИФІКАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДВИГУНОБУДУВАННЯ)
Співак І.В. 173

СЕКЦІЯ ХХ. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ
Соколова Н.Д., Бабенко В.М. 175

СЕКЦІЯ ХХІ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ТА БОГОСЛОВ'Я

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРУ В ІВ. 18:1 – 19:42
Рудяк Д.Т. 177

СЕКЦІЯ ХХІІ. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS
Kovalova K.V. 179

USE OF DISCUSSION STRATEGIES AT ENGLISH CLASSES
Feshchuk A., Halatsyn K. 182

ВИКОРИСТАННЯ КАРТИН Д. ЗОЛАНА ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ МОНОЛОГІЧНОГО
МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ
Головащенко В.А. 184

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ В
ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ З ГЕОГРАФІЇ
Панфелюк М.В., Гарбар О.В. 187

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ФАНТОМНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ПРОХІДНОСТІ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ У МЕДИЦИНІ НЕВІДКЛАДНИХ СТАНІВ
Курсов С.В., Скоропліт С.М., Кіношенко Є.І. 190

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ
ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ
Усенко С.В. 193

ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ
ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРІЯ ЕМПІРИЧНОГО ТА КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ
Піддячий В.М. 195

ПОРТРЕТИ ХАРКІВСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ У СУЧАСНОМУ ПРОСТОРИ. ВОЛОДИМИР СОЛЯНИКОВ Якубов Медет	197
РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ СЮЖЕТНИХ КАРТИН Бондарчук М.О.	199
СТОРИТЕЛІНГ ЯК МОТИВАЦІЯ ЧЕРЕЗ ЕМОЦІЙНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ Тишковець Д.А.	202
ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ Кульбіда Ю.М.	205
ТЕХНОЛОГІЯ «ЛЯЛЬКА ЯК ПЕРСОНА» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ Головня Ю.П.	208
ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИВАЛЬНИХ БЕСІД З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЕСТОНСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ Шира А.О.	211
ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО Лисенко Д.Д., Татарко І.В.	214
ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОГО ДИХАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ НАВЧАЛЬНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО КОЛЕКТИВУ Онойченко П.В., Пономарьова А.О.	219

СЕКЦІЯ ХХІІІ.

ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ПОСТКОВІДНА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ Романовська Д.Д.	222
--	-----

СЕКЦІЯ ХХІV.

МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ АНЕСТЕЗІЇ: ВИБІР МЕТОДУ АНЕСТЕЗІЇ В УКРАЇНІ Каріна Д.С., Кузьміна Д.О., Долженко М.О.	225
--	-----

РЕЗИСТЕНТНІСТЬ АНТИБІОТИКІВ У ЛІКУВАННІ АКНЕ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ Яремчук І.І.	229
--	-----

**СЕКЦІЯ XXV.
ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ**

АВТОРСЬКА ПІСНЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАРАТИВІВ
СУСПІЛЬНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Сліпченко Ю.О. 232

**СЕКЦІЯ XXVI.
КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО**

ГЕНЕРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ХУДОЖНИКА

Михайлов М.Г. 234

СЕКЦІЯ І. ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ, МАКРО- ТА РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЙ ЗАВОЮВАННЯ ГЛОБАЛЬНИХ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ВІТЧИЗНЯНИХ АПК

Лотиш О.Я.

канд. екон. наук., доцент,
доцент кафедри економіки та економічної теорії
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль, Україна

Складність аграрного виробництва та його особливості визначають своєрідність підходів та методів управління інноваційним процесом, поєднання різних типів інновацій, посилення ролі держави у стимулюванні інновацій. Управління інноваційним процесом є обов'язково передбачає узгоджене бачення його учасниками перспектив розвитку АПК, яке має супроводжуватися переходом від господарського укладу до розвитку галузей на сучасних інноваційних продуктах, технологіях, техніці, тобто розробку стратегії інноваційного розвитку. Стратегія представляє загальну мету, модель та інструменти розвитку, пріоритети, роль різних учасників у інноваційному процесі. Стратегічна мета інноваційного розвитку полягає у створенні динамічно розвивається, збалансованого та конкурентоспроможного агропромислового комплексу, що забезпечує високий рівень життя сільського населення. Сільське господарство провідних аграрних економік світу відповідає рівню та технологіям шостого технологічного укладу, розвиток якого пов'язаний з результатами трансферу інновацій у галузі застосування нано- та біотехнологій, альтернативної енергетики, нових інформаційних технологій. Більшість українських товаровиробників демонструють рівень виробництва відповідно до третього-четвертого технологічного укладу, що ставить підвищені вимоги до модернізації вітчизняної аграрної галузі та розробки, впровадження і використання інновацій, роблячи це одним із ключових принципів стратегічного розвитку [1].

На вітчизняних підприємствах АПК інноваційна діяльність – це сукупність взаємопов'язаних послідовних дій із створення нової або поліпшеної сільгосппродукції або її переробки, оригінальних моделей її виробництва в умовах постійного розвитку НТП. Інноваційна ж активність сільськогосподарських виробників є агрегованою оцінкою інтенсивності створення, впровадження та практичного використання інновацій [3].

Інтегральними складовими стратегічної мети інноваційного розвитку АПК можуть стати три комплексні напрямки:

1) ефективний агробізнес, що включає комплекс проектів з реконструкції та технічного переоснащення тваринницьких ферм на новому технологічному рівні, придбання сільськогосподарської техніки, придатної для впровадження сучасних технологій виробництва продукції рослинництва, поширення нових сортів

сільськогосподарських культур та порід тварин, розвиток виробництва екологічно чистої продукції, модернізація потужностей та будівництво нових підприємств харчової та переробної промисловості;

2) АПК територій як єдина система, що передбачає створення вертикально інтегрованих структур холдингового типу, утворення мобільних високотехнологічних міжгосподарських підрозділів, розвиток кооперації, інформаційно-консультаційної, консалтингової діяльності та інфраструктури агровиробництва;

3) якість життя сільського населення територій, що включає розвиток особистих підсобних господарств населення, системи заготівель сільськогосподарської продукції, виробленої в особистих підсобних господарствах населення, підсобних промислів та виробництв, соціальний розвиток села, забезпечення доступу дрібнотоварних господарств до фінансових ресурсів.

Основним інноваційним продуктом, що впливає на формування ефективної стратегії завоювання глобальних конкурентних переваг вітчизняними підприємствами АПК є цифровізація. На практиці це втілюється в електронний документообіг, точне землеробство, включно з дронами та БПЛА, датчики та сенсори, супутникові знімки (NDVI), мобільні програми, Big Data-технології, чатботи тощо. На рівні споживчих переваг майбутнє галузі визначають розвиток напряму персонального харчування, індивідуально підбраного відповідно до ДНК-аналізу, аналізу мікробіому, показників крові тощо, а також тренд флекситаріанства – заміни частини раціону тваринного походження на рослинний. У частині держрегулювання максимальний вплив на галузь мають Green Deal EU policy і Carbon farming demands – вимоги до стійкості та зниження вуглецевого сліду під загрозою ризику втратити доступ до розвинених платоспроможних ринків. (рис. 3.6).

Аналіз діяльності основних аграрних гравців в Україні дає змогу виокремити наступні інноваційні підходи до формування стратегій завоювання глобальних конкурентних переваг [4; 5]:

1. Зміна вектора розвитку фірми від сировинного до кулінарного.

2. Real-time Analytics – система електронного документообігу, що передбачає програму обліку зерна, мобільні застосунки для агрономів, фермерів, служби безпеки, облікову систему «Книга нарядів онлайн» і Telegram-бот, через який можна погодити документ із використанням електронного підпису – і все це в повній відповідності до законодавства та з необхідною системою захисту. Після переходу в онлайн час укладання договорів скоротився з тижня до одного-двох днів, а процес став прозорішим.

3. Стратегія вертикальної інтеграції та повного циклу: метрики пов'язані з пайплайном (кількістю) гіпотез інноваційних продуктів, сервісів і бізнес-моделей; визначено мету за кількістю пілотних запусків і впровадження успішних тестів; докладно розроблений алгоритм визначає всі кроки від гіпотези до пілота й масштабування.

4. Інноваційна екосистема Digital Agribusiness (DAB): впровадження елементів точного землеробства – диференційоване внесення добрив, насіння тощо й запровадили віддалений контроль і моніторинг усіх операцій в он-лайн. Дані автоматично акумулюються, аналізуються та використовуються для формування моделей вирішення проблем у майбутньому за допомогою Machine Learning.

5. Концепція AgriChain – комплексна система IT-рішень, що оптимізує роботу всіх напрямів діяльності, яка передбачає повну інтеграцію з обліковою системою 1С, системою GPS-моніторингу, супутниковими та метеорологічними даними, які

консолідується в системі для аналізу й ухвалення ефективних рішень і використовуються як частина бізнес-процесів.

Отже, інноваційні технології вже невіддільні від українського сільського господарства: своєчасне сповіщення про різку зміну погоди, ринкові котирування, формування блокчейн-ланцюжків постачань, оцифрування, розумні ферми, точне землеробство – усе це вже не «експеримент на нульовій стадії», а базові складові агробізнесу.

Сучасні методологічні засади стратегії інноваційного розвитку АПК визначають її як узгоджене бачення різними учасниками її реалізації на всіх територіальних рівнях перспектив розвитку АПК, який має супроводжуватися переходом від господарського укладу, що склався, до розвитку галузей на сучасних інноваційних продуктах, технології, техніка на основі широкого використання інноваційних можливостей. Основними групами інноваційних проектів для АПК можуть виступати селекційно-генетичні, виробничо-технологічні, організаційно-управлінські та економіко-соціо-екологічні інновації, комплексна реалізація яких дозволить забезпечити досягнення цілей стратегії інноваційного розвитку [2]. У системі програмного розвитку АПК територій стратегія інноваційного розвитку визначає пріоритети у сфері економічного розвитку та розглядає комплексні та цільові програми розвитку галузей АПК як механізми реалізації цих пріоритетів.

Таким чином, аналіз ситуації, що склалася, дозволяє дійти висновку, що вітчизняні виробники реалізують окремі інноваційні проекти, але поширеність інновацій у АПК загалом залишається досить низькою. Це вказує на незначний внесок аграрної галузі у становленні інноваційного розвитку української економіки. Інноваційний процес в АПК ставить безліч проблем, які потребують якнайшвидшого вирішення. Очевидно, що впровадження досягнень науки і техніки є лише однією зі складових інноваційного процесу, який охоплює створення, освоєння, впровадження та розповсюдження нових технологій як для традиційних продуктів, так і для виробництва таких видів продукції, які мають науково-технічну новизну і задовольняють нові суспільні потреби.

Список використаних джерел:

1. Гонтарук Я.В. Перспективні напрями розвитку переробних підприємств АПК в умовах інтеграції у світовий економічний простір. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2019. № 9. С. 122-131.
2. Гонтарук Я.В. Розвиток інноваційної діяльності на переробних підприємствах АПК. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2020. № 1. С. 199-215.
3. Мазуренко О.В. Інноваційне забезпечення аграрного сектору економіки: аналіз стану. Економіка АПК. 2019. № 12. С. 37-45.
4. Осецький В.Л., Куліш В.А. Інноваційна індустріалізація в агропромисловому комплексі України. Економіка АПК. 2020. № 4. С. 54-65.
5. Поліщук Н.В., Погомій Н.В. Розвиток інноваційної діяльності підприємств АПК. Регіон. бізнес-економіка та управління. 2019. № 2. С. 76-82.

СТРАХУВАННЯ БІЗНЕСУ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (ЗЕД)

Заїка Олексій Олександрович

аспірант

*Державна установа «Інститут регіональних досліджень
ім. М. І. Долішнього НАН України», Україна*

директор з питань експорту

ДП ДГЗП «Спецтехноекспорт», м. Київ, Україна

На сьогоднішній день Україна майже два роки перебуває в стані повномасштабної війни, відповідно, весь бізнес, що продовжує працювати на території України та виконувати зобов'язання згідно з контрактом перед іноземними партнерами, перебуває в стані ризику. Отож, розуміємо, що питання страхування наразі є дуже важливими та актуальними. Підприємства, які займаються зовнішньоекономічною діяльністю, постійно перебувають у зоні високого ризику, а з початком повномасштабної війни підприємницькі ризики лише збільшилися, тому існує можливість зазнати втрат від своєї фінансово-господарської діяльності. Для уникнення таких збитків необхідно використовувати страхування.

Страхування в ЗЕД – це міжнародні економічні відносини щодо захисту майнових інтересів суб'єктів господарювання різних форм власності протягом періоду, в якому відбуваються певні події/страхові випадки за рахунок майнових коштів, що оформлюються зі сплачених ними майнових внесків (страхової премії [1]. На теперішній час у ЗЕД розрізняють три галузі страхування, зокрема:

- майнове страхування,
- особисте страхування,
- страхування відповідальності.

У сфері зовнішньоекономічних відносин передбачають комплексні види страхування. Це поєднання в єдиному страховому полюсі кількох видів страхування. Представимо схематично на рис. 1 майнове страхування, зокрема, страхування відповідальності.

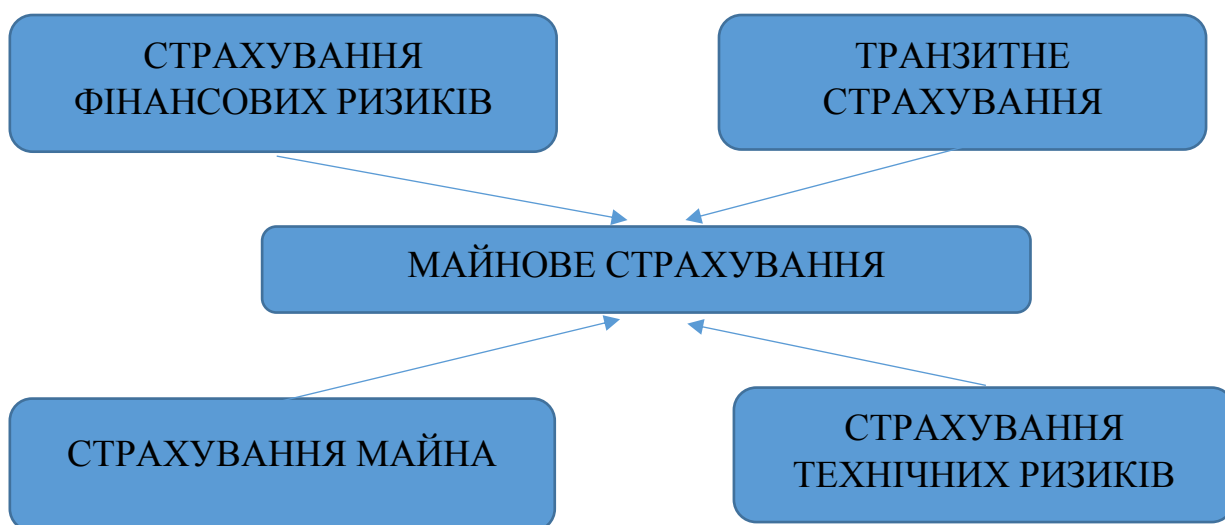

Рис. 1. Майнове страхування

Сучасне страхування передбачає широкий вибір послуг, пов'язаних, із ЗЕД [2]:

- страхування різних зовнішньоекономічних операцій та контрактів;
- страхування «Карго», тобто, страхування вантажів;
- страхування «Каско», тобто, страхування транспортних засобів.

Об'єктом майнового страхування є товарно-матеріальні цінності та майнові інтереси страхувальника. Найчастіше серед майнових видів страхування застосовують наступні:

- страхування вантажів;
- страхування морських суден;
- страхування повітряних суден;
- страхування автомобілів;
- страхування експортно-імпортних кредитів;
- страхування збитків від зупинки виробництва або комерційної діяльності;
- страхування майна, що перебуває за кордоном;
- страхування майна перевізників від вогню та інших небезпек;
- інші види майнового страхування [3].

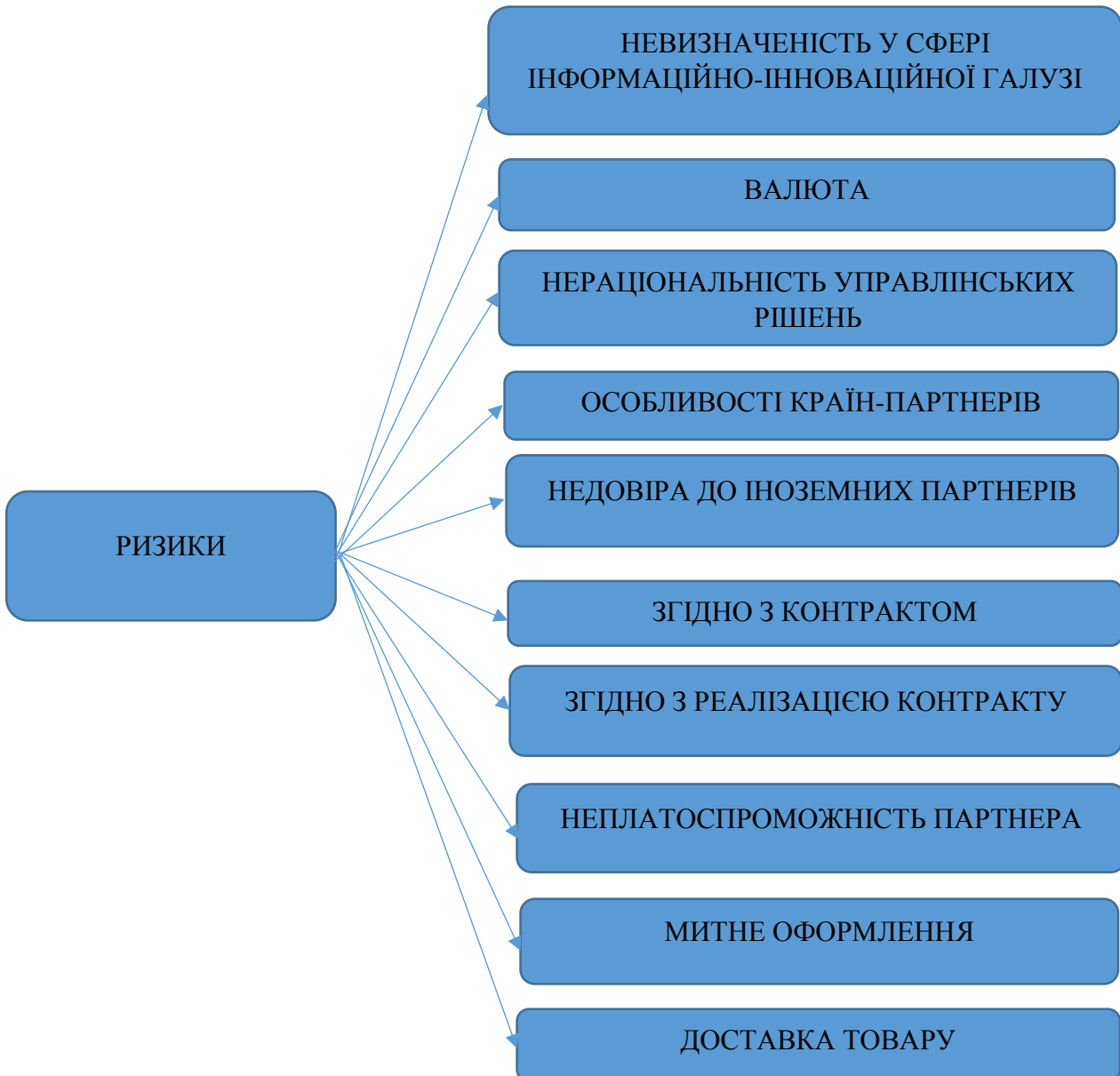

Рис. 2. Види ризиків бізнесі ЗЕД

Страховання відповідальності – відповідальність перед третіми особами (фізичними, юридичними) внаслідок будь-якої діяльності або бездіяльності страхувальника.

До цієї галузі ЗЕД можна зарахувати:

- міжнародний поліс цивільної відповідальності для власників автотранспортних засобів;
- страхування цивільної відповідальності перевізників;
- страхування професійної відповідальності, зокрема, митних брокерів, юридичних консультантів, приватних нотаріусів, адвокатів;
- інші види страхової відповідальності.

Особисте страхування – це страхування від нещасних випадків іноземних громадян, а також – громадян даної країни, які від'їжджають за кордон.

На теперішній час існує понад двісті видів ризиків, які тісно переплітаються в бізнесі ЗЕД і яких потребують страховики [4]. Традиційно їх можна об'єднати в 10 груп, які представимо на рис. 2.

Отже, страховий бізнес у ЗЕД – це комплекс видів страхування. Передусім, це страхування від ризиків, які виникають у процесі зовнішньоекономічних операцій, з метою забезпечення захисту інтересів як вітчизняних, так і закордонних учасників ЗЕД відповідних форм міжнародної співпраці.

Список використаних джерел:

1. Бабенко В. Комплекси розподілу страхових послуг у промислово розвинених країнах. «Економіка України», 2007, № 7, с. 82-87.
2. Семчук Ж. В Особливості страхування зовнішньоекономічної діяльності підприємств. URL: <https://www.economy.nayka.com.ua>
3. Фурман В. М. Страхування ризиків зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. В.М. Фурман // Фінанси України – 2004, № 4, с. 120-127.
4. URL: <https://www.economy.nayka.com.ua>

УПРАВЛІНСЬКІ ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ АПК В ЧЕРНІГІВСЬКІ ОБЛАСТІ

Лемеш Ніна Петрівна

магістрантка

університет Григорія Сковороди в Переяславі, Чернігівська обласна рада, Україна

Публічне управління виконує чотири найважливіші функції взаємодії влади й суспільства у формуванні політики, що виражає публічний інтерес: артикуляції суспільних інтересів; публічного контролю діяльності влади й стану справ у суспільстві, у державі, в економіці, у соціокультурній сфері; впливу на формування державної політики; політичної освіти громадян. Механізми публічного управління забезпечують можливості представлення та узгодження позицій заінтересованих сторін у прийнятті політичного, політико-управлінського рішення. Сільськогосподарське виробництво в Україні, є найбільш динамічно розвиваючою галуззю економіки України, яка забезпечує 11% загального обсягу ВВП. В сучасних умовах в сільському господарстві України представлені такі основні форми господарювання: фермерські господарства, особисті селянські господарства та сільськогосподарські підприємства (переважно у вигляді інтегрованих структур агропромислового комплексу – агрохолдингів). За сучасних умов господарювання виникає необхідність теоретичного обґрунтування розвитку системи сільськогосподарської кооперації, що є особливо актуальним для особистих селянських господарств, які виробляють переважну кількість сільськогосподарської продукції. Розвиток сільськогосподарської кооперації перш за все залежить від інституційного забезпечення, а саме: державної підтримки, яка головним чином виявляється у створенні відповідної законодавчої бази, сприятливої для розвитку сільськогосподарської кооперації в Україні, а також у фінансовій підтримці створення матеріально-технічної бази кооперативів.

Розвиток сучасного агросектора неможливий без ефективної взаємодії суб'єктів господарювання з органами державної влади та управління. Їх стан може відігравати як позитивну роль, виступаючи механізмом сприяння та прискорення соціально-економічного процесу, що є основним завданням держави. Взаємодія публічної влади та суб'єктів господарювання в агросекторі розглядається як система суспільних відносин між структурами політичної та ринкової влади з приводу використання ними у своїх специфічних інтересах всієї сукупності економічних ресурсів суспільства. Необхідність взаємодії і співпраці публічної влади та ринкових суб'єктів господарювання в агросфері посилюється через прогресивний розвиток суспільства і економіки, зростання ступеня усупільнення виробництва, що виявляється в ускладненні технологічних зв'язків і взаємозалежності виробників, інтеграційних процесів на національному і наднаціональному рівнях, ускладненні у зв'язку з цим як державної, так і господарської діяльності. Ринкові структури АПК розглядають у цих умовах публічну владу не тільки як арбітра і регулятора загальних умов, які забезпечують їх життєдіяльність, в тому числі і матеріальних у вигляді об'єктів виробничо-господарської і соціальної інфраструктури, а й як потужного господарюючого суб'єкта, і, відповідно, важливого партнера по бізнесу, потенційного замовника – споживача вироблених товарів та послуг. Для забезпечення ефективної співпраці органів публічної влади та суб'єктів господарювання в Україні необхідно: реалізувати нову державницьку роль еліти, яка є політичною, а не номенклатурною,

що контролює публічну владу і суб'єктів господарювання в агросекторі одночасно; знайти в ході суспільної дискусії консенсус щодо державного устрою, який відповідатиме завданням стратегічного розвитку в нових глобальних координатах, і буде ціннісним орієнтиром для населення; організувати співпрацю і співвідповідальність суспільства, публічної влади та суб'єктів господарювання за пошук і реалізацію відповідей на виклики і ризики розвитку XXI ст., що формують нові координати буття з надзвичайною невизначеністю і ризикованістю.

Сучасний стан агропромислового комплексу Чернігівської області свідчить, що область здавна відома як регіон із добре розвинутим сільськогосподарським виробництвом. У галузевій структурі валової продукції сільського господарства провідне місце належить рослинництву, питома вага якого становить понад 80%, тваринництва – до 20%. Водночас сільськогосподарське виробництво повільно відходить від екстенсивної моделі господарювання, що може поставити під загрозу перспективи сталого розвитку регіону в умовах кліматичних змін: відсутнє впровадження сучасних технологій та методів господарювання у сільському господарстві; зростання виробництва в рослинництві супроводжується розширенням посівних площ під вирощування ґрунтовиснажувальних культур; зберігаються структурна незбалансованість галузі, низька частка тваринництва у структурі сільського господарства та структурний дисбаланс в експорті продукції сільського господарства з переважанням агросировини; на стадії формування знаходиться інфраструктура підтримки сільськогосподарських виробників, недостатнім є рівень матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств регіону; низькими є темпи будівництва житла та об'єктів соціальної інфраструктури у сільських районах. Реалізація стратегії удосконалення управління розвитком АПК дасть можливість: підвищити конкурентоспроможність АПК області на внутрішньому і на зовнішньому ринках; сформувати сучасну ефективну модель управління розвитком агросектора регіону; забезпечити підвищення стабільності соціально-економічного розвитку регіону на підґрунті диверсифікації його економіки; сприяти розвитку підприємницької діяльності та створенню нових робочих місць в агросфері на місцевому рівні; збільшити надходження до місцевих бюджетів і підвищити спроможність фінансування регіональних цільових програм; сприяти збільшенню доходів населення, поліпшенню умов і якості життя та особистого розвитку жителів області.

Очікуваними результатами реалізації стратегії удосконалення управління розвитком регіонального агропромислового комплексу є такі: забезпечення населення регіону та країни високоякісними продуктами харчування широкого асортименту, нарощування експортного потенціалу агропромислового комплексу області; підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції регіону; збільшення частки екологічно чистої продукції в обсязі сільськогосподарського виробництва області; підвищення ефективності використання земельних ресурсів, поліпшення їх якісного стану, зменшення площ еродованих земель, що перебувають в активному сільськогосподарському обробітку; поліпшення виробничої та ринкової інфраструктури, скорочення проміжних ланок і термінів доставки продукції в ланцюзі "з лану до столу", поліпшення якості продукції за рахунок поліпшення умов її зберігання; розвиток підприємництва на селі та створення нових робочих місць як в аграрному секторі, так і в несільськогосподарських галузях; поліпшення демографічної ситуації та умов проживання у сільській місцевості.

Перспективним для розвитку агропромислового виробництва Чернігівської області є кластерна організація агропромислового виробництва, при якій

створюються умови для конкурентоспроможного розвитку як великих, так і середніх та малих структур агробізнесу, їх інтеграції на засадах спільної діяльності й державно-приватного партнерства на території області. Кластер у сільському господарстві – це міжгосподарське територіальне об'єднання не тільки взаємодоповнюючих підприємств (як великого аграрного бізнесу, так і малого сільськогосподарського підприємництва), що співпрацюють між собою, формуючи замкнутий технологічний цикл великотоварного виробництва й реалізації конкурентоспроможної кінцевої продукції (товарів, послуг) при збереженні юридичної самостійності його учасників. На території Чернігівської області відповідно до українського правового поля можуть бути створені три типи великотоварних агропромислових об'єднань кластерної організації: Самоврядне продуктове агропромислове об'єднання суб'єктів господарювання; Самоврядне науково-виробниче агропромислове об'єднання виробників тієї або іншої інноваційної продукції для аграрної сфери; Самоврядне територіально-виробниче агропромислове об'єднання (районне, обласне). Кластерна організація розвитку на основі поглибленої спеціалізації та концентрації агропромислового виробництва з урахуванням природних, земельних, інших ресурсних і просторових переваг Чернігівської області стає в сучасних умовах основним інтеграційним механізмом забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій. Базовими програмними документами забезпечення цього розвитку в умовах децентралізації владних повноважень мають стати програми соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад Чернігівської області, в основу яких покладені узгоджені за часом реалізації й обсягами фінансування місцеві (сільські (селищні) та районні) інноваційно-інвестиційні проекти й бізнес-плани виробничого і соціального спрямування, переважно з використанням кластерних підходів до організації розвитку. Ці програми мають бути середньостроковими (розробленими на період до п'яти років), оскільки за результатами їх належного обґрунтування та виконання жителі тієї або іншої сільської території оцінюватимуть спроможність політичних сил реалізовувати свої передвиборні програми. Публічно-управлінська діяльність в сфері агропромислового комплексу Чернігівської області працює над основними чотирма пріоритетними напрямками діяльності: розвиток галузі тваринництва шляхом збільшення виробництва м'ясо-молочної продукції, чисельності худоби та птиці; розвиток рослинництва, головною умовою якого є збільшення урожайності зернових та плодоовочевої групи; технічне переоснащення галузі АПК, будівництво та реконструкцію об'єктів виробничої інфраструктури; підвищення рівня життя та праці сільського населення поряд із розвитком сільських територій.

Список використаних джерел:

1. Держкомстат України [Електронний ресурс] // Інтернет-портал Державного комітету статистики України. Електронні дані. Дата доступу: 19.12.2020. <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Попова О.Л. Сталий розвиток агросфери України: політика і механізми / О.Л. Попова; НАН України, Ін-т екон. та прогнозів. К.: 2019. 352 с.
3. Притула Н. Сучасний стан та актуальні проблеми розвитку АПК / Н. При-тула // Держава та регіони. 2019. №3. С. 157-163.

СЕКЦІЯ II. ПІДПРИЄМНИЦТВО, ТОРГІВЛЯ ТА СФЕРА ОБСЛУГОВУВАННЯ

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЯК ДРАЙВЕРИ ПОВОЄННОГО РЕЗІЛЬЄНТНОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА ПРИ ДООПРАЦЮВАННІ РЕГІОНАЛЬНИХ СТРАТЕГІЙ НА 2021-2027 РОКИ (НА ПРИКЛАДІ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Ляшенко Вячеслав Іванович

Доктор економічних наук, професор, завідувач відділу
Інститут економіки промисловості НАН України, м.Київ, Україна

Харазішвілі Юрій Михайлович

Доктор економічних наук, с.н.с., головний науковий співробітник
Інститут економіки промисловості НАН України, м.Київ, Україна

Іванов Сергій Володимирович

Член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук
Інститут економіки промисловості НАН України, м.Київ, Україна

У процесі ідентифікації рівня сталого розвитку Харківської області у безпековому вимірі частина індикаторів стає критичними загрозами, які заважають досягненню рівня сталого розвитку, тому постає надзвичайна актуальність наукового обґрунтування визначення загроз та проблемних складових сталого розвитку у безпековому вимірі для подальшого обґрунтування пріоритетних напрямів інституційних заходів їхнього подолання. Нами в результаті аналізу проблемних складових та відповідних індикаторів було виявлено чотири стратегічних напрями інституційних заходів, від реалізації яких залежить покращення визначених проблемних індикаторів сталого розвитку: 1) застосування макроекономічних важелів зростання економіки; 2) стимулювання інноваційної та науково-технологічної діяльності; 3) підвищення рівня та якості життя населення; 4) заходи детінізації та антикорупційної діяльності.

Визначені стратегічні напрями інституційних заходів дозволяють охопити практично всі індикатори сталого розвитку на регіональному рівні (10 складових та 60 індикаторів). Для оцінки впливу на індикатори сталого розвитку визначених стратегічних напрямів пропонується використовувати мультиплікатори впливу, розраховані за допомогою моделі загальної макроекономічної рівноваги та модель функції сукупної пропозиції на базі модифікованої виробничої функції Кобба-Дугласа. Такий підхід дає наукову основу проектування інституційних заходів подолання загроз сталому розвитку.

Окремої уваги заслугоує і потенціал покращення тих чи інших властивостей економіки регіонів, зокрема їх стійкості (резильєнтності) та здатності до адаптації

сучасним викликам та ризикам у воєнних та повоєнних умовах. Також важливим видом наявних у регіонах економічних можливостей є потенціал ресурсозбереження та енергоефективності, реалізація якого відображається у ресурсозберігаючій моделі розвитку, впровадженні інновацій та у технологічних змінах, що відбуваються. Зокрема, суттєвого значення для забезпечення конкурентоспроможності регіональної економіки набуває впровадження енергозберігаючих та інших інноваційних проєктів. Проте, на шляху до такого впровадження постають різноманітні бар'єри, зокрема економічні та науково-технологічні, подолання яких потребує наявності в регіонах на підприємствах розвинутої організаційно-ресурсної бази для їх інноваційної та науково-технологічної діяльності.

Ця база має включати такі головні складники, як: 1) наявні обсяги ресурсів, які використовуються або можуть бути застосовані при провадженні інноваційної та науково-технологічної діяльності; 2) взаємозв'язки між різними видами та елементами наявних ресурсів, які використовуються або можуть бути застосовані при провадженні інноваційної та науково-технологічної діяльності; 3) способи використання ресурсів інноваційної та науково-технологічної діяльності, які відображаються у певних технологічних процесах, що застосовуються при створенні та впровадженні нововведень; 4) компетенції у сфері управління ресурсами, які використовуються або можуть бути застосовані при провадженні інноваційної та науково-технологічної діяльності.

При цьому ресурси, що є складниками організаційно-ресурсної бази інноваційної та науково-технологічної діяльності, можуть бути поділені за: економічним змістом (людські, технічні, матеріальні, фінансові, інформаційні), стадією інноваційного процесу (ресурси, які використовуються: для створення нововведень, для впровадження нововведень, з метою забезпечення прибуткового функціонування раніше реалізованих інноваційних та науково-технологічних проєктів); місцем знаходження (ресурси, які знаходяться на самих підприємствах регіону, та ресурси, якими володіють інші учасники інноваційної та науково-технологічної екосистеми регіону - суб'єкти інноваційної інфраструктури). При цьому результат використання окремих видів ресурсів інноваційної та науково-технологічної діяльності може виступати ресурсом для подальших етапів її провадження. Стосовно компетенцій з питань управління ресурсами інноваційної та науково-технологічної діяльності, то ці компетенції можна поділити: за видами операцій з ресурсами, за видами ресурсів, управління якими відбувається, за функціями управління цими ресурсами тощо в процесі розробки регіональних планувальних документів стратегічного та поточного характеру відповідно до чинного законодавства.

Слід відмітити ту обставину, що організаційно-виробнича база інноваційної та науково-технологічної діяльності екосистеми регіону має ієрархічну побудову і містить три головні рівні, а саме: 1) нижчий рівень (підприємства, інститути, університети, стартапи)- включає ресурси, які беруть безпосередню участь у провадженні інноваційної та науково-технологічної діяльності суб'єкта господарювання. Суб'єкти цього рівня характеризуються трьома головними параметрами обсягами відповідних ресурсів, їх якістю та компетенціями з управління інноваційними проєктами підприємства, установи; 2) середній рівень (регіональні галузеві та фінансові установи, асоціації) - включає ресурси (зокрема, фінансові), які є необхідними для одержання тих ресурсів, які беруть безпосередню участь у провадженні інноваційної діяльності суб'єкта господарювання. Для суб'єктів цього рівня характерними є - обсяги відповідних ресурсів, їх якість та компетенції з управління ресурсами інноваційної та науково-технологічної діяльності нижчого

рівня; 3) вищий рівень (регіональні органи влади та місцевого самоврядування,)-включає ресурси (зокрема, інформаційні), які є необхідними для управління організаційно-ресурсною базою інноваційної діяльності середнього рівня. Цей рівень характеризується наступними головними параметрами: обсягами відповідних ресурсів, їх якістю та компетенціями з управління ресурсами інноваційної та науково-технологічної діяльності середнього рівня. Таким чином, організаційно-ресурсна база інноваційної екосистеми регіону є складною системою, належне функціонування якої є однією з головних умов успішності перебігу інноваційних та науково-технологічних процесів на підприємствах регіону.

Інноваційними аспектами забезпечення розвитку Індустрії 4.0 у ЄС на європейській кластерній платформі є підтримка зеленого переходу з енергоефективності та ресурсоефективності, а також скорочення викидів у європейському бізнесі [1]. Європейська комісія почала приділяти особливу увагу змінам щодо розвитку Індустрії 4.0 з 2015 року, коли було відзначено, що Європа перебуває на початку цифрової промислової революції, яка обіцяє більшу гнучкість виробництва та інші переваги, але вже далі були поставлені завдання подвійного переходу, отже, не тільки цифровізація, а і екологія [2].

У Звіті Європейського Парламенту 2016 року щодо розвитку Індустрії 4.0, її економічної та наукової політики відзначено потенціал ініціативи і зміни парадигми бізнесу та наслідки цієї трансформації. Ґрунтовність дослідження полягала у визначенні заходів, які можуть бути вжиті, щоб збільшити переваги та обмежити загрози від Індустрії 4.0 [3]. Прискорення розробки та впровадження нових інноваційних рішень у різних секторах через мобілізацію ресурсів, а також через досягнення цілей Європейської зеленої угоди як перехід до циркулярної Індустрії забезпечується новою програмою досліджень та інновацій ЄС (2021-2027) Horizon Europe [6], яка бореться зі зміною клімату, допомагає досягти Цілей сталого розвитку ООН і підвищує конкурентоспроможність і зростання ЄС. Програма сприяє співпраці та посилює вплив досліджень та інновацій у розробці, підтримці та впровадженні політики ЄС, одночасно вирішуючи глобальні виклики, вона підтримує створення та краще розповсюдження відмінних знань і технологій, спрямована на створення робочих місць, залучає кадровий резерв ЄС, стимулює економічне зростання, сприяє промисловій конкурентоспроможності. В ній беруть участь юридичні особи з ЄС та асоційовані країни, серед яких і Україна.

Парадигма «Індустрії 4.0» породила нові можливості та виклики для європейських компаній, що має бути враховано Україною в умовах євроінтеграції. Щоб підвищити свою конкурентоспроможність і ефективність, компанії мають посилити цифрову трансформацією виробничих і логістичних ланцюжків (розумне виробництво) і продуктів (розумні взаємопов'язані об'єкти), а також врахувати зелений перехід. Інноваційність впливу Індустрії 4.0 полягає і у розширенні кола зацікавлених сторін, зокрема, щодо освітньої складової. Виникає необхідність перенавчання великої кількості працівників інноваційним моделям і технологіям. Проект I4EU [5] розроблено з метою обміну передовим досвідом і інноваційними бізнес-моделями, підвищенням обізнаності про нові технології, що підтримують цифрові та зелені перетворення на європейському рівні, а також кваліфікації фахівців, здатних працювати в європейських компаніях, підвищуючи їхні компетентності. Партнерство I4EU включає 8 партнерів із 6 різних країн (Франція, Австрія, Німеччина, Італія, Португалія та Іспанія). Ці країни є лідерами у інноваційних перетвореннях, які стосуються Індустрії 4.0, і перспективним результатом є формування онлайн-інструменту для вимірювання рівня цифрових компетентностей 4.0.

Для активної взаємодії в ЄС створено спеціальну платформу [2], на якій Європейська Комісія запропонувала створення 10 нових європейських партнерств між ЄС, державами-членами та/або промисловістю. Мета полягала у пришвидшенні переходу до зеленої, кліматично нейтральної та цифрової Європи. ЄС планує проінвестувати майже 10 мільярдів євро, при цьому партнери мають відповісти як мінімум еквівалентною сумою інвестицій. Очікується, що цей спільний внесок мобілізує додаткові інвестиції для підтримки переходу до циркулярної Індустрії 4.0 та створить довгостроковий позитивний вплив на зайнятість і навколишнє середовище [4]. Проведення Міжнародної виставки, присвяченої Індустрії 4.0 International Business Meetings 2023 було націлено на всю промислову екосистему (від стартапу до великих клієнтів, включаючи субпідрядників, виробників обладнання, кластери конкурентоспроможності, дослідницькі центри та інкубатори [3], а також усі ринки користувачів, що свідчить про дієвість рішень ЄС щодо прискорення перетворень у Індустрії 4.0.

На спроможність приєднатися до прискорених процесів ЄС мають бути оцінені всі галузі економіки України щодо запровадження нового етапу Індустрії 4.0 разом з зеленою складовою.

Інноваційними аспектами забезпечення розвитку Індустрії 4.0 у ЄС на європейській кластерній платформі є підтримка зеленого переходу з енергоефективності та ресурсоефективності, а також скорочення викидів у європейському бізнесі [2]. Європейська комісія почала приділяти особливу увагу змінам щодо розвитку Індустрії 4.0 з 2015 року, коли було відзначено, що Європа перебуває на початку цифрової промислової революції, яка обіцяє більшу гнучкість виробництва та інші переваги, але вже далі були поставлені завдання подвійного переходу, отже, не тільки цифровізація, а і екологія.

Виклад основної частини. У Звіті Європейського Парламенту 2016 року щодо розвитку Індустрії 4.0, її економічної та наукової політики відзначено потенціал ініціативи і зміни парадигми бізнесу та наслідки цієї трансформації. Ґрунтовність дослідження полягала у визначенні заходів, які можуть бути вжиті, щоб збільшити переваги та обмежити загрози від Індустрії 4.0 [1].

Прискорення розробки та впровадження нових інноваційних рішень у різних секторах через мобілізацію ресурсів, а також через досягнення цілей Європейської зеленої угоди як перехід до циркулярної Індустрії забезпечується новою програмою досліджень та інновацій ЄС (2021-2027) Horizon Europe [4], яка бореться зі зміною клімату, допомагає досягти Цілей сталого розвитку ООН і підвищує конкурентоспроможність і зростання ЄС. Програма сприяє співпраці та посилює вплив досліджень та інновацій у розробці, підтримці та впровадженні політики ЄС, одночасно вирішуючи глобальні виклики, вона підтримує створення та краще розповсюдження відмінних знань і технологій, спрямована на створення робочих місць, залучає кадровий резерв ЄС, стимулює економічне зростання, сприяє промисловій конкурентоспроможності. В ній беруть участь юридичні особи з ЄС та асоційовані країни, серед яких і Україна.

Парадигма «Індустрії 4.0» породила нові можливості та виклики для європейських компаній, що має бути враховано Україною в умовах євроінтеграції. Щоб підвищити свою конкурентоспроможність і ефективність, компанії мають посилити цифрову трансформацію виробничих і логістичних ланцюжків (розумне виробництво) і продуктів (розумні взаємопов'язані об'єкти), а також врахувати зелений перехід. Інноваційність впливу Індустрії 4.0 полягає і у розширенні кола зацікавлених сторін, зокрема, щодо освітньої складової. Виникає необхідність перенавчання великої кількості працівників інноваційним моделям і технологіям.

Проект I4EU [5] розроблено з метою обміну передовим досвідом і інноваційними бізнес-моделями, підвищенням обізнаності про нові технології, що підтримують цифрові та зелені перетворення на європейському рівні, а також кваліфікації фахівців, здатних працювати в європейських компаніях, підвищуючи їхні компетентності. Партнерство I4EU включає 8 партнерів із 6 різних країн (Франція, Австрія, Німеччина, Італія, Португалія та Іспанія). Ці країни є лідерами у інноваційних перетвореннях, які стосуються Індустрії 4.0, і перспективним результатом є формування онлайн-інструменту для вимірювання рівня цифрових компетентностей 4.0.

Для активної взаємодії в ЄС створено спеціальну платформу [1], на якій Європейська Комісія запропонувала створення 10 нових європейських партнерств між ЄС, державами-членами та/або промисловістю. Мета полягала у пришвидшенні переходу до зеленої, кліматично нейтральної та цифрової Європи. ЄС планує проінвестувати майже 10 мільярдів євро, при цьому партнери мають відповісти як мінімум еквівалентною сумою інвестицій. Очікується, що цей спільний внесок мобілізує додаткові інвестиції для підтримки переходу до циркулярної Індустрії 4.0 та створить довгостроковий позитивний вплив на зайнятість і навколишнє середовище [6]. Проведення Міжнародної виставки, присвяченої Індустрії 4.0 International Business Meetings 2023 було націлено на всю промислову екосистему (від стартапу до великих клієнтів, включаючи субпідрядників, виробників обладнання, кластери конкурентоспроможності, дослідницькі центри та інкубатори [7], а також усі ринки користувачів, що свідчить про дієвість рішень ЄС щодо прискорення перетворень у Індустрії 4.0. На спроможність приєднатися до прискорених процесів ЄС мають бути оцінені всі галузі економіки України щодо запровадження нового етапу Індустрії 4.0 разом з зеленою складовою.

При доопрацюванні Стратегії смарт-спеціалізації Харківської області на 2024 роки в частині розвитку складових інноваційної та науково-технологічної діяльності треба зосередитись на наступних напрямках інституційних заходів:

7.1. В частині збільшення науково-дослідних робіт (Додаток Б) розвиток наукових парків; створення фондів для наукових досліджень; залучення приватних інвестицій; розвиток грантових програм; збільшення бюджетного фінансування інноваційних проектів; міжнародна співпраця; формування інноваційних кластерів; збільшення науково-освітньої діяльності; спеціальні режими стимулювання інновацій; моніторинг та оцінка результатів.

7.2. В частині збільшення фінансування інноваційної діяльності (додаток В): створення інноваційних фінансових інструментів; співпраця з університетами та дослідницькими центрами; підтримка інноваційної інфраструктури; підтримка інноваційних кластерів; сприяння грантам та конкурсам; сприяння інноваційному освітньому процесу.

7.3. В частині збільшення фінансування освіти В частині збільшення фінансування освіти (Додаток Г): мобілізація регіональних ресурсів на користь освіти; збільшення бюджетних видатків на освіту; залучення зовнішніх джерел фінансування освіти; ефективне використання існуючих ресурсів; публічна свідомість та активна громадська підтримка; розробка довгострокової стратегії розвитку освіти.

7.4. В частині збільшення частки інноваційного експорту (Додаток Д): створення інноваційного інфраструктурного середовища; фінансування інноваційних проектів; розвиток інноваційної освіти; підтримка інноваційних клубів та об'єднань; підвищення ефективності інтелектуальної власності; маркетинг та підтримка зовнішнього експорту; партнерство зі стартапами та інноваційними компаніями в інших країнах; сприяння внутрішньому використанню інновацій.

При доопрацюванні Стратегії смарт-спеціалізації Харківської області на 2024 роки в частині розвитку складових інноваційної та науково-технологічної діяльності треба зосередитись на наступних напрямках інституційних заходів:

1. В частині збільшення науково-дослідних робіт: розвиток наукових парків; створення фондів для наукових досліджень; залучення приватних інвестицій; розвиток грантових програм; збільшення бюджетного фінансування інноваційних проєктів; міжнародна співпраця; формування інноваційних кластерів; збільшення науково-освітньої діяльності; спеціальні режими стимулювання інновацій; моніторинг та оцінка результатів.

2. В частині збільшення фінансування інноваційної діяльності: створення інноваційних фінансових інструментів; співпраця з університетами та дослідницькими центрами; підтримка інноваційної інфраструктури; підтримка інноваційних кластерів; сприяння грантам та конкурсам; сприяння інноваційному освітньому процесу.

3. В частині збільшення фінансування освіти: мобілізація регіональних ресурсів на користь освіти; збільшення бюджетних видатків на освіту; залучення зовнішніх джерел фінансування освіти; ефективне використання існуючих ресурсів; публічна свідомість та активна громадська підтримка; розробка довгострокової стратегії розвитку освіти.

4. В частині збільшення частки інноваційного експорту: створення інноваційного інфраструктурного середовища; фінансування інноваційних проєктів; розвиток інноваційної освіти; підтримка інноваційних клубів та об'єднань; підвищення ефективності інтелектуальної власності; маркетинг та підтримка зовнішнього експорту; партнерство зі стартапами та інноваційними компаніями в інших країнах; сприяння внутрішньому використанню інновацій.

Тези підготовлено в рамках виконання науково-дослідного проєкту НАН України «Механізми структурної трансформації підприємницького сектору України на засадах резильєнтного розвитку економіки» (№ держреєстрації 0123U100206).

Список використаних джерел:

1. Industry 4.0. *European Cluster Collaboration Platform*. URL: <https://clustercollaboration.eu/tags/industry-40>
2. Внукова Н.М. Інноваційні аспекти євроінтеграційного правового забезпечення розвитку Індустрії 4.0// Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції до 30-річчя Приватного вищого навчального закладу «Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовтня, 2023 року). Рівне, 2023. Ч. 4. С.98-99.
3. Directorate general for internal policies policy department a: economic and scientific policy industry 4.0 study. February 2016 PE 570.007. EN Industry 4.0 - European Parliament URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU\(2016\)570007_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/570007/IPOL_STU(2016)570007_EN.pdf)
4. Research and innovation: European Commission URL: https://research-and-innovation.ec.europa.eu/funding/funding-opportunities/funding-programmes-and-open-calls/horizon-europe_en
5. I4EU URI: <https://www.i4eu-pro.eu/>
6. Внукова Н. М. Євроінтеграційне правове регулювання забезпечення впровадження технологій Індустрії 4.0. *Український правовий вимір: пошук відповідей на глобальні міжнародні виклики*: матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції. Дніпро: Університет митної справи та фінансів, 2023. С. 115—117. URL: <https://openarchive.nure.ua/handle/document/23690>
7. Industry 4.0. International Business Meetings 2023. *Business meetings*. URL: <https://industry-40-international-days-2023.b2match.io/>

МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Гудименко В'ячеслав Павлович

PhD student,

кафедри підприємництва, торгівлі і логістики

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
Україна*

Науковий керівник: Сергієнко Олена Андріанівна

ORCID ID: 0000-0002-9796-9218

д-р.екон.наук, професор

професор кафедри підприємництва, торгівлі і логістики

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
Україна*

У сучасних умовах міжнародної конкуренції, глобалізації ринків і масштабного проникнення іноземних товарів на український ринок управління конкурентоспроможністю підприємства є одним з пріоритетних завдань управління. Ціль управління конкурентоспроможністю – забезпечити довгостроковий успіх підприємства на ринку шляхом розробки і реалізації діючих конкурентних стратегій.

Необхідність удосконалення управління конкурентоспроможністю вітчизняних підприємств обумовлена низкою факторів, зокрема: низька конкурентоспроможність вітчизняної продукції; недостатня увага до аналізу та кількісної оцінки конкурентоспроможності; ігнорування процесу управління конкурентоспроможністю. У зв'язку з цим актуальною є проблема удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємств.

Метою роботи є дослідження факторів формування високого рівня конкурентоспроможності підприємства з точки зору системного підходу для обґрунтування рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня його конкурентоспроможності.

Системний підхід укладається в розгляді об'єктів як багатокomпонентних систем, що представляють сукупність взаємозалежних і взаємодіючих елементів, що вносять свій внесок, що й впливають на результат функціонування й використання об'єкта. Необхідність застосування системного підходу при вивченні об'єктів, що полягають із різних взаємозалежних частин, обумовлена тем обставиною, що в таких об'єктах проявляється принцип емерджентності, відповідно до якого, сукупний об'єкт має якості, не властиві кожному зі складових його елементів, розглянутих окремо, ізольовано друг від друга. Для того щоб підприємство займало впевнене положення на ринку, необхідно сформувати й реалізувати механізм управління його конкурентоспроможністю на основі порівняльного аналізу, визначити конкретні цілі й розробити план заходів щодо його впровадження [1, 2].

Механізм управління конкурентоспроможністю – це система заходів, які спрямовані на підвищення конкурентоспроможності підприємства. Він складається з таких елементів: мета управління – це те, чого підприємство хоче досягти, підвищуючи свою конкурентоспроможність; фактори управління – це ті фактори, на які можна впливати для підвищення конкурентоспроможності; організаційна структура управління – це система взаємодії підрозділів і працівників, які

відповідають за управління конкурентоспроможністю; ресурси управління – це матеріальні, фінансові, інформаційні та людські ресурси, які необхідні для реалізації механізму управління; методи впливу на фактори – це способи впливу на фактори конкурентоспроможності.

Управління конкурентоспроможністю має бути стратегічним, тобто спрямованим на досягнення довгострокових цілей. Стратегічний підхід до управління конкурентоспроможністю передбачає, що підприємство визначає свою конкурентну стратегію, яка визначає основні напрями його розвитку та підвищення конкурентоспроможності.

На (рис. 1) представлена схема управління конкурентоспроможністю підприємства. Вона складається з таких етапів: аналіз результатів діяльності підприємства і задоволеності зацікавлених сторін; оцінка процесів функціонування підприємства, що вимагають поліпшення, які мають найбільший вплив на конкурентоспроможність підприємства; зіставлення із процесами еталонного підприємства; виявлення найкращих позицій у діяльності партнера й адаптація до діяльності свого підприємства.

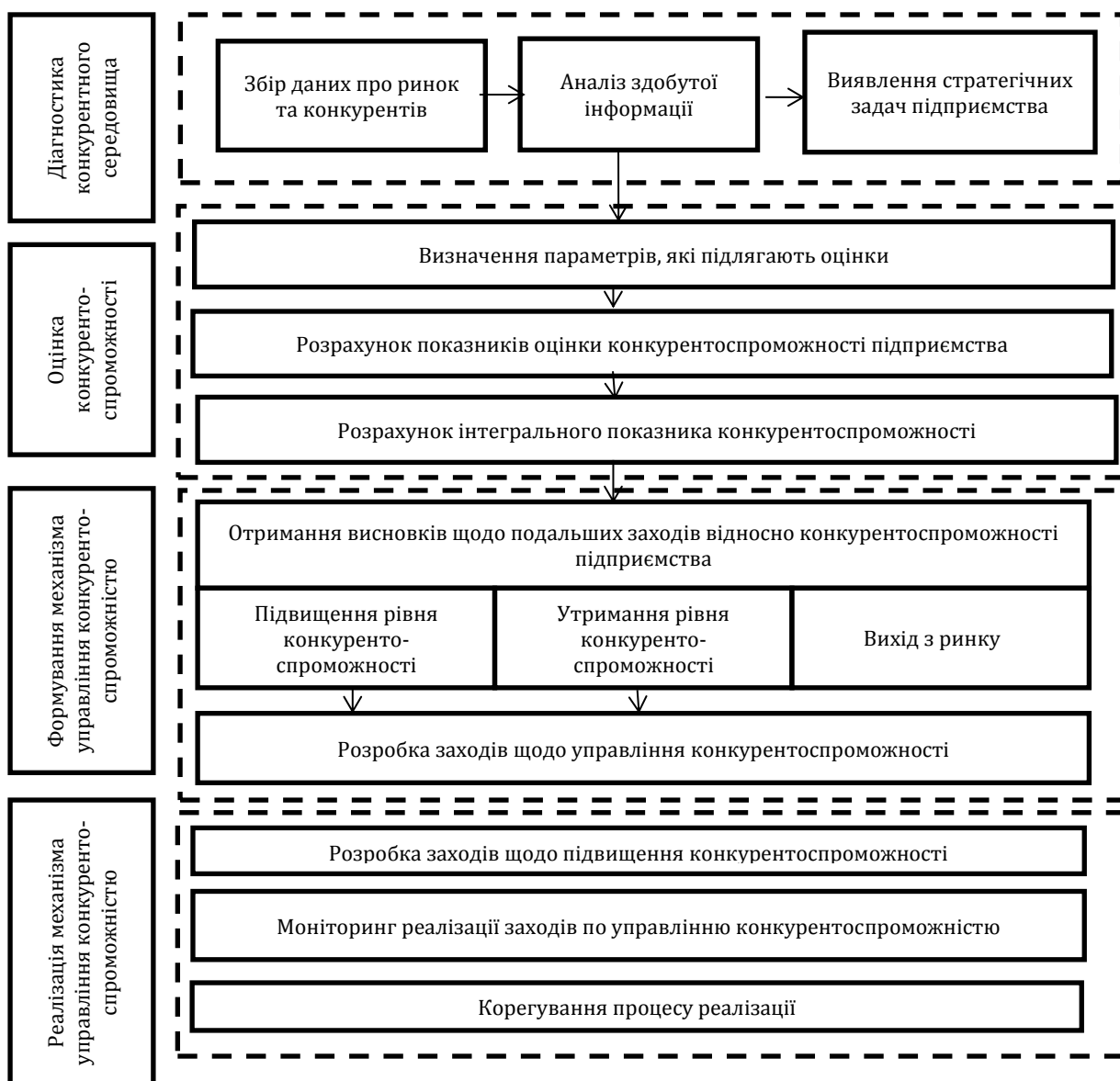

Рис. 1. Механізм управління конкурентоспроможністю

Висновок. Формування механізму управління конкурентоспроможністю повинне опиратися на сукупність принципів системності, цільової спрямованості, обліку специфіки діяльності, інформаційного забезпечення, використання сучасних технологій і інструментів, комплексної оцінки факторів. Особливе значення в процесі управління конкурентоспроможністю мають принципи інноваційності, корпоративності, креативності, інтегрованості.

Список використаних джерел:

1. Воронюк, Т. А. Формування механізму конкурентоспроможності на підприємстві як керованого процесу / Тетяна Анатоліївна Воронюк, Олег Іванович Лучик // Український журнал прикладної економіки. – 2019. – Том 4. – № 3. – С. 139–148.
2. Кривіцька В. В. Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства [Електронний ресурс] / В. В. Кривіцька // Матеріали XLVIII Науково-технічної конференції факультету менеджменту та інформаційної безпеки (2019). – Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-fm/all-fm-2019/paper/view/6612/5473>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ДО МОЖЛИВОГО ЗРОСТАННЯ ЦІН НА ЕНЕРГОРЕСУРСИ

Ємельянов Олександр Юрійович

д-р. екон. наук, професор, професор кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

Будь-яке підприємство характеризується різними видами його економічного потенціалу. Зокрема, необхідно виділити маркетинговий [1], збутовий [2–4], виробничий [5] та інші складники сукупного економічного потенціалу суб'єктів господарювання. Особливої уваги заслуговує і потенціал покращення тих чи інших властивостей підприємств, зокрема їх стійкості та здатності до адаптації [6]. Також важливим видом наявних у підприємств економічних можливостей є потенціал ресурсозбереження [7–9], реалізація якого відображається у ресурсозберігаючій моделі розвитку [10–13] та у технологічних змінах, що відбуваються [14–18]. Зокрема, суттєвого значення для забезпечення конкурентоспроможності підприємств набуває впровадження на них енергозберігаючих проєктів [19]. Проте, на шляху до такого впровадження постають різноманітні перешкоди [20–26]. Однією з таких перешкод є недостатній рівень вмотивованості власників та менеджерів підприємств стосовно впровадження енергозберігаючих заходів. Серед можливих способів підвищення зацікавленості керівництва підприємств до такого впровадження є отримання ними вірогідної інформації щодо стійкості суб'єктів господарювання до зростання цін на ті енергоресурси, які ними споживаються.

Загалом, оцінювання стійкості підприємств може бути здійснено з використанням різних методів, які варто поділити на три групи, а саме: 1) методи, які передбачають оцінювання стійкості підприємств за допомогою сукупності часткових показників; 2) методи, які мають на меті надати однозначну оцінку стійкості шляхом зведення часткових показників до одного узагальнюючого (таке зведення може відбуватися, зокрема, із застосуванням коефіцієнтів значущості часткових показників стійкості); 3) методи, які передбачають узагальнене оцінювання стійкості підприємств із використанням одного показника, який має відносно просту побудову, але прозорий економічний зміст. Зокрема, таким показником може виступати запас стійкості суб'єкта господарювання.

Якщо виконано прогнозування можливих результатів функціонування підприємства після погіршення зовнішніх умов його діяльності, а також з достатньо високою імовірністю встановлено, що можливе зменшення значення певного індикатора функціонування підприємства не перевищить деяку величину, то тоді таке зменшення характеризуватиме вразливість суб'єкта господарювання. Водночас, якщо на підприємстві існують відповідні адаптаційні механізми, то воно буде здатне частково або повністю компенсувати таке зниження. Тоді величина цієї компенсації і характеризуватиме ці адаптаційні можливості. За таких умов стійкість підприємства може оцінюватися як співвідношення між його адаптаційними можливостями та величиною вразливості до певних негативних впливів з боку зовнішнього (у деяких випадках – і внутрішнього) середовища.

Зокрема, у випадку оцінювання стійкості підприємства до можливого зростання цін на енергоресурси, які ним споживаються, таке оцінювання повинно базуватися на відомостях про значення двох властивостей підприємства, а саме: 1) вразливості до

зростання цін на енергетичні ресурси, які підприємство використовує у своїй господарській діяльності; 2) здатності адаптуватися до такого зростання. Тому рівень стійкості підприємства до можливого зростання цін на енергетичні ресурси, які використовуються ним у власній господарській діяльності, може бути оціненим відношенням величини адаптаційних можливостей підприємства щодо усунення негативних для нього наслідків від підвищення цін на енергоресурси до величини вразливості підприємства до можливого зростання цін на енергетичні ресурси, які використовуються ним у власній господарській діяльності.

Своєю чергою, показник адаптаційних можливостей підприємства може оцінюватися величиною можливого зниження прибутку підприємства внаслідок підвищення цін на енергоресурси, яке вдасться запобігти за умови, що підприємство задіє відповідні адаптаційні механізми. Тоді вразливість підприємства до можливого зростання цін на енергетичні ресурси оцінюватиметься величиною очікуваного зниження прибутку підприємства внаслідок підвищення цін на енергоресурси за умови, що підприємство не задіяло відповідні адаптаційні механізми.

Список використаних джерел:

1. Мороз, Л. А. & Лебідь, Т. В. (2009). Стратегічний аналіз маркетингового потенціалу підприємства. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Логістика»*, (649), 214–219.
2. Висоцький, А. Л. (2014). Сутність та особливості збутового потенціалу як складової частини сукупного економічного потенціалу підприємств. *Науковий вісник НЛТУ України*, (24.8), 225–233.
3. Ємельянов, О. Ю. (2019). *Інструментарій та моделі оцінювання потенціалу економічного розвитку підприємств* (дис. ... д.-ра екон. наук). Національний університет «Львівська політехніка», Львів, Україна.
4. Balanska, O., & Yemelyanov, O. (2021). The risk planning methodological principles for housing investment. *Three Seas Economic Journal*, (2(1)), 8-13. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2021-1-2>.
5. Петрушка, Т. О., Ємельянов, О. Ю. & Курило, О. Б. (2020). Підвищення ефективності господарської діяльності як чинник економічного розвитку підприємств. *Ефективна економіка*, (12). http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2020_12_23.
6. Yemelyanov, O., Petrushka, T., Lesyk, L., Havryliak, A., Yanevych, N., Kurylo, O., Bodakovskyy, V., Skoropad, I., Danylovyh, T. & Petrushka, K. (2023). Assessing the Sustainability of the Consumption of Agricultural Products with Regard to a Possible Reduction in Its Imports: The Case of Countries That Import Corn and Wheat. *Sustainability*, (15), 9761.
7. Баландіна, І. С. (2011). Принципи формування потенціалу ресурсозбереження на підприємствах у сучасних умовах. *Бізнес Інформ*, (11), 141–143.
8. Бурда, В. Є. (2013). Потенціал енергозбереження та напрями використання альтернативних джерел енергії у промисловості. *Економічний часопис – XXI*, (1-2), 45–48.
9. Іваненко, О. В. (2013). Формування потенціалу ресурсозбереження соціально-економічних систем. *Економіка. Фінанси. Право*, (8), 7–10.
10. Некрасова, Л. А. & Хрїстова, А. В. (2017). Формування ресурсозберігаючої моделі розвитку підприємства. *Економіка: реалії часу*, (2 (30)), 79–84.
11. Андрусів, У. Я. & Мазур, І. М. (2017). Комплексний підхід до забезпечення раціонального використання енергетичних ресурсів. *Бізнес Інформ*, (1), 44–49.
12. Сотник, І. М. (2010). Економічне стимулювання ресурсозбереження у контексті сталого розвитку України. *Економіст*, (12), 72–75.
13. Ємельянов, О., Петрушка, Т. & Симак, А. (2022). Інноваційність економічного розвитку підприємств: сутність, види та особливості оцінювання. *Економіка та суспільство*, (37). <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1221>.
14. Caliskan, H. K. (2015). Technological change and economic growth. *Procedia Soc. Behav. Sci.*, (195), 649–654.

15. Piva, M. & Vivarelli, M. (2018). Technological change and employment: is Europe ready for the challenge. *Eurasian Bus. Rev.*, (8(1)), 13–32.
16. Sredojecic, D., Cvetanovic, S. & Boskovic, G. (2016). Technological changes in economic growth theory: neoclassical, endogenous, and evolutionary-institutional approach. *Economic Themes*, (54(2)), 177–194.
17. Yemelyanov, O., Symak, A., Petrushka, T., Lesyk, R. & Lesyk, L. (2018). Assessment of the technological changes impact on the sustainability of state security system of Ukraine. *Sustainability*, (10(4)), 1186.
18. Козик, В. В., Ємельянов, О. Ю. & Петрушка, Т. О. (2014). Інвестиційно-інноваційний механізм забезпечення конкурентоспроможності промислових підприємств. *Проблеми економіки*, (1), 52–58.
19. Концеба, С. М. & Непочатенко, О. О. (2007). Енергозберігаючі технології в Україні: економічний ефект та перспективи впровадження. *Збірник наукових праць УНУС*, (63), 1–5.
20. Chai, K. H. & Yeo, C. (2012). Overcoming energy efficiency barriers through systems approach – A conceptual framework. *Energy Policy*, (46), 460–472.
21. Chiaroni, D., Chiesa, V., Franzò, S. et al. (2017). Overcoming internal barriers to industrial energy efficiency through energy audit: a case study of a large manufacturing company in the home appliances industry. *Clean Technologies and Environmental Policy*, (19), 1031–1046.
22. Kangas, H. L., Lazarevic, D. & Kivimaa, P. (2018). Technical skills, disinterest and non-functional regulation: Barriers to building energy efficiency in Finland viewed by energy service companies. *Energy Policy*, (114), 63–76.
23. Kostka, G., Moslener, U. & Andreas, J. (2013). Barriers to increasing energy efficiency: Evidence from small-and medium-sized enterprises in China. *Journal of Cleaner Production*, (57), 59–68.
24. Ємельянов, О. Ю. (2020). Оцінювання рівня ризикованості господарської діяльності підприємств агропромислового комплексу. *Агросвіт*, (19–20), 3–9.
25. Кінаш, І. А. (2015). Бар'єри на шляху впровадження енергоефективності та енергозбереження підприємств. *Сталий розвиток економіки*, (3), 185–189.
26. Севастьянов, Р. В. & Калініна, Я. Ю. (2014). Енергоефективність промислових підприємств України та бар'єри з її впровадження. *Економічний вісник ЗДІА*, (7), 144–154.

СЕКЦІЯ III.

ФІНАНСИ ТА БАНКІВСЬКА СПРАВА; ОПОДАТКУВАННЯ, ОБЛІК І АУДИТ

ВИЗНАЧЕННЯ ОБЕРНЕНОГО МЕТОДУ РОЗПОДІЛУ ВИТРАТ МАЙБУТНІХ ПЕРІОДІВ НА ОСНОВІ АКЦИЗНОГО ПОДАТКУ

Сук Петро Леонідович

ORCID ID: 0000-0002-8556-7123

*д-р. екон. наук, професор, професор кафедри обліку і оподаткування
Відокремлений підрозділ Національного університету біоресурсів і
природокористування України "Ніжинський агротехнічний інститут", Україна*

Існують витрати, що визнаються не в періоді їх здійснення, а пов'язані з доходами, які будуть отримані в наступних періодах. Ці витрати називають – витрати майбутніх періодів (далі – ВМП). Між наступними періодами їх розподіляють за певними методами. Можна використовувати обернений метод розподілу ВМП на основі акцизного податку.

Акцизний податок – непрямий податок на споживання окремих видів товарів (продукції), визначених Податковим кодексом України як підакцизні, що включається до ціни таких товарів (продукції) [1].

Покупець оплачує продавцю акцизний податок, що включається у ціну товару, а і з продавця акцизний податок стягується у бюджет.

Облік акцизного податку ведуть на рахунок 64 "Розрахунки за податками й платежами" та субрахунок 641 "Розрахунки за податками".

При нарахуванні акцизного податку дебетують рахунок 70 "Доходи від реалізації" і кредитують рахунок 64, а при оплаті – дебетують рахунок 64 і кредитують рахунок 31 "Рахунки в банках" [2; 3].

Таким чином, акцизний податок може бути основою для розподілу ВМП протягом наступних періодів.

Щоб розрахувати обернений метод розподілу ВМП на основі акцизного податку, спочатку потрібно розподілити ВМП на основі акцизного податку і суми переставити навпаки: 1-й рік – в останній, 2-й рік – в передостанній і т.д.

Річну суму розподілу ВМП за методом на основі акцизного податку вираховують шляхом множення суми розподілу ВМП на коефіцієнт розподілу ВМП, який обчислюють діленням фактичного або планового обсягу акцизного податку за окремі періоди на плановий обсяг акцизного податку за увесь період.

Розрахунок розподілу ВМП за методом на основі акцизного податку здійснюється за формулами:

$$PCPBM\P = CPBM\P \times KPBMP$$

де *PCPBM\P* – річна сума розподілу ВМП; *CPBM\P* – сума розподілу ВМП; *KPBMP* – коефіцієнт розподілу ВМП.

$$KPBMP = OAP : POAP,$$

де *OAP* – плановий або фактичний обсяг акцизного податку за окремі періоди; *POAP* – плановий обсяг акцизного податку за увесь період.

Також можна використовувати інший варіант обчислення методу розподілу ВМП на основі акцизного податку:

$$PCPBM\Pi = OAP \times KPB\Pi;$$

$$KPB\Pi = CPBM\Pi : POAP.$$

Обрахунок розподілу ВМП за методом на основі акцизного податку можна виконувати двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Скористаємось прикладом для розрахунку методу розподілу ВМП на основі акцизного податку.

Приклад. Сума ВМП становить 54000 грн, строк розподілу – 5 років. За цей період очікується нарахувати акцизного податку на суму 157000 грн, у тому числі: за 1-й рік – 74000 грн, за 2-й рік – 40000 грн, за 3-й рік – 20000 грн, за 4-й рік – 15000 грн, за 5-й рік – 8000 грн.

Коефіцієнт розподілу дорівнює: за 1-й рік – 0,4713 ($74000 : 157000 = 0,4713$), за 2-й рік – 0,2548 ($40000 : 157000 = 0,2548$), за 3-й рік – 0,1274 ($20000 : 157000 = 0,1274$), за 4-й рік – 0,0955 ($15000 : 157000 = 0,0955$), за 5-й рік – 0,0510 ($8000 : 157000 = 0,0510$).

Списання ВМП до складу витрат наступних періодів за 1-м способом методу на основі акцизного податку розглянуто в таблиці 1, а розподіл ВМП за 1-м способом оберненого методу на основі акцизного податку наведено в таблиці 2.

Таблиця 1

Розподіл ВМП за методом на основі акцизного податку (1-й спосіб – від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Акцизний податок, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	54000	74000	0,4713	25450
2	54000	40000	0,2548	13759
3	54000	20000	0,1274	6880
4	54000	15000	0,0955	5157
5	54000	8000	0,0510	2754
x	Разом	157000	1	54000

[авторська розробка]

Таблиця 2

Розподіл ВМП за оберненим методом на основі акцизного податку (1-й спосіб – від початкової суми ВМП)

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Акцизний податок, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	54000	8000	0,0510	2754
2	54000	15000	0,0955	5157
3	54000	20000	0,1274	6880
4	54000	40000	0,2548	13759
5	54000	74000	0,4713	25450
x	Разом	157000	1	54000

[авторська розробка]

З даних таблиць 1 і 2 можна зробити висновок, що при використанні 1-го способу простого і оберненого методів розподілу ВМП на основі акцизного податку суми ВМП розподіляються повністю.

Включення ВМП у витрати наступних періодів за 2-м способом методу на основі акцизного податку представлено в таблиці 3, а віднесення ВМП за 2-м способом оберненого методу на основі акцизного податку показано в таблиці 4.

Таблиця 3

**Розподіл ВМП за методом на основі акцизного податку
(2-й спосіб - від залишкової суми ВМП)**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Акцизний податок, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	54000	74000	0,4713	25450
2	28550	40000	0,2548	7275
3	21275	20000	0,1274	2710
4	18565	15000	0,0955	1773
5	16792	8000	0,0510	16792
х	Разом	157000	1	54000

[авторська розробка]

Таблиця 4

**Розподіл ВМП за оберненим методом на основі акцизного податку
(2-й спосіб - від залишкової суми ВМП)**

Рік	Сума розподілу ВМП, грн	Акцизний податок, грн	Коефіцієнт розподілу ВМП	Річна сума розподілу ВМП, грн
1	16792	8000	0,0510	16792
2	18565	15000	0,0955	1773
3	21275	20000	0,1274	2710
4	28550	40000	0,2548	7275
5	54000	74000	0,4713	25450
х	Разом	157000	1	54000

[авторська розробка]

При застосуванні 2-го способу (від залишкової суми) простого і оберненого методів розподілу ВМП на основі акцизного податку відповідно в останньому (табл. 3) і першому (табл. 4) роках буде нерозподілена сума ВМП, яка відноситься у витрати періодів.

Висновки. Акцизний податок включається в ціну високорентабельних та монопольних товарів і накладається на їх виробників і продавців, які повинні сплатити цей податок у бюджет. Покупець оплачуючи за ціну товару, сплачує акцизний податок продавцю.

На основі акцизного податку можна використовувати відповідний метод для розподілу ВМП по наступних періодах.

Виконувати розподіл ВМП можна за оберненим методом на основі акцизного податку. Він розраховується із попереднього обчислення методу на основі акцизного податку і суми переставляються у зворотній послідовності: перший рік – в останній, другий рік – в передостанній і т.д.

Обернений метод розподілу ВМП на основі акцизного податку можна визначати двома способами: 1) від початкової суми ВМП; 2) від залишкової суми ВМП.

Список використаних джерел:

1. Податковий кодекс України (Закон України). № 2755-VI. (2010). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
2. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). (у редакції Наказу Міністерства фінансів України). № 1591. (2011). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11#Text>.
3. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій (Наказ Міністерства фінансів України). № 291. (1999). Вилучено з: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99#Text>.

ОСОБЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Китайчук Тетяна Геннадіївна

канд.екон.наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
*Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету, Україна*

Проценко Марина Анатоліївна

здобувач вищої освіти
факультету економіки, менеджменту та права
*Вінницький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету, Україна*

Умови воєнного стану в Україні створюють складні завдання для бухгалтерського обліку та фінансової звітності підприємств і організацій. Воєнний конфлікт призводить до значних викликів та невизначеності в економічному та фінансовому середовищі, і бухгалтери повинні оперативнo адаптуватися та вживати відповідні заходи для забезпечення дотримання законодавчих вимог.

Дослідженням особливостей бухгалтерського обліку в умовах воєнного стану в Україні присвятили свої праці такі науковці: Л. Г. Ловінська, А. В. Озеран, Р. С. Коршикова, М. Клименко, Патута М., Шматковська Т. та інші.

Так Патута М. та Шматковська Т. зазначають, що впровадження воєнного стану суттєво вплинуло на звичайний порядок ведення бухгалтерського обліку. Найчисленніша ланка бізнесу, а саме малий та середній бізнес, дуже вразлива до впливу таких значних економічних змін [1].

Аудитор М. Клименко пропонує:

- по перше, не треба панікувати, бізнес працював, працює і буде працювати в різних обставинах і навіть під час війни;
- по друге, треба постійно і ретельно слідкувати за змінами в податковому та господарському законодавстві які відбуваються кожену хвилину, якщо цього не робити цілі пласти корисної інформації будуть втраченими [2].

Л. Г. Ловінська, А. В. Озеран, Р. С. Коршикова вважають, що нормативно-правове забезпечення бухгалтерського обліку в Україні, яке спирається на міжнародні та національні стандарти, створює всі необхідні умови для достовірного відображення фінансово-економічного становища підприємства в умовах збройної агресії російської федерації. Застосування відповідних норм стандартів забезпечує врахування як особливих обставин воєнного стану, так і наслідків воєнних дій та подій через відображення певних операцій, визнання, оцінку елементів фінансової звітності та розкриття інформації [3].

В практиці розвинених країн відсутній досвід та практика ведення бухгалтерського обліку в умовах воєнного стану, а Україна має ще й свої особливості. Отже, дане питання не є достатньо дослідженим у науковій літературі і потребує подальшого вивчення.

Метою даного дослідження є визначення особливостей бухгалтерського обліку в умовах воєнного стану в Україні.

Сьогодні бухгалтерський облік в Україні має свої проблеми та виклики через військові дії та зміни в економічному середовищі. Діяльності вітчизняних підприємств, установ, організацій в умовах війни на території України зазнає впливу таких негативних наслідків як пошкодження чи ліквідація активів внаслідок фізичного знищення; тимчасова консервація об'єктів у постраждалих районах; порушення економічних зв'язків та логістичних ланцюжків тощо.

В умовах війни в Україні бухгалтерський облік, аудит та контроль стають надзвичайно важливими для забезпечення ефективного управління та збереження фінансової стабільності підприємств та організацій. Основні проблеми, які слід вирішувати в таких умовах, включають:

1. Бухгалтер повинен вести облік фізичних пошкоджень та втрат матеріальних цінностей та майна, враховуючи їхню реальну вартість та можливості відновлення;

2. У випадках тимчасової консервації підприємств чи об'єктів у постраждалих районах, слід враховувати зниження обсягів виробництва, зупинку операцій та інші зміни в економічній діяльності.

3. В умовах війни можливі значні зміни в фінансових показниках та звітності. Важливо виявити та врахувати ці зміни при складанні фінансових звітів.

4. У разі ліквідації чи тимчасової призупинення діяльності підприємства, необхідно провести аудит фінансового стану та вирішити питання щодо подальшого відновлення діяльності.

5. Необхідно уважно контролювати та вести облік поставчань, зокрема у разі складнощів з логістикою через воєнні дії.

6. У військовий період вводяться спеціальні податкові режими та пільги, які необхідно врахувати у фінансовому обліку. Малий та середній бізнес в Україні відчув значний вплив економічних змін. На його підтримку на період дії воєнного стану уряд ввів ряд послаблень. Зокрема, було запроваджено добровільну сплату єдиного податку, звільнено від сплати ЄСВ за себе та за мобілізованих працівників, зменшено ставки єдиного податку з 5% до 2 % для третьої групи платників єдиного податку.

7. На багатьох підприємствах з'явилися нові об'єкти обліку – гуманітарна допомога від міжнародних організацій та держав. Стали популярними такі специфічні операції в обліку, як відображення операцій з безоплатної передачі та вилучення майна на користь підрозділів територіальної оборони та Збройних Сил України. Бухгалтер має дослідити та вести облік отриманої допомоги та витрат, пов'язаних із її розподілом.

Бухгалтерський облік в умовах воєнного стану вимагає пильного моніторингу та адаптації до змін у фінансовому середовищі. Це допоможе підприємствам та організаціям зберігати фінансову стабільність та ефективно управляти ризиками, пов'язаними з воєнними конфліктами.

Бухгалтерський облік в умовах воєнного стану вимагає від бухгалтерів не тільки професійної компетентності, але й готовності адаптуватися до складних умов і приймати рішення, спрямовані на забезпечення фінансової стійкості та ділової активності в умовах воєнного конфлікту.

З метою забезпечення фінансової стійкості, підприємства повинні створювати резерви для покриття можливих збитків, пов'язаних з воєнними діями та невизначеністю в економіці. Доцільно розглянути необхідність та можливість створення таких резервів, оцінити їхню вартість.

Отже, бухгалтерський облік в умовах війни в Україні має свої особливості та виклики. Умови воєнного стану призводять до збільшення ризиків та невизначеності в економіці, що вимагає від бухгалтерів спеціальних підходів та гнучкості. Основні

аспекти, які слід враховувати при бухгалтерському обліку в умовах воєнного стану, включають облік постраждалих активів, моніторинг ризиків, зміни в податковому середовищі, фінансовий контроль та управління ліквідністю, співпрацю зі стейкхолдерами та звітність перед ними, етичні аспекти та багато інших. Бухгалтери повинні бути готові до вирішення складних завдань та забезпечувати надійний облік та звітність навіть в умовах воєнного конфлікту. Важливо також мати плани щодо відновлення нормального бізнес-процесу після завершення війни.

Список використаних джерел:

1. Патута М., Шматковська Т. Особливості бухгалтерського обліку в умовах воєнного стану в Україні // Галицький економічний вісник. Т. : ТНТУ, 2022. Том 77. № 4. С. 53–63.
2. Клименко М. Бухгалтерський облік під час війни: що буде зі звітністю та як оптимізувати податки. Юридична Газета Online. 2022. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/podatкова-praktika/buhgalterskiy-oblik-pid-chas-viyni-shcho-bude-zi-zvitnistyu-ta-yak-optimizuvati-podatki.html> (дата звернення: 18.10.2023)
3. Ловінська Л. Г. Бухгалтерський облік та фінансова звітність в умовах воєнного стану в Україні / Л. Г. Ловінська, А. В. Озеран, Р. С. Коршикова // Фінанси України. – 2022. – № 4. – С. 92–106.

СПЕЦИФІКА РИЗИК-ОРІЄНТОВАНОГО ВНУТРІШНЬОГО КОНТРОЛЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Рубежанська Вікторія Олегівна

канд.екон.наук,

доцент кафедри фінансів, обліку та банківської справи

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

Остапенко Дарина Віталіївна

здобувач вищої освіти

Навчально-наукового інституту економіки та бізнесу

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Україна

Усі підприємства під час реалізації своїх бізнес-процесів на засадах фінансової безпеки систематично стикаються з необхідністю управляти різними видами ризиків. Це вимагає інтегрування ризик-менеджменту у систему внутрішнього контролю підприємства, що підвищить її спрямованість на забезпечення ефективності реалізації заходів з попередньою ідентифікацією ризиків і наступними способами реагування (впливу) на них – до прийняття управлінських рішень. Зазначене доводить актуальність детального розгляду питань щодо організації й роботи ризик-контролю торговельного підприємства як підсистеми забезпечення у складі механізму управління фінансовою безпекою.

В Україні дедалі більше підприємств беруть за основу модель ризик-орієнтованого внутрішнього контролю, яка ґрунтується на таких положеннях: внутрішній контроль – це процес досягнення мети, а не самоціль; увагу необхідно приділяти не тільки правилам і регулятивним відповідним документам, а й персоналу, що реалізує внутрішній контроль на всіх рівнях та бізнес-процесах; внутрішній контроль спрямований на досягнення обґрунтованого рівня поставлених цілей, але не може гарантувати повного уникнення ризику [1-3].

На основі вивчення методичних і практичних аспектів визначимо основні характерні риси ризик-орієнтованого внутрішнього контролю [4-5]:

- зміна зосередження і концентрації зусиль з об'єктового контролю на функціональний аудит всього технологічного ланцюжка бізнес-процесів, що супроводжують окремий бізнес-продукт або бізнес-напрямок;
- перенесення акцентів з ретроспективного контролю за фактом dokonаних подій ризику на превентивний характер роботи;
- відхід від фрагментарності контролю, просування в бік розуміння всієї картини можливих стратегічних загроз і зосередження контролю на найбільш істотних зонах ризику;
- перехід від щоденної ревізійно-інспекційної діяльності до розвитку аналітичних процедур і консалтингової діяльності підвищує економічні вигоди внутрішнього контролю;
- універсальність підходу дозволяє простежити чіткий взаємозв'язок між цілями, бізнес-процесами, ризиками і методами управління ними. З'являється реальна можливість відстежувати, які ризики були проконтрольовані, а які ризики залишаються латентними і ще не охопленими процедурами контролю;
- посилення інтеграції різних галузей знань сприяє поліпшенню внутрішніх комунікацій незалежних підрозділів, підвищенню обґрунтованості та економічної мотивації створення спільних робочих (проектних) груп;

- аналітичний та креативний підхід, зорієнтований на результат, підвищує економічну вигоду (спільне зниження рівня втрат від ризиків), престиж і репутацію підрозділів, посилює співпрацю і забезпечує кооперацію роботи з топ-менеджментом і власниками підприємства.

На невеликих підприємствах з торгівлі, підрозділ ризик-менеджменту може складатися з однієї людини – менеджера з ризиків, в інших випадках такі функції може виконувати керівник, бухгалтер, фінансовий директор підприємства.

Інтеграція ризик-менеджменту в загальний процес управління виражається, зокрема, в тому, що до управління ризиками залучаються практично всі підрозділи компанії: до ідентифікації і аналізу ризику представники функціональних підрозділів залучаються як експерти; вони ж займаються розробкою заходів щодо управління «своїми» ризиками і власне управлінням цими ризиками [6].

Список використаних джерел:

1. Hnatenko, I., Orlova-Kurilova, O., Shtuler, I., Serzhanov, V. & Rubezhanska, V. (2020). An Approach to Innovation Potential Evaluation as a Means of Enterprise Management Improving. *International Journal of Supply and Operations Management*, 7 (1), 112-118. Retrieved from: <https://doi.org/10.22034/ij som.2020.1.7>.
2. Hnatenko, I. & Rubezhanska, V. (2018). Architectonics of the concept of the national labour market regulation. *Journal Management*, 1 (27), 79-90.
3. Samborskyi, O., Isai, O., Hnatenko, I., Parkhomenko, O., Rubezhanska, V. & Yershova, O. (2020). Modeling of foreign direct investment impact on economic growth in a free market. *Accounting*, 6(5), 705-712. Retrieved from: <https://doi.org/10.5267/j.ac.2020.6.014>
4. Байрачна А.С., Рубежанська В.О. (2021). Роль інновацій у формуванні фінансової стратегії підприємств. Sectoral research XXI: characteristics and features: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference, Chicago, 2021, 2/47-49. <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/scientia/article/view/10471>
5. Kuksa, I., Hnatenko, I., Orlova-Kurilova, O., Moisieieva, N. & Rubezhanska, V. (2019). State regulation of innovative employment in the context of innovative entrepreneurship development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 41(2), 228-236. <https://doi.org/10.15544/mts.2019.19>
6. Zos-Kior, M., Shkurupii, O., Fedirets, O., Shulzhenko, I., Hnatenko, I. & Rubezhanska V. (2021). Modeling of the Investment Program Formation Process of Ecological Management of the Agrarian Cluster. *European Journal of Sustainable Development*, 10(1), 571-583. Retrieved from: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2021.v10n1p571>

УПРАВЛІННЯ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЮ ДІЯЛЬНОСТІ ФІНАНСОВИХ УСТАНОВ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Гаряга Леся Олегівна

кандидат економічних наук, доцент

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького, Україна

Бур Сергій Анатолійович

здобувач вищої освіти економічного факультету

Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна

Управління результативністю діяльності фінансових установ є процесом контролю та управління фінансовими результатами і загальною результативністю діяльності в цілому [1, с. 23]. Основною метою управління результативністю є досягнення стратегічних цілей фінансової установи шляхом ефективного використання ресурсів і досягнення показників продуктивності. Ключовими аспектами управління результативністю фінансових установ є визначення стратегічних та оперативних цілей та встановлення вимірювальних показників, які допоможуть відстежувати досягнення цілей. Важливим вважаємо виявлення відхилень від заданих цілей та необхідність встановити причину таких змін і розробити плани корегування через зміну стратегії, повторну оцінку процесів, надання додаткових ресурсів або впровадження нових контрольних механізмів.

Управління результативністю діяльності фінансових установ передбачає планування майбутніх результатів та розробку прогнозів, які допоможуть фінансовій установі досягти своїх цілей у майбутньому [2, с. 15-16]. Необхідним є створення системи звітності та контролю, що дозволяє відстежувати досягнення цілей і результатів діяльності фінансової установи та включає публікацію фінансової інформації, оцінку продуктивності та відповідальність за результати.

Під час дії військового стану в Україні ефективно управління результативністю діяльності фінансових установ має певні особливості, а також виклики та загрози. Перш за все, фінансові установи повинні мати чітку стратегію дій, спрямовану на забезпечення фінансової стабільності організації під час війни [3]. Зазначена стратегія має включати такі елементи, як забезпечення надійності банківської установи, збереження фінансових резервів, визначення пріоритетних напрямків фінансування та розробку механізмів контролю за використанням коштів. Наступним важливим кроком є взаємодія (співпраця) фінансових установ з урядом та відповідними органами влади для вирішення фінансових проблем, з якими стикається країна під час війни, наприклад, впровадження заходів зі збільшення доходів, скорочення витрат та управління боргом країни [4].

Ключовим завданням фінансових установ під час війни є продовження забезпечувати доступ до фінансових послуг для громадян та підприємств незалежно від умов бойових дій, впровадження технологічних засобів, таких як мобільний банкінг та електронні платежі, а також забезпечення фінансової грамотності населення та стабільності валютного курсу [5, с. 105].

Військовий стан в країні та дія зовнішніх чинників породжує низку проблем управління результативністю діяльності фінансових установ серед основних з них виділимо:

1) невизначеність і непередбачуваність економічної ситуації, тобто воєнний конфлікт (акт збройної агресії проти нашої держави) може призвести до значних зрушень в економічному середовищі, що робить надзвичайно складною процедуру передбачення результатів діяльності фінансових установ;

2) нанесені збитки й руйнування економіці країни, що можуть вплинути на можливість фінансових установ надати свої послуги та здійснювати операції;

3) наявність інфраструктурних та комунікаційних обмежень, оскільки війна ускладнює процеси доступу до інфраструктури та комунікаційних каналів, що впливає на роботу фінансових установ;

4) зміну пріоритетів та завдань фінансових установ, що потребує адаптації та перегляду стратегій та планів діяльності [6, с. 284];

5) зростання ризику та невизначеності, оскільки воєнний стан впливає на результативність та стабільність фінансових установ.

Для успішного управління результативністю діяльності фінансових установ під час війни, необхідно розробити адаптивні стратегії та оперативні плани дій, використовувати надійні системи контролю та звітності, а також взаємодіяти з іншими фінансовими установами та регуляторами для забезпечення стабільності та ефективності їхньої діяльності [7, с. 168].

Перспективними напрямками управління результативністю діяльності фінансових установ під час війни є: розробка стратегій на основі специфічних умов військових дій через врахування ризиків, обмежень та можливостей, що випливають з воєнного конфлікту; моніторинг і оцінка ризиків (втрати суспільства, зниження платоспроможності клієнтів, втрати активів тощо); збереження талановитих кадрів через залучення та утримання кваліфікованого персоналу, який може ефективно функціонувати в умовах війни [8, с. 85]; впровадження ефективних систем контролю та звітності за допомогою систематичного моніторингу та оцінки фінансових показників з метою вчасного реагування на зміни у ринкових умовах та виправляти ситуації, які можуть вплинути на результативність; реорганізація бізнес-процесів та застосування інноваційних продуктів, включаючи зміну бізнес-моделей та інвестиції в нові технології; забезпечення фінансової стабільності та ліквідності, що дозволить продовжувати свою діяльність навіть в умовах затяжної війни, забезпечуючи достатній рівень капіталу та ліквідних активів [3, с. 267].

Таким чином, управління результативністю діяльності фінансових установ під час війни є критично важливим для ефективного функціонування економіки та фінансової стабільності. Під час війни фінансові установи виконують низку завдань, у тому числі забезпечення фінансування оборонних потреб, підтримки економічної життєздатності країни та забезпечення безпеки фінансової системи.

Список використаних джерел:

1. Руденко М. В. Теоретичні аспекти взаємодії фінансового та реального секторів економіки. *Вісник Університету банківської справи*. 2017. № 1(28). С. 21–29.
2. Yehorycheva S. The development of methodology of banks' financial stability assesment by taxonomic method. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2022. № 1 (42). Р. 13–25.
3. Барановський О. І. Трансформаційні процеси у фінансовому секторі національної економіки: теорія, методологія та моделювання: монографія. Київ: ДВНЗ «Університет банківської справи», 2017. 488 с.
4. Хуторна М. Е. Ринок інвестиційних фінансових послуг в умовах екологізації економічного буття та становлення економіки сталого розвитку. *Фінансовий простір*. 2023. № 1 (49). С. 97–119.

5. Гаряга Л. О. Вплив волатильності валютного курсу на окремі показники фінансово-економічного розвитку України. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 4. Том 1. С. 104–108.
6. Kolodii S. Econometric analysis of indicators of development of financial and real economic sectors. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2019. № 4 (31). P. 279–290.
7. Гаряга Л. О., Куліш Р. Р. Фінансова безпека банківської діяльності в умовах цифровізації. *Проблеми економіки*. 2019. № 4. С. 163–171.
8. Руденко М. В. Компетентнісний підхід в оцінці персоналу фінансових установ. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. № 1(33). С. 80–89.

СЕКЦІЯ IV. МАРКЕТИНГОВА ТА ЛОГІСТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

МАРКЕТИНГОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПЛАНУВАННЯ ЗБУТОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Лозов'ягін С.І.

магістрант

Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Муштай В.А.

канд.екон.наук, доцент

Сумський національний аграрний університет, Україна

Однією з головних цілей кожного бізнесу є отримання якомога більшого прибутку який залежить від різних чинників, в тому числі й від обсягів збуту виробленої підприємством продукції. В умовах сьогодення підприємствам досить складно здійснювати планування власної збутової діяльності, зокрема через те, що обсяги продажів готової продукції залежать від ринкової ситуації, потреб споживачів цільового сегменту, ефективності заходів стимулювання збуту продукції та багатьох інших факторів.

Тому процес продажу товарів повинен бути добре спланованим та керованим. Як правило, ці функції покладаються на маркетинг, в коло основних завдань якого входить збір та ретельний аналіз максимально повної та актуальної інформації про ситуацію на ринку та основних його учасників; планування виробництва та збуту продукції/ послуг; формування цінової політики задля встановлення оптимального рівня реалізаційних цін; організація постачання та збуту виробленої продукції; здійснення прогнозів щодо збільшення обсягів продажу та охоплення цільового ринку.

Результативне планування збутової діяльності залежить від ефективного планування виробництва продукції, що здійснюється за маркетинговою інформацією щодо запитів споживачів цільових сегментів, наявного попиту на них; об'єктивною оцінкою спроможності самого підприємства виробляти продукцію належного рівня якості, достатнього обсягу та в точно встановлені терміни; обґрунтованого визначення рівня цін на продукцію з урахуванням платоспроможності споживачів та понесених витрат на її виробництво.

Збір та аналіз маркетингової інформації щодо внутрішнього та зовнішнього середовища компанії внаслідок систематичних маркетингових досліджень, що є стратегічно необхідним в умовах конкуренції, сприятиме розробленню ефективної маркетингової програми компанії, зокрема її збутової складової, як інструменту для досягнення поставлених цілей [3, с. 269].

Маркетингове забезпечення планування збутової діяльності не обмежується лише розробкою виробничих планів. Масове просуванням готової продукції на ринок, має здійснюватися за чітко спланованими діями, що формують логістичну систему підприємства. За такого підходу функціональними напрямками системи маркетингу

підприємства мають бути планування та організація збутової мережі, обґрунтований вибір найбільш ефективних каналів розподілу та їх кількості, системи зберігання товару під час руху від товаровиробника до споживача тощо.

Під час організації товароруху готової продукції важливим питанням є й реалізація запланованих комунікаційних заходів, ефективність яких заздалегідь прораховується та враховується в прогнозованих обсягах продажів. Паралельний збір інформації щодо реакції споживачів на якість, властивості продукції та сервісне обслуговування обов'язково має враховуватися при плануванні наступного виробничого циклу та здійсненні подальшої збутової діяльності. При виявленні негативних тенденцій обсягів продажу продукції, слід ретельно вивчити причини такої ситуації та розробивши заходи протидії, обов'язково врахувати їх під час планування організації збутової діяльності на перспективу.

Цілком очевидно, що використання концепції маркетингу на підприємстві обумовлює зміну методів, завдяки яким досягаються цілі виробництва та збуту товарів, робіт чи послуг.

Отже, беручи до уваги, що збутом є комплекс організаційних, технологічних та комерційних заходів щодо доведення товарів до кінцевих споживачів, при здійсненні маркетингового забезпечення планування збутової діяльності слід ретельно організовувати заходи кожної з груп, зокрема [1, с. 142]:

- організаційні заходи (вибір партнерів по збуту; укладення угод з ними; облік та контроль виконання угод; вибір каналів збуту; розробка планів продажів та графіків поставок);
- комерційні заходи (вивчення ринкової кон'юнктури, споживачів; стимулювання збуту; просування товару на ринок);
- технологічні заходи (завантаження та розвантаження продукції; прийом її за кількістю та якістю; транспортування; зберігання; підготовка до продажу).

Система збуту, яка застосовується підприємством, належить до факторів конкурентоспроможності продукції. Звідси слідує що підприємству необхідно сформулювати правильну збутову стратегію. Тому важливим елементом дослідження збутової діяльності є не тільки розробка, а й здійснення стратегії через планування та організацію збутової діяльності [2, с. 118].

Отже, завдяки інтеграції маркетингових функцій в систему планування збутової діяльності, організація продажів виробленої підприємством продукції може здійснюватися більш поглиблено та ефективно. Такі результати стають можливими завдяки ефективному поєднанню продажів з дослідженнями ринкової кон'юнктури, обґрунтованому плануванню виробничого асортименту продукції за результатами аналізу потреб споживачів та формуванню взаємовигідних відносин з посередницькими структурами.

Список використаних джерел:

1. Макалюк І. В., Ліндаєв Д. В. Сутність збутової діяльності підприємства та методологічна послідовність оцінювання її ефективності. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2019. Вип. 23. С. 140 – 148. URL: <http://sb-keip.kpi.ua/article/view/160709> (дата звернення: 10.11.2023).
2. Матвієць О. В., Кошівська М. В. Збутова діяльність як складова частина господарської діяльності підприємства. *Modern Economics*. 2018. №10. С.116 – 121. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/11-2018/matviyets.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).
3. Муштай В.А. Оцінка маркетингової інформації та її трансформація у маркетингову програму підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2020. №40. С.264 -270. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/40_2020_ukr/49.pdf (дата звернення: 10.11.2023).

МАРКЕТИНГОВО-ЛОГІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ ЛАНЦЮГАМИ ПОСТАВОК

Гуцал Тетяна Іванівна

здобувач ОНС «Доктор філософії»

спеціальності 075 «Маркетинг»

Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Макаренко Наталія Олексіївна

д-р.екон.наук, професор,

завідувач кафедри маркетингу та логістики

Сумський національний аграрний університет, Україна

Ефективно структурований ланцюг поставок і управління логістикою відіграє важливу роль для споживачів, постачальників, власників та інвесторів будь-якого підприємства. Логістика охоплює управління широким спектром питань, включаючи документи, інформацію, фінанси, людей, матеріали та товарні потоки. Також вона може створювати та впроваджувати ефективні системи управління ланцюгами поставок. Крім того, при оптимізації каналів дистрибуції необхідно враховувати низку факторів, таких як тип продукту, структура, характеристики, вимоги до зберігання, обробки та транспортування. Це визначає можливі шляхи вирішення проблем дистрибуції в ланцюгу поставок.

По-перше, варто зазначити, що маркетинг є однією з ключових сфер, які мають значний вплив на логістику суб'єкту господарювання. Більше того, основною метою логістичної функції є розробка комплексної системи заходів, спрямованих на досягнення маркетингових цілей, що відіграє важливу роль у формулюванні стратегії та реалізації продукції, від якої залежать інші функціональні структури, такі як маркетинг, логістика та ланцюг поставок. Ефективність маркетингу визначається здатністю організації досягати своїх цілей та адаптуватися до змін у навколишньому середовищі. І маркетинг, і логістика відіграють провідну роль у задоволенні попиту споживачів і створенні нових можливостей для дистрибуції та продажу товарів [1, с. 19].

Згідно з проведеними дослідженнями, причинами інтеграції маркетингу та логістики є поглиблення диференціації ринку (наприклад, індивідуалізація ринкових сегментів, диверсифікація продукції), посилення конкуренції в обслуговуванні клієнтів та якості продукції, збільшення попиту, скорочення життєвого циклу продукції, створення та розвиток нових каналів розподілу, інтеграція економічних та управлінських процесів, інтенсивний розвиток нових технологій та інформаційних систем, ринкова інтеграція та зростаюча глобалізація.

Управління ланцюгами поставок – це модель управління розвитком підприємств, що базується на вивченні потреб ринку, інтеграції та оптимізації всієї інформації про виробництво та операції, координації елементів продукту від сировини до переробки та продажу, а також на інтегрованих заходах контролю [2, с. 314].

Розширення концепції управління ланцюгами поставок (концепція управління ланцюгами попиту) визначається інтеграцією функцій маркетингу та логістики і формує інтегровану систему створення споживчої цінності. Результатом такої інтеграції (об'єднання сфери створення попиту зі сферою його задоволення) є

створення орієнтованої на споживача стратегії ланцюга попиту, яка визначає найбільш ефективне надання цінності покупцеві/кінцевому споживачеві [3, с. 151].

На сучасному етапі розвитку економіки на зміну традиційній конкуренції між окремими підприємствами прийшла конкуренція вздовж ланцюга поставок у вигляді надскладної структури співпраці учасників ринку, часто пов'язаних спільними цілями, кожен з яких в кінці такого ланцюга відповідає за частину кінцевої доданої вартості для своїх клієнтів. Логістичні виклики, що виникають у зв'язку з необхідністю координації процесів у діяльності підприємства, вимагають багатосторонньої координації його постачальників і клієнтів, яка необхідна для того, щоб здійснювані процеси були швидкими і ефективними як для того, хто реалізує процес, так і для кінцевого споживача готової продукції, та повинна бути ефективною як для того, хто реалізує процес, так і для кінцевого споживача готової продукції. Результатом координації має стати зниження логістичних витрат, підвищення рівня логістичних послуг і більш вигідний розподіл завдань і відповідальності у виробництві та дистрибуції продукції. Потреба в системних рішеннях для впровадження конкретних критеріїв схвалення стає все більш очевидною. Тому існує потреба у розробці та реальному впровадженні конкурентної стратегії для ланцюга поставок в цілому, а не для окремих учасників, що беруть участь у ланцюгу поставок [4, с. 33].

Визначення проблем конкурентоспроможності ланцюгів поставок та їх основних характеристик має бути пов'язане з розробкою переліку ключових (стратегічних) рішень у ланцюзі поставок: визначення ключових компетенцій і вибір стратегії ланцюга поставок; адаптація всього ланцюга до характеристик попиту і пропозиції; розробка загальної концепції ланцюга (поєднання функцій і процесів); визначення обсягу і ступеня аутсорсингу; вибір постачальників і посередників у дистрибуції; системи переміщення сировини, матеріалів та руху готової продукції; проектування систем руху матеріальних потоків; вибір концепції управління запасами; впровадження концепції управління ланцюгами поставок та інтеграції управління.

Впровадження концепцій управління ланцюгами поставок і пов'язана з цим інтеграція управлінських процесів відкривають значні можливості для спеціалізації, економії витрат, підвищення продуктивності та більш швидкого і гнучкого реагування на потреби кінцевого споживача, що було б неможливим в рамках одного учасника ринку. Кризові явища, що мають місце в Україні внаслідок військової агресії підкреслили необхідність пошуку нових шляхів підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності ланцюгів поставок. Логістичні виклики, що виникають у зв'язку з необхідністю координувати процеси в діяльності підприємства, вимагають багатосторонньої координації між виробником, його постачальником та клієнтом. Координація повинна призвести до зниження логістичних витрат, підвищення рівня логістичного обслуговування та більш вигідного розподілу праці в процесі виробництва та дистрибуції. Потреба в системних рішеннях, що реалізують конкретні стандарти координації, стає все більш очевидною [5, с. 149].

Таким чином, функціонування ланцюгів поставок базується як на зростаючій складності прийняття рішень, так і на зростаючій динаміці змін. Однак інтегрований підхід до ланцюга поставок дозволить окремим суб'єктам господарювання краще задовольняти потреби споживачів і досягати цілей власних цілей, представляючи їх як елементи ланцюга поставок, прямо або опосередковано пов'язані єдиним інтегрованим процесом. Маркетингово-логістичний підхід не тільки забезпечує

ефективне управління процесами, що протікають всередині підприємства-виробника, але й підвищує ефективність партнерів та економіки в цілому, оскільки поставки здійснюються в потрібний час, в потрібне місце, в потрібній кількості та з належною якістю.

Список використаних джерел:

1. Якимішин Л. Я. Логістика ланцюгів поставок товарів повсякденного попиту: монографія. Тернопіль: ФОП Паляниця В. А., 2017. 220 с.
2. Trushkina N. Transformation of customer relationship management in the digital economy. *Digital economy and digital society: monograph* / Edited by T. Nestorenko, M. Wierzbik-Stronska; Katowice School of Technology. Katowice: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Technicznej w Katowicach, 2019. P. 311-316.
3. Похильченко О.А. Тренди логістики та supply chain management в проекції трансформаційних змін Industry 4.0. *Інтелект XXI*. 2019. № 3. С. 149-154.
4. Макаренко Н. О. Методологічні проблеми та принципи формування конкурентних стратегій управління логістичною діяльністю підприємств в аграрній сфері. *Держава та регіони. Сер. Економіка та підприємництво*. 2021. Вип. 2(119). С. 32-36.
5. Бойченко М. В. Управління ланцюгами поставок у повоєнний період. *Вісник економічної науки України*. 2022. №1. с. 148-152.

МОТИВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ КОМУНАЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Сидоренко І.І.

Магістрант

Сумський національний аграрний університет, Україна

Науковий керівник: Муштай В.А.

канд.екон.наук, доцент, доцент

Сумський національний аграрний університет, Україна

Для того, щоб адаптуватися до сучасних ринкових умов, комунальним підприємствам необхідно активно та безперервно вдосконалювати організацію та управління виробничими процесами. Вони повинні постійно вдосконалювати управління виробництвом, швидко оновлювати асортимент послуг з урахуванням вимог ринку, шукати шляхи скорочення витрат та ефективного використання наявних резервів задля підвищення ефективності бізнесу. В цьому контексті, конкурентоспроможність комунального підприємства багато в чому залежить від його здатності своєчасно виявляти зміни в бізнес – середовищі, за результатами маркетингових досліджень, та максимально адаптувати до виявлених змін внутрішнє середовище підприємства, його маркетинговий потенціал.

Маркетинговий потенціал являє собою похідну від досягнення позитивного результату від реалізації маркетингових рішень при оптимальних витратах матеріальних і фінансових коштів з урахуванням виконання планових завдань [2, с. 335].

Маркетинговий потенціал виступає інтегрованою маркетинговою системою підприємства, в основі якої лежать маркетингова концепція управління, організація і реалізація ефективних маркетингових заходів за допомогою маркетингового інструментарію [1, с.137]. Базис маркетингового потенціалу будь - якого сучасного підприємства формують наступні складові, зокрема елементи маркетингового комплексу; маркетингові дослідження; маркетинговий аналіз отриманої інформації; матеріальні, трудові, фінансові, інтелектуальні, інноваційні ресурси; кваліфікована робота служби або відділу маркетингу тощо.

Обґрунтований вибір оптимального способу використання наявного маркетингового потенціалу та власних ресурсів, зокрема трудових, матеріальних, фінансових, розглядається сучасними суб'єктами господарювання як одна з найважливіших задач, що підлягає негайному вирішенню.

Отже, систематичні та комплексні маркетингові дослідження бізнес-середовища необхідні для:

- обґрунтованого вибору напряму та розробки результативних заходів щодо підвищення ефективності використання маркетингового потенціалу комунального підприємства;

- складання плану послідовних дій щодо реалізації визначених напрямів;

- виявлення особливостей цільових сегментів та створення ключових конкурентних переваг, що забезпечуватимуть стійку позицію підприємства на ринку комунальних послуг.

Управління маркетинговим потенціалом сучасних підприємств передбачає забезпечення його постійної конкурентоспроможності на основі низки чинників,

зокрема ефективного використання маркетингового персоналу; якісного управління й організації маркетингу на підприємстві загалом; застосування маркетингових інструментів; раціонального використання існуючих фінансових і матеріальних маркетингових ресурсів підприємства [3, с. 209].

Тож, задля досягнення мобілізації процесу створення маркетингового потенціалу, на підприємстві має бути створений стратегічно спрямований комплексний мотиваційний механізм, призначення якого полягатиме в координації маркетингової діяльності комунального підприємства. Створений в такий спосіб мотиваційний механізм маркетингової діяльності забезпечуватиме гнучке та диверсифіковане реагування комунального підприємства на зміни оточуючого середовища та сприятиме здійсненню безперервної маркетингової діяльності з організації введення до портфелю бізнесу інновацій як продуктивних, так і технологічних.

Основними факторами, що визначатимуть результативність мотиваційного механізму маркетингової діяльності мають стати: конкурентні мотиви при розробці нових послуг та використанні інноваційних технологій; конкурентні стратегії розвитку; прагнення до зменшення підприємницьких ризиків тощо.

В цілому, на формування мотивації розвитку маркетингового потенціалу комунального підприємства впливають дві групи чинників: об'єктивні чинники (фактори макро- та мікросередовища; фактичні умови праці; безпека та оплата праці робітників, що забезпечуються підприємством; клімат в колективі тощо) та суб'єктивні чинники (власне індивідуальні та психологічні характеристики кожного робітника підприємства, його відповідальність та ставлення до покладених на нього обов'язків).

Отже, основним компонентом, що забезпечуватиме сучасним суб'єктам господарювання, зокрема й комунальним підприємствам, ефективність мотиваційного механізму їх маркетингової діяльності є мотиваційний комплекс, який доречно розглядати як умову формування маркетингового потенціалу та маркетингової діяльності підприємств.

Список використаних джерел:

1. Багорка М. О., Юрченко Н.І. Маркетинговий потенціал як адаптаційний складник сучасного економічного розвитку підприємств. *Проблеми системного підходу в економіці: зб. наук. праць*. 2020. Вип. 2(76). С.137-145. ULR: <http://dspace.dsau.dp.ua/jsrui/handle/123456789/2935> (дата звернення: 09.11.2023).
2. Пономаренко О.О., Пивавар І.В., Лісна І.Ф. Оцінка маркетингового потенціалу підприємства та обґрунтування заходів з його підвищення. *БІЗНЕСІНФОРМ*. 2021. №1. С. 334 – 345. ULR: http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/25081/1/business-inform-2021-1_0-pages-334_345%20%281%29.pdf (дата звернення: 09.11.2023).
3. Шарко В.В., Поліщук І.І. Методи дослідження маркетингового потенціалу торговельного підприємства. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. №4. С. 207 – 215. ULR: https://economyandsociety.in.ua/journals/4_ukr/33.pdf (дата звернення: 09.11.2023).

СЕКЦІЯ V. МЕНЕДЖМЕНТ, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕФЕКТИВНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ

Іващенко Олександр Миколайович
здобувач вищої освіти економічного факультету
Львівський національний університет ім. Івана Франка, Україна

Актуальність реалізації кадрової політики установ та організацій визначається дією факторів як внутрішнього, так і зовнішнього середовища функціонування. Зміна економічних умов, поява нових технологій і ринків, зміна вимог споживачів та клієнтів – все вищезазначене вимагає наявності кадрової політики, яка зможе пристосуватись до нових умов і забезпечувати потреби підприємства. За сучасних умов на ринку праці постійно зростає конкуренція між установами та організаціями за кваліфікованих працівників. Ефективна кадрова політика дозволяє привертати талановитих і досвідчених спеціалістів, а також зберігати на підприємстві цінних кадрів.

Кадрова політика забезпечує розвиток та збереження потенціалу організації. Залучення фахівців з новими знаннями і навичками, розвиток і перекваліфікація наявного персоналу, підтримка його мотивації допомагає установам забезпечувати своє стійке функціонування і конкурентоспроможність. Ефективна кадрова політика може сприяти створенню позитивної організаційної культури, що в свою чергу впливає на продуктивність працівників і успішність організації. Тобто, актуальність кадрової політики визначається потребами і вимогами змінюваного економічного середовища, конкуренцією на ринку праці, розвитком і збереженням потенціалу організації, а також впливом на організаційну культуру.

Реалізація кадрової політики підприємства може викликати декілька актуальних проблем, серед яких виділимо:

1. Недостатній рівень планування кадрів, тобто організація не має чіткого розуміння потреб у робочій силі, яка необхідна для досягнення стратегічних, тактичних та оперативних цілей, що може призвести до найму зайвих працівників або, навпаки, недостатньої кількості працівників, що може вплинути на можливість реалізації виробничої програми чи рівня обслуговування клієнтів [1]. Якщо планування кадрів не враховує потреби організації, можливо виникнення перегрузок або недостатньо рівня завантаженості працівників, що впливає на продуктивність та якість роботи. Недостатній рівень планування кадрів може мати серйозні негативні наслідки для організації. Чим більша організація, тим важливішим стає планування кадрів, оскільки воно допомагає забезпечити найкраще використання ресурсів і зберегти конкурентну перевагу.

2. Відсутність ефективного рекрутингу персоналу, який допоміг би залучити та відібрати найкращих кандидатів на вакантні посади [2]. Без ефективного рекрутингу компанія може пропускати кваліфікованих кандидатів, які можуть внести цінний

вклад у розширення та зростання організації. Відсутність ефективного рекрутингу є наслідком втрат часу і ресурсів на рекламу, відбір і співбесіди з некваліфікованими кандидатами, що не належать до цільової аудиторії, що затримує процес набору персоналу та втрату потенційних можливостей для організації. В цілому, відсутність ефективного рекрутингу персоналу може спричинити низьку продуктивність, втрати талантів і надмірні витрати для організації.

3. Низький рівень збереження персоналу, тобто організація не забезпечує достатніх умов для привабливості робочого місця або надання розвитку та зростання для працівників, що призводить до втрати талановитих працівників або незадоволеності своєю роботою [3]. Щоб підвищити рівень збереження персоналу, організація може розглянути можливості покращення оплати праці, створення можливостей для кар'єрного росту, покращення умов праці, встановлення ефективних комунікаційних процесів та забезпечення конкурентоспроможних умов праці порівняно з іншими роботодавцями.

4. Недостатня підготовка та розвиток персоналу організації, яка виражається у недостатніх можливостях для навчання та розвитку працівників, що може вплинути на їхню ефективність та продуктивність. Одна з основних причин недостатньої підготовки персоналу може бути неналежне фінансування навчання та розвитку [4]. Недостатня підготовка персоналу може бути пов'язана з змінами у технологічних та ринкових умовах функціонування, тому організація може розробити програму навчання та розвитку, яка буде включати як формальне навчання (семінари, курси), так і неформальне навчання (наставництво, стажування).

5. Неефективна система оцінки результативності працівників, тобто відсутність чіткої системи оцінки результатів роботи, що може призвести до недостатнього стимулювання та мотивації працівників [5]. Для покращення ефективності системи оцінки результативності працівників можна виконати такі заходи: визначити чіткі критерії для оцінки; включити в процес оцінки багаторівневий зворотний зв'язок, шляхом запровадження регулярних обговорень між менеджерами та підлеглими; враховувати довгостроковий вплив працівника на організацію, а не лише короткострокові результати; забезпечити підтримку розвитку працівників, наприклад, шляхом надання навчальних можливостей і професійного розвитку; застосовувати систему нагород та похвали за досягнення працівників; постійно оновлювати систему оцінки відповідно до змін у сфері роботи; забезпечити регулярний моніторинг і оцінку системи оцінки для виявлення можливих проблем та недоліків.

6. Відсутність комунікації та зворотного зв'язку між керівництвом та працівниками, що призводить до нерозуміння очікувань та недовіри відносно кадрової політики підприємства. Зворотний зв'язок є важливим елементом, оскільки коли працівники не мають можливості висловлювати свою думку та отримувати відповіді від керівництва, це може призвести до погіршення взаємин між ними [6]. Недовіра та роздратування можуть зростати, що має негативний вплив на командну роботу і співпрацю в організації. Для забезпечення успішної роботи та задоволеності працівників важливим є проведення регулярних зборів, створення відкритих форумів для обговорення ініціатив та проблем тощо.

Отже, дослідивши актуальні проблеми ефективної реалізації кадрової політики організації зауважимо, що вирішення окреслених проблем потребує покращення ефективності та продуктивності організації через залучення та утримання кваліфікованих та мотивованих співробітників. Для цього необхідно ретельне планування кадрів, ефективний процес рекрутингу, збереження персоналу, надання

можливостей для підготовки та розвитку, налагодження системи оцінки результативності та покращення комунікації між керівництвом та працівниками.

Список використаних джерел:

1. Кравченко О. О. Система стратегічного управління персоналом як пріоритетний напрям формування конкурентоспроможного колективу. Вісник Черкаського національного університету. Серія «Економічні науки». 2022. № 3-4. С. 88-94.
2. Руденко М. В. Управління маркетингом персоналу підприємств: виклики та перспективи. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 26. С. 128–134.
3. Лакутін Д. В. Інноваційні підходи до управління персоналом в умовах діджиталізації підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2022. № 6. Том 1. С. 152–159.
4. Руденко М. В. Навчання персоналу як ресурсна складова управління підприємством. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 2. Том 1. С. 33–38.
5. Kochuma I. Determinants of social policy in the formation of the human development institutional environment: management aspect. *Financial space*. 2020. № 4(40). P. 9-22.
6. Khutorna M. The development of diagnostic tools for assessing the level of financial corporations' stability by cascade approach. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2021. Том 4, № 39. С. 109-120.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФІНАНСУВАННЯ ЗАКЛАДІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Бондаренко Ірина Сергіївна

Здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Криворізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Голобородько Тетяна Василівна

ORCID ID: 0000-0002-9289-8932

канд. екон. наук, доцент,

доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет, Україна

Фінансування освіти і науки з державного та місцевих бюджетів є складним процесом за своєю внутрішньою структурою. На сьогоднішній день, у зв'язку з вторгненням Російської Федерації на наші землі, більша частина видатків направляється на фінансування безпекових та оборонних заходів для нашої держави. Скорочення та обмеження фінансового забезпечення закладів фахової передвищої освіти призводить до погіршення якості освіти, стану матеріально-технічної бази навчальних закладів та їх соціальної інфраструктури. Сьогодні в Україні ще не досягнуто європейського рівня якості та доступності освіти. Розвиток освіти та його фінансування має ґрунтуватися на новітніх методологічних розробках як українських, так і закордонних науковців, а також унікальних особливостях в пошуках нових джерел фінансування закладів фахової передвищої освіти, на прикладі розвинених країн.

Дослідження зарубіжного досвіду фінансування закладів фахової передвищої освіти є актуальним завданням, оскільки дозволяє визначити перспективи розвитку освіти в Україні та перспективи застосування закордонних моделей фінансування освіти для вітчизняної системи освіти.

У будь-якій країні світу державний сектор відіграє важливу роль у фінансуванні освіти. Однак жодна країна, навіть найрозвиненіша, не може повністю забезпечити потреби закладів фахової передвищої освіти тільки за рахунок державних коштів. Тому на сьогодні в європейських країнах заклади освіти використовують не лише державні джерела фінансування своїх потреб.

Автор Кульчинська Н.Є. [2], дослідивши моделі фінансування державних навчальних закладів у різних країнах, описала процеси, що відбуваються у фінансуванні освіти чотирма основними моделями.

Останніми роками в різних країнах світу спостерігається тенденція диверсифікації джерел фінансування освіти. В розвинутих країнах апробовані різні варіанти поєднання бюджетного фінансування з іншими формами, а саме: навчання за контрактом; залучення коштів інвесторів; фінансування наукових або інноваційних програм; залучення кредитів; гранти під наукові розробки; фінансування від міжнародних фінансових інститутів; кошти замовників (приватне підприємство); власні надходження вузів від дослідницької діяльності; добровільні внески. Університети та коледжі Великобританії є основним науковим потенціалом цієї країни. Тут освіта і наука фінансується за рахунок державних ресурсів (бюджету), європейських програм, різних фондів, на замовлення промисловості та приватних

I модель

- ЗВО, які підписали договір з відповідним державним органом, зобов'язуються готувати суспільно необхідних фахівців за заздалегідь визначеними цінами. Переваги цієї моделі полягають в тому, що одночасно підвищується ефективність і мінімізуються витрати держави. Однак в цьому випадку відповідність запланованого навчання реальним потребам ринку праці визначається ступенем точності відповідних прогнозних оцінок держави.

II модель

- ЗВО беруть участь в конкурсах на отримання замовлення від держави на підготовку фахівців. Виграє той університет, освітні послуги якого максимально орієнтовані на фінансування потреб, бюджетні кошти надходять безпосередньо від держави до університету. Дана модель задовільняє потреби суспільства, а видатки на навчання оптимальні. Відмінність від першої моделі полягає лише у конкурсному порядку розподілу державних завдань та можливості скоротити витрати держави на освіту.

III модель

- величина фінансування визначається такими показниками діяльності ЗВО, як чисельність випускників, чисельність студентів, прийнятих на перший курс, результати контролю знань студентів, складність курсів, що викладаються, кількість захищених дисертацій тощо.

IV модель

- використовуються державні зобов'язання, які передаються у вигляді певних купонів або сертифікатів (ваучерів) безпосереднім споживачам освітніх послуг. Єдине суттєве обмеження для того, хто навчається, – термін дії виданого ваучера.

Рис. 1. Моделі фінансування державних навчальних закладів у різних країнах
дані сформовано з [2]

фірм, а також ресурсів студентів. Практично всі державні університети та коледжі утримуються за рахунок урядових джерел та промисловості. Окрім цього, різні наукові, благодійні місцеві та міжнародні організації, а також окремі університети надають допомогу або винагороду особливо талановитим студентам [3].

Стойко О.Я. розглянула питання фінансової підтримки вищої освіти в США [5]. Авторка визначила наступні особливості. Фінансування вищої освіти США має два джерела: державні кошти та приватний капітал. Державне фінансування є основним джерелом доходів ЗВО. Воно здійснюється за рахунок федерального бюджету та бюджетів штатів. Приватне фінансування надається благодійними фондами, організаціями, підприємствами, а також самими ЗВО. Фінансова допомога надається у вигляді грантів, позик, стипендій та податкових пільг. Гранти надаються безкоштовно і без повернення. Вони можуть фінансуватися державними чи приватними суб'єктами, а також безпосередньо самими ЗВО. Позики підлягають обов'язковому поверненню. Вони надаються з різних джерел, але основним є федеральний уряд. Стипендії надаються за різними критеріями, включаючи академічні успіхи, спортивні досягнення, соціальну активність, а також фінансовий стан сім'ї студента. Крім стипендій, грантів і позик, існує такий вид федеральної фінансової допомоги як робота для студентів (не відволікаючись від навчання). Зазначені джерела фінансування забезпечують доступність вищої освіти в США для всіх громадян, незалежно від їхнього матеріального становища [5].

Такі масштаби державного і приватного фінансування закладів освіти США, а також наявність інших джерел доходів дозволяє проводити гнучку фінансову політику, як на інституційному рівні, так і на різних рівнях бюджету.

Романовський О.О. у своїй статті розглянув деякі головні причини об'єднання (злиття) університетів і коледжів у США, Великобританії, Новій Зеландії, Фінляндії та

Південній Африці, що відбуваються останнім десятиріччям, серед яких, зокрема, і для їх фінансового забезпечення. Це дає можливість здобувати та ефективно використовувати кошти, максимально фінансувати свою освітньо-наукову діяльність, виживати в суворій конкурентній боротьбі, досягати високого рівня надання освітніх послуг населенню і отримувати від цього дивіденди [4].

Також для багатьох європейських країн є найпоширенішим активне використання фінансування на основі результатів діяльності. При цьому дослідження основних елементів фінансування за результатами діяльності, що використовуються у розподілі державного фінансування освіти є формули та перфоманс-контракти. Формули фінансування використовують показники минулих періодів, а перфоманс-контракти – цілі на майбутнє. Формули фінансування забезпечують прозорість розподілу коштів, але можуть призвести до нерівності між університетами. Перфоманс-контракти спрямовані на стратегічний розвиток університетів та підвищення якості освіти, але їхній вплив на фінансування є обмеженим. Оптимальним варіантом є використання цих двох інструментів у комбінації. У цьому випадку формули фінансування можна використовувати для розподілу базового фінансування, а перфоманс-контракти – для стимулювання досягнення конкретних цілей [1].

Висновки. Таким чином, зарубіжний досвід свідчить про те, що структура фінансування вищої освіти в кожній країні є різною та залежить від її конкретних умов. Для розвинених країн пріоритетним є пошук нових джерел фінансування, залучення інвесторів, фінансова підтримка студентів, об'єднання навчальних закладів та інші заходи, спрямовані на підвищення ефективності використання наявних ресурсів. Сьогодні представники адміністрації закладів фахової передвищої освіти повинні усвідомлювати, що розумні, інтелектуальні, освічені громадяни є запорукою розвитку нашої країни. Разом з цим, зважаючи на недостатнє фінансове забезпечення освіти державою, необхідно використовувати дозволені законодавством додаткові джерела фінансування.

Перспективним та ефективним для розвитку освітньої галузі в Україні є диверсифікація джерел фінансування, зокрема, за рахунок залучення приватного бізнесу та інвесторів до державно-приватного партнерства, використання інструментів кредитування для всіх бажаючих отримати освіту.

Список використаних джерел:

1. Білінець М. Ю. Зарубіжний досвід фінансування вищої освіти за формулою та перфоманс-контрактами в контексті його використання в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=9571-Text1>.
2. Кульчицька Н. Є. Характеристика моделей фінансування державних вищих навчальних закладів у різних країнах. *Суспільство в умовах емерджентного розвитку*: моногр. / за ред. канд. екон. наук, доц. Н. Є. Кульчицької. Чортків: ЗУНУ, 2023. 320 с. <https://bit.ly/3syk7wx>.
3. Мартинова Т.О. Особливості фінансування освіти та охорони здоров'я в Україні і за кордоном. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету*. Економічні науки, 2011, вип. 20, ч. I. URL: <https://dspace.kntu.kr.ua/server/api/core/bitstreams/1800daeb-5f0c-47d2-8b7b-d5cec66ef5e7/content>.
4. Романовський О.О. Досвід об'єднання (злиття) зарубіжних університетів і коледжів. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2010. № 2 (9). С 171-183. URL: https://eurodev.duan.edu.ua/images/PDF/Full_issues/Issues/2_9_2010.pdf#page=171-Text
5. Стойко О.Я. Фінансова підтримка вищої освіти в США URL: <https://bit.ly/40zR7B8>.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ

Іщенко Олександр Анатолійович

кандидат філософських наук, викладач, викладач

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

У державному секторі проєктний менеджмент відіграє ключову роль у впровадженні та реалізації урядових ініціатив і програм. Враховуючи складність та інші особливості державних проєктів, управління їх реалізацією вимагає індивідуальних підходів, спрямованих на досягнення стратегічних цілей.

В державному секторі, проєктний менеджмент характеризується трьома важливими особливостями: невизначеністю, неоднозначністю і взаємозалежністю [1].

У сфері державного управління, проєкти можуть мати великий ступінь невизначеності. Невизначеність можна розглядати з двох сторін, це невизначеність ризиків, середовище реалізації проєктів для державного сектору є досить мінливе і зміни можуть набувати не тільки характеристик істотних умов реалізації проєктів, а істотних умов взагалі існування проєкту. Окрім того, можна стверджувати що багато змін, які відбуваються в середовищі реалізації проєктів в державному секторі відносяться до прямих, натомість у приватному секторі вони могли бути віднесені до опосередкованих джерел впливу на проєкт. З іншої сторони невизначеність може стосуватися невизначеності результатів проєкту, особливо на етапі його планування. У процесі аналізу невизначеності увага має зосереджуватися на ризиках і можливостях, а в процесі управління невизначеністю має бути однакова увага на негативній невизначеності (тобто ризиках і загрозах) і позитивній невизначеності (тобто можливостях) [1].

Взаємозалежність також є однією з ключових особливостей проєктного менеджменту у державному секторі. Проєкти у цій сфері не існують в ізоляції, і взаємозв'язки між проєктами та іншими аспектами державного управління є невід'ємною частиною їх успішної реалізації [1]. Проєкти в державному секторі пов'язані з стратегічними цілями, планами, тощо.

Крім того, для проєктів в державному секторі характерна «неоднозначність». На відміну від невизначеності, неоднозначність можна розуміти як різні інтерпретації однієї і тієї ж інформації. Коли проєкти перебувають на стадії раннього визначення, буде незрозуміло які типи рішень будуть найбільш ефективними та які типи організації будуть найбільш прийнятними, тощо; на цьому етапі проєкту буде високий рівень невизначеності та неоднозначності [1]. Для проєктів в державному секторі є вимога щодо збільшення кількості необхідної інформації, яка потрібна для зменшення рівня неоднозначності. Неоднозначність проєктів характерна для всіх етапів планування, реалізації та підбиття підсумків проєкту.

Проєкти, які реалізуються в державному секторі мають ряд особливостей які включають [2]: складність проєктів (пов'язано з бюрократією, більшим об'ємом процедур при плануванні та реалізації проєкту, прийнятті рішень, тощо; наявність жорсткого законодавчого регулювання, обмеження та вимог); проникність (забезпечення вимог, які пов'язані з забезпеченням прозорості проєктів); низький конкурентний тиск; мета та механізми контролю (мета проєктів може бути більш

спрямованою на громадські цінності та соціальний розвиток); конфліктне середовище (при реалізації проєктів в державному секторі можуть виникнути конфліктами між різними групами чи інтересами); надання послуг (у державному секторі проєкти часто пов'язані із наданням послуг в соціальній, освітній сфері чи сфері охорони здоров'я).

Також варто зазначити про успіх реалізації проєктів. Для державного сектору характерне трискладове оцінювання успіху проєктів:

- концептуальний рівень (передбачає оцінювання проєкту в межах чи досяг проєкт поставленої мети, ефективності використання ресурсів, продуктивності, тощо);

- організаційний рівень (розглядається вплив проєкту в нерозривному зв'язку з організацією, з органом, який його реалізовував чи був відповідальний за його реалізацію);

- програмний рівень (передбачає оцінку проєкту, якщо він реалізовувався в межах якоїсь політики, чи наблизилася реалізації проєкту до досягнення стратегічної цілі, чи відповідає стан реалізації проєкту плану дій, тощо).

Отже, невизначеність, взаємозалежність і неоднозначність є ключовими факторами, які впливають на процеси планування і реалізації проєктів у державному секторі. Державні проєкти часто стикаються зі змінами у середовищі їх реалізації та вимогами громадян, що вимагає постійного аналізу і відповідного реагування. Крім того, неоднозначність існує на всіх етапах проєктів і вирішення цього питання потребує більш детального аналізу. Успішна реалізація проєктів вимагає розвитку стратегій, спрямованих на управління ризиками та можливостями. Взаємозалежність між проєктами та іншими аспектами державного управління вимагає координації та співпраці між різними структурами та відділами урядових організацій.

Список використаних джерел:

1. Johansen A, Eik-Andresen P, Dypvik Landmark A, Ekambaram A, Rolstadås A. Value of Uncertainty: The Lost Opportunities in Large Projects. *Administrative Sciences*. 2016; 6(3):11. <https://doi.org/10.3390/admsci6030011>
2. Blaskovics B, Maró ZM, Klimkó G, Papp-Horváth V, Csiszárík-Kocsir Á. Differences between Public-Sector and Private-Sector Project Management Practices in Hungary from a Competency Point of View. *Sustainability*. 2023; 15(14):11236. <https://doi.org/10.3390/su151411236>

ОЦІНКА РІВНЯ ПОДАТКОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Іванчук Роман Андрійович

здобувач вищої освіти Інституту інноваційної освіти
Київський національний університет будівництва та архітектури, Україна

Науковий керівник: Децик Ольга Ігорівна

канд. екон. наук
ВСП «Техніко-економічний фаховий коледж
Національного університету «Львівська політехніка», Україна

Вагомим аспектом функціонування держави є добробут її громадян. Надзвичайно важливого значення набуває вибір методів, за допомогою яких держава впливає на суспільство. В сучасних умовах податки є тим інструментом, який виправдано вважається одним з найважливіших факторів державного впливу на економічний розвиток в цілому та наповнення бюджетів зокрема.

Найбільш загальною характеристикою податкової системи будь-якої країни є частка ВВП, яка акумулюється (перерозподіляється) державою через податки та платежі до соціальних фондів і є показником податкового навантаження на економіку [1]

Термін “податкове навантаження” почав вживатися одразу після перших досліджень податку. Одним з перших його використав Уільям Петті. Англійський статистик та економіст досліджував податкове навантаження та приділяв увагу перерозподілу податкового тягаря у своїй роботі “Трактат про податки та збори”. Саме у його працях розритий фінансовий аспект податкового тягаря та його вплив на платника. Адам Сміт, шотландський економіст, пов’язуючи податковий тягар з бюджетними доходами, розглядав податкове навантаження.

Ядро поняття “податкове навантаження” становить система соціально-економічних відносин, які виникають між державою і платниками податків з приводу розподілу та перерозподілу частки ВВП. Межа податкового навантаження – це умовна точка в оподаткуванні, при якій досягається баланс інтересів платників податків щодо їх податкоспроможності і стимулів для розвитку та інтересів держави щодо достатності наповнення бюджету.

Сучасна фінансова наука і практика щодо визначення податкового навантаження на рівні національного господарства використовує вироблений світовою практикою показник відношення суми сплачених у державі податків до валового внутрішнього продукту, який ще називають податковим коефіцієнтом.

Для оцінки податкового коефіцієнта та розрахунку податкового навантаження в Україні скористаємось даними зведеного бюджету України за 2020-2022 роки (табл. 1) [2]

Таблиця 1

Розрахунок бюджетного податкового навантаження у 2020-2022 рр., млн грн

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Абсолютне відхилення		
				2020- 2021	2021- 2022	2020- 2022
Фактичні податкові надходження до зведеного бюджету	1136687,2	1453804,1	551234,4	317116,9	-902569,7	-585452,8

Продовження табл. 1

Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Абсолютне відхилення		
				2020- 2021	2021- 2022	2020- 2022
Розмір ВВП за відповідний рік у фактичних цінах	4194102	5459574	5191028	1265472	-268546	996926
Бюджетне податкове навантаження, %	27,21	26,62	10,62	-0,59	-16	-16,59

авторська розробка сформована з [2]

Аналіз даних таблиці показує, що в абсолютному значення фактичні податкові надходження зростають більшими темпами, ніж показники ВВП, а у 2022 році різко скоротились. Це пов'язано із затяжним карантинном та припиненням діяльності багатьох суб'єктів господарювання, і, як наслідок, скорочення податкових надходжень. Також, на величину ВВП у досліджуваний період впливали ряд чинників, зокрема, темп інфляції, Наприклад, рівень інфляції у 2020 році становив 105 %, у 2021 році збільшився на 5 відсотків до 110%, у 2022 році зріс на 16 відсотків і становив 126%.

Оптимальність рівня податкового навантаження повинна визначатися економічними умовами розвитку та складовими системи державного управління, а також тим, наскільки ефективно використовуються податкові надходження при перерозподілі державного бюджету для задоволення соціально-економічних потреб суспільства.

Отже, досліджуючи податкове навантаження як співвідношення фактичних податкових надходжень до зведеного бюджету України до відповідних величин валового внутрішнього продукту, виявлено спад податкового тиску у 2022 році порівняно з попередніми роками, що супроводжувалося тенденцією до зниження величини валового внутрішнього продукту та податкових надходжень до зведеного бюджету України.

Список використаних джерел:

1. Соколовська А. М. Оцінка наслідків реформування податкової системи України в контексті показників податкового навантаження. Бізнес Інформ. 2020. №7. С. 214–223 URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-7-214-223>
2. <https://www.ukrstat.gov.ua/>

УПРАВЛІННЯ ПРОЕКТАМИ В СИСТЕМІ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Диса Катерина Петрівна

здобувач вищої освіти факультету управління та економіки
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Науковий керівник: Іжевський Павло Григорович

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри менеджменту, фінансів, банківської справи та страхування
Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, Україна

Управління проектами в системі розвитку підприємств – це невід’ємна частина сучасного бізнесу. Ця тема набула актуальності завдяки зростаючій конкуренції, швидким змінам на ринку та потребі підприємств у постійному розвитку. Проектне управління стало стратегічним інструментом, що допомагає досягати поставлених цілей та ефективно використовувати ресурси.

Управління проектами на підприємствах передбачає ретельне планування, організацію та контроль за проектами з метою досягнення конкретних результатів. Воно дозволяє підприємствам реалізовувати нові ідеї, розробляти та впроваджувати інноваційні продукти та послуги, а також удосконалювати бізнес-процеси. Успішне управління проектами забезпечує досягнення стратегічних цілей та підвищення конкурентоспроможності [1].

Для підприємств управління проектами включає в себе кілька ключових етапів (табл.1):

Таблиця 1

Етапи управління проектами

Етап	Опис
1.Планування проекту	Визначення мети, завдань, термінів, бюджету та ресурсів, необхідних для реалізації проекту.
2.Визначення структури команди	Формування команди проекту, призначення відповідальних осіб та розподіл завдань.
3.Виконання проекту	Активна реалізація задач, контроль за виконанням робіт та вирішення виникаючих проблем.
4.Моніторинг та контроль	Постійний аналіз результатів, порівняння їх із запланованими показниками та вжиття заходів для коригування.
5.Завершення проекту	Оцінка результатів, підготовка звіту та вивчення набутих знань та досвіду.

Управління проектами на підприємствах дозволяє забезпечити оптимальне використання ресурсів, зменшити ризики та збільшити ефективність діяльності. Воно допомагає підприємствам бути гнучкими та адаптивними в умовах постійних змін, розвивати нові напрями та залишатися конкурентоспроможними на ринку.

Управління проектами в системі розвитку підприємств відрізняється від загальних підходів до управління проектами, оскільки враховує особливості і стратегії розвитку самого підприємства. До аспектів, які роблять управління проектами в системі розвитку підприємств унікальним можна віднести стратегічне вирішення проблем, застосування передових методів розробки, управління змінами, гнучкість та адаптація, управління ризиками, залучення стейкхолдерів,

використання ключових показників ефективності (KPI) для вимірювання результативності.

Для кращого розуміння управління проектами в системі розвитку підприємств можна використовувати класифікацію проектів за різними ознаками. Наприклад, за характером діяльності чи галуззю, можна виділити такі типи проектів:

1. Технічні проекти. Спрямовані на розробку нових технологій, виробництво нових продуктів чи впровадження нових методів виробництва.

2. Соціальні проекти. Спрямовані на покращення соціальної сфери, такі як освіта, охорона здоров'я, благоустрій міст та інші аспекти соціального розвитку.

3. Екологічні проекти. Спрямовані на збереження природних ресурсів та запобігання негативному впливу на навколишнє середовище.

4. Інфраструктурні проекти. Спрямовані на розвиток і покращення інфраструктури, такі як будівництво доріг, мостів, аеропортів тощо.

5. Інноваційні проекти. Спрямовані на впровадження нових ідей та концепцій, що можуть призвести до значних змін у виробництві чи наданні послуг [2].

Також можна розглядати класифікацію проектів за їхньою тривалістю, масштабом, географічним положенням, рівнем складності, тощо.

Отже, управління проектами в системі розвитку підприємств – це необхідна складова успішного бізнесу сьогодні. Підприємства, які вміють ефективно планувати, організовувати та контролювати проекти, мають великий потенціал для досягнення стійкого успіху та створення цінності для своїх клієнтів та споживачів. Управління проектами є інструментом, який допомагає підприємствам інноваційно розвиватися та досягати нових вершин в сучасному бізнесі.

Список використаних джерел:

1. Овецька О., Кукудяк Н. Управління проектами: стан та перспективи розвитку підприємства. *Економіка і організація управління*: матеріали міжн. студент.-аспірант. наук. конф., м. Івано-Франківськ, 14 лют. 2022 р. 2022. С. 139–147.
2. Маматова Т., Молоканова В. Управління проектами: навч. посіб. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2018. 128 с.
3. Що таке управління проектами: як здійснюється і що в себе включає? URL: <https://blog.agrokebety.com/shcho-take-upravlinnya-proektamy>

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Будюка Максим Миколайович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти
зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
Криворізький національний університет, Україна

Науковий керівник: Голобородько Тетяна Василівна

ORCID ID: 0000-0002-9289-8932

канд. екон. наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування, публічного управління та адміністрування
Криворізький національний університет, Україна

Освіта як один із головних факторів у становленні цивілізованої демократичної держави відіграє важливу роль у сучасних трансформаціях, які повинні забезпечити такі умови, за яких загальна середня освіта буде доступною для всіх дітей з нерозкритими талантами та мріями. Ці таланти та мрії слід розвивати як через зовнішні чинники (батьки, вчителі, друзі та знайомі), так і через внутрішні стимули самого учня. Це дозволить учням уміло та вмотивовано долати власні та суспільно значущі проблеми на шляху до досягнення бажаної мети.

Чинником якості загальної середньої освіти є поточна та майбутня соціальна адаптивність учня, яка проявляється в ігровій, навчальній, дослідницькій, творчій діяльності, спілкуванні, праці тощо, а також умінні вирішувати життєві проблеми. Одна з проблем зі сторони неповнолітніх учнів є девіантна поведінка, яка є причиною впливу різних переплетених чинників, які в свою чергу поділяють на зовнішні та внутрішні [3].

Девіантна (відхильна) поведінка – система вчинків, або окремі вчинки, які не відповідають моральним або правовим нормам і вимогам суспільства [2]. Розглянемо їх на рис. 1.

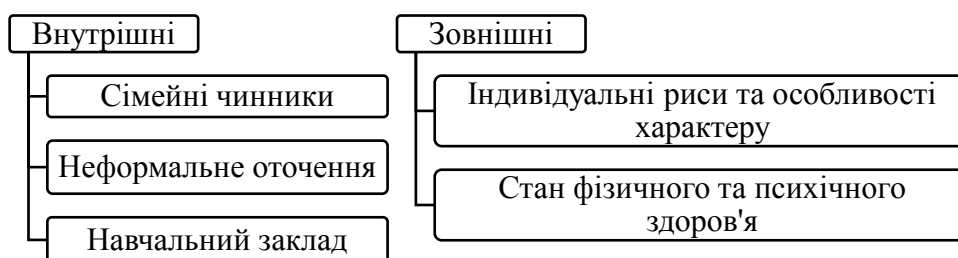

Рис. 1. Зовнішні та внутрішні чинники девіантної поведінки учня [3]

Також саме навчальний заклад створює сприятливі умови для соціальної взаємодії між учнями в процесі навчання. Однак лише деякі учні здатні ввійти в цю соціальну атмосферу та вирішувати проблеми, тоді як інші – не в змозі подолати ті труднощі, з якими стикаються їхні однолітки.

Психологічні фактори впливають на здатність підлітків долати виклики зовнішнього світу. Девіантна поведінка, така як пошук неформальних компаній, раннє вживання алкоголю та наркотиків, може призвести до асоціальної поведінки, що ускладнює комунікацію та навчання.

Мета повної загальної середньої освіти, визначена статтею 12 Закону України «Про освіту», полягає у всебічному розвитку, вихованні та соціалізації особистості, яка здатна до життя в суспільстві та цивілізованій взаємодії з природою, має прагнення до самовдосконалення і навчання впродовж життя, готова до свідомого життєвого вибору та самореалізації, відповідальності, трудової діяльності та громадянської активності [4].

Серед шляхів досягнення цієї мети візьмемо до уваги такі ключові компетентності у вирішенні проблеми девіантної поведінки: інформаційно-комунікаційна компетентність, культурна компетентність, підприємливість та фінансова грамотність [4].

1 вересня 2023 року в День знань, на офіційному інтернет-представництві Президента України Володимира Зеленського презентували для 40 освітніх закладів в Україні та закордоном інноваційний освітній застосунок «Мрія» – унікальний цифровий проект, який допоможе розкрити потенціал і таланти дитини [6].

Головна мета проекту «Мрія» – дати дитині її особистий освітній простір і унікальний алгоритм розвитку, відкрити можливість кожному українцю стати тим, ким він хоче бути [6].

На презентації застосунку були окреслені його можливості [1]. Застосунок даватиме учням, батькам та вчителям можливості навігації в освітньому процесі, які допоможуть батькам краще контролювати своїх дітей, спілкуватися з викладачами, а також матимуть доступ до саморозвитку, дітям простіше отримувати інформацію про освітні програми, курси, відеоматеріали, позашкільні активності, олімпіади, гуртки, а вчителям приділяти більше увагу самому процесу та мати доступ до спеціальних курсів, а не веденню паперової роботи.

Також це єдине портфоліо про учня з індивідуальним ID, в якому будуть відображені його досягнення, вся активність та її потенціал. У випадку тривоги – батьки знатимуть чи перебуває їх дитина в укритті, або ж ні [6].

Застосунок «Мрія» має перспективи вирішувати девіантну поведінку учнів, робити їх життя легшим, давати більше простору для саморозвитку та розкривати таланти, створити більш сприятливі умови для росту дитини без ознак девіантної поведінки. Це досягається завдяки таким факторам: зацікавленість в її хобі, інтересах та мріях; підтримка самооцінки; забезпечення відповідної структури навчання (план на день, структура подій, розуміння очікувань); наглядні правила та межі; навчання соціальним навичкам через курси.

Застосунок не може повністю подолати проблему девіантної поведінки. Однак, надаючи орієнтацію на індивідуальність учня та окремий підхід до нього, він робить можливим недопущення такої поведінки. Цей підхід, як правило, є прерогативою батьків, і подальший розвиток учня все одно буде залежати від їх виховання та можливостей, які вони надають дитині.

Розглянемо можливі варіанти покращення застосунку «Мрія» для розвитку інформаційно-комунікаційної та культурної компетентностей, підприємливості та фінансової грамотності.

1. Оцінка вчителів. Формування рейтингу вчителів на основі анонімної оцінки як самими учнями, так і їх батьками. Це буде мотивацією для вчителів постійно покращувати навички ведення занять, а діти зможуть оцінювати результати роботи інших.

2. Оцінка результатів навчання. Учні зможуть оцінювати кожне заняття та рівень отриманих знань, спираючись на результати пройденого оцінювання в кінці уроку. В застосунку мають бути доступні тести на визначення рівня отриманих знань на уроках.

3. Винагороди для учнів. Ця ідея спрямована на створення короткострокових та довгострокових стимулів за рахунок як грошової винагороди за успішність, так і можливості мати безкоштовний доступ до культурних заходів, безкоштовне навчання у закладах вищої освіти після навчання в школі, безкоштовні квитки на концерти, кінотеатри, зоопарки тощо.

Таку систему винагород можна реалізувати через створення індивідуальних рахунків для учнів у застосунку «Мрія». Можна залучити до програми бізнеси, які надаватимуть такі послуги безкоштовно, або фінансувати програму за бюджетні кошти.

Кошти, які будуть збиратися на рахунку учня, будуть витратитися тільки у спеціалізованих закладах. Цей підхід був використаний під час пандемії COVID-19, коли вакцинованим громадянам надавалися 1 000 гривень, які можна було витратити тільки в спеціалізованих магазинах [5].

У застосунку також можна створити курси фінансової грамотності, щоб учні навчилися ефективно розпоряджатися своїми коштами. Учень зможе самостійно обирати, на що будуть йти гроші: на короткострокові цілі (покупки нових приладь для навчання, іграшки, білети) або на довгострокові цілі (навчання в престижних закладах вищої освіти в Україні або за кордоном). Батьки зможуть контролювати витрати своєї дитини.

4. Електронна шкільна бібліотека. Створення корисної електронної бібліотеки, яку учні будуть поповнювати самостійно знайденими матеріалами в мережі, які на їх думку є корисними для інших. Такі дії зі сторони учнів також будуть покращувати їх рейтинг та показувати їх зацікавленість в певних сферах діяльності людини. На основі даних цифрова система зможе аналізувати та давати рекомендації для навчання учням. Також у онлайн-бібліотеці можуть створюватися спільноти для обговорення прочитаних книжок.

Висновки. Отже, запропоновані інструменти дозволять покращити результати навчання учнів, стимулюватимуть активну діяльність та взаємодію учнів, зменшуючи загрози розвитку девіантної поведінки.

Список використаних джерел:

1. Володимир Зеленський презентував інноваційний освітній цифровий застосунок «Мрія»: Офіс Президента України. URL: https://www.youtube.com/watch?v=Aq_0D1t6aHo.
2. Олійник О. Соціально-психологічні особливості превенції девіантної поведінки особистості : канд. психологічних наук : Київ, 2019. 137 с. URL: <https://bit.ly/3MLkw5F>.
3. Політунова О., Лютий В. Індикатори ризику девіантної поведінки підлітків-учнів закладу загальної середньої освіти. *Grail of Science*. 2023. (32). С. 75–77. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.13.10.2023.012>.
4. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.
5. Програму «єПідтримка» буде розширено - українці зможуть витратити 1000 грн за вакцинацію на придбання книжок: Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/programu-yepidtrimka-bude-rozshireno-ukrayinci-zmozhut-vitratiti-1000-grn-za-vakcinaciyu-na-privbannya-knizhok>.
6. У День знань Президент презентував інноваційний освітній застосунок «Мрія» – унікальний цифровий проект, який допоможе розкрити потенціал і таланти дитини: Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/news/u-den-znan-prezident-prezentuvav-innovacijnij-osvitnij-zasto-85313>.

СЕКЦІЯ VI. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО МОРЯ

Єсіна Я.С.

студентка II курсу магістратури юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Поняття «територіальне море» з'явилося ще в XVII ст., але питання щодо його правового статусу залишалось аж до початку XX ст., поступово загострюючись у міру розвитку суспільних відносин та науково-технічного прогресу. Перша спроба вирішення цього питання була у 1919 році Конвенцією про повітряну навігацію, де визнавалось, що територія держави включає територіальні води, але через те, що в ній брала участь невелика кількість держав, конвенція не мала значного міжнародного значення.

Однак більш повно вирішення цієї проблеми було здійснено учасниками I Конвенції ООН з морського права у 1958 р. у Женеві, де було зазначено, що ширина територіальних вод може варіюватись від 3 до 200 миль. Однак до 80-х років тенденція використовувати 12-мильну ширину територіального моря стала домінувати. Тому 1982 р. Конвенція ООН з морського права підтвердила цю тенденцію на договірному рівні[1].

Взагалі, під поняттям «територіальне море» розуміється морський пояс, який примикає до сухопутної території прибережної держави або до зовнішньої межі його внутрішніх морських вод[6].

Згідно з Конвенцією 1982 року, кожна країна має право визначати ширину свого територіального моря, але не більше ніж 12 морських миль. З 134 прибережних держав, 78 встановили зону шириною 12 миль (включаючи Україну, Польщу, Росію, Болгарію, Румунію, Кубу, Францію, Іспанію, Португалію та інші), 5 держав обмежилися зоною в 6 миль (включаючи Грецію, Туреччину та інші), 2 держави встановили 4-мильну зону (Норвегія і Фінляндія), а 20 держав обрали 3 милі (включаючи Великобританію, ФРН, Нідерланди, Данію, Австралію та інші). Крім того, є країни, які односторонньо встановили ширину своїх територіальних вод, перевищуючи встановлений Конвенцією ліміт [4].

Що стосується територіальних вод України, то відповідно до ст. 5 ЗУ «Про державний кордон», до територіальних вод України належать морські води шириною 12 морських миль, що відраховуються від лінії найбільшого відливу, як на материку, так і на островах, що належать Україні, або прямих вихідних ліній, що з'єднують відповідні точки [2].

Конвенція 1982р. містить положення, які детально регламентують права і обов'язки прибережної держави, а також права і обов'язки іноземних суден, які здійснюють право мирного проходу через територіальне море. Ці положення чітко регламентують відносини прибережної держави і іноземного судна. В Конвенції зазначається, що держава вправі застосовувати для відліку ширини територіального моря як лінії найбільшого відпливу(нормальні вихідні лінії), так і прямі вихідні лінії

(застосовується в тих місцях, де берегова лінія не є однорідна, а є завивистою та порізаною, а також в місцях, де в близькості від берега є ланцюг островів)[5].

Також в статті 2 цієї Конвенції зафіксовано, що суверенітет прибережної держави поширюється за межі її сухопутної території і внутрішніх вод, а у випадках держави-архіпелагу – її архіпелажних вод, на морський простір, що розташований вздовж берега, який іменується територіальним морем. Вказаний суверенітет поширюється на повітряний простір над територіальним морем, як і на його дно і надра.

Розмежування територіального моря між протилежними або суміжними державами у відповідних випадках здійснюється за угодами між ними, враховуючи інтереси та особливості потреб кожної. У тому випадку, якщо такої угоди не було укладено жодна з них не має право поширювати своє територіальне море за середину лінії, що проведена між їхніми територіальними водами.

Міжнародна конвенція з морського права встановлює єдиний режим проходу для всіх категорій суден. Всі вони користуються правом мирного проходу без попереднього дозволу або повідомлення прибережної держави. Обмеження юрисдикції прибережної держави в територіальному морі спрямовані на захист міжнародного судоплавства. Разом з цим, ці обмеження діють до того часу, поки судно, що проходить не становить загрози для прибережної держави, тобто не має на меті вчиння дій, спрямованих проти її суверенітету, територіальної цілісності чи політичної незалежності, або будь-яким іншим чином порушує принципи міжнародного права.

Міжнародно-правовий режим територіального моря визначається нормами звичаєвого та договірною міжнародного права, що закріплені в Конвенції ООН 1982 р. Ці норми підкреслюють, що територіальне море за юридичною природою – це частина деєржавної території прибережної держави, тобто юридична природа територіального моря і внутрішніх морських вод однакова. Проте правовий режим у них різний. Про це свідчить закріплення у міжнародному праві право мирного проходу через територіальне море іноземних суден всіх типів. Тому саме визнання права мирного проходу іноземних суден через територіальне море відрізняє його від внутрішнього моря [3].

На сьогодні багато спорів щодо розділення морських кордонів залишаються не оформленими у правовому відношенні протягом тривалого часу. Це обумовлене політичною та економічною доцільністю кожної з держав щодо захисту своїх національних інтересів на державних кордонах. Задля запобігання конфліктів у цій сфері учасники переговорного процесу повинні вислуховувати позиції кожної сторони, їх інтереси та найважливіше чітко дотримуватись норм міжнародного права.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації об'єднаних націй з морського права від 10.12.1982. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057
2. Про державний кордон України. Закон України від 04.11.1991 № 1777-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення 01.11.2023)
3. Територіальне море і прилегла зона. Міжнародне право. URL: https://pidruchniki.com/1100071549520/pravo/teritorialne_more_prilegla_zona
4. Міжнародне приватне право. Курс лекцій. К.: Атіка, 2009. – 215 с. URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-7542.html>
5. Правовий режим територіального моря. Міжнародне право. URL: https://stud.com.ua/59270/pravo/pravoviy_rezhim_teritorialnogo_morya
6. Мультимедійний посібник з дисципліни «Міжнародне право». Київ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/mg/lectures/lecture_5.html

СЕКЦІЯ VII. ПРАВО ТА МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

ВПРОВАДЖЕННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ПАСПОРТІВ З МАКСИМАЛЬНИМ ВИКОРИСТАННЯМ БІОМЕТРИЧНИХ ДАНИХ ЛЮДИНИ ДЛЯ ПОДАЛЬШОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ТА РОЗКРИТТІ ЗЛОЧИНІВ

Береговець Ярослав Борисович

головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень Харківського НДЕКЦ МВС
*Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, Україна*

Разінькова Оксана Володимирівна

судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень та обліку
відділу криміналістичних видів досліджень Харківського НДЕКЦ МВС
*Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України, Україна*

Вступ

Практика розслідування злочинів переконливо доводить, що в процесі проведення оперативно-розшукових заходів та слідчих дій виникають стандартні ситуації, які потребують розв'язання, зокрема, мова йде про необхідність у визначенні фактів, що доводять зв'язок людини з розслідуваною подією. Відповідно, одним із найважливіших завдань розкриття злочинів є ідентифікація особистості підозрюваного, яка дозволяє встановити взаємозв'язок між подією злочину та особою, яка цей злочин вчинила. В основі теорії криміналістичної ідентифікації лежить вчення про діалектичну тотожність, яка виходить із визнання індивідуальності та унікальності об'єктів матеріального світу.

Теоретичні та практичні положення криміналістичної ідентифікації та діагностики, що є основою для встановлення особи за ознаками зовнішнього вигляду, сприяють об'єктивному пошуку істини у кримінальному процесі завдяки встановленню факту тотожності об'єкта самому собі за різними параметрами шляхом їх взаємного зіставлення [1].

Основними умовами криміналістичної ідентифікації є: індивідуальна визначеність об'єктів та наявність унікальних стійких ознак, що цей об'єкт характеризують.

Серед цих ознак виділяються біометричні дані, що являють собою біологічні та поведінкові особливості особистості, які є унікальними та не можуть бути підроблені. До переліку цих даних належить інформація, яка містить біометричні параметри (ознаки) особистості, а саме шкірний покрив (папілярний візерунок) пальців, зображення обличчя, райдужна оболонка ока, форма сітківки очей, голосовий портрет особистості, почерк, динамічні рухи тощо.

Розвиток даного напрямку криміналістики вимагає уточнення його категоріального апарату, синтезу вже отриманих наукових знань, виявлення проблемних питань та окреслення перспектив застосування. У цьому аспекті актуальним є подальший розвиток методологічних та методичних аспектів використання біометричних даних з метою ідентифікації особистості.

Одним із інноваційних інструментів криміналістичної ідентифікації виступають біометричні паспорти – офіційний документ, що містить вбудовану мікросхему, яка несе в собі цифрову інформацію, що засвідчує особу та громадянство власника, описує характерні риси власника на рівні його особистісних та фізіологічних особливостей та надає можливості дистанційного зчитування цієї інформації.

Криміналістичний сенс використання таких документів в процесі розслідування злочинів полягає в тому, що ці паспорти несуть в собі біометричні ідентифікатори (відбитки пальців і відбитки долонь рук, ДНК-профіль, сітківка очей, група крові), які є чіткими біологічними параметрами, піддаються ідентифікації і використовуються для індивідуального опису фізичних осіб.

У наш час технологія біометричних паспортів використовується для ідентифікації осіб в аеропортах, на стадіонах, в процесі розслідування військових злочинів та масових заворушень. При цьому потенційні можливості цієї технології відкривають нові перспективи розвитку криміналістики, коли ідентифікацію особи можна провести, вивчаючи унікальні риси особистості.

Зазначимо, що особливе значення ці технології мають у зв'язку із необхідністю ідентифікації військових злочинців, встановлення конкретних осіб, які вчинили військові злочини на території України під час військових дій – для подальшого використання українськими та міжнародними слідчими та надання цих доказів в українських судах та у Міжнародному кримінальному суді (Гаага, Нідерланди) [10].

Слід визнати той факт, що сама технологія біометричних паспортів знаходиться на стадії розвитку – нині 90 країн членів ООН заявили про свою готовність впроваджувати цю інновацію та реально здійснюють відповідні кроки для вдосконалення практики паспортизації.

До питань, які стосуються впровадження та використання біометричних паспортів звертались Т.Ф. Безсонна [1], І.В. Білоус [2], М. Гуцалюк [4], Л.І. Сопільник [12], Х. П. Ярмакі [13] та ін.

Аналіз досліджень попередників свідчить, що в науковій літературі біометричні технології розглядаються в основному в контексті забезпечення права людини і громадянина (ідентифікації особи за допомогою біометричних даних [13]), використання окремих технологій ідентифікації [12], забезпечення безпеки документів, які дають змогу ідентифікувати особу [2].

Проте, з точки зору процесу розслідування злочинів у літературних джерелах розглянуті лише окремі можливості використання біометричних паспортів та технологій, а питання криміналістичного використання біометричних паспортів та вдосконалення їхньої структури залишаються недостатньо розкритими.

Таким чином, метою цієї статті є визначення можливостей впровадження електронних паспортів з максимальним використанням біометричних даних людини для подальшої ідентифікації та розкриття злочинів.

Виклад основного матеріалу. В умовах військової агресії росії проти України перед вітчизняною криміналісткою постають завдання оперативного розслідування злочинів, протидії терористичній та шпигунській діяльності осіб, які активізували антиукраїнську діяльність на фоні обстрілів території України, активізації інформаційної війни проти нашої держави, терористичних атак на інфраструктурні

об'єкти. Отже, саме об'єктивна реальність, яка сьогодні супроводжує життя кожного громадянина України, вимагає принципових рішень, які формують умови для боротьби із кримінальною злочинністю, шпигунством та тероризмом.

Вирішення цієї проблеми – складне комплексне завдання, вирішення якого пов'язане, поряд із іншими методичними підходами, з використанням біометричних паспортів, коли інформація, яка міститься у цифровому документі зберігається паралельно у відповідній базі даних і завдяки цьому, наприклад, результати відео спостереження дають можливість звернувшись до відповідної бази даних, оперативно ідентифікувати особу (осіб), які знаходилися в певний час в певному місті та здійснювали певні дії.

Світове співтовариство вже оцінило цю методіку розслідування злочинів.

Резолюція 2396 РБ ООН вимагає від держав – членів ООН розробляти та впроваджувати системи збору біометричних даних відповідно до свого внутрішнього законодавства та норм міжнародного права. Резолюція наголошує на необхідності збору біометричних даних з метою виявлення та припинення переміщень бойовиків-терористів, особливо тих, що повертаються із зон конфліктів [9].

Практичні кроки у цьому напрямку вже реалізуються багатьма країнами і отримані результати вражають: сьогодні найбільшою у світі системою біометричної ідентифікації є Aadhaar (Індія). Станом на кінець 2021 р. в системі зареєстровано понад 1,28 млрд. осіб, що становить близько 90 % громадян Індії [1].

Реалізуючи положення даної Резолюції, Україна розробила відповідну нормативно-правову базу, яка регулює порядок збору біометричних даних та видачі біометричних паспортів: Закон України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» [5], який визначив організаційно-правові аспекти оформлення і видачі паспорта громадянина України, що містить безконтактний електронний носій з біометричними даними власника документа; Постанова КМУ №152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та вилучення» [7]; Постанова Кабінету Міністрів України № 302 (із змінами), якою затверджено зразок бланка, технічний опис та порядок оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України [6]; Постанова Кабінету Міністрів України № 911 «Про затвердження Порядку формування та перевірки епаспорта і е-паспорта для виїзду за кордон, їх електронних копій» [8].

Відповідно до ч. 2 ст. 19 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» до безконтактного електронного носія вноситься інформація, що знаходиться на сторінці даних документа (паспорту), біометричні дані, параметри особи. До переліку цих даних включені відцифрований образ обличчя особи; відцифрований підпис особи, та, за згодою особи, в паспорт громадянина України вносяться відцифровані відбитки пальців рук. У свою чергу до закордонного паспорта громадянина України (до безконтактного електронного носія), вноситься відцифрований образ обличчя особи, відцифрований підпис особи, відцифровані відбитки пальців рук. Отже зазначеними трьома біометричними індикаторами вичерпуються ідентифікаційний профіль українських паспортів [5].

У цьому контексті треба зазначити, що практика обмеження біометричних даних характерна для більшості країн, які видають своїм громадянам біометричні

паспорти. Статистика свідчить, що із 193 держав-членів ООН переважна більшість країн (55 країн) з числа тих, які видають біометричні документи, вносять в паспорти інформацію про відбитки пальців і зображення особи, в той же час більше 30 країн використовують лише відцифроване фото власника документа але найближчим часом планують вносити в паспорти також дані дактилоскопії [3]. Виключення із цієї практики поодинокі, наприклад, в Польщі планується внесення в біометричний паспорт даних, що дозволяють ідентифікувати особу за параметрами райдужної оболонки ока.

Поряд із цим нині закордонні криміналісти застерігають від переоцінки біометричних даних як беззаперечного доказу. Нині дослідники констатують той факт, що криміналістичний потенціал біометричного паспорту невдовзі вичерпає себе, оскільки технологічний розвиток людства сприяє появі нових форм фальсифікації доказів, маючи на увазі, що біометричні дані зможуть бути повністю відтворені (скопійовані та підроблені) за допомогою сучасних високотехнологічних цифрових технологій та 3D-принтерів. Ці нові технологічні пристрої дозволять відтворювати відбитки пальців, райдужну оболонку і сітківку ока, що призведе до кризи не лише біометричних систем, а й усієї криміналістики, оскільки докази, що раніше вважалися незаперечними, можуть бути поставлені під сумнів [14].

Відповідно, говорячи про перспективи розвитку криміналістичної ідентифікації, слід визнати, що теорія і практика даного напрямку потребує вдосконалення існуючих криміналістичних методів і інструментів, за допомогою яких здійснюється ідентифікація особи. Зокрема, подальшого розвитку потребує структура біометричних паспортів, маючи на увазі необхідність розгляду питання про внесення до біометричних паспортів іншої інформації, яка б сприяла повній та беззаперечній ідентифікації особи.

Вирішення даної проблеми має ґрунтуватися на розумінні того, що біометричні системи покликані забезпечити розпізнавання людини на основі відокремлення її унікальних та неповторних біологічних і фізіологічних характеристик, таких, наприклад, як відбитки пальців, малюнок вен на тильній стороні долоні, райдужна оболонка ока, обличчя, ДНК-профіль тощо.

Кожна така характеристика являє собою біометричну модальність, яка може бути включена в систему ідентифікації особи, якою, власне, і є біометричний паспорт.

Вибір однієї або декількох найкращих біометричних модальностей залежить від умов, у яких планується їх використання при том, що усі біометричні модальності мають загальні особливості, які більшою чи меншою мірою визначають і властивості біометричних паспортів як елемента, або інструмента криміналістичної ідентифікації.

Серед цих особливостей відокремимо:

1. Універсальність – біометричні модальності характеризують кожну людину (за винятком тих, у кого біометричні ознаки були пошкоджені або навмисно знищені).

2. Унікальність – біометричні модальності, обрані для криміналістичної ідентифікації, мають забезпечувати можливість спостерігати відмінність між особами, зареєстрованими в інформаційній паспортній системі. При цьому для окремих модальностей можливі варіанти: наприклад, у близнюків буде однаковий профіль ДНК, але різні особисті ознаки відбитків пальців рук.

3. Сталість – біометричні модальності мають залишатися стабільними та незмінними впродовж тривалого періоду часу, щоб забезпечити можливість застосування алгоритму ідентифікації із урахуванням змін, що є наслідками біологічних процесів, які виникають впродовж життя людини, зокрема фізіологічного старіння.

4. Вимірюваність – біометричні модальності мають бути такими, які можна зібрати в умовах масової паспортизації, тобто їх збирання та оформлення має відбуватися за стандартною процедурою, яка не визиває суттєвих ускладнень та значних витрат ресурсів. Отримані дані мають бути такими, які можна представити в цифровому форматі та розмістити у відповідному інформаційному носії, що дає можливість криміналістичної ідентифікації.

5. Прийнятність – біометричні модальності, що обрані для внесення в документ, мають відповідати кримінально-процесуальним та соціальним нормам, не порушуючи традиційних уявлень про етику та права людини. Відповідно, наприклад окремі результати молекулярно-генетичних аналізів, незважаючи на їхні потенційні можливості для ідентифікації осіб, не можуть розглядатися як біометричні модальності, що мають бути внесені до біометричного паспорта.

Оскільки сучасні біометричні системи, функціонують таким чином, що вимагають зіставлення отриманої інформації із еталонними даними, що внесені в біометричний паспорт, ключовим фактором вибору переліку модальностей є ієрархічний принцип ідентифікації [11].

Цей принцип полягає в тому, що біометричні модальності в певній біометричній інформаційній системі мають розташовуватися в ієрархічній послідовності та застосовуватися в процесі ідентифікації послідовно, в залежності від завдань криміналістичної ідентифікації і у зв'язку з тим, що найнижчі рівні системи біометричних модальностей не дають змоги ідентифікувати особу із 100.0 % впевненістю у результатах ідентифікації. Так, наприклад, дані про стать, біографічні дані не можуть надати гарантій того, що особа є тією за кого себе видає. Більш конкретну інформацію слідчий отримує, коли звертається до методики ідентифікації особистості за її зовнішніми рисами, відбитками пальців. У той же час, як вже зазначалося вище, ці дані в найближчому майбутньому перестануть задовольняти потребам криміналістичної ідентифікації.

У зв'язку з цим, ми вважаємо, що в перспективі біометричний паспорт повинен включати чотири блоки ієрархічно розташованих даних.

Перший блок – найнижчий рівень – містить у собі біометричні модальності, які надають інформацію про особу власника паспорта: стать, П.І.Б., дата народження, місце народження, фактичне місце проживання, судимості.

Другий блок включає біометричні модальності, які традиційно використовуються правоохоронними органами для ідентифікації особистості у процесі розслідування кримінальних справ: дактилокарта – відбитки пальців і відбитки долонь рук, особливі прикмети.

Третій блок складають індикатори, які необхідні для поглибленої ідентифікації особистості: ДНК-профіль, сітківка очей, група крові.

Четвертий блок має містити інформацію, яка дозволить ідентифікувати власника паспорта за ходою та жестикуляцією, мовними голосовими ознаками.

При такій структурі біометричного паспорта процес ідентифікації дозволить, переходячи від одного блоку до наступного, в разі появи сумнівів в отриманому результаті ідентифікації зі 100.0 % ймовірністю ідентифікувати особу власника біометричного паспорта.

У той же час безумовно, що на сучасному етапі розвитку системи паспортизації населення в Україні, забезпечити біометричний паспорт усіма структурними елементами, зазначеним вище, не є можливим, оскільки зазначені елементи потребують величезного масиву досліджень, фінансових ресурсів та організаційних зусиль. Також цей крок вимагає політичної волі, консолідації суспільства навколо ідеї боротьби із злочинністю, подальшого розвитку законодавства.

Відповідно, на нашу думку, нині актуальним для нашої країни є вивчення польського досвіду, маючи на увазі включення в перелік рекомендованих біометричних модальностей ідентифікацію за допомогою райдужної оболонки і сітківки ока, що дасть змогу підвищити криміналістичне значення біометричних паспортів. завчасно підготуватися до нових викликів, що в найближчі роки постануть перед методикою криміналістичної ідентифікації.

Висновки. Таким чином, нині в системі паспортизації населення України та криміналістичної реєстрації необхідно виділити підсистему біометричної реєстрації, під якою слід розуміти реєстрацію громадян на основі біометричних параметрів з метою ідентифікації особи на основі біометричних модальностей, що мають бути включені до інформаційної системи біометричних паспортів та відповідної національної бази даних.

Важливість біометричних даних зумовлена їх унікальністю, коли зафіксовані параметри обличчя, відбитки пальців рук, ДНК-профіль, сітчатка ока, вензний малюнок на шкірі дозволяють відрізняють одного індивідуума від іншого.

Саме з огляду на їхню унікальність, біометричні дані дедалі ширше використовуються з метою забезпечення криміналістичної ідентифікації під час розкриття злочинів та з метою їхнього попередження.

Використання біометричних паспортів з метою криміналістичної ідентифікації дає змогу оперативно ідентифікувати особу, висунути версію щодо її причетності до того чи іншого злочину, а також підтвердити алібі особи, яка підозрюється у вчиненні злочину.

Отже, «криміналістична біометрична інформація» є ключовим компонентом криміналістики та найважливішим елементом розслідувань злочинів, оскільки надає можливість ідентифікації осіб за унікальними ознаками, які раніше дослідити було неможливо. Ця інформація має велике значення для проведення оперативних заходів в умовах воєнного часу, оскільки дозволяє: підтвердити або спростувати причетність особи до вчинення військових злочинів шляхом надання доказів, які підтверджують участь особи в кримінальній діяльності на тимчасово окупованих територіях; встановити зв'язок особи з діянням, подією, місцем чи іншою особою; оперативно отримати достовірну інформацію відносно тієї або іншої особи, яка потрапила в поле зору правоохоронних органів; знайти зв'язок однієї події з іншою або кількома іншими; виявити дані, які зберігаються у різних інформаційних системах і знайти зв'язок між отриманими фрагментами загальної криміналістичної картини.

Хоча біометричні паспорти і є ефективним необхідним інструментом боротьби зі злочинністю в Україні, надзвичайно важливо забезпечити належну охорону отриманої інформації, щоб використання цих документів здійснювалося у відповідальній та етично коректний спосіб.

Відповідно перспективним напрямом наукового пошуку ми вважаємо дослідження етичних засад криміналістичної ідентифікації з використанням біометричних паспортів.

Список використаних джерел:

1. Безсонна Т.Ф. Сутність і значення криміналістичного дослідження біометричного паспорта // Науковий вісник публічного та приватного права. Вип. 2, том 2-2, 2018. С. 121-128.
2. Білоус І. В. Загальні відомості про сучасні вимоги до безпеки документів, що посвідчують особу, та реалізація їх в Україні / І.В. Білоус // Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.- метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (відповід. ред.) та ін. — К., 2016. — Вип. 61. — 620 с

3. Біометричні документи в Україні. – Режим доступу: <https://dmsu.gov.ua/faq/biometriczni-dokumenty-v-ukrajni.html>
4. Гуцалюк М. До питання ідентифікації особи за допомогою біометричних даних / М. Гуцалюк // права інформатика. – 2006. – № 1(9).
5. Закон України від 20.11.2012 № 5492-VI «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 березня 2015 р. № 302 (із змінами) «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсним та знищення паспорта громадянина України». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2015-%D0%BF#Text>
7. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 2014 р. № 152 «Про затвердження зразка бланка, технічного опису та Порядку оформлення, видачі, обміну, пересилання, вилучення, повернення державі, знищення паспорта громадянина України для виїзду за кордон з безконтактним електронним носієм, його тимчасового затримання та вилучення». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/152-2014-%D0%BF#Text>
8. Постанова Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2021 р. № 911 «Про затвердження Порядку формування та перевірки е-паспорта і е-паспорта для виїзду за кордон, їх електронних копій». – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npsas/pro-zatverdzhennya-poryadku-form>
9. Рада Безпеки ООН Резолюція S/RES/2396(2017). URL: <https://www.un.org/securitycouncil/content/sres23962017>
10. Реєстр російських воєнних злочинців. – Режим доступу: <https://rwc.shtab.net/>
11. Збірник практичних рекомендацій Організації Об'єднаних Націй щодо відповідального використання біометричних даних та обміну ними у рамках боротьби з тероризмом. – Режим доступу: https://www.unodc.org/pdf/terrorism/Compendium-Biometrics/_pdf
12. Сопільник Л.І. Ідентифікація за допомогою райдужної оболонки і сітківки ока // Криміналістичний вісник. № 1 (23), 2015. С. 108-113.
13. Ярмак Х. П. Біометричні паспорти: захист чи обмеження прав і свобод громадян? // Південноукраїнський правничий часопис. 2016. № 2. С. 114 – 119.
14. Anil K. Jain and Arun Ross. Bridging the gap: from biometrics to forensics. Phil. Trans. R. Soc. B 370: 20140254. URL: <https://royalsocietypublishing.org/doi/10.1098/rstb.2014.0254>

ДО ПИТАННЯ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ (СУДОВА ПРАКТИКА)

Оленич Ірина Вікторівна

студентка 4 курсу юридичного факультету
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Науковий керівник: Боднарук Микола Іванович

доктор юридичних наук, професор
кафедри приватного права юридичного факультету
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

На сучасному етапі соціальний захист потребує удосконалення законодавства, зокрема, метою такого удосконалення можна назвати створення належних умов для реалізації достатнього та гідного рівня життя.

Статистичні характеристики рівня життя ґрунтуються на широкій системі взаємозалежних показників, що забезпечують його комплексну оцінку. Вона містить у собі показники, що характеризують доступність матеріальних благ, ступінь рівності у їх розподілі, купівельну спроможність громадян, їх доходи, гарантований державою мінімальний рівень забезпеченості. Інший блок показників включає дані про особисте споживання, і, насамперед, про задоволення основних фізіологічних потреб [1]. Для того, аби покращити названі показники необхідним є здійснення державою забезпечення громадян соціальним захистом.

Статтею 46 Конституції України гарантовано: право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом [2].

Варто окремо відзначити вагому роль судової практики ЄСПЛ та Конституційного суду України, адже рішення таких судів являються джерелами права в Україні і мають великий вплив на формування рішень судами нижчих інстанцій.

Найчастіше до ЄСПЛ звертаються з проблемою порушення ч. 1 ст. 1 Протоколу 1 та ч. 1 ст. 6 Конвенції, несправедливого судового розгляду, а саме, незаконної відмови у виплаті соціальних пільг та допомог через відсутність фінансування.

12 липня 2016 року ЄСПЛ виніс рішення у справі «Петриченко проти України». У цій справі національні суди не розглянули доводи заявника з прямим посиланням на статтю 46 Конституції України про те, що розмір його пенсії був нижчим від встановленого у відповідний час прожиткового мінімуму. Спочатку заявник звернувся до суду першої інстанції з позовом до районного управління Пенсійного фонду України про виплату стверджуваної заборгованості по виплаті пенсії та відшкодування моральної шкоди. Заявник, зокрема, стверджував, що розмір його пенсії був нижчим від прожиткового мінімуму, що суперечило статті 46 Конституції України. Європейський суд дійшов висновку, що, цілком проігнорувавши доводи заявника, навіть коли вони були конкретними, доречними та важливими, національні суди не дотримались свого зобов'язання за пунктом 1 статті 6 Конвенції. Таким чином, ЄСПЛ визнав, що було порушення пункту 1 статті 6 Конвенції, а також постановив, що Україна упродовж трьох місяців повинна сплатити заявнику 1 200 євро відшкодування моральної шкоди та додатково суму будь-якого податку, що може нараховуватись [3].

Існують й випадки неповної сплати соціальних виплат.

Одним з найбільш суперечливих стало рішення Конституційного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) п. 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік»¹ від 26.12.2011 р. №20-рп/2011. Конституційний Суд України, вирішуючи питання обмеження соціальних прав, що передбачені Конституцією, у мотивувальній частині посилаючись на положення актів міжнародного права, вказує, що згідно зі ст. 22 Загальної декларації прав людини розміри соціальних виплат і допомоги встановлюються з урахуванням фінансових можливостей держави. Більше того, наводить практику Європейського суду з прав людини у рішенні від 9 жовтня 1979 року у справі «Ейрі проти Ірландії», у якому йдеться про те, що здійснення соціально-економічних прав людини значною мірою залежить від становища в державах, особливо фінансового. Такі положення поширюються й на питання допустимості зменшення соціальних виплат, про що зазначено в рішенні цього суду у справі «Кйартан Асмундсон проти Ісландії» від 12 жовтня 2004 року. Крім цього, Суд робить висновок, що одним із визначальних елементів у регулюванні суспільних відносин у соціальній сфері є дотримання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян та фінансовими можливостями держави, а також гарантування права кожного на достатній життєвий рівень [4].

Тобто бачимо, що існує можливість обмежити певним чином конституційне право на соціальний захист в разі фінансової неспроможності держави забезпечити громадянам задоволення соціально-економічних прав в повній мірі

Однак, наявність такої опції в бік обмеження прав людини стосується далеко не кожного. Детальніше це простежується на прикладі забезпечення соціального захисту суддів.

Зокрема, потрібно виділити Рішення Конституційного Суду України щодо соціального захисту самих суддів. Останнім рішенням Суду щодо соціального захисту суддів стало рішення Конституційного Суду у справі за конституційними поданнями Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої, абзаців першого, другого, четвертого, шостого частини п'ятої статті 141 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та положень пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» (справа про щомісячне довічне грошове утримання суддів у відставці). Конституційний Суд України дійшов висновку, що при зменшенні розміру щомісячного довічного грошового утримання судді з 80 до 60 відсотків грошового утримання судді, який працює на відповідній посаді, а також при виключенні положення, згідно з яким за кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання судді збільшується на два відсотки від розміру його заробітку, але не може бути більшим ніж 90 відсотків заробітної плати судді, без обмеження граничного розміру щомісячного довічного грошового утримання, відбулося зниження рівня матеріального забезпечення судді у відставці і як наслідок - гарантій незалежності такого судді, що може впливати на здійснення справедливого правосуддя та реалізацію права кожного на захист судом [5].

Крім того, суддя, який після виходу у відставку використовує конституційне право на працю, встановлене статтею 43 Основного Закону України, не може бути позбавлений гарантій незалежності судді, зокрема належного матеріального забезпечення судді у відставці (щомісячного довічного грошового утримання) [5].

Отже, чи дійсно держава не має фінансової можливості здійснити соціальні виплати всім потребуючим та тим, хто має на них право? Видається, що принцип

пропорційності соціального захисту в даній ситуації є спотвореним. Більше того, порушується такий основоположний конституційний принцип як принцип рівності. Звичайно, особливі привілеї, що стосується соціальних виплат суддям обумовлюються особливістю їх діяльності, зокрема реалізацією функції правосуддя. Однак, така диференціація виплат все ж є не виправданою, адже в разі фінансової неможливості держави в повній мірі забезпечити населення соціальним захистом, обмежень зазнають лише певні категорії осіб, розмір виплат яких залишає бажати кращого порівняно з тими ж суддями, які навряд чи би реально відчували такі обмеження.

Водночас можна зауважити джерело фінансування пенсій. Пенсії та інші виплати суддям забезпечуються видатками з державного бюджету, тоді як більшості населення, крім окремих категорій визначених законодавством такі виплати фінансуються з Пенсійного фонду.

Однак, навіть такий момент не виправдовує явну абстрактність та фіктивність формулювань стосовно забезпечення основоположних прав та свобод людини в контексті проведення державою ефективної політики в сфері соціального захисту. Досі спостерігається недосконалість механізму та системи здійснення соціальних виплат.

Таким чином, судова практика свідчить, що держава не забезпечує достатнє законодавче регулювання для ефективного функціонування механізму перерахунку розмірів соціальних виплат та допомоги, які для багатьох являють собою основне джерело існування, зокрема через низку законодавчих упущень.

Список використаних джерел:

1. Ярошенко О. М. Проблеми забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень / О. М. Ярошенко // Проблеми законності. - 2019. - Вип. 145. - С. 106-117.
2. Верховна Рада України; Конституція України, Конституція, Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Справа «Петриченко проти України» (Заява № 2586/07). Європейський суд з прав людини, Міжнародні суди; Рішення, Справа, Заява від 12.07.2016. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b58#Text
4. Рішення Конституційного суду України від 25.01.2012 № 3-рп/2012. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-12#Text>
5. Рішення Конституційного суду України від 08.06.2016 № 4-рп/2016. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-16#Text>

ДОСВІД ВИВЧЕННЯ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Войтко Марія Ігорівна

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Лавренко Дар'я Олександрівна

викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Вивчення історії та державності вимагає від майбутньої юридичної еліти глибокого дослідження і критичного розгляду історичного спадку країни. Це стосується не лише внутрішньої історії, але й всього здобутку світового державного та правового розвитку цивілізованого світу. Для відповідності сучасним вимогам до юридичної професії необхідно мати широкий історичний погляд, а не обмежуватися лише знаннями поточного законодавства.

Поєднання вивчення історії держави та права інших країн також важливо як для науки, так і для навчальних цілей. Важливо пізнати методологію цього дослідження, що є інструментарієм для проведення будь-якого історично-правового дослідження. Як зауважив М. Козюбра, «питання методології є невід'ємними для будь-якої науки, оскільки результативність наукового дослідження та його глибина залежать від методологічного підходу, що використовується дослідниками» [2, с. 3].

Наукове вивчення історії держави та права, оскільки це область, що об'єднує історичні та правові аспекти, вимагає особливої методології, оскільки це наука, яка опирається на дві різні галузі знань. Це створює специфічні виклики для дослідників, які повинні використовувати історичні методи дослідження, щоб зрозуміти розвиток держав та правових систем у часі.

Також важливо враховувати, що історія держави і права нерозривно пов'язана з культурною, соціальною та політичною контекстами, що виникали у різні епохи. Тому методологія цієї науки допомагає дослідникам розуміти вплив цих факторів на становлення та розвиток правових систем.

Історична традиція сучасних університетів закладалася ще в середньовічній Європі. Їй поступово, коли схоластика і теологія у своїй догматиці й релігійній демагогії почали поступатися науковому знанню про світ, в університетському бутті склалися дві взаємозалежні й невід'ємні складові: освіта і наука.

У першу чергу такий підхід сформувався у тих галузях, де панує «його величність» експеримент: фізиці, хімії тощо. Математика як точна наука постала перед необхідністю розділити сфери пошуку нових знань та передачі їх новим поколінням ще раніше. Поступово науковці виділилися в окрему професію. Професор мав підготувати не лише професора, який змінить його у майбутньому і продовжить наукову традицію, а й високкваліфікованого практичного працівника: лікаря, інженера, державного чиновника, педагога, юриста тощо [4, с. 15].

Вивчення історії зарубіжних країн є надзвичайно цікавим та важливим аспектом освіти. Цей процес дозволяє розуміти минуле і теперішнє інших націй, отримувати уроки інших культур та подій. Цей досвід дає нам змогу побачити всі події історичного проміжку часу і є безцінним у формуванні нашого світогляду та вдосконаленні навичок аналізу та розуміння.

Вивчення перш за все допомагає розширити наше розуміння світу. Вивчаються події, які відбувалися в інших країнах, і, відповідно, розвивається уявлення про те, як жителі різних регіонів переживали події свого часу. Це надає можливість порівнювати розвиток різних культур і суспільств, а також аналізувати, як історичні події вплинули на формування сучасного світу.

Держава та право мають свій еволюційний шлях протягом усього письмово зафіксованого періоду історії людства. Їх можна розглядати як цінний ресурс для людей, який дозволяє раціонально організовувати їх соціальне співжиття, забезпечувати безпеку, мир та добробут. Існують два аспекти, якими можна оцінювати ці поняття на різних ступенях абстракції.

Перший аспект - це конкретна держава, в якій живе окрема людина. Ця держава визначає її правовий статус, обов'язки і права, а також її громадянство. Це включає суб'єктивні права, які гарантуються державою, і систему законів та інших джерел права, що регулюються цією державою.

Другий аспект - це абстрактні категорії держави та права як загальні концепції і соціальні явища. Історія держави та права є найбільш об'ємною та інформаційно насиченою серед усіх юридичних наук. Вона охоплює виникнення, становлення, занепад і зникнення різних державних інститутів і галузей права, що колись існували у світі. Також це сприяє розвитку міжнародного співробітництва та формуванню загальних норм і стандартів у сфері прав людини та правової системи [1, с. 16].

Саме тому існує наукова традиція, що передбачає дослідження історії держави та права кожної окремої країни, а також вивчення загальних закономірностей розвитку державно-правових явищ. З моменту народження науки історії держави і права однією з головних її завдань та цілей було знайти спрямованість та сутність всесвітнього історико-правового процесу. Вчені працюють над цим завданням, намагаючись розкрити загальні та універсальні закономірності розвитку державно-правових явищ протягом історії людства.

Слід зазначити, що при здійсненні аналізу історико-правових явищ широко застосовується велика кількість спеціально-наукових методів. Це хронологічний, ретроспективний, статистичний, метод періодизації та ін [3, с. 239].

Таким чином, методологія історико-правової науки включає широке коло прийомів і засобів дослідження, плюралізм яких надає можливість розкрити природу, сутність та зміст історико-правових явищ та феноменів, які відбувалися в історії держави і права зарубіжних країн з найдавніших часів до сьогодення.

Отже, як висновок можемо сказати що вивчення історії зарубіжних країн є надзвичайно важливим для розвитку нашого суспільства. Воно допомагає нам розширити своє культурне та правове багатство, зрозуміти причини і наслідки історичних подій, та впливає на формування нашої правової ідентичності. Крім того, це сприяє міжнародному співробітництву та розвитку толерантності в сучасному світі. Вивчення історії зарубіжних країн має вирішальне значення для нашого світового співтовариства і нашого власного особистого розвитку. Вивчення історії зарубіжних країн не тільки надає можливість дізнатися про інші частини світу, але й допомагає краще розуміти самих себе та власний шлях у майбутнє.

Список використаних джерел:

1. Бостан С. К. Методологія правового дослідження: поняття, структура, філософсько-світоглядні засади. *Вісник Університету імені Альфреда Нобіля. Серія «Право»*. 2021. № 1 (2). С. 16–27. URL: <https://law.duan.edu.ua/images/PDF/2021/1/3.pdf>.
2. Козюбра М. І. Правознавство, наука, методологія: еволюція підходів до їхніх взаємозв'язків. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2018. Т. 1. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NaUKMAun_2018_1_3
3. Музика І. В. Принцип історизму у царині досліджень вітчизняної соціології права кінця XIX – початку XX століття. С. 239–243. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/63916/49-Music.pdf?sequence=1>
4. Тарахонич Т. І. Методологічні підходи та принципи дослідження правового регулювання. *Часопис Київського університету права*, 2009. № 3. С. 15–19. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22603/3-Tarakhonich.pdf?sequence=1>

ЗАХИСТ ВІД МОБІНГУ В ТРУДОВИХ ВІДНОСИНАХ

Ляхвацька Марія Віталіївна

здобувач вищої освіти навчально-наукового інституту права та політології
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Науковий керівник: Сухицька Наталія Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувачка кафедри правознавства та галузевих юридичних дисциплін
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, Україна

Право на працю, як воно визначено в Основному законі та інших законодавчих актах, є невід'ємною частиною соціально-економічних прав людини. Проте деякі працівники стикаються з явищем мобінгу, що є прямою перешкодою для повноцінної реалізації цього права. У 1998 року Міжнародна організація праці (МОП) віднесла мобінг до числа серйозних порушень нарівні зі зґвалтуванням і вбивством, наголосивши на руйнівних наслідках цього явища для людини. Сьогодні одним із найголовніших завдань є забезпечення правового захисту від мобінгу, дискримінації та упередженого ставлення у сфері праці. Такий захист включає обґрунтовані заходи для забезпечення честі та гідності працівників під час виконання ними своїх трудових обов'язків, і це стає об'єктивною необхідністю в умовах розвитку ключових напрямів правової, демократичної та соціальної держави.

Надзвичайно важливим кроком, який відбувся нещодавно, стало підписання Президентом Закону від 16.11.2022 р. №2759-IX "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці", у якому офіційно було закріплено поняття мобінгу. Відповідно до ст. 2-2 Кодексу законів України про працю мобінг (цькування) - це систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на пониження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [1].

За ст. 2-2 КзпП України формами прояву мобінгу є:

- психологічний тиск на особу;
- економічні утиски;

Однак у житті мобінг може проявлятися і через фізичне насильство (штурхання, вимагання грошей, побиття, тощо).

Крім того, існує ще одна форма мобінгу - кібермобінг. Ця форма характеризується втручанням у соціальні мережі, систематичними образливими коментарями, фотомонтажем неприязного характеру та розповсюдженням компрометуючої інформації про потерпілого в Інтернеті.

Основними елементами даного виду правопорушення є об'єкт, суб'єкт та мета. Об'єкт – це особа, яка страждає від дій іншої сторони чи сторін в наслідок психологічного, чи економічного тиску. Суб'єкт – це особа, яка вчиняє даний тиск на об'єкт (жертву). Мета мобінгу спрямована на пониження честі та гідності працівника, його ділової репутації, для набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків [2, с.38].

Основні ознаки, які дозволяють визначити відмінність між мобінгом та звичайними конфліктами на роботі, полягають у двох ключових аспектах. По-перше, мобінг характеризується систематичністю, що відрізняє його від випадкових сварок чи непорозумінь. По-друге, особливістю мобінгу є те, що він спрямований на одну конкретну особу, у відміну від босингу, коли об'єктом може бути весь трудовий колектив.

Зазвичай мобінг поділяють на вертикальний та горизонтальний. Вертикальний мобінг проявляється у моральному переслідуванні суб'єктами своєї жертви. Він може виражатися у двох формах: вертикальний згори мобінг (босинг) та вертикальний знизу мобінг (стафінг). Суб'єктом босингу є керівник, а об'єктом – працівник. В стафінгу ж навпаки суб'єктом є працівник або трудовий колектив, а об'єктом – керівник.

Горизонтальний мобінг виражається у здійсненні психологічного чи економічного тиску трудового колективу на окремого працівника [2, с.39]. Суб'єктами конфліктної взаємодії виступають співпрацівники структурного підрозділу. Моральне переслідування розвивається за однією зі схем: «співпрацівник – співпрацівник», «група співпрацівників – співпрацівник» [3, с.66].

Вертикальний мобінг в Україні є найпоширенішою формою, оскільки працівники утримуються від подання скарг на своїх роботодавців. Законодавство України не передбачає відповідальності за мобінг, що створює ситуацію, де працівники не можуть висловити претензії щодо такого ставлення з боку свого керівника, опасаючись можливої втрати роботи або збільшення тиску на себе.

Явище мобінгу на робочому місці поширене у всьому світі, як у приватних компаніях, так і у державних структурах. Дослідження показують, що рівень мобінгу на робочому місці становить майже 50% у США, 4% в Італії та 5-10% в Європі. В Австралії за останні три роки повідомлення про знущання на робочому місці зросли на 70%. Статистика опирається тільки на точні дані, отже, існує ризик, що ця цифра насправді більша, бо багато працівників з цього приводу мовчать або просто полишають місце роботи, не вказуючи на справжню причину. Ще одне опитування (за результатами workplacebullying.com) показало, що 70% осіб, які провокують насильство – чоловіки, а понад 60% потерпілих від мобінгу припадає на жіночу стать. В Україні, на жаль, не ведеться статистика щодо фіксування випадків мобінгу, що свідчить про масштаби правової неврегульованості цього явища і потребу у проведенні як якісних досліджень, так і моніторингу [4].

На відміну від українського законодавства, міжнародне вже давно офіційно закріпило дане поняття і різними способами унеможливує дискримінацію працівників, зокрема і Міжнародна організація праці пояснює, що психічний терор це образливе, мстиве, жорстоке, злостиве або принизливе поведіння з окремою особою або групою працівників, що охоплює колективний пресинг (*ganging up*) або мобінг проти обраного працівника, який стає об'єктом психічного тиску [2, с. 38]. Законодавство багатьох держав вміщує норми, що спрямовані на протидію дискримінації та мобінгу серед працівників. Однак для ефективного боротьби із цими явищами необхідно вдосконалювати механізми їхнього виконання та підвищувати рівень свідомості серед працівників і роботодавців.

Наразі українське законодавство частково гарантує захист від мобінгу, дискримінації та упередженого ставлення на робочому місці, а також захист честі та гідності працівників під час прийняття на роботу. Відповідальність за мобінг несуть як працівники, так і керівництво. Керівництво має захищати безпеку і здоров'я співробітників від мобінгу. Співробітники повинні поважати права і гідність інших

колег. У разі вчинення мобінгу працівник має право: звернутись з скаргою до Управління Державної служби з питань праці; звернутись з позовною заявою до суду щодо визнання фактів цькування та їх усунення; отримати відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок мобінгу у розмірі витрат, які понесла особа під час лікування; у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням; на відшкодування роботодавцем моральної шкоди у разі, якщо порушено законні права працівника [5]. Більш того, вчинення мобінгу може призвести до адміністративної відповідальності згідно із статтею 173-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення. Варто зауважити, що невиконання відповідальності за мобінг може спричинити серйозні наслідки для як працівників, так і для всієї організації.

Щодо можливих заходів для вирішення проблеми мобінгу, можемо запропонувати такі варіанти:

1. Розширення існуючого Кодексу законів про працю (КЗпП) шляхом включення норм, які не тільки забороняють мобінг, але й надають чітке тлумачення цього поняття, щоб уникнути юридичних прогалин. Важливо також встановити дисциплінарну відповідальність.

2. Розгляд можливостей створення єдиного закону, який би регулював і забороняв різноманітну форми трудової дискримінації, а також мав чітке визначення мобінгу та передбачав встановлення відповідальності за це.

3. Розширення Кодексу України про адміністративні правопорушення (КУпАП) шляхом включення статті, яка передбачатиме відповідальність за мобінг та має чіткий та зрозумілий опис його об'єктивної сторони.

4. Введення змін до КЗпП з можливістю переведення на іншу роботу у разі, коли працівник стає жертвою мобінгу на своїй поточній посаді.

Отже, захист від мобінгу - це завдання, яке потребує комплексного підходу. Лише за допомогою взаємодії законодавчої бази, профілактичних заходів та ефективних процедур можна створити робоче середовище, в якому кожен працівник може відчувати себе захищеним та поважаним.

Список використаних джерел:

1. Кодекс законів про працю України : Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII : станом на 01 жовтня 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
2. Реалії та перспективи розбудови правової держави в Україні та світі: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 26 травня 2023 р.). Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2023. 159 с.
3. Колеснік Т.В. Сучасні підходи до запобігання мобінгу у трудових відносинах. Правовий часопис Донбасу № 3 (68), 2019. С. 65-71
4. Литвинюк К. Правове регулювання мобінгу: національний та міжнародний досвід [Електронний ресурс] / К. Литвинюк // Аналітичний центр ЮрФем. – 2021. URL: <https://jurfem.com.ua/pravove-reguluvannya-mobingu-ch-1/>
5. Мобінг у трудових відносинах: що варто знати [Електронний ресурс] // Державна служба з питань праці. – 2023. URL: <https://pl.dsp.gov.ua/news/mobinh-u-trudovykh-vidnosynakh-shcho-var-to-znaty-2/>

КОНСТИТУЦІЙНА СКАРГА В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ

Тріфонов Віктор Дмитрович

здобувач вищої освіти факультету права та економіки
Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Науковий керівник: Згама Антоніна Олександрівна

канд. юрид. наук, доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін
Міжнародний гуманітарний університет, Україна

Конституційна скарга - це важливий інструмент для захисту конституційних прав та свобод громадян в Україні. Вона дає можливість будь-якому громадянину звернутися до Конституційного Суду України (далі – Суд) і оскаржити будь-яке рішення, дію чи бездіяльність органів державної влади, які порушують його конституційні права. Проте наразі даний механізм захисту прав використовується фізичними особами не в повній мірі, і цьому сприяє низка факторів.

Насамперед відмітимо, що конституційна скарга вважається доволі новим інститутом та досвідом для нашої країни. Це, так би мовити, інструмент захисту основоположних прав і свобод людини, яких ще не було в нашій країні за всю історію її існування. Інститут, що функціонує тільки в одному напрямку, в напрямку, де людина та її конституційні права вважаються найвищою соціальною цінністю в державі, де людина керує державою, а не навпаки.

Тому доречно визначити особливості впровадження та проблемні питання застосування інституту конституційної скарги, використовуючи вітчизняний та зарубіжний досвід в окресленій сфері, що необхідно для більш ефективного функціонування цього інституту в Україні.

Людині, як суспільній істоті властиво розвиватися та отримувати інформацію від інших людей. Не випадково було зазначено, що не кожен громадянин обізнаний, як використовувати інститут конституційної скарги. Процес розвитку (навчання) з часом сформує сукупність відповідальних громадян, які зможуть використати надане їм право Конституцією задля швидкого та легального знешкодження причини порушення їх прав.

Саме таким важелем захисту основоположних прав і свобод виступає конституційна скарга. Доречно зазначити, що Україна вперше в історії надала змогу громадському суспільству здійснювати конституційний контроль, бо, аналізуючи законодавство до впровадження цього інституту, право на такий контроль мали виключний перелік осіб та органів, зокрема, парламент, Верховний Суд, омбудсман та президент. Інакше кажучи, держава контролювала (перевіряла) саму державу.

Можливість вплинути на рішення суду та висловити власну думку (позицію) щодо неконституційності закону вважається доволі вагомим правом людини.

Існують ряд країн європейського континенту, що не надають такого права своїм громадянам на безпосереднє звернення до Конституційного Суду (наприклад, Литва). Така ж практика була і в Україні, до запровадження цього інституту, тобто, фактично існував один варіант оскарження – судова система. Тим не менш, в Європі інститут конституційної скарги вважається «ідолом», з огляду на його функціонування та розвиненість. Кардинальне переосмислення та забезпечення такого ж рівня захисту

прав і свобод, як на європейському континенті має бути здійснено законодавством України [1].

З 2016 року всі громадяни України отримали зазначене конституційне право, коли були внесені зміни до Конституції (проведена конституційна реформа) та набув чинності новий закон України «Про Конституційний Суд України» (далі – Закон), що регулює процес перевірки, розгляду та ухвали рішення, на основі скарги особи.

Тобто, кожна особа може звернутися до Конституційного Суду України, якщо вона вважає, що застосований закон (або його положення) судом в остаточному рішенні не відповідають нормам Конституції, та порушує її основоположні права та свободи [2].

Як бачимо, довести неконституційність закону (або його окремих положень) за допомогою нового інструменту захисту можуть звичайні громадяни. Внаслідок визнання Конституційним Судом України закону таким, що не відповідає нормам Конституції, він втрачає чинність та більше не буде застосовуватися.

Обов'язковими складовими скарги виступають наступні аспекти, що мають бути зазначені скажником (умови прийнятності):

1) особливу увагу варто приділити предмету скарги (йдеться про закон або його норму, що був застосований до особи в остаточному рішенні судом та відповідно до якого вона подає скаргу);

2) вимоги щодо складання скарги (окремі положення Закону регулюють умови прийнятності скарги) [3].

Варто зазначити, що є встановлений законом проміжок часу подання скарги (3 місяці). Строк починає обчислюватися після набрання чинності остаточного рішення суду. Тільки після вичерпання всіх засобів захисту (йдеться про національні), особа може звернутися зі скаргою до Конституційного Суду України.

У практиці Суду часто трапляються випадки, коли скажник вважає, що Конституційний Суд «оскаржує» рішення судів та дії органів або державних службовців, навпроти, він перевіряє та встановлює відповідність, а особа (скаржник) має це довести та викласти в скарзі основні думки та позиції неконституційності закону, тобто, «обґрунтувати неконституційність закону». На цей рахунок, третя частина форми скарги саме має таку назву, більш того, Секретаріат приділяє їй найбільшу увагу при встановленні умов належності скарги.

Більшість скарг повертаються на доопрацювання скажнику, з огляду на їх невідповідність умовам, бо вони не стосуються питань неконституційності законів або його положень. На цей рахунок варто залучитися допомогою фахівця (адвоката), скористатися Пам'яткою Суду, дотримуватись встановлених умов Закону щодо складання скарги та вивчати рішення Суду (конституційну практику).

Якщо розгляд спору відноситься до функцій як Конституційного Суду, так і судів загальної юрисдикції, то сторони спору – різні. Всім відомо, що відповідач та позивач в цивільному процесі, обвинувачений та потерпілий в кримінальному процесі. Але, якщо особа має статус *заявника* (це може бути громадянин або орган), що звертається до Суду або подає скаргу з одного боку, та орган, що видає акт чи підписав його з іншого боку, то це сторони конституційного судочинства.

Важливо зрозуміти, що Конституційний Суд направляє свою діяльність тільки на забезпечення конституціоналізму. Він або вирішує питання конституційності законів на основі скарги особи, або офіційно тлумачить положення Конституції чи законів, якщо вони неоднозначно застосовуються.

Прийняті ним рішення вважаються обов'язковими до виконання та не підлягають оскарженню, тобто, є остаточними. Таким чином, Суд формує загальну

конституційну практику щодо однозначного розуміння положень Конституцій на всій території держави.

Проблемними питаннями виступають обмежений предмет скарги та виконання рішень Суду. Перше стосується можливостю оскаржити тільки закони (або його конкретні положення), на відмінно від країн Європи, де особи мають право перевірити на конституційність всі підзаконні акти (наприклад, акти органів державної влади) та закони. Зрозуміло, що обсяг захисту основоположних прав набагато ширший ніж в Україні, бо функціонуюча модель скарги є повною. Вирішення проблемного питання щодо виконання рішень Суду можливо при створенні окремого закону, який буде встановлювати права та обов'язки судів та чітку процедуру виконання рішень Суду. У реаліях сьогодення склалася практика, коли суди несвоєчасно вносять зміни до неконституційних законів після рішень Суду, що призводить до прогалин у праві та нерегульованих правовідносин.

Отже, існуючий інститут конституційної скарги в Україні займає важливе та необхідне місце в правовому житті людини. Проблемні питання завжди будуть виявлятися після запровадження нових інститутів, конституційна скарга не є виключенням. Законодавець має враховувати європейський досвід, переосмислити, визначити недоліки, рівень дієвості та можливості усунення проблемних питань, що не надають інституту конституційної скарги функціонувати на повну силу, захищати основоположні права та свободи особи та забезпечувати конституціоналізм в Україні. Тому позитивно ставимося до запровадження цього інституту в Україні і можемо представити основне гасло обраної тематики, як: новий етап розвитку, новий механізм та нові можливості захисту.

Список використаних джерел:

1. Шинкоренко О. Конституційна скарга: як запрацює цей механізм? *Центр інформації про права людини*. 17 серпня 2017 року. URL: https://humanrights.org.ua/material/konstitucijna_skarga_jiak_zapracjuje_cej_mehanizm (дата звернення: 7.11.2023).
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. База даних «Законодавство України». ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 7.11.2023).
3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 р. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 35. ст. 376. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text> (дата звернення: 7.11.2023).

КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАГРОЗИ ВНУТРІШНЬОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ НА СХОДІ УКРАЇНИ

Бородавко Андрій Юрійович

здобувач вищої освіти 3 курсу

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Котенко Тетяна Анатоліївна

здобувач вищої освіти 3 курсу

спеціальність 262 «Правоохоронна діяльність»

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Чорна Аліна Геннадіївна

капітан поліції

Старший викладач кафедри кримінального права та кримінології

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

З метою запобігання негативним наслідкам збройної агресії російської Федерації, окупації та анексії частини східної території України з дня повномасштабного вторгнення 2022 року, проявам збройного насильства та порушенням прав людини значна частина населення Автономної Республіки Крим і м. Севастополя, а також окремих районів Донецької та Луганської областей, починаючи з квітня–травня 2014 року, змушена була залишати місця свого постійного проживання, що призвело до істотної внутрішньої міграції та значної кількості внутрішньо переміщених осіб.

Така ситуація загрожує стрімким зростанням рівня безробіття та бідності, а тому, як зазначається в деяких програмних документах, для вирішення цієї проблеми необхідно терміново знайти шляхи реалізації державної політики зайнятості, яка б інтегрувала ВПО в економічне життя. [1].

Однак було б неправильно стверджувати, що основним чинником погіршення криміногенної ситуації на цих територіях є виключно висока концентрація переміщених осіб. Погіршення соціально-економічної ситуації в країні (зростання безробіття, девальвація національної валюти, закриття підприємств, поступовий занепад малого бізнесу, зниження рівня соціального захисту населення тощо) також є фактором. Слід також зазначити, що поглиблене дослідження феномену злочинності, пов'язаної з переміщеними особами, на сьогодні залишається проблематичним, головним чином через відсутність статистичних даних про злочинність. Але окремі кримінологічні загрози від існуючих невирішених проблем наявного процесу ВПО сьогодні виникають, а саме:

- загроза вчинення злочинів самими ВПО;
- загроза підвищення рівня віктимізації з боку окремих категорій ВПО;
- загроза проникнення на підконтрольну Україні території представників диверсійно-розвідувальних груп з боку самопроголошених “ДНР”, “ЛНР”, “Запорізької області” та “Херсонської області”

На думку експертів, в умовах проведення антитерористичної операції та економічної кризи є підстави вважати, що еміграція збільшуватиметься, мотивація до роботи за кордоном зростатиме, тимчасова трудова міграція переростатиме у

постійну, а також збільшуватиметься нерегульований сегмент української еміграції. Все це може призвести до погіршення становища українців, які проживають за кордоном, можливої втрати багатьох мігрантів та їхніх нащадків для України, значного скорочення валютних надходжень від мігрантів [2].

У перспективі, з метою вирішення окремих проблем, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами, та зниження рівня кримінальних загроз розробка національної стратегії регіонального розвитку [3]. Єдиною категорією населення, переміщення якої розглядається в державній стратегії, є внутрішньо переміщені особи, пропонуються конкретні міжрегіональні програми саме для внутрішньо переміщених осіб. Ці програми включають допомогу в облаштуванні переселенців у постійному житлі, переселення з метою постійного проживання в інших регіонах України.

Підсумовуючи, можемо сказати, що війна в Україні призвела до значного зростання кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), які були змушені залишити свої домівки внаслідок бойових дій. Це призвело до низки проблем, включаючи:

- зростання безробіття та бідності.
- погіршення криміногенної ситуації.
- зростання ризику еміграції.

Також слід зазначити, що поглиблене дослідження феномену злочинності, пов'язаної з ВПО, на сьогодні залишається проблематичним, головним чином через відсутність статистичних даних про злочинність. Це ускладнює розробку ефективних заходів для боротьби з цією проблемою.

Крім того, слід зазначити, що війна в Україні триває, і її наслідки для ВПО можуть погіршитися в майбутньому. Тому важливо, щоб уряд України продовжував розробляти та впроваджувати програми та заходи для підтримки ВПО.

Список використаних джерел:

1. Основні напрями розв'язання проблем зайнятості внутрішньо переміщених осіб на 2015–2016 роки : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 8 лип. 2015 р. № 505. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/505-2015-п>.
2. Малиновська О. А. Внутрішня міграція та тимчасові переміщення в Україні в умовах політичних та соціально-економічних загроз : аналіт. записка [Електронний ресурс] / О. А. Малиновська ; Від. соціал. безпеки // Національний інституту стратегічних досліджень : офіц. інтернет-представництво. – Серпень 2015 р. – 23 с. URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/vnutrishnya_migratsia-45aa1.pdf.
3. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2020 року : постанова Кабінету Міністрів України від 6 серп. 2014 р. № 385. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-п>.

МІЖНАРОДНЕ КОСМІЧНЕ ПРАВО ЯК ГАЛУЗЬ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА, ЙОГО ПРИНЦИПИ ТА ПРАКТИКА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Дмитренко Д.Д.

студентка II курсу магістратури юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Активний розвиток людства у науково-технічній сфері протягом останнього століття спричинив появу нових галузей міжнародного права, зокрема міжнародного космічного права. Воно встановлює режим космічного простору і небесних тіл та регулює відносини у зв'язку із дослідженням і використанням Космосу. Оскільки ця галузь є відносно новою, доцільно буде детальніше розглянути нормативні акти, що її регулюють, поняття і принципи міжнародного космічного права та проблеми їхньої реалізації на практиці.

Космос – складне геофізичне поняття; він є частиною галактичної території, родовим поняттям для планетарної території, вбираючи в себе такі компоненти, як сам космічний простір і властиві йому особливості, а також різні види природних небесних тіл. У зв'язку з початком освоєння космосу з Землі він представляє собою також і юридичний феномен, маючи статус міжнародної території – території, що не перебуває під юрисдикцією жодної держави

Міжнародне космічне право являє собою галузь міжнародного права, що складається із системи міжнародно-правових норм та принципів спрямованих на регулювання відносини між суб'єктами міжнародного права з приводу використання та дослідження космічного простору і небесних тіл. Тобто міжнародне космічне право встановлює правовий режим даних територій.[2]

Вважається, що формування та розвиток міжнародного космічного права розпочався з запуску першого штучного супутника Землі, що відбувся 4 жовтня 1957 року. В 1958 р. резолюцією Генеральної асамблеї ООН було створено Комітет з використання космічного простору в мирних цілях, до якого увійшли 18 держав. Зараз він включає 69 країн.

Формування світового правопорядку космічної ери було пов'язано передусім зі становленням принципів дослідження і використання космічного простору. Виникнення і розвиток цих принципів базувалися на розумінні світовою громадськістю, насамперед наддержавами та індустріальне розвинутими країнами тих років, того, що освоєння Космосу одними державами не повинно відбиватися на інтересах і суверенітеті інших. Перші запуски космічних кораблів відбувалися в обстановці формування галузевих міжнародно-правових принципів, таких як принципи свободи дослідження і використання космічного простору, непоширення державного суверенітету на космічний простір, заборони національного присвоєння космічного простору. Як відзначається у деяких дослідженнях, "ще до розробки першого спеціального Договору про Космос у 1967 році, низка принципів і норм міжнародного космічного права склалася як звичаєво-правові".[3]

Із розвитком галузі міжнародного космічного права, з'явилося багато нормативних актів у цій сфері, а саме основний – Договір про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла 1967 р., Угода про рятування космонавтів, повернення космонавтів і повернення об'єктів, запущених у космічний простір 1968 р., Конвенція про

міжнародну відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами 1972 р., Конвенція про реєстрацію об'єктів, запущених в космічний простір 1975 р. Склався ряд звичаїв – про проходження космічним апаратом через повітряний простір інших держав без особливого на це дозволу при виході на орбіту, при зміні траєкторії польоту і приземленні, про визначення кордону між суверенним повітряним і міжнародним космічним простором. І.І. Лукашук охарактеризував другий період як «миттєве» право.[2]

Україна має власне законодавство про діяльність у космосі, це Закони України «Про космічну діяльність» та «Про підтримку космічної діяльності».

Предметом міжнародного космічного права є суспільні відносини у сфері:

- 1) Використання космічного простору та небесних тіл;
- 2) Співробітництва держав у дослідженні космічного простору та небесних тіл.

Суб'єктами міжнародного космічного права виступають держави, міжнародні організації, зокрема Європейське космічне агентство, Міжнародна організація супутників зв'язку (ІНТЕЛСАТ), а також Міжнародна організація морського супутникового зв'язку (ІНМАРСАТ) та комерційні фірми.

Міжнародне космічне право ґрунтується на таких принципах, які закріплені в Договорі про Космос 1967 року:

- 1) принцип здійснення досліджень і використання космічного простору та небесних тіл в інтересах всього людства;
- 2) принцип дослідження і використання космічного простору та небесних тіл у відповідності з міжнародним правом;
- 3) принцип відкритості досліджень і використання космічного простору та небесних тіл на основі рівності;
- 4) свобода дослідження і використання космічного простору і небесних тіл;
- 5) принцип неприпустимості національного присвоєння космічного простору та небесних тіл;
- 6) принцип відповідальності держав за шкоду, завдану в результаті космічної діяльності;
- 7) збереження суверенних прав держав на космічні об'єкти, що запускаються ними;
- 8) запобігання наслідкам потенційно шкідливих експериментів у космічному просторі та на небесних тілах;
- 9) надання допомоги екіпажу космічного корабля у разі аварії, лиха, вимушеної посадки;
- 10) принцип демілітаризації космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. [1]

Незважаючи на закріплені принципи, галузь міжнародного космічного права має свої проблеми у їхньому трактуванні та реалізації на практиці. Можна навести наступні приклади:

1) Проблема відсутності зафіксованої межі між повітряним та космічним простором. Космос належить до загальної спадщини людства, а на повітряний простір у межах національної юрисдикції поширюється суверенітет конкретної держави. Це може мати певні юридичні наслідки для суб'єктів, чий космічний апарат перетинають межу між повітряним і космічним простором.

2) Проблема запобігання мілітаризації космічного простору. Її сутність полягає в тому, що міжнародне космічне право містить заборону розміщення на орбіті тільки зброї масового знищення та випробування ядерної зброї в атмосфері. Використання у військових цілях та використання іншої зброї в космосі не заборонено.

3) Проблема власності на ділянки Місяця. Чимало охочих намагаються придбати ділянки на Місяці. Чинне міжнародне космічне право не дає для цього ніяких підстав. Згідно зі ст. 2 Договору про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла, що космічний простір, Місяць, інші небесні тіла не підлягають привласненню ні шляхом проголошення на них суверенітету, ні шляхом використання або окупації, ні якими-небудь іншими способами.

4) Проблема відсутності організаційного механізму в галузі освоєння та використання космосу.

5) Проблеми екологічного характеру, а саме регулювання “космічного руху”, відповідальність за шкоду, заподіяну об’єктами “космічного сміття” літальним космічним апаратам, забруднення відповідними об’єктами атмосфери Землі.[4]

Отже, галузь міжнародного космічного права хоча і є відносно новою, та вже отримала ґрунтовне закріплення у багатьох нормативних актах. Вона має свій предмет, суб’єктів, принципи тощо. Та, незважаючи на це, потребується вдосконалення законодавства у цій сфері, а саме закріплення межі між повітряним та космічним простором, врегулювання проблем екологічного характеру, власності на ділянки Місяця, запобігання мілітаризації космічного простору, і, найголовніше, створення єдиного організуючого та координуючого органу в галузі освоєння та використання космосу, що допомогло б узгодити діяльність усіх країн світу у цій сфері та забезпечити правове вирішення спірних питань.

Список використаних джерел:

1. Договір про принципи діяльності держав по дослідженню і використанню космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_480#Text (дата звернення 01.11.23 р.)
2. Гетьман-Павлова И. В. Международное право : учебник для бакалавров. 2-е изд., перераб. и доп. Издательство Юрайт, 2015. 709 с.
3. Поняття міжнародного космічного права. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MP/47.htm>
4. Шемшученко Ю.С. Проблеми розвитку міжнародного космічного права. Науковий вісник дипломатичної академії України. 2007 р.
5. Міжнародне космічне право. URL: https://kmeep.law.sumdu.edu.ua/sites/default/files/mizhn_kosm_pr.pdf

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ

Бочкова Марія Дмитрівна

Студентка 2 курсу магістратури юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Право людини на захист особистої інформації є одним із основоположних у сучасному інформаційному світі. Способи її обробки із застосуванням технічних засобів та їх вразливість уможливають доступ до конфіденційних відомостей третіх осіб, що може завдати шкоди особи та її інтересам. Практика показує, що врегулювання таких питань, як, наприклад, транскордонна передача персональних даних, лише на національному рівні не може бути ефективним, саме тому на міжнародному рівні відбувається правове закріплення загальних принципів захисту персональних даних. З міжнародно – правових актів у цій сфері можна виділити наступні: документи міжнародних організацій, що регламентують загальногуманітарні права та свободи людини; документи регіональних міжнародних організацій. Тому доцільно було б детальніше розглянути розвиток правового регулювання інформаційних відносин у сфері захисту персональних даних на міжнародному рівні, а також проаналізувати відповідність цим нормам національного законодавства.

Право людини на захист інформації про себе бере свій початок із загального джерела пріоритету інтересів особистості, що виникло внаслідок Великої Французької революції. У час основні права людини було закріплено у Загальній декларації, прийнятої 1948 року. Там вказується, що люди мають право на охорону від втручання в особисте життя та на таємницю листування. Воно не може порушуватись без законних підстав. Обмежується можливість порушити ці таємниці не лише громадянами та компаніями, а й державними органами. При розширеному тлумаченні встановлюється, що персональні дані в рамках цієї концепції є частиною особистого життя, і зазіхання на них без волі людини не дозволено жодним третім особам. Крім того, інформація про себе є своєрідним активом, який має певну цінність, і з цього погляду вона також підлягає охороні.

Саме нормативне закріплення норми щодо правового регулювання захисту персональних даних отримали своє закріплення як складова права на приватність в положеннях міжнародних договорів з прав людини. Так, у 17 статті Міжнародного Пакту про громадянські та політичні права 1966 р. визначено, що ніхто не повинен зазнавати свавільного чи незаконного втручання в його особисте і сімейне життя, свавільних чи незаконних посягань на недоторканність його житла, таємницю його кореспонденції, незаконних посягань на його честь і репутацію. Кожна людина має право на захист закону від такого втручання чи таких посягань [1]. Ідентичне положення міститься і у ст. 16 Конвенції про права дитини 1989 р.. Надалі в межах Організації з економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) було розроблено «Керівні принципи зі захисту недоторканності приватного життя і транскордонних потоків персональних даних», схвалені Рекомендацією Ради ОЕСР від 23 вересня 1980 р. У свою чергу, Генеральна Асамблея ООН резолюцією №95 прийняла «Керівні принципи регулювання комп'ютерних файлів, які містять персональні дані».

Також відповідні норми існували і в регіональних міжнародних договорах у сфері захисту прав людини. Так, положення щодо захисту права на приватність

містяться в ст. 11 Американської конвенції з прав людини 1969 р., ст. 7 Хартії основних прав Європейського Союзу тощо. В ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. зазначено: «Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, до свого житла і кореспонденції». Саме названий документ став джерелом сучасної системи захисту персональних даних [2].

Європейський суд з прав людини у своєму рішенні у справі «Леандер проти Швеції» вперше зазначив, що зберігання державними органами інформації про особу є втручанням у її право на повагу до приватного життя, а відтак таке втручання повинне відповідати вимогам, викладеним у частині 2 статті 8 Конвенції. В подальшому Європейський суд вказав, що держава повинна також вживати розумних заходів із метою дотримання права особи на повагу до її приватного життя (а відтак і права на захист персональних даних) із боку приватних суб'єктів.

До документів належать у тому числі нормативні акти регіональних міжнародних організацій. Одним із таких документів є Конвенція № 108 Ради Європи «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних». Відповідно до неї, персональні дані – будь-яка інформація про фізичну особу, що ідентифікована або може бути ідентифікована [3].

З 1981 року по лінії Комітету міністрів держав-членів Ради Європи приймаються спеціальні Рекомендації щодо використання та захисту персональної інформації. Так, 24 жовтня 1995 року було прийнято Директиву 95/46/ЄС про захист прав приватних осіб стосовно обробки персональних даних та вільного руху таких даних (далі – Директива 95/46/ЄС). Цей документ закріпив кілька основних правових понять.

Важливе місце в нормах міжнародного права щодо персональних даних займає Директива 97/66/ЄС Європейського парламенту та Ради ЄС від 15 грудня 1997 року (далі – Директива 97/66/ЄС), вона стосується використання персональних даних та захисту недоторканності приватного життя у сфері телекомунікацій.

Зважаючи на вищеперелічене, у європейському законодавстві починається формування самостійного інституту захисту персональних даних, заснованого на праві на захист персональних даних як одного з основних прав та свобод людини, що живе в інформаційному суспільстві.

Щодо правового закріплення на національному рівні, то основними документами у сфері захисту персональних даних є Конституція України, Закон України «Про захист персональних даних», документи у сфері захисту персональних даних, прийняті Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини. У ст. 32 Конституції України визначено, ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією. Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [4].

Українське законодавство про захист персональних даних складається з більше ніж 20 нормативно-правових актів, що не мають чіткого та узгодженого з міжнародним законодавством визначення персональних даних. Зокрема, в ньому відсутнє право людини на інформаційне самовизначення як повноваження кожного самостійно приймати рішення про розголошення та використання своїх персональних даних [5].

Таким чином, навіть такий невеликий аналіз міжнародно-правових норм, які регулюють відносини, що виникають у сфері персональних даних, дозволяє зробити висновок, що ці норми закріплюють:

- загальне визначення персональних даних;

- базові принципи обробки персональних даних, їх зберігання та доступу до них; положення, що регулюють свободу транскордонної передачі даних, у тому числі випадки її обмеження;

- конкретні заходи та засоби захисту інформації, призначеної для виконання міжнародних договорів;

- інформаційні права та свободи людини, у тому числі право на пошук, отримання та розповсюдження інформації та право на невторчання у приватне життя.

- створення та діяльність міжнародних органів захисту персональної інформації, наприклад Консультативний комітет з питань захисту персональних даних.

Отже, наявність єдиного міжнародного законодавства у сфері захисту персональних даних є надзвичайно важливою. Воно включає в себе документи міжнародних організацій, що регламентують загальногуманітарні права та свободи людини і регіональні міжнародні договори та закріплює такі основні поняття, як загальне визначення персональних даних, базові принципи їх обробки, зберігання та доступу до них тощо. Що стосується України, то враховуючи світовий досвід, ми маємо привести національне законодавство у відповідність з міжнародними стандартами, створити систему незалежних адміністративних, правозастосовних, консультативних та наглядових органів, що забезпечуватимуть дотримання права на захист персональних даних як у приватній, так і в публічній сферах.

Список використаних джерел:

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення 10.11.23)
2. Бем М. В., Городиський І. М., Саттон Г., Родіоненко О. М. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти: науково-практичний посібник. К.: К.І.С., 2015. 220 с.
3. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28.01.1981р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_326#Text (дата звернення 10.11.23)
4. Конституція України від 28.06.1996р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.11.23)
5. Головченко В. Правові основи захисту персональних даних. Юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/pravovi-osnovi-zahistu-personalnih-danih.html>

ОРГАНИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, КЛАСИФІКАЦІЯ

Сабакар Анастасія Григорівна

Студентка навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Лавренко Дар'я Оленксандрівна

викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Процес розбудови України як суверенної і незалежної держави вимагає подальшої теоретичної розробки проблеми органів державної влади. Однак, це неможливо зробити без урахування історичного досвіду інших країн, вивчення наукової спадщини та аналізу теоретичних розробок.

Науковці вважають, що саме теоретичні розробки змісту органів державної влади в Україні за радянської доби не здійснювались. Варто відзначити, що автори підручників з радянського державного права взагалі уникали розкриття змісту даної категорії. У західній державно-управлінській та філософсько-історичній традиції проблематика осмислення й концептуалізації питань утворення форм державного правління та взаємозв'язку органів державної влади та державного управління, є об'єктом уваги таких зарубіжних фахівців, як: К. Аллен, Дж. Бостон, Д. Вальдо, В. Вільсон, Р. Дарендорф, Д. Кетлі, Д. Осборн, Л. Отул, Т. Пітерс, Р. Прістюс, А. Турен, Д. Фельдман, С. Хантінгтон, К. Худ, Г. Шмідт та ін. Професор С. Чернов визначає державне управління як організуючий і регулюючий вплив держави на суспільну життєдіяльність людей з метою її впорядкування, збереження чи перетворення, базуючись на владній силі, яка обмежує дієвий суспільний контроль.

Актуальність теми полягає в тому, що Україна постійно розвивається і реформується в різних сферах життя, включаючи сферу державного управління. Аналіз та обговорення класифікацій та функцій органів державної влади допомагають визначити потреби в реформах та вдосконалити систему управління країною. Аналіз органів державної влади в Україні стає особливо важливим під час виборів та політичних змін. Глибоке розуміння функціонування цих органів допомагає громадянам приймати інформовані рішення на виборах.

Важливим і невід'ємним елементом структури державного апарату є орган держави. Саме від рівня розвитку державних органів, їх взаємодії, чіткості повноважень залежить рівень розвитку і ефективність державного апарату.

Органи державної влади — це інституції, які відповідають за прийняття та виконання рішень у державі [1]. Їх основним завданням є забезпечення функціонування держави та реалізація владних повноважень. Органи державної влади в Україні відрізняються від державних підприємств, установ, а також від недержавних структур тим, що вони: є структурним елементом апарату держави; мають певну економічну і організаційну відокремленість і самостійність; створюються державою чи обираються безпосередньо народом; наділені нормативно закріпленими державно-владними повноваженнями; характеризуються відповідною організаційною структурою; мають територіальні межі діяльності; здійснюють свої функції від імені держави; використовують символи держави у офіційному порядку; мають відповідну компетенцію, приймають юридично обов'язкові нормативні та

індивідуальні акти; характеризуються певними особливостями підпорядкування у процесі взаємодії з іншими державними органами і установами; спираються у процесі реалізації повноважень на організаційну, матеріальну та примусову силу держави.

Органи державної влади в Україні мають певні ознаки, що включають у себе легітимність (органи влади мають законодавчу підтримку та легітимність від народу), публічну природу (вони діють відкрито та доступно для громадськості), надані законом повноваження (органи влади мають чітко визначені повноваження, які визначаються законом), та відповідальність перед суспільством (вони несуть відповідальність перед суспільством за свої дії та рішення) [2]. Ці ознаки роблять їх важливою складовою демократичного устрою.

Органи державної влади в Україні класифікуються на законодавчу, виконавчу та судову гілки влади [3]. Законодавча гілка влади представлена Верховною Радою України, яка приймає закони та нормативні акти, виконавча — Президентом України та урядом, які відповідають за виконання законів та реалізацію політики держави, а судова — судами різного рівня, котрі вирішують спори, захищають права громадян і забезпечують додержання законів.

Окрім головних гілок влади, в Україні існують органи місцевого самоврядування, які регулюють питання на місцевому рівні та сприяють більш ефективному управлінню населеними пунктами [4]. Це доповнює загальну систему державної влади. Органи держави і органи місцевого самоврядування мають спільні риси, а саме: формуються у встановленому законом порядку шляхом обрання чи призначення; здійснюють спільні функції по управлінню суспільством шляхом встановлення і гарантування діяльності суб'єктів; функціонують на основі принципу розподілу повноважень та певним чином взаємодіють у процесі здійснення своїх повноважень; відповідно до наданих повноважень приймають рішення нормативного характеру, які певним чином забезпечуються і гарантуються; мають чітко визначену компетенцію у відповідній сфері та форми і методи здійснення повноважень.

Система органів державної влади в Україні ґрунтується на Конституції України та інших законах, що регулюють їх діяльність [5]. Ці правові акти визначають повноваження та функції органів влади та гарантують дотримання принципів демократії та правової держави.

Органи державної влади в Україні є основними установами, що забезпечують функціонування держави та реалізацію владних повноважень. Вони мають важливі ознаки та діляться на гілки, які взаємодіють для забезпечення стабільності та розвитку країни. Розуміння різноманітних аспектів функціонування зазначених органів допомагає покращувати державну систему та сприяти розвитку демократії в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96. (зі змінами і допов.) *Відомості Верховної Ради України*. 2019, № 38, ст.160.
2. Лукашевич В. Органи державної влади в Україні: поняття, ознаки, класифікація. *Право та держава*, №3(66), 2015. Ст. 33-38.
3. Шевчук С. Органи державної влади в Україні: структура та функції. *Правовий часопис Донбасу*, №1(9), 2017. Ст. 7-13.
4. Мельник О. Органи місцевого самоврядування в Україні: поняття, види, проблеми. *Правова держава*, № 32, 2018. Ст. 144-149.
5. Коломойський В. Правове регулювання діяльності органів державної влади в Україні. *Право та інновації*, №1(30), 2019. Ст. 5-11

ОСОБЛИВОСТІ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПОРЯДКУ УКЛАДЕННЯ ШЛЮБУ З ІНОЗЕМНИМ ЕЛЕМЕНТОМ В УКРАЇНІ

Каправа Діана Олегівна

Студентка 4 курсу

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Руденко Оксана Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Україна

Число шлюбів укладених українськими громадянами з іноземцями та особами без громадянства зростає щоденно, адже досить багато громадян через війну були змушені були виїхати за кордон. Законодавство майже всіх країн світу гарантує право на шлюб, однак розбіжності внутрішнього правового регулювання зумовлюють певні колізії вітчизняних та зарубіжних правових норм в міжнародному приватному праві.

Для визнання дійсності шлюбу і в державних реєстраційних органах, і в країнах громадянства сторін, дуже важливо дотримуватись певних вимог - формальних та матеріальних.

Формальні умови – це такі, що стосуються процедури оформлення шлюбу, тобто стосуються форми укладання шлюбу. Наразі, законодавча практика закріплює дві основні форми укладення шлюбу - релігійна та цивільна (державна). Проте, в Україні визнається лише цивільна, або ж державна форма укладення шлюбу, що також дуже важливо враховувати при укладенні шлюбу з іноземним елементом за законодавством України. Колізії саме за формальними умовами укладання шлюбу, можуть виникати через різне правове регулювання питання форми укладання шлюбу, наприклад, у Німеччині, Франції, Нідерландах, в тому числі і Україні, дійсним визнається лише той шлюб, який укладений в органах державної реєстрації, а у Ірані, Іраку, Ізраїлі навпаки - дійсний лише той, що було укладено в релігійних установах. На мою думку, дуже сучасним та сприятливим, є підхід до порядку укладення шлюбу у таких країнах, як Англія, Італія, Іспанія, адже там сторони самі можуть обрати форму шлюбу - державну чи релігійну, і в будь - якому обраному варіанті такий шлюб буде дійсним [1].

До форми укладення шлюбу застосовується колізійна прив'язка *lex loci celebrationis* — закон місця укладання шлюбу. Проте попри однакову форму укладення шлюбу, кожна країна має свої особливості: обов'язкова присутність від 2 до 6 свідків (Німеччина, Швеція), попереднє повідомлення про укладення шлюбу (Італія), укладення шлюбу без наречених, через довірену особу (Іспанія, Бразилія, Мексика). Варто зазначити, що укладення шлюбу в Україні відбувається виключно в присутності наречених [2].

Щодо матеріальних вимог укладення шлюбу - це такі умови, при дотриманні яких шлюб визнається дійсним і стосуються вони шлюбної правоздатності і дієздатності. Першою матеріальною умовою є вік. Проте у всіх країнах шлюбний вік встановлений по - різному, у багатьох країнах він нижчий за встановлений вік повноліття (Англія, Еквадор, Колумбія), в деяких країнах шлюбний вік чоловіків та

жінок різняться, наприклад в Австралії — 16 років для жінок і 18 років для чоловіків, у Франції — 15 років для жінок і 18 років для чоловіків. В Україні шлюбний вік встановлює Сімейний Кодекс України, а саме у статті 22 зазначено, що шлюбний вік для чоловіків та жінок становить 18 років, таку позицію розділяє низка країн світу, наприклад Німеччина, Казахстан, Польща [1].

Правове регулювання питання укладення шлюбу особам - іноземцям вік яких не досяг шлюбного віку за встановленим законодавством України регулюється ст. 55 Закону України “Про міжнародне приватне право” право на шлюб визначається особистим законом (*lex personalis*) кожної з осіб, які подали заяву про укладення шлюбу. Отже, що іноземець, який не досяг шлюбного віку, що визначений у Сімейному кодексі України, не може зареєструвати шлюб, навіть якщо за законом країни громадянином якої він є, встановлений нижчий шлюбний вік [2].

Другою матеріальною умовою укладення шлюбу є вільна згода чоловіка та жінки на шлюб, відповідно до ст. 1 Конвенції про згоду на одруження, шлюбний вік і реєстрацію шлюбу не допускається укладення шлюбу без повної і вільної згоди обох сторін, яка має бути виявлена ними особисто. Така умова запроваджена, задля унеможливлення примусового шлюбу, який існує за застарілими традиціями та законами [3].

Третьою матеріальною умовою можна виділити - одношлюбність. Особа не може укласти шлюб, якщо вона вже перебуває в зареєстрованому шлюбі, виняток становлять лише деякі мусульманські країни, де чоловіки можуть укладати до чотирьох шлюбів одночасно.

Останньою матеріальною умовою є заборона на укладення шлюбу між нареченими у випадку родинних зв'язків між ними. В законодавстві, а саме у ст. 26 Сімейного кодексу України міститься норма про, те що у шлюбі між собою не можуть перебувати особи, які є родичами[3].

Колізійні норми сімейного права у міжнародному приватному праві є досить складним інститутом. Як наслідок, це зумовлює наявність розбіжностей у регулюванні питань укладення шлюбу, зокрема, і реалізації права на шлюб. Більшість держав сходиться в тому, що до матеріальних умов укладення шлюбу застосовується особистий закон кожної особи (*lex personalis*), а до формальних — закон місця укладення шлюбу (*lex loci celebrationis*). На нашу думку, варто посилити співпрацю держав та встановити більш дієве регулювання відносин, пов'язаних з укладенням шлюбу, шляхом укладення певних міжнародних договорів.

Список використаних джерел:

1. Фігун, Н. І. Колізійні питання укладення шлюбу в міжнародному приватному праві. *ББК 67.0 я43*, 24.
2. Дядюша, В. В.; Головка, О. М. (2019). Колізійні питання укладення і розірвання шлюбу в міжнародному приватному праві. *Упорядники*, 70.
3. Мельничук, М. В. Колізійні питання укладення шлюбу. 2022.

ПРАВОВА СИСТЕМА США ХХ СТ : ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ З СУЧАСНОЮ УКРАЇНСЬКОЮ ДЕРЖАВОЮ

Гайдук Ярослав Євгенійович

Студент навчально-наукового інститут права та інноваційної освіти
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Лавренко Дар'я Оленксандрівна

викладач кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна

Після Другої світової війни роль законодавчої правотворчості значно зросла як на федеральному, так і на штатовому рівнях в Сполучених Штатах Америки. Цей період став переломним для правової системи країни і спричинив значні зміни в регулюванні політичних та соціально-економічних питань. Ключовим чинником трансформації політичного простору України вже сьогодні є саме українське суспільство, яке змінюється під впливом війни. В українців формуються запит на швидкі реформи та радикальні очікування на появу «нової» післявоєнної України без олігархії, корупції та неефективної бюрократії. Відкритість, конкуренція, лібералізація, демократичність, розвиток інститутів громадської участі – всі ці вимоги є, водночас, критеріями європейської та євроатлантичної інтеграції України. Остання, як демонструють результати соціологічних опитувань, з точки зору більшості українців також є цілком найближчого майбутнього.

Починаючи з 60-х років ХХ століття, у США почали створювати програми позитивних дій з метою забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхньої етнічної приналежності, раси, статі, віку, стану здоров'я чи сексуальної орієнтації. Ці програми визначилися серією законів, які приймалися на федеральному рівні. Наприклад, Закон про громадянські права 1964 року і Закон про вікову дискримінацію при працевлаштуванні 1967 року визначили нові стандарти щодо рівності та недискримінації в суспільстві та на робочому місці [1, с. 50].

Ці документи демонструють, що США в ХХ столітті активно вдосконалювали свою правову систему, щоб гарантувати більше рівності та справедливості для всіх своїх громадян, незалежно від їхніх особистих характеристик. Ці закони та рішення суду вплинули на суспільство, відкривши нові можливості і забезпечивши більше захисту прав і свобод людей [2, с. 67].

Правова система США у ХХ столітті та її порівняння з українською правовою системою можуть бути об'єктом цікавих аналізів. Обидві системи мають свої особливості та історичні контексти, які вплинули на їхній розвиток. Давайте розглянемо деякі ключові риси і відмінності [4, с. 31].

Сполучені Штати Америки мають загальноправову систему, що ґрунтується на прецедентному праву. Закони приймаються на федеральному та штатовому рівнях, і рішення судів встановлюють прецеденти, які можуть впливати на подальші судові вирішення [2, с. 51].

Україна має континентальну (континентально-європейську) правову систему, де закони встановлюються законодавчими органами і не створюють прецедентів. Суди застосовують закони, а не рішення судів. У США існують федеральні суди та суди в кожному окрузі. Федеральні суди розглядають справи, пов'язані з федеральними законами, тоді як окружні суди розглядають штатові справи. Україна має

трьохрівневу систему судів: загальні суди (суди місцевого самоврядування), апеляційні суди та Верховний Суд. Верховний Суд України відповідає за забезпечення єдності судової практики [2, с. 24]. В США судова система досить розгалужена, і справи можуть вирішуватися через присяжних журі або суддів. Практика участі громадян у вирішенні справ є важливою особливістю. Українська судова система більш консервативна і справи зазвичай розглядаються суддями. Присяжні журі використовуються обмежено. Федеральне Бюро Розслідувань (FBI) та інші федеральні органи правопорядку відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки та розслідуванні злочинів. Українська поліція та Служба безпеки України (СБУ) відповідають за забезпечення правопорядку та розслідування злочинів [3, с. 14].

Таким чином, можна зробити висновки, правова система США та українська правова система мають свої сильні та слабкі сторони, і їх порівняння може бути корисним для розвитку і удосконалення правових рамок в кожній країні. Важливо враховувати культурні, історичні та політичні відмінності при аналізі цих систем.

Список використаних джерел:

1. Нестерович В.Ф. Лобіювання в органах судової влади США як феномен американського конституціоналізму В.Ф. Нестерович. *Судова практика*. 2010 р. С. 26-35.
2. Нестерович В.Ф. Петиційна форма впливу громадськості на прийняття нормативно-правових актів у США В.Ф. Нестерович. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014 р. С. 96-102.
3. Порівняльне правознавство: підручник. В. Д. Ткаченко, С. П. Погребняк, Д. В. Лук'янов. Харків: Право, 2012 р. 272 с.
4. Стеценко О. О. Політична система України в умовах демократичного транзиту. Вітальне слово 2022 р. 186 с.

СУЧАСНІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИРІШЕННЯ МОРСЬКИХ СПОРІВ

Шеремет Д.С.

студент II курсу магістратури юридичного факультету
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Міжнародні морські спори є досить актуальною проблемою у світі. За статистикою Міжнародного Суду ООН, більше половини переданих йому справ торкаються територіальних та прикордонних спорів та спорів, що стосуються морського права. Тому доцільним є розглянути поняття міжнародно-правових спорів, причини виникнення та засади їхнього вирішення у міжнародному праві.

Під міжнародним морським спором слід розуміти об'єктивно існуюче зіткнення інтересів (розбіжності в позиціях) між суб'єктами міжнародного права у зв'язку з використанням Світового океану, що виражається в діях, які мають юридичне значення для сторін. Питання використання та освоєння просторів і ресурсів Світового океану носять всесвітній характер, тому будь-які дії держав у Світовому океані без урахування інтересів інших суб'єктів міжнародного права можуть завдати шкоди інтересам всього міжнародного співтовариства. Міжнародний публічний морський спір має місце в тому випадку, коли держави та інших суб'єктів міжнародного публічного права взаємно висувають претензії з приводу того самого предмета спору, пов'язаного з морекористуванням. Таким чином, цей спір характеризується конкретними учасниками, досить чіткими взаємними претензіями та певним предметом.[4,281]

Виділяються такі категорії морських суперечок, як суперечки: щодо делімітації морських просторів; у зв'язку з захистом і збереженням морського середовища; пов'язані з арештом і затриманням морських суден; які виникають у сфері торговельного мореплавства.[3]

Засоби вирішення міжнародних морських спорів - це система інститутів мирного вирішення міжнародних морських спорів, що ґрунтується на загально визнаній забороні застосування сили або загрози силою та на обов'язках суб'єктів міжнародного морського права мирним шляхом вирішувати свої міжнародні морські спори відповідно до міжнародного права та принципу справедливості.

Питання вирішення міжнародних морських спорів регулюють такі документи, як Статут Організації Об'єднаних Націй та Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права.

У ч.1 ст.33 Статуту ООН зазначено мирні способи вирішення будь-яких міжнародно-правових спорів : «Сторони, що беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, повинні перш за все намагатися вирішити спір шляхом перемовин, обстеження, посередництва, примирення, арбітражу, судового розбору, звернення до регіональних органів або угодами чи іншими мирними засобами за власним вибором».[2] Стаття 279 Конвенції ООН з морського права 1982 р. встановлює, що держави-учасниці врегульовують будь-який спір між собою, що стосується тлумачення або застосування цієї Конвенції, мирними засобами, зокрема, зазначеними в ч.1 ст. 33 Статуту ООН. [1]

Під мирними засобами вирішення спорів розуміються міжнародно-правові способи врегулювання спорів між суб'єктами міжнародного права відповідно до принципів міжнародного права.[3]

Розділ 1 частини XV Конвенції 1982 р. передбачає такі засоби вирішення морських спорів як переговори (обмін думками), консультації, погоджувальна процедура.

Розділ 2 частини XV Конвенції присвячений обов'язкових процедур врегулювання спорів, що тягне обов'язкові рішення. Згідно ст. 287 Конвенції ООН 1982 р. при підписанні, ратифікації Конвенції 1982 р. або приєднання до неї, або в будь-який час після цього, держава-учасниця може вибрати шляхом письмової заяви одну або більше з таких процедур: 1) Міжнародний трибунал з морського права; 2) Міжнародний Суд ООН; 3) арбітраж; 4) спеціальний арбітраж.[4, 285]

Якщо держава не зробить заяви, то вважається, що вона обрала арбітражну процедуру. Проте з цього правила є один виняток. Відповідно до п. 2 ст. 287 Конвенції 1982 р., незалежно від наявності або відсутності заяви про вибір процедури всі суперечки, що стосуються морського дна, підлягають вирішенню в Камері по спорах, що стосуються морського дна, Міжнародного трибуналу з морського права.[1]

Принцип мирного вирішення міжнародних морських спорів є частиною загальновизнаного принципу про мирне вирішення міжнародних спорів та стосується всіх суб'єктів міжнародного морського права, а насамперед держав. Ці суб'єкти повинні вирішувати свої міжнародні морські спори згідно з міжнародним правом та справедливістю. Справедливість в цьому сенсі розуміється як загальний принцип, який безпосередньо застосовується як право.

Після вступу в силу Конвенції ООН з морського права 1982 р. передбачені нею засоби вирішення міжнародних морських спорів ефективно використовувались на практиці, зокрема, Міжнародний трибунал з морського права та Арбітраж. Із 21 справи Трибуналу за перші 17 років його діяльності більшість була вирішена згідно з спеціальними процедурами, що передбачені Конвенцією: або за статтею 292 у справах про негайне звільнення суден та членів їх екіпажів з-під варти чи арешту; або за статтею 290 у справах про вжиття тимчасових заходів; одна справа - про морську делімітацію. Три справи розглядалися Трибуналом по суті спору: про меч-рибу (Чилі проти Європейського Союзу), «Сайга» № 2 (Сент-Вінсент та Гренадіни проти Гвінеї"), між Бангладеш та М'янма про лінію морського кордону в Бенгальській затоці. Звернення до Арбітражу відбувалось у п'яти справах, дві з яких вирішені по суті (про морську делімітацію між Барбадосом та Тринідадом і Тобаго, між Гайаною та Суринамом).

Отже, міжнародні морські спори є досить розповсюдженою проблемою, це об'єктивно існуюче зіткнення інтересів між суб'єктами міжнародного права у зв'язку з використанням Світового океану, що виражається в діях, що мають юридичне значення для сторін. Їх вирішення регулюється Статутом ООН та Конвенцією ООН з морського права та передбачає обов'язок сторін у спорі негайно і повністю вирішити спори, що виникли, тільки мирним шляхом і свободу вибору мирних засобів вирішення.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй з морського права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057
2. Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010
3. Д.Н. Джунусова. Міжнародне морське право, 2012. Поняття і види міжнародних морських суперечок. URL: <http://uport.inf.ua/ponyatie-vidyi-mejdunarodnyih-morskih-55409.html>
4. Кузнецов С.О. Морське право : підручн. / С.О. Кузнецов, Т.В. Аверочкіна. – Одеса : Фенікс, 2011. – 382 с.
5. Мажар Л. С. Засоби вирішення міжнародних морських спорів: теоретичні та практичні аспекти. Одеса, 2014.

УЧАСТЬ СУДДІ ГОСПОДАРСЬКОГО СУДУ У ВИКОНАВЧОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Балюк І.А.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Намясенко О.К.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Шаталова Л.М.

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри приватного права

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

Виконавче провадження є важливою складовою механізму судового захисту порушених прав осіб, так як фактично є остаточним, завершальним етапом практичного втілення в життя судового рішення. Зазначене обумовлює необхідність визначенні меж участі та ролі судді на етапі виконання судового рішення, зокрема, на прикладі судді господарського суду.

Головною метою господарського процесу є захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Реальним втілення захисту порушених прав є забезпечення виконання судового рішення, незалежно від того, буде воно виконане добровільно чи примусово. Примусове виконання судових рішень забезпечують органи державної виконавчої служби та приватні виконавці.

Перелік нормативно-правових актів, які встановлюють загальні засади виконавчого процесу, а також детально розкривають процедуру виконання рішень, достатньо значний та включає в себе: Конституція України (ст. 129, ст. 129-1), процесуальні кодекси, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 2 червня 2016 року № 1402-VIII, Закон України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII, Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» від 2 червня 2016 року № 1403-VIII, Закон України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 5 червня 2012 року № 4901-VI, Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV, а також значна кількість підзаконних актів, серед яких окремо можна виділити Інструкцію з організації примусового виконання рішень, затверджену Наказом Міністерства юстиції України від 02 квітня 2012 року № 512/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 29.09.2016 р. №2832/5).

В процесі виконавчого провадження важливим є визначення таких необхідних складових як суб'єкти здійснення процедури, підстави відкриття процедури, коло осіб, які мають повноваження щодо її ініціювання та ін. Примусовому виконанню підлягають рішення на підставі виконавчих документів зазначених у ст. 3 Закону України «Про виконавче провадження» від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. Цей

доволі великий перелік виконавчих документів складається з документів суду та документів інших органів. Виконавчі документи судів включають в себе: 1) виконавчі листи та накази, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень, рішень третейського суду, рішень міжнародного комерційного арбітражу, рішень іноземних судів та на інших підставах, визначених законом або міжнародним договором України; 2) судові накази; 3) ухвали, постанови судів у цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених законом; 4) рішення Європейського суду з прав людини, а також рішення інших міжнародних юрисдикційних органів у випадках, передбачених міжнародним договором України.

Такі судові документи можна умовно поділити на три групи. По-перше, це процесуальні документи вітчизняних судів, у яких втілюється (фіксується) воля суддів у судовому процесі. Такими документами є судові накази, якими завершуються певні види справ, а також ухвали і постанови якими оформлюється поточні питання процесу або завершується процес. Зазначені судові акти мають безпосередню виконавчу дію, тобто для свого виконання не потребують видачі виконавчого документу.

По-друге, важливими є виконавчі листи та накази, що видаються судами у передбачених законом випадках на підставі судових рішень. Останні також можна кваліфікувати за ознакою належності на рішення вітчизняних та іноземних судів, а також рішення державних судів та рішення недержавних судів.

По-третє, самостійним виконавчим документом є рішення Європейського суду з прав людини та рішення інших міжнародних юрисдикційних органів відповідно до міжнародних договорів України.

З огляду на зазначене, ініціювати процедуру примусового виконання рішення може особа, на користь якої видано судовий виконавчий документ. Такими особами можуть бути фізична та юридична особи - суб'єкти вітчизняного та іноземного права. Оскільки примусове виконання судових рішень забезпечується державними та приватними виконавцями, вони та сторони у справі (стягувач та боржник) є основними учасниками виконавчого провадження.

Суддя, який видав виконавчий документ, на підставі якого відкрите виконавче провадження, не є учасником такого провадження. Проте, в передбачених законом випадках, він може бути активним суб'єктом відносин такого виконавчого провадження.

Господарським процесуальним кодексом України передбачено, що сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою щодо рішення, дій або бездіяльності державного виконавця (чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби) чи приватного виконавця під час виконання судового рішення, яке підлягає примусовому виконанню. При цьому державний або приватний виконавець мають повідомити суд і заявника про виконання ухвали, постановленої за результатами розгляду скарги (ст. ст. 339-345 ГПК України).

Згідно з національним процесуальним законодавством суддя може вирішувати й інші питання щодо примусового виконання виданого ним виконавчого документу, зокрема і за заявою державного або приватного виконавця. Такими питаннями можуть бути, наприклад, виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню; поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання; відстрочення або розстрочення виконання судового рішення, зміна способу та порядку виконання судового рішення (ст. ст. 328, 329, 331 ГПК України) та ін. Господарський суд вирішує дані питання за заявою сторін.

Питаннями, які суд вирішує за заявою сторін та виконавців є, наприклад, затвердження мирової угоди, укладеної між сторонами, або заяви про відмову стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення; заміна сторони виконавчого провадження тощо (ст. ст. 330, 334 ГПК України).

Окрему категорію становлять питання, розгляд яких може ініціювати лише державний або приватний виконавець. Наприклад, відповідно до ст. 335 Господарського процесуального кодексу України, питання про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, вирішується судом за поданням державного чи приватного виконавця.

Таким чином можемо визначити особливості правового статусу судді у виконавчому провадженні наступним чином: суддя не є учасником виконавчого провадження, але він є учасником стадії виконання судового рішення. Вимоги судді, в межах встановлених законодавством, є обов'язковими як для державного або приватного виконавців, так і для стягувача та боржника - учасників виконавчого провадження. Основні функції судді господарського суду у виконавчому процесі зводяться до забезпечення виконання судових рішень у господарських справах та судового контролю за виконанням судових рішень.

ЩОДО ОКРЕМИХ ПИТАНЬ РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Бородавко Андрій Юрійович

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Котенко Тетяна Анатоліївна

курсант 3 курсу ФПФПКП

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Плахотний Артем Павлович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки, підполковник поліції

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Анотація. Стаття присвячена розгляду окремих питань за кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я людини. Досліджується практика призначення покарань за кримінальні правопорушення, передбачені розділом II Особливої частини Кримінального кодексу України. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення покарання за злочини проти життя. Показано, що українське кримінальне право та законодавство надає людині право на життя з моменту народження, тоді як правильним підходом є 10 днів після зачаття, що відповідає європейському досвіду (зокрема, Франції). Розглянемо ст. 135 (Залишення в небезпеці) КК України та ст. 136 (Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані) КК України.

Постановка проблеми. За останні роки кількість кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я людини в Україні значно зросла. Це можна пояснити не лише психологічною схильністю людей до насильства, але й тим, що члени суспільства все менше уваги приділяють моралі. Зокрема, останній фактор має значний вплив на вчинення кримінального правопорушення "Залишення в небезпеці", передбаченого статтею 135 Кримінального кодексу України та "Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані", передбаченого статтею 136 Кримінального кодексу України, оскільки люди стають все більш байдужими та черствими по відношенню до інших, особливо коли мова йде про малолітніх дітей, літніх людей, людей з інвалідністю та інших осіб, які залишилися без допомоги та підтримки.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Проблеми кримінологічної характеристики кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи вивчалися багатьма вченими-кримінологами. Це, зокрема, роботи Г. А. Аванесова, В. В. Голіни, А. І. Долгової, І. М. Даньшина, О. М. Джужи, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, В. М. Кудрявцева, І. П. Лановенка, О. М. Литвака, І. К. Туркевич, В. І. Шакуна та ін.

Ці вчені зробили важливий внесок у розвиток кримінологічної думки в цій галузі, але деякі аспекти загальносоціальних заходів запобігання кримінальним правопорушенням, такі як залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані недостатньо вивчені і потребують подальшого дослідження.

Метою цієї статті є визначення проблемних питань у сфері кримінально-правової охорони життя та напрямів удосконалення кримінально-правової кваліфікації кримінальних правопорушень проти життя людини з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн. А також визначення обставин, що підлягають з'ясуванню під час розслідування посягань на життя та здоров'я на прикладі ст. 135 та ст. 136 Кримінального кодексу України.

Викладення основного матеріалу. Відповідно до статті 3 Конституції України людина, її життя та здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Кожна людина має право на життя [1]. Тому кримінально-правова охорона права на життя не втрачає своєї актуальності й сьогодні.

Правозахисна функція покладена на діяльність Національної поліції України, завданням якої відповідно до статті 2 ЗУ "Про Національну поліцію" є охорона прав і свобод людини [2]. Відповідно до цього покладеного завдання на поліцію, кримінальне право постійно змінюється у відповідь на підвищення рівня правової охорони особи як основоположної соціальної цінності.

Як зазначив Плахоний А.П. "В умовах воєнного стану пріоритетними завданнями будь-якого органу публічної влади є охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства і держави; забезпечення оборони держави, захисту безпеки населення та інтересів держави. З цією метою Верховна Рада України прийняла відповідні закони, які дозволяють органам державної влади ефективно виконувати свої завдання. Зокрема відповідно до Закону України «Про внесення змін до законів України «Про Національну поліцію» та «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» з метою оптимізації діяльності поліції, у тому числі під час дії воєнного стану», розширено повноваження поліцейських [7]."

Право на життя – головне невід'ємне право людини. Воно полягає в тому, що кожен має право розпоряджатися своїм життям самостійно та передбачає недопустимість ні за яких умов позбавлення життя будь-якої людини. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя.

Залишення в небезпеці - це завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан [3, ст. 135].

У теорії кримінального права визнано, що основним безпосереднім об'єктом посягання, передбаченого ст. 135 КК України, є життя людини, що цілком доречно, адже законодавець двічі вживає термін «життя» у диспозиції основного складу даної норми. Водночас, з визнанням об'єктом даного посягання є лише життя людини погодитись важко, адже, як правило, посягання на життя у вказаних діяннях взагалі не може відбутися без заподіяння шкоди здоров'ю людини, оскільки ці блага людини нерозривно пов'язані. Тому дійсно слід вважати, що безпосередній об'єкт у цих злочинах – це суспільні відносини, спрямовані на охорону здоров'я та життя потерпілого [5, с. 64-65].

Прикладами ситуацій, що загрожують життю можна розглянути на ситуаціях коли людина, не може покинути приміщення під час пожежі, альпініст, який провалився в діру і тримається за мотузку, рибалка, який опинився в пастці на ковзанці або у воді, людина, яку збила машина і залишила на дорозі. Причини, через які людина опинилася в небезпеці для життя (її власна недбала чи навмисна

поведінка або об'єктивні причини), не мають значення для кваліфікації злочину [4, с. 238].

Аналіз юридичної літератури свідчить, що кримінальна відповідальність за ненадання допомоги є виправданою лише тоді, коли винний сам ненавмисно спричинив небезпечне для життя жертви становище та не надав допомогу, але в цій ситуації вступають у дію ознаки правопорушення з необережності проти життя чи здоров'я потерпілого. Сам факт бездіяльності просто додає до небезпечних наслідків правопорушення недбалості, що встановлює відсутність необхідності в окремій статті, яка б визначала окремий склад правопорушення ненадання допомоги.

Що стосується потерпілого, який перебуває у небезпечному для життя стані і позбавлений вжити заходів до самозбереження через хворобу, зауважимо що під хворобою у даному випадку може розумітися будь-яке захворювання, тимчасове або хронічне, фізіологічне або психічне. Слід зазначити, що наявність психічного захворювання явно не означає, що людина є безпорадною, оскільки особи з психічними розладами мають велику фізичну силу і мають достатньо здорового глузду, щоб бути здатними врятувати себе в ситуаціях, які загрожують їхньому життю і здоров'ю. Особа, яка страждає на фізіологічну або психічну хворобу, визнається такою лише за умови, що ця хвороба призводить до нездатності діяти в небезпечній ситуації [6].

Таким чином, потерпілими від злочину, передбаченого ч. 1 ст. 135 Кримінального кодексу України, можуть бути неповнолітні, повнолітні та хворі, які були позбавлені можливості вжити заходів для самозбереження. Слід додати, що нормативна частина цієї норми містить невичерпний перелік станів, які можуть бути визнані вважатися залежними.

Якщо допомога іншій особі вимагала ризикуванню власним життям або здоров'ям, або життям та здоров'ям інших осіб, то питання про кримінальну відповідальність розглядається згідно зі статтею 39 КК України. Ця стаття передбачає, що залишення людини в небезпеці для того, щоб усунути іншу небезпеку, яка загрожує життю чи охоронюваним законом правам даної людини чи інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, не є злочином, якщо цю небезпеку не можна було усунути іншими засобами і заподіяна шкода не була більш значною, ніж відвернена. Наприклад, як вчинені в умовах крайньої необхідності дії охоронця, який переніс тяжко пораненого у безпечне місце та надав йому допомогу, але в цей час інша особа була захоплена як заручник.

Загалом закон покладає обов'язок надання невідкладної допомоги особам, які перебувають у небезпеці для життя або здоров'я, на всіх громадян України, іноземців та осіб без громадянства. Отже, суб'єктом цього правопорушення є всі особи, які досягли 16-річного віку. У разі, якщо потерпілий перебуває в небезпечному для життя стані, суб'єктами можуть бути особи, які досягли 16-річного віку, окрім осіб які є: 1) медичними працівниками; 2) службовими особами, які за законом або іншим нормативно-правовим актом зобов'язані надавати допомогу особам, що перебувають у небезпечному для життя стані; 3) іншими особами, які за законом, іншим нормативно-правовим актом або цивільно-правовим договором зобов'язані надавати допомогу, піклуватися або здійснювати догляд за такими особами, а також ті, які самі поставили потерпілого в небезпечний для життя стан. Кримінальна відповідальність таких осіб за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, настає за статтями 139, 284, 364 або 426 чи статтею 135 КК України.

Однією складовою структури особистості злочинця є його морально-психологічні характеристики. У цьому контексті йдеться про погляди, переконання,

установки та ціннісні особи, а також про особливості її інтелектуальних, емоційних та вольових якостей. Сюди ж можна віднести ступінь емоційної збудливості, силу і швидкість реакцій на різні зовнішні подразники і ситуації та ін. На думку М. Коржанського, вина особи, яка залишила іншу особу в небезпеці, виражається в байдужості до наслідків свого діяння [8, с. 88]. Однак така поведінка має подвійне значення. Прикладом цього може бути така ситуація: після дорожньо-транспортної пригоди винний одразу ж тікає з місця злочину, ігноруючи потерпілого та уникаючи допомоги. Однак, коли винуватець усвідомлює, що йому загрожує реальна кримінальна відповідальність, він визнає свою провину і готовий допомогти потерпілому та забезпечити певну реабілітацію. Це свідчить про необхідність самозбереження, коли реальні негативні наслідки є неминучими.

Прикладом залишення в небезпеці слугує ситуація, описана у вироку Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 17.06.2020 року по справі № 628/599/20, в якому зазначається, що в ході конфлікту ОСОБА_1 умисно обома руками із силою штовхнула ОСОБА_2 в спину, в результаті чого ОСОБА_2 від поштовху отримав прискорення та пробігши близько 2 м. вдарився головою об цегляну стіну будинку, яка розміщена з протилежної сторони від літньої кухні та впав. Через деякий час, 06.01.2020, увечері, ОСОБА_1, після спричинення тяжких тілесних ушкоджень потерпілому ОСОБА_2, від яких останній впав та вдарився головою об цегляну стіну будинку з іншого боку літньої кухні, усвідомлюючи, що своїми діями поставив потерпілу ОСОБА_2 в небезпечне для життя становище, чим не дотримався загального обов'язку піклування про людину, не поцікавившись станом здоров'я потерпілого, усвідомлюючи, що через уразливий стан потерпілого він не міг вжити ефективних заходів самозахисту, знаючи, що температура повітря взимку дуже низька, заліз до літньої кухні з метою втечі з місця злочину та, не надавши медичної допомоги потерпілому, який лежав на вулиці, не викликав швидку медичну допомогу та не доставив потерпілого до медичного закладу, коли мав можливість це зробити [9].

У названому випадку суд цілком правильно встановив той факт, що своїми суспільно небезпечними діями суб'єкт кримінального правопорушення сам поставив ОСОБА_2 у небезпечний для життя стан. Водночас, вказівка про «загальнолюдський обов'язок» є, по-перше, недоцільною, адже в діях ОСОБА_1 без будь-яких обов'язків простежується склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 135 КК України, а, по-друге, подібний обов'язок швидше відноситься до певних норм моралі, ніж до юридично закріпленого правила.

Таким чином, відсутність вказівки судом на той факт, що винний сам поставив ОСОБА_2 в небезпечний для життя стан (а лише оперування «загальнолюдським обов'язком») могла вилитися у те, що в суді апеляційної інстанції захист засудженого домігся б оскарження вироку.

Додамо, що з огляду на те, що ОСОБА_2 померла внаслідок вказаних діянь винного, останнього було засуджено за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 128 КК України та ч. 3 ст. 135 КК України.

Висновок. Злочини у виді залишення у небезпеці та ненадання допомоги особі, що перебуває у небезпечному для життя стані, вчиняються особами внаслідок стереотипізації поведінки через деформацію загальнолюдських цінностей, байдужості до проблем оточуючих, відмові у виконанні своїх обов'язків щодо забезпечення безпеки близьких.

Стаття 136 Кримінального кодексу про відповідальність за бездіяльність щодо надання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, якщо

можливість надання допомоги є надто складною класифікація через безліч нюансів матеріальних та особистих умов. Суб'єктивна сторона злочину, яка робить його майже неможливим для доведення, що бездіяльність загального суб'єкта в конкретній ситуації є злочином. У той час, коли відповідальність за ненадання інформації настає незалежно від статусу такої особи перед компетентними органами чи особою вмотивованою, оскільки в наш час кожна людина має доступ до телефонів та інших засобів для того щоб повідомити посадових осіб про те, що людина перебуває в небезпечному для життя стані. Тому ми відстоюємо ідею зміни статті з Кримінального кодексу України, по прикладу Європейських країн, в яких не має статей щодо обов'язку кожного рятувати пересічних осіб, та залишити її в наступному формулюванні: «неповідомлення про небезпечний для життя стан особи належним установам чи особам, якщо це спричинило тяжкі тілесні ушкодження».

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96- ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19?lang=en>
3. Кримінальний кодекс України. Закон України. Відомості Верховної Ради України. 2001. № 25-26, ст.131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. М.Г. Мельника, М.Г. Хавронюка. 6-е вид., перероб. та доп. Київ: Юрид. думка, 2009. с. 238
5. Луцький Т. М. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті іншій особі : дис. ... доктора філософії : 081 Право. Львів. 2021. 385 с.
6. Назимко Є.С., Пилипенко Є.О. Залишення в небезпеці: кримінально-правовий аспект: монографія. Кривий Ріг; Харків: Колегіум, 2017. 244 с.
7. Плахотний А. П., Мозоль К. О. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу*. 2022. С. 214.
8. Харченко К. А. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСІБ, ЯКІ ВЧИНИЛИ ЗЛОЧИНИ У ВИДІ ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ТА НЕНАДАННЯ ДОПОМОГИ ОСОБІ, ЯКА ПЕРЕБУВАЄ В НЕБЕЗПЕЧНОМУ ДЛЯ ЖИТТЯ СТАНІ. *ЛОГОС. ОНЛАЙН*. 2020. С. 3.
9. Вирок Куп'янського міськрайонного суду Харківської області від 17.06.2020 року по справі № 628/599/20. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81654673> (дата звернення: 01.07.2021).

СЕКЦІЯ VIII. ІНСТИТУТ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, СУДОВА СИСТЕМА ТА НОТАРІАТ

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПИТАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ НА ЕТАПІ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ

Завістовський Олег Дмитрович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Поливанюк Василь Дмитрович

кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри тактико-спеціальної підготовки
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Бурхливий розвиток сучасного світу не дає можливості уявити нормальне, гармонічне існування та функціонування держави без її органів влади, кваліфікаційні кадри якої повинні мати постійний професійний розвиток. Саме тому проблема якісної фахової підготовки наявна майже в усьому світі, оскільки професіоналізм – не вроджена ознака працівника, а набута протягом регулярної систематизації та удосконалення своїх знань, навичок та вмій у професійній діяльності [1, с. 335].

Діяльність поліції полягає у спеціальних, профілактичних, охоронних, режимних, захисних, ізоляційно-обмежувальних заходах і діях, що ведуться під керівництвом центрального органу виконавчої влади з метою забезпечення громадської безпеки та охорони публічного порядку під час проведення спеціальних операцій та за надзвичайних ситуацій [2, с. 123; 3, с. 222]. Складна оперативна обстановка, що склалася наразі в Україні, демонструє потребу в удосконаленні багатьох аспектів її діяльності, у тому числі їх наукового та нормативно-правового забезпечення [4, с. 259].

З давніх часів професійна діяльність щодо захисту громадян, їх прав та свобод, боротьба зі злочинністю спиралась на спеціальні знання, що обумовило необхідністю постійної професійної підготовки працівників та вдосконалення їх вмій і навичок до виконання своїх обов'язків.

Оволодіння знаннями, уміннями і навиками, постійне удосконалення професійної майстерності є службовим обов'язком всього рядового і начальницького складу підрозділів поліції [3, с. 222].

Загальні проблеми професійної підготовки працівників правоохоронних органів висвітлювалися у вітчизняних працях М.І. Ануфрієва, В.Г. Бабенка, С.Є. Бутова, Г.І. Васильєва, І.П. Закорка, В.І. Плїска, Б.Б. Шаповалова та інш. Окремі аспекти самооборони правоохоронців розглядалися в роботах І.В. Лебедева, Н.М. Ознобішина, В.А. Спірідінова, Л.М. Українця, Б.Б. Шаповалова, А.А. Харлампієва та інш.

Слід зазначити, що науковці у своїх дослідженнях звертали увагу на те, що на працівників поліції, які працюють в надзвичайних умовах, впливають не тільки загальні фактори безпеки, які стосуються цивільних громадян, але й специфічні професійні фактори. Взагалі діяльність по охороні громадського порядку, боротьбі зі злочинністю, забезпечення прав і свобод громадян завжди була небезпечною [5, с. 44].

Результати службової діяльності всіх підрозділів поліції, якість і ефективність їх роботи в головній ступені залежить від рівня професійної підготовки кадрів.

Від рівня підготовки працівників, уміння діяти в умовах, пов'язаних з ризиком для життя, прямо залежить як їх особиста безпека, так і життя, здоров'я, безпека громадян [1, с. 336].

Слід зазначити, що у кожному підрозділі поліції України діє регламентована відомчими нормативними документами відповідна система навчання і виховання працівників.

Особливе місце в підготовці працівників поліції займає тактико-спеціальна та спеціальна фізична підготовки, які, у свою чергу, призначені озброїти працівників основним інструментом виживання у сутичці з правопорушником та постановки його поведінки під контроль. Однією з основ підготовки працівників поліції складають заходи фізичного впливу. Саме під час занять з цього розділу працівники навчаються правильно застосовувати силу під час виконання службових завдань. До тактичної підготовки слід віднести вміння обирати правильну позицію та дистанцію, використовувати укриття, проводити координовані дії, вміння застосовувати зв'язок та вести діалог з правопорушником.

Водночас існуюча практика професійної підготовки працівників поліції забезпечує лише їх готовність і спроможність до застосування заходів фізичного впливу до правопорушників, тобто спрямована на нейтралізацію безпеки безпосередньо фізичному здоров'ю працівника, залишаючи поза увагою інші категорії безпеки, що становлять загрозу психічному здоров'ю та соціальному благополуччю поліцейського. Також слід констатувати, що така підготовка первісно й усталено орієнтована на забезпечення тільки оперативно-службової сфери діяльності. Питання особистої безпеки у повсякденній життєдіяльності працівників поліції залишається як методично, так і практично не вирішеними [3, с. 223]. Особливу увагу необхідно приділяти певним заходам безпеки, спрямованим на запобігання знищення речових доказів або їхньої втрати [6, с. 246].

На етапі викликів сучасності професійна підготовка поліцейських має бути суттєво оновлена. Основною метою підготовки правоохоронців до службової діяльності є формування високого рівня готовності до дій в екстремальних ситуаціях [7, с. 127].

Виникає проблема в комплексному дослідженні теоретичних та практичних проблем організаційно-правового забезпечення професійної підготовки працівників поліції, практична значимість якої полягає у вирішенні низки проблем прикладного характеру, пов'язаних із вдосконаленням законодавства у сфері професійної підготовки персоналу, а також у розробці практичних рекомендацій щодо критеріїв підвищення професійної майстерності працівників, задіяних на охорону правопорядку, публічної безпеку та боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Zavistovskyi, O. D. (2023). IMPLEMENTATION OF INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE POLICE OFFICERS IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS OF EDUCATION. *Publishing House "Baltija Publishing"*. URL: <http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/view/290/7922/16752-1>

2. Завістовський, О.Д. Принципи забезпечення службово-бойової діяльності сил охорони правопорядку під час дії воєнного стану. In The III International Scientific and Practical Conference «Theories, methods and practices of the latest technologies», November 07–09, Tokyo, Japan. P. 123-125. URL: <https://archer.chnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/5624/166852046996524.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=124>
3. Поливанюк В.Д., Завістовський О.Д. Актуальні питання професійної підготовки працівників підрозділів превентивної діяльності до забезпечення публічної безпеки та порядку/ Поливанюк В.Д., Завістовський О.Д. // Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. V Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 12 березня 2021 р.). – Дніпро: ДДУВС, 2021. – С. 222-223.
4. Завістовський О.Д. Професійна, службова та службово-бойова діяльність Національної поліції : сутність та розмежування понять. Аналітично-порівняльне правознавство, № 5 (2022). С. 258-262. URL: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.47>
5. Шаповалов, Б. Б., & Завістовський, О. Д. (2021). Забезпечення виживання поліцейських і персоналу охорони в екстремальних ситуаціях: американський підхід. *Бизнес и безопасность*, (1), 44-45.
6. Поливанюк, В. Д. (2011). Тактичні особливості проведення огляду місця події при розслідуванні злочинів, вчинених у банківській системі України з використанням сучасних інформаційних технологій. *Вісник Запорізького національного університету*, (1), 243-248. URL: https://web.znu.edu.ua/herald/issues/2011/ur_2011_1/243-248.pdf
7. Завістовський О.Д. Шляхи покращення системи професійної підготовки правоохоронців до дій в екстремальних ситуаціях. The III International Scientific and Practical Conference «Theories, methods and practices of the latest technologies», November 07–09, Tokyo, Japan. P. 126-128. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2022/11/Theories-methods-and-practices-of-the-latest-technologies.pdf#page=127>

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ

Костандян Артем Рубенович

Здобувач вищої освіти на факультеті Прокуратури
Національний Юридичний Університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Науковий керівник: Дудченко Олександр Юрійович

Доцент, кандидат юридичних наук Кафедра Кримінального процесу
Національний Юридичний Університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Введення нових стандартів у сфері публічного управління в Україні передбачає створення стану абсолютної нетерпимості до корупції, яку визнають одним із ключових негативних факторів, що впливає на розвиток країни, її імідж, сприйняття з боку інших держав, міжнародних організацій, партнерів, інвесторів та врешті-решт визначає добробут її громадян. Ефективні перетворення держави передбачають пошук і впровадження нових, ефективних інструментів боротьби з корупцією, які повинні продемонструвати свою здатність реально зменшувати корупційні явища і мати запобіжний вплив на них, а також бути зрозумілими і прийнятними для суспільства. Важливо відзначити, що з одного боку, кожен громадянин повинен мати можливість бути інформованим про реальний стан антикорупційної діяльності держави і повідомляти про корупційні випадки відповідним органам; з іншого боку, антикорупційні інституції повинні бути належним чином управляні, щоб швидко і якісно виконувати визначені завдання та функції. Один із основних аспектів організації функціонування та публічного управління в певній галузі – є належні організаційні основи антикорупційних органів.

Так дану тематику досліджували такі вітчизняні науковці, як: М. Бездольний, Кулаковський, В. Маляренко, М. Мельник, Ю. Мірошник, Є. Невмержицький, І. Печенкін, Н. Шинкаренко та ін.

Наша держава, враховуючи передовий світовий досвід у подоланні та боротьбі з корупцією, створила інноваційні антикорупційні органи, включаючи Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне антикорупційне бюро України, Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру, Національне агентство України з питань виявлення, пошуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Державне бюро розслідувань і Вищий антикорупційний суд [2].

Висвітлюючи систему антикорупційних органів, слід відзначити декілька загальних ознак: 1) спільну мету, яка відрізняє їх від інших органів державної влади і спрямована на запобігання та протидію корупції; 2) наявність суб'єктного складу цієї системи, який має повноваження щодо запобігання та протидії корупції як безпосередньо, так і опосередковано, поруч з іншими повноваженнями; 3) відносини підпорядкованості у вертикальному, горизонтальному і координаційному напрямках у сфері протидії та запобігання корупції; 4) зв'язки відповідальності при виконанні покладених повноважень; 5) зв'язки контролю під час виконання цих повноважень [3, с.46].

Отже, систему антикорупційних структур розуміють як організовану єдність взаємодіючих судових, правоохоронних та інших публічних адміністративних організацій, що безпосередньо або опосередковано беруть участь у формуванні та реалізації антикорупційної політики держави, спрямованої на запобігання та протидію корупції та єднуються кількома загальними ознаками.

В Україні вже створена система антикорупційних організацій, і визначені основи антикорупційного законодавства. Однак статистичні дані щодо зростання корупційних правопорушень щороку досягають рекордних рівнів.

За словами Н. Шинкаренка, створення всеукраїнської антикорупційної структури не має шансів на успіх, якщо не будуть ретельно вивчені організаційно-правові засади її функціонування [с. 74].

Так пропонуємо розглянути організаційні основи антикорупційних органів та їх проблематику.

Відтак наразі в Україні діє чимало нормативно-правових актів, які містять норми права, що регулюють питання запобігання та протидії корупції. Так, наприклад, основним нормативно-правовим актом, що регламентує діяльність НАЗК, є Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. Зазначений нормативно-правовий акт визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [1].

Проте здійснюючи узагальнення щодо аналізу правових основ діяльності НАЗК, зазначимо, що на теперішній час в Україні налічується понад 100 нормативних актів, які спрямовано на вирішення проблеми запобігання та протидії корупції. Проте, наявність такої великої кількості актів зовсім не свідчить про те, що існуюча система є досконалою та ефективною. Зазначені акти приймаються за різних часів різними уповноваженими органами з різною метою і досить часто в них прослідковується відсутність єдиної концепції спрямованої на протидію корупції [4, с.73].

Таким чином, правові основи організації антикорупційних органів, як свідчить аналіз практики, помітно відстають від потреб практичної діяльності. В них допускаються нечіткість формулювань, неповнота розгляду загальних положень і окремих важливих тактичних питань. Все це породжує у практичних працівників незнання, неповноту використання наявних правових і тактичних можливостей, що тягне за собою серйозні прорахунки в роботі, негативно впливає на результат боротьби зі злочинністю.

Також до організаційних основ антикорупційних органів можемо віднести:

– Незалежність: Антикорупційні органи повинні мати статус і незалежність від впливу політичних чинників та зовнішніх тисків. Це забезпечує їхню об'єктивність та ефективність у боротьбі з корупцією [5, с.37].

– Фінансування: Для успішної діяльності антикорупційних органів необхідне адекватне фінансування. Це включає в себе виділення бюджетних коштів для проведення розслідувань, здійснення профілактичних заходів та забезпечення нормального функціонування.

– Кадри: Антикорупційні органи повинні мати кваліфікований та компетентний персонал. Це включає в себе детальну підготовку службовців у сфері антикорупції та розслідувань [5, с.43].

– Структура: Організаційна структура антикорупційних органів визначає, як вони функціонують та як розподіляють завдання між внутрішніми відділами та підрозділами.

– Інформаційна система: Забезпечення ефективного обміну інформацією та збереження даних є важливою частиною організаційних основ антикорупційних органів.

– Співпраця із суспільством: Важливою частиною їхньої роботи є співпраця з громадськістю та громадськими організаціями для забезпечення прозорості та відкритості в діяльності [6, с.64].

– Міжнародна співпраця: Антикорупційні органи часто співпрацюють з міжнародними організаціями та іншими країнами для обміну інформацією та спільної боротьби з транскордонною корупцією.

– Спеціалізовані підрозділи: Деякі антикорупційні органи мають спеціалізовані відділи для проведення розслідувань, аудиту та інших аспектів боротьби з корупцією.

Ці організаційні основи є важливими для забезпечення ефективної роботи антикорупційних органів в Україні та інших країнах.

Отже, Україна зробила значні кроки у боротьбі з корупцією, створивши інноваційні антикорупційні органи та закладаючи організаційні основи для їхньої роботи. Основною метою цих органів є запобігання та протидія корупції у державному секторі. Важливою характеристикою є наявність взаємооб'єднуючих ознак між антикорупційними органами, які спільно працюють для досягнення цієї мети. Також слід вказати на проблеми, зокрема фрагментацію законодавства та необхідність більшої узгодженості, а також відсутність єдиної концепції для боротьби з корупцією. У висновку підкреслемо важливість подальшого вдосконалення організаційних основ антикорупційних органів та зміцнення їх співпраці для ефективної боротьби з корупцією в Україні.

Список використаних джерел:

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700- VII із змін., внес. згідно із Законами України та Рішеннями Конституційного Суду. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n42> (дата звернення:28.10.2023р.);
2. Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: Закон України від 20.06.2022 № 2322-IX. URL: : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення:28.10.2023р.);
3. Гвоздецький В. Д. Організаційно-правові засади запобігання і протидії корупції в Україні: монографія. К.: МП Леся, 2018. 592 с.
4. Мандибура В.О. Корупція: інституційна сутність та механізм подолання: монографія. Київ: Парламентське видавництво, 2017. 487 с.
5. Новак А. Національна антикорупційна політика: теоретико-методологічні засади формування та реалізації : монографія. Дніпро Моноліт, 2018. 360 с.
6. Трепак В.М .Протидія корупції в Україні: теоретико-прикладні проблеми: монографія. Львів: Видавництво ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 442 с.
7. Шинкаренко Н.В. Національне Антикорупційне бюро України як суб'єкт запобігання корупції. Прикарпатський юридичний вісник. 2016. Вип. 2 (11). С. 74-77.

ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ З ОБ'ЄКТАМИ-НОСІЯМИ, НА ЯКИХ МОЖУТЬ БУТИ ЗАЛИШЕНІ ЯК СЛІДИ РУК, ТАК І СЛІДИ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО УЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНУ

Юрчик Тетяна Василівна

завідувач сектору дактилоскопічних досліджень та обліку відділу криміналістичних
видів досліджень Харківського НДЕКЦ МВС

Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України, Україна

На сьогоднішній день великий розвиток отримав біологічний напрямок ідентифікації особистості. Завдяки новітнім досягненням з'явилась можливість встановлення генетичних ознак епітеліальних клітин (ДНК-профілю) людини, що можуть знаходитись у потожирових слідах рук, які залишаються при безпосередньому контакті долонної поверхні руки особи з об'єктом, тому воно щільно перетинається з дактилоскопічним напрямком дослідження.

Для отримання позитивного результату дослідження, дуже важливу роль грає ретельний огляд місця події та якісне вилучення слідової інформації.

Але експертна практика засвідчує, що ускладнення (або й унеможливлення) виділення ДНК із об'єктів дослідження найбільш часто зумовлюється порушенням правил вилучення, пакування, зберігання та транспортування об'єктів; не вірним вибором послідовності дій при виявленні, вилученні слідів рук та слідів біологічного походження; застосуванням методів виявлення слідів рук, які в подальшому виключають проведення молекулярно-генетичних досліджень; випадковим забрудненням біологічним матеріалом учасників оперативно-розшукових заходів, слідчих дій, у тому числі при огляді місця події [2].

Найбільша результативність у розслідуванні злочину досягається, коли необхідними спеціальними знаннями, досвідом і навичками достатньою мірою володіє сам слідчий. Проте застосування спеціальних знань слідчим самостійно не завжди є можливим або доцільним та процесуально дозволеним. Тому за сучасних умов науково-технічного прогресу великого значення набуває широке залучення слідчим спеціалістів у процесі досудового слідства [2].

Характер огляду місця події залежить від скоєного злочину. З метою підвищення ефективності необхідно дотримуватись наступних заходів:

1. До ретельних оглядів місць подій за фактами вчинення тяжких, резонансних злочинів (вбивств, вбивств зі зґвалтуванням та інших злочинів проти особи) залучати спеціалістів Експертної служби за напрямами біологічних та дактилоскопічних досліджень, з метою кваліфікованого огляду та вилучення об'єктів з імовірною наявністю слідів людини, так і самих біологічних слідів людини, знайдених безпосередньо на місці злочину.

2. До прибуття криміналістичної лабораторії забезпечити охорону місця вчинення злочину та обмежити доступ сторонніх осіб.

3. Категорично забороняється учасникам слідчо-оперативних підрозділів при огляді місця події торкатися будь-яких предметів або брати їх в руки без дозволу спеціалістів Експертної служби.

4. При огляді місця вчинення злочину спеціалісти повинні працювати виключно у масках, гумових рукавичках та бахілах, з метою запобігання випадкового забруднення (контамінації) сторонніми речовинами об'єктів, що оглядаються.

5. Спеціалісти біолог та дактилоскопіст повинні проводити огляд місця події удвох, з метою виявлення слідів рук та слідів біологічного походження, розставляючи пріоритети щодо їх вилучення, враховуючи інформативність матеріалу.

6. Після виявлення, фото-фіксації, детального опису в протоколі огляду слідів, об'єкти дослідження по яких є можливість проведення комплексних досліджень (дактилоскопічних та молекулярно-генетичних) вилучають з дотриманням наступних правил:

- спочатку треба провести моделювання дій злочинця;
- операції проводять тільки в гумових рукавицях, медичних масках та одноразових шапочках;

- використовують пінцет та скальпель, які оброблені дезінфікуючими розчинами;

- після закінчення роботи з кожним об'єктом інструменти протирають ватним тампоном зі спиртом, після чого проколюють бранши інструментів над полум'ям запальнички;

- бажано під час роботи експертів по виявленню слідів вести якомога менше розмов, оскільки мікрочастинки слини під час розмов розпилюються в радіусі більш ніж 2 метри, що може привести до забруднення (контамінації) виявлених слідів біологічним матеріалом;

- всі вилучені об'єкти (предмети) до упакування висушують при кімнатній температурі без використання нагрівальних приладів (по можливості слід уникати прямого попадання сонячних променів);

- вилучені предмети упаковують в установленому порядку окремо в паперові пакети, коробки, які не використовувалися раніше [3].

Якщо при огляді місця події вилучені речові докази, які знаходяться в вологому стані і не має змоги їх висушити до пакування, необхідно:

- обов'язково зазначити в протоколі огляду місця події про вологий стан об'єктів дослідження, зробивши примітку й на упаковці. Також у протоколі повинні відобразитися дані про температуру зовнішнього середовища;

- речі, що знаходяться у вологому стані, направити не пізніше 24 годин з моменту їх вилучення до будь-якої експертної установи для проведення досліджень з обов'язковим зазначенням в супровідному документі стану в якому знаходяться об'єкти дослідження. Будь-яке зволікання призведе до непридатності слідів біологічного походження.

Загальною вимогою до зберігання вилучених біологічних слідів людини є забезпечення їх знаходження на певній відстані від опалювальних приладів, прямих сонячних променів, вологості, а також відсутність доступу до сторонніх осіб [2].

Дослідження може бути призначене як комплексне (молекулярно-генетичне) так і за черговістю, тобто дві самостійні експертизи, але при цьому у постанові про призначення дактилоскопічної експертизи має бути зазначено, що в подальшому буде призначатися молекулярно-генетична експертиза [3].

З метою запобігання випадкового забруднення біологічним матеріалом об'єктів дослідження, експерт, усі роботи повинен проводити виключно у лабораторному приміщенні, в масці, одноразових гумових рукавичках, халаті та в бахілах. Перед початком роботи поверхні столів, фотоапарату, лінійки повинні бути протерті ватним тампоном зі спиртом або дезінфікуючими розчинами. Перед кожною

процедурою (фотографування, розкриття упаковки, вилучення об'єкту з упаковки, упакування об'єкту після дослідження тощо) гумові рукавички на руках необхідно протерти ватним тампоном-зі спиртом або дезінфікуючими розчинами (бацилол, стериліум), а потім сухим тампоном для запобігання переносу мікрочастинок та біологічної речовини з одного об'єкту на інший [2].

Молекулярно-генетичну експертизу недоцільно призначати, якщо в ході проведення дактилоскопічного дослідження слідів рук не виявлено [1].

Якісне вилучення слідової інформації та предметів з імовірною наявністю слідів дактилоскопічного та біологічного походження, а також проведення насамперед дактилоскопічного дослідження надає можливість отримати максимальний результат та визначити можливість проведення молекулярно-генетичної експертизи. Виходячи з вищевикладеного можна затвердити, що уважність, відповідальність спеціалістів – це важливий внесок у розкриття злочину.

Список використаних джерел:

1. С.І. Перлін, С.О. Шевцов, О.В. Кокорін: Технологія призначення судових експертиз. Практичний poradnik. Харків, 2018.
2. С.І. Перлін, С.О. Шевцов, Н.М. Косміна, В.В. Іонова: Огляд місця події: виявлення та вилучення об'єктів біологічного походження. Харків, 2009.
3. О.А. Кучеренко, О.В. Тимченко, А.В. Остапенко: Інформаційний лист щодо призначення дактилоскопічної експертизи. Київ, 2018.

СТРОКИ СПАДКУВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Самойлова Анастасія Романівна

здобувач вищої освіти факультету слідчої та детективної діяльності
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Колісникова Ганна В'ячеславівна

кандидатка юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правової політики,
права інтелектуальної власності та інновацій
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна

Введення воєнного стану на території України суттєво змінило не лише політичну, економічну та адміністративну сфери нашої держави, а й вплинуло на цивільно-правові відносини між громадянами. Через це постала суттєва потреба в швидкому та ефективному врегулюванні різних правових питань, а також в забезпеченні балансу між безпекою та прозорістю державних реєстрів, збереженні конфіденційності та персональних даних громадян України.

Спадкування – це комплекс правовідносин, які взаємопов'язані між собою. Такі правовідносини виникають внаслідок відкриття спадщини, охорони спадкового майна, прийняття або відмови від спадщини, виконання заповіту та інше. Перехід прав і обов'язків від спадкодавця до спадкоємців може відбутися через кілька способів. Цивільний Кодекс України (далі - ЦК України) встановлює такі види спадкування, як: спадкування за заповітом, спадкування за законом або спадкування, яке може мати як законну, так і заповітну основу. Кожен із цих методів спадкування відбувається після відкриття спадщини та наявності відповідних юридичних передумов [3].

Після 24.02.2022 року для регулювання спадкових правовідносин та визначення їх основних аспектів було прийнято два нормативно-правових акта, а саме: Постанову Кабінету Міністрів України (далі - КМ України) про "Деякі аспекти нотаріату в умовах воєнного стану" від 28 лютого 2022 року [1] та Наказ Міністерства юстиції України "Про затвердження змін до окремих нормативно-правових актів у сфері нотаріату" від 11 березня 2022 року [2]. Зазначені нормативно-правові акти визначають такі питання, як місце відкриття спадщини, терміни для прийняття та/або відмови від спадщини, процедури реєстрації спадкових справ, оформлення заповітів та видачу свідоцтв про право на спадщину.

Згідно з частиною 1 статті 1270 ЦК України, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який розпочинається з моменту відкриття спадщини. Іншими словами, цей період починається з моменту смерті спадкодавця або оголошення його померлим. З цього випливає, що після смерті особи спадкоємцям в розумний строк потрібно спочатку звернутись до нотаріуса і подати заяву, щодо прийняття спадщини, а потім після закінчення шести місяців її прийняти в нотаріальній конторі за місцем подачі заяви [3]. На основі положень постанови КМ України № 164 під час тривання воєнного стану термін для розгляду питання щодо прийняття спадщини або відмови від неї було змінено. Фактично, вони можуть бути призупинені, проте ця "зупинка" не може тривати більше ніж чотири місяці. В сукупності виходить 10 місяців для прийняття спадщини або відмови від неї [3].

Все виглядає просто і зрозуміло, поки не дійшло до практики судів і до оцінки саме в рамках судової практики встановленого постановою КМ України 10-місячного

строку на прийнятті спадщини в умовах воєнного стану. У січні 2023 року Верховний Суд оприлюднив рішення в справі №676/47/21, у якому надана цікава та несподівана інтерпретація пункту 3 постанови КМ України від 28 лютого 2022 року №164 "Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану" (в актуальній на той момент редакції). Таким чином, Верховний Суд, надаючи оцінку п. 3 постанови КМ України №164, вважає, що вона суперечить статтям 1270, 1272 ЦК України, а тому не підлягає застосуванню. Тобто, простими словами, Верховний суд наполягає на тому, щоб і надалі підтримувався строк саме у 6 місяців [4].

При аналізі ЦК України, а саме статті 1221 - місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання спадкодавця[3]. Беручи до уваги воєнні події, можна дійти до висновку, що будь-яка уповноважена особа, що здійснює нотаріальні функції в Україні, може займатися спадковими справами, незалежно від того, де саме було відкрито спадщину. Якщо нотаріус не має доступу до Спадкового реєстру, він все одно має право реєструвати спадкові справи. Проте, коли доступ до Спадкового реєстру відновлюється, нотаріус зобов'язаний перевірити, чи є вже зареєстрована спадкова справа, спадковий договір або заповіт протягом п'яти робочих днів [1].

Отже, введення воєнного стану на території України призвело до суттєвих змін у правилах щодо спадкових правовідносин, особливо щодо строків прийняття спадщини. Ці зміни є необхідними і обумовлені введенням воєнного стану в країні. Призупинення строків для прийняття спадщини під час дії воєнного стану має на меті захистити права спадкоємців і надати їм достатньо часу для вирішення питань щодо спадкового майна. Тому, спадкоємці, які вступають спадкові правовідносини повинні знати про всі тонкості успадкування.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання нотаріату в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 року № 164. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/164-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 19.10.2023);
2. Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів у сфері нотаріату : Наказ Міністерства юстиції України від 11.03.2022 №1118/5 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0325-22#n13> (дата звернення 19.10.2023);
3. Цивільний кодекс України : Закон від 16.01.2003 № 435-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення 19.10.2023);
4. Оксана Духовная: "Строк прийняття спадщини в умовах воєнного стану: практика ВС щодо 10-місячного строку прийняття". URL: https://jurliga.ligazakon.net/ru/news/217503_strok-priynyattya-spadshchini-v-umovakh-vonnogo-stanu-praktika-vs-shchodo-10-msyachnogo-stroku-priynyattya#:~:text=%D0%B2%20%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85%20%D0%B2%D0%BE%D1%94%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D1%83%20%D0%B2,%D1%81%D0%BF%D0%B0%D0%B4%D1%89%D0%B8%D0%BD%D0%B8%20%D1%87%D0%B8%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D0%B2%D1%96%D0%B4%20%D0%BD%D0%B5%D1%97

СЕКЦІЯ ІХ. ВОЄННІ НАУКИ, НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА ТА БЕЗПЕКА ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ

ВИКОРИСТАННЯ УДАРНИХ БПЛА ЯК ГЕЙМ ЧЕЙНЖЕР У СУЧАСНИХ ВІЙНАХ

Войтко Нікіта Сергійович

курсант 2-го курсу

факультету підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Науковий керівник: Бодирев Дмитро Анатолійович

старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, Україна

Аналіз подій останнього століття, зокрема війн і збройних конфліктів у Сирії, Іраку та на Нагірному Карабасі, свідчить про зростаючий вплив розвідувальних та ударних безпілотних літальних апаратів (БПЛА) на воєнну тактику та стратегію [1, с.91].

Повномасштабна війна РФ проти України, спричинена російською агресією, підкреслили необхідність використання БПЛА на полі бою не лише для коригування артилерійських обстрілів та збору розвідувальних даних, але й для проведення ударів, спрямованих проти броньованих та важкодоступних цілей противника. Це свідчить про те, що БПЛА стають необхідною складовою сучасних військових операцій, допомагаючи зменшити ризики для живих сил і підвищити ефективність ведення війни.

Ударні безпілотні літальні апарати (БПЛА) відіграють значущу роль у сучасних військових операціях. Окрім їхніх розвідувальних функцій, деякі з цих БПЛА, такі як PD-2, здатні завдавати ураження противнику, називаючись ударними БПЛА. Один із найвідоміших представників цього класу - турецький Bayraktar TB2 [3].

Bayraktar TB2 здатний нести чотири керовані авіабомби з лазерним наведенням або дві керовані протитанкові ракети. Управління цим безпілотником здійснюється трьома операторами з наземної станції, яка може бути перевезена автомобілем. Крім того, цей дрон може функціонувати у режимі автономного польоту.

Ударні БПЛА володіють здатністю проводити точкові удари в тилу противника. Вони дозволяють ефективно знищувати такі об'єкти, як зенітно-ракетні комплекси, станції радіоелектронної боротьби, командні пункти та інші важкодоступні цілі. Крім того, ударні БПЛА володіють високоякісною оптикою та можуть коригувати вогонь з безпечної відстані, що дозволяє їм не ризикувати потрапити в зону дії протиповітряного оборонного озброєння.

Використання Bayraktar TB2 у поєднанні з українським ракетним комплексом "Нептун" стало прикладом успішної застосовної сучасної технології у військових операціях. Ця комбінація виявилася дуже ефективною в руйнуванні важливих цілей. Наприклад, здійснення атак на такий дорогоцінний об'єкт, як ракетний крейсер

"Москва", за допомогою безпілотників і "Нептуна" показує, що сучасні технології можуть забезпечити рішучий внесок у ведення війни та забезпечити перевагу на полі бою.

Байрактар ТВ2 став важливою складовою в українській обороні, величезною мірою сприяючи знищенню техніки окупантів та захищаючи суверенітет України. Його вплив на війну став значущим, і цей приклад підкреслює важливість інноваційних технологій у сучасних збройних конфліктах.

Отож, використання ударних безпілотних літальних апаратів (БпЛА) стає надзвичайно важливим у сучасних умовах ведення воєнних дій [2, с.45]. Розглядаючи різні класи ударних БпЛА, варто приділити увагу баражуючим боеприпасам, які представляють собою дешевший та менш складний альтернативний варіант до розвідувально-ударних БпЛА, при цьому залишаючи значну потенціальну ефективність удару на ворожу техніку та об'єкти.

Використання ударних БпЛА у зоні проведення операції об'єднаних сил (ООС) впливає на ряд факторів, включаючи виробництво власних бойових БпЛА, закупівлю бойових БпЛА за кордоном, систему управління їхнім використанням, підготовку фахівців для ефективного управління та застосуванням БпЛА, а також розробку відповідних документів із застосування БпЛА. Всі ці аспекти грають важливу роль у забезпеченні успішного використання ударних БпЛА в сучасних воєнних конфліктах.

Список використаних джерел:

1. Мосов С.П. Особливості застосування тактичної безпіотної розвідувальної авіації у воєнних конфліктах. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. І. Черняхівського. 2018. № 1. С. 90-96.
2. Петрук С.М. Безпілотні авіаційні комплекси в збройних конфліктах останніх десятиріч. Озброєння та військова техніка. 2017. № 1. С. 44-49.
3. Війна дронів. Які безпілотники використовують ЗСУ і чим вони кращі за російські. 2022. URL: <https://suspilne.media/250485-vijna-droniv-aki-bezpilotniki-vikoristovuut-zsu-i-cim-voni-krasi-za-rosijski/> (дата звернення 23.10.2023)

СЕКЦІЯ X. БІОЛОГІЯ ТА БІОТЕХНОЛОГІЇ

ВПЛИВ ІНОКУЛЯЦІЇ НАСІННЯ СОЇ НА СТРУКТУРУ ВРОЖАЮ

Куриленко Юлія Валентинівна

здобувач вищої освіти природничо-географічного факультету
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Ходаніцька Олена Олександрівна

ORCID ID: 0000-0001-5887-1755

канд. с.-г. наук, доцент, доцент кафедри біології
*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського, Україна*

Екзогенна регуляція морфогенезу рослин є перспективним напрямком у розвитку технологій вирощування сільськогосподарських культур [3]. Фізіологічна активність у рослинному організмі визначається не стільки вмістом окремих груп сполук, а переважно детермінується балансом біологічно активних речовин [4]. Внесення композицій з бактеріальними препаратами, їх антагоністами чи регуляторами активності, що інтенсивно впливають на процеси метаболізму та призводять до змін у ростових процесах, дозволяє покращувати насінневу продуктивність рослин [5].

Механізм впливу препаратів нового покоління пов'язаний з активізацією реакцій клітинного дихання, ферментних систем, збільшенням швидкості мембранного транспорту, процесів мінерального живлення, внаслідок чого зростає біологічна ефективність способів вирощування рослин [1].

Бактеріальні препарати стимулюють посилення водного та мінерального живлення, прискорюють процеси диференціації клітин, внаслідок чого утворюється більш потужна коренева система, змінюється мезоструктурна організація листка. Посилений розвиток асиміляційного апарату призводить до інтенсифікації синтезу органічних речовин, які використовуються для потреб формування та наливу генеративних органів, що є важливою запорукою покращення врожайності культури [2].

В сучасній агробіології часто застосовуються бактеріальні препарати з метою покращення азотного живлення рослин, підвищення продуктивності культури [6]. Регулятори розвитку рослин відзначаються значною ефективністю та екологічною безпечністю, що визначається їх комплексним складом, наприклад, біоінокулянт Ризогумін. У зв'язку з цим значний практичний інтерес має вивчення можливості впливу бактеріальних регуляторів росту на морфогенез та продуктивність рослин сої.

Для цього здійснювали передпосівну обробку насінневого матеріалу сої сорту Оріана біопрепаратом Ризогумін, що містить розмножені бактерії двох штамів

Bradyrhizobium japonicum з різною швидкістю росту, фізіологічно активні речовини біологічного походження (ауксини, цитокініни, амінокислоти, гумінові кислоти), мікроелементи в хелатованій формі і сполуки мікроелементів.

Використання рістрегулюючих препаратів у рослинництві має на меті оптимізацію продуктивності сільськогосподарських культур та збільшення валового збору врожаю насіння. Результати наших досліджень свідчать про позитивний вплив Ризогуміну на структуру врожаю сої (табл.1).

Для бобових рослин важливим показником морфологічної організації та структури врожаю є висота прикріплення нижнього бобу. При застосуванні регулятора росту формувалися вищі рослини, відповідно і висота нижніх бобів змінювалася. При обробці Ризогуміном різниця з контролем становила 2,3 см.

Водночас використання препарату призводило до утворення плодів на 10,6% більше, ніж в контрольних зразках.

Однією з біологічних особливостей сої є формування бобів, в яких утворюється кілька насінин. А іноді у бобах насіння зовсім не розвивається, тому кількість сформованого насіння на рослині сої не завжди корелює з числом плодів. При обробці насінневого матеріалу сої стимулятором розвитку число насінин у плодах збільшувалося на 8% порівняно з контролем. Кількість насінин з рослини загалом зростала на 2,9, тобто на 13,1% відносно контрольного варіанту.

Таблиця 1

Вплив Ризогуміну на структуру врожаю рослин сої

Показник	Контроль	Ризогумін
Висота прикріплення нижнього бобу, см	13,4±0,6	*16,6±0,5
Кількість плодів на рослині, шт.	14,1±0,3	*15,6±0,5
Кількість насінин з рослини, шт.	22,2±1,3	25,7±1,1
Кількість насінин в плоді, шт.	1,55±0,08	1,68±0,05
Маса насіння з рослини, г	3,75±0,10	*4,19±0,12
Маса 1000 насінин, г	153,2±5,8	158,8±4,3

Примітка. * - різниця достовірна при $P \leq 0,05$

Врожайність культури прямо пропорційно залежить від кількості та маси зібраного насіння з кожної рослини у посіві. Одним із важливих показників індивідуальної продуктивності рослин сої є маса насіння з однієї рослини. Нами встановлено, що за дії бактеріального препарату маса насіння з рослини сої збільшувалася. Під впливом Ризогуміну маса насінин з однієї рослини зростала на 0,40 г порівняно з контрольними рослинами. Тобто маса насіння зібраного з рослини збільшувалася близько 12% відносно контролю.

Розміри і маса насіння сої є однією з класифікаційних ознак і визначають господарську категорію культури. При застосуванні регулятора росту маса 1000 насінин збільшувалася на 5 г, тобто 3,3% відносно контролю.

Відомо, що кінцева врожайність завжди відрізняється від теоретично розрахованої за структурними показниками за рахунок усередненості даних та реальних втрат при зборі насіння.

Нами встановлено, що продуктивність сої при застосуванні стимулятора росту була вищою, ніж в контролі (рис.1.). Внесення препарату Ризогумін призводило до збільшення врожайності сої на 2,1 ц/га, тобто 15,4% вище порівняно з контролем.

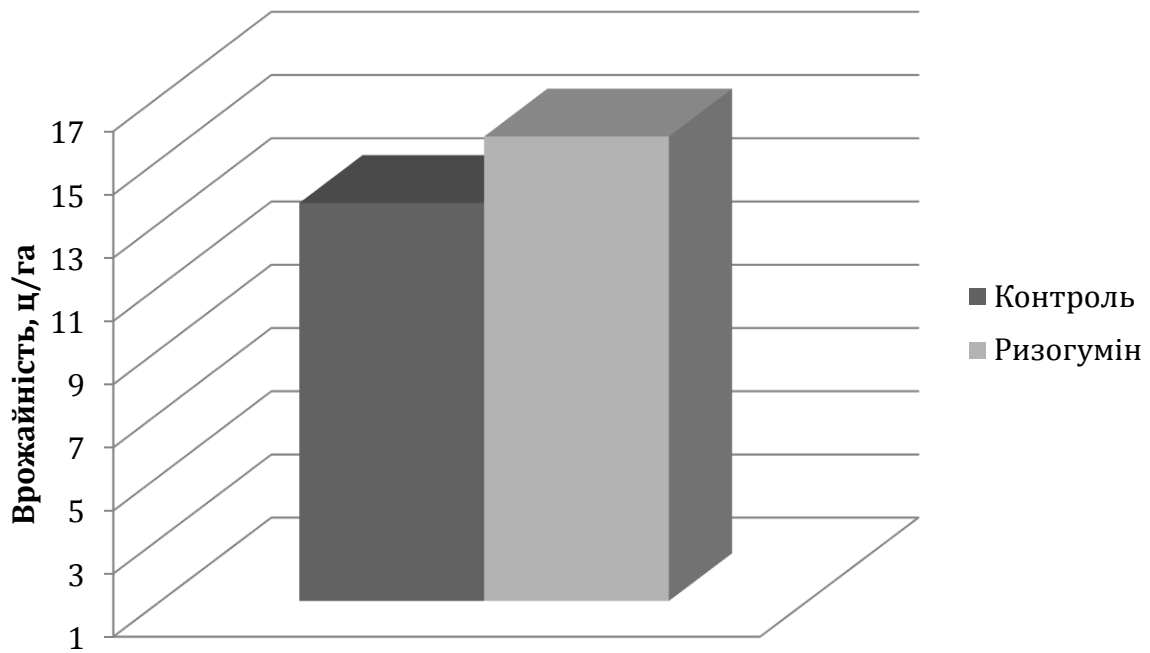

Рис. 1. Врожайність зерна сої за дії Ризогуміну

Таким чином, застосування біопрепарату на основі симбіотичних мікроорганізмів Ризогуміну впливало на формування елементів продуктивності культури. Обробка насіння сої інокулянтom призводила до збільшення продуктивності насіння за рахунок змін у структурі врожаю.

Список використаних джерел:

1. Бахмат, О. М., & Чинчик, О. С. (2010). Вплив біологічної активності ґрунту на урожайність зерна сої залежно від способу сівби та інокуляції насіння в умовах західного Лісостепу України. *Бюлетень Інституту зернового господарства*, (39), 95-98.
2. Гамаюнова, В. В., & Назарчук, А. А. (2014). Значення сої у землеробстві, вплив сорту, фону живлення й бактеризації насіння на врожайність, вміст жиру та його умовний збір за її вирощування на півдні України без поливу. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Агронімія і біологія*, (3), 169-172.
3. Моргун, В. В., & Коць, С. Я. (2018). Роль біологічного азоту в азотному живленні рослин. *Вісник Національної академії наук України*, (1), 62-74.
4. Amoanima-Dede, H., Su, C., Yeboah, A., Zhou, H., Zheng, D., & Zhu, H. (2022). Growth regulators promote soybean productivity: a review. *PeerJ*, 10, e12556.
5. Kumar, B. (2021). Plant bio-regulators for enhancing grain yield and quality of legumes: a review. *Agricultural Reviews*, 42(2), 175-182.
6. Meena, R. S., Vijayakumar, V., Yadav, G. S., & Mitran, T. (2018). Response and interaction of *Bradyrhizobium japonicum* and arbuscular mycorrhizal fungi in the soybean rhizosphere. *Plant Growth Regulation*, 84, 207-223.

СЕКЦІЯ XI. АГРАРНІ НАУКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВО

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ В ФІЛІЇ «КОРОСТЕНЬСЬКЕ ЛІСОМИСЛИВСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО»

Турко В. М.

канд.с.-г.наук, доцент

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Алексін Р.С.

студент

Поліський національний університет, м. Житомир, Україна

Основним завданням лісника України є підвищення продуктивності насаджень з метою формування стійких, добро сформованих так високопродуктивних деревостанів. Потреба розширення відтворення ресурсів лісу обумовлена необхідністю збільшення площ лісів України до оптимальної лісистості, а також вирішення труднощів у екологічних та економічних сферах діяльності, без яких практично неможливо забезпечити стале ведення лісового господарства.

Для підвищення продуктивності деревостанів необхідно знати біологічні особливості лісоутворюючих деревних порід, що зростають у збіднілих на поживні речовини ґрунтах. У цьому відношенні великий інтерес викликає сосна звичайна, як основна деревна порода, що зростає в борових та суборових трофотопах, де представленість інших деревних порід є незначною, або формують вони низькопродуктивні деревостани.

Найбільш простим та ефективним методом лісовідновлення є штучне лісовідновлення, котре дає змогу у короткий термін при створенні деревостанів створити умови, за яких сіянці матимуть оптимальні умови приживлюваності та їх росту та розвитку. Головним завданням штучного лісовідновлення є створення в найкоротший термін продуктивних, господарсько цінних і біологічно стійких деревостанів. Його можна вирішити лише при застосуванні цілого комплексу лісогосподарських заходів та прийомів. Окремо для кожної лісокультурної ділянки обирають тип лісових культур, тип змішування, спосіб обробітку ґрунту, оптимальну густоту садіння.

Перевагу, як правило, слід віддавати мішаним насадженням. Мішані насадження повніше використовують світло, вологу та поживні речовини, підвищують родючість ґрунту, внаслідок чого порівняно з чистими насадженнями вони є продуктивнішими. Родючість лісового ґрунту у мішаних деревостанах підвищується через збагачення хімічного складу і поліпшення фізичних властивостей.

Вивчення досвіду створення сосново-дубових культур у суборових умовах філії «Коростеньське лісомисливське господарство» зробити узагальнення:

- Створення сосново-дубових культур за схемою 4-5 рядів сосни звичайної та один ряд дуба звичайного і ширині міжрядь 2 м, продуктивність сосни звичайної не знижується, а зростає, дуб зростає у другому ярусі деревостану до віку його стиглості.

- При створенні сосново-дубових культур за аналогічною схемою змішування сосни і дуба, але шириною міжрядь до 1,5 м, внаслідок гострої конкурентної боротьби між ними дуб гине.

- При ширині міжрядь сосново-дубових культур 2,5-3 м, що дозволяє краще механізувати лісокультурні операції, найбільш доцільним є спосіб змішування порід в рядах ланками 7-10 погонних метрів сосни звичайної і 2-3 м дуба (15-20 сіянців сосни і 5-7 – дуба), який утворює другий ярус із дуба звичайного, хоч дещо пригнічується сосною, але виступає як підгінна порода.

- При введенні дуба звичайного ланками сосна захищає його від пізніх весняних заморозків та інших негативних чинників, а після проходження сосновим деревостаном максимального зрідження (жертняковий період, 30-40 років) надходження світла до дерев дуба звичайного збільшується і умови для його зростання покращуються.

- Учасі в складі сосново-дубових культур дуба звичайного понад 10-20% у суборових умовах (В₂-В₃) загальний запас деревостану зменшується.

При створенні і вирощуванні штучних лісових насаджень слід виходити з базового теоретичного положення згідно якого як насадження природного походження, так і штучного (лісові культури) розглядаються як єдність лісової рослинності і навколишнього середовища. Сьогодні на підприємстві активно ведуться роботи з апробації у виробничих умовах окремих способів і прийомів лісовідновлення, а саме: залишення на зрубках дерев-насічників; проведення комплексу лісівничих робіт зі сприяння природному поновленню; використання посіву насіння для створення штучних насаджень; запровадження вибіркових, поступових і вузько-лісосічних способів рубок головного користування.

СЕКЦІЯ XII. ХАРЧОВЕ ВИРОБНИЦТВО ТА ТЕХНОЛОГІЇ

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ МОЛЕКУЛЯРНОЇ КУХНІ

Сцьольна Софія Андріївна

здобувач фахової передвищої освіти

Волинський фаховий коледж

Національного університету харчових технологій, Україна

Науковий керівник: Гопанчук Лариса Миколаївна

ORCID ID: 0000-0001-8830-0486

канд.техн.наук, доцент кафедри туризму та готельно-ресторанної справи,

викладач фахових дисциплін

Волинський фаховий коледж

Національного університету харчових технологій, Україна

Анотація. Молекулярна кухня є новим та сучасним напрямком у кулінарному мистецтві приготування страв. Виникнення молекулярної гастрономії стало базисом для появи молекулярної кухні. Молекулярна кухня має на увазі вивчення та розуміння механізмів взаємодії між продуктами під час приготування, за допомогою використання обладнання хімічних лабораторій. У молекулярній кухні приготування страв відбувається за розробленими техніками, з використанням спеціального обладнання та додаванням спеціальних інгредієнтів, що дозволяє змінювати вигляд страв, їх смаки та робити презентацію страви феєричною.

Незважаючи на нестабільний економічний стан з кожним роком на території України з'являється все більше закладів ресторанного господарства. Насамперед викликано це із зростаючою потребою людей в харчуванні та проведені дозвілля. Заклади громадського харчування користуються неабияким попитом серед засобів організації різноманітних заходів. Однак, на тлі конкуренції, яка виникає в ресторанному господарстві, все частіше постає питання відходу від традиційних методів обслуговування, кухні, розважальних заходів та очікуваного контингенту споживачів. Таким чином, заклади ресторанного господарства вимушені впроваджувати найновітніші інноваційні технології, методи та методики як на рівні управління закладом, так і на рівні обслуговування. Задля цього, кожен ресторатор аби залучити як найбільше відвідувачів намагається підвищити рівень якості обслуговування. Тому, особливе значення приділяється інноваційним технологіям, які привертають до себе увагу клієнтів за рахунок неординарності пропозицій та загалом підвищують імідж ресторану.

Молекулярна кухня є однією з найбільш інноваційних галузей гастрономії, яка поєднує в собі хімію, фізику та кулінарію для створення нових, унікальних страв. Тенденції розвитку молекулярної кухні постійно змінюються і вдосконалюються, враховуючи нові наукові відкриття та технологічні досягнення [1].

Молекулярна кухня – розділ харчової промисловості, пов'язаний з вивченням фізико-хімічних процесів, які відбуваються при приготуванні їжі. Метою молекулярної кухні стає досягнення ідеального «надмірного смаку» – чистого і вдосконаленого, «дистильованого» і витонченого, технологічного і прекрасного, це апеляція не стільки до шлунку, скільки до розуму і уяви [2].

Основна відмінність ресторанів молекулярної кухні від стандартних ресторанів, це подача більшої кількості страв, маленькими порціями з художньою презентацією у незвичній для стандартних ресторанів формі. Хід приготування їжі та сам процес може відбуватися на очах гостей ресторану. Молекулярна кухня спочатку набула популярності у країнах Західної Європи та Північній Америці, а згодом набула поширення і у інших країнах світу. В Україні молекулярна кухня представлена дуже обмежено і знаходиться на початковій стадії свого розвитку. Використання наукового підходу у приготуванні їжі дозволяє створювати не лише незвичайні смаки та дивовижний вигляд страв, але і робить їх корисними для здоров'я людини [3].

Якщо порівнювати готові страви, які приготовані звичайним методом і страви приготовлені з використанням молекулярної кухні, то останні зберігають більшість корисних та поживних речовин, вітамінів та протеїнів і все це робить їх більш здоровою їжею. У теперішній час сучасна молекулярна кухня демонструє тенденцію до подальшого прогресу і популяризації.

Основні етапи розвитку молекулярної кухні:

- ✓ Пошук нових інгредієнтів та способів їх використання. Шеф-кухарі та науковці постійно експериментують з різноманітними продуктами, такими як агар-агар, лецитин та інші для створення нових текстур, смаків та форм страв.

- ✓ Застосування нових технологій у процесі готування, це насамперед: вакуумне культивування, сферифікація, емульгація, крио- та термообробка і це лише деякі з технологій, які використовуються в молекулярній кухні для створення незвичайних та смачних страв.

- ✓ Збереження природних смаків та корисних властивостей продуктів. Шеф-кухарі стараються максимально використовувати природні інгредієнти та не шкодити їх корисним властивостям під час обробки [4].

Молекулярну піну можна збити з чого завгодно від м'яса до фруктів і горіхів. Рідкий використовують для моментальної заморозки будь-яких субстанцій. Завдяки миттєвому випаровуванню азоту без жодних слідів, відсутні будь-які протипоказання для використання його у створенні кулінарних шедеврів, а особливо таких, які готуються безпосередньо у тарілках гостей. Наприклад, однією з фірмових страв ресторану молекулярної кухні Fat 47 Duck є мус із зеленого чаю та лайму у рідкому азоті. На вигляд це кулька мусу, яка подається на ложці, полита рідким азотом, посипана порошковим японським чаєм матча та сприснута есенцією із листя, квітів та плодів лайму. За щільністю страва близька до безе, але моментально тане на язичку, залишаючи легке та свіже відчуття. Це таке собі ідеальне морозиво – без краплини жиру, але з концентрованим ароматом [5].

З аналізу досліджених літературних джерел та різних засобів масової інформації, можемо бачити, що сучасними напрямками досліджень молекулярних технологій щодо продукції ресторанного господарства є наступні: 1) роль відчуття смаку, запаху та текстури у сприйнятті страви споживачем; 2) вплив аромату (кількість і концентрація ароматичних речовин) на смак кінцевого продукту (страви); 3) вплив способу приготування на органолептичні властивості страви (смак, аромат, текстуру); 4) вплив факторів таких, як зовнішнього середовища, настрою, шоу-подачі страви тощо на наше задоволення від їжі [6].

Ми виокремлюємо наступні компоненти молекулярної кухні зі сферою застосування зводимо їх до таблиці 1.

Таблиця 1

Основні компоненти молекулярної кухні

№	Назва компонента	Сфера застосування
1.	Емульгатори	Використовуються для створення стійких емульсій, таких як майонези та соуси.
2.	Геліфікатори	Використовуються для створення гелів, желе та інших текстур.
3.	Сферифікація	Використовується для різних рідких інгредієнтів, таких як сферичні перлини або «кавіар».
4.	Агар-агар і ксантанова камедь	Використовуються для желейного та густого зв'язування.
5.	Заморожування в азоті	Використовується для створення крихких структур і глибокого охолодження інгредієнтів.
6.	Сублімація	Використовується для перетворення твердих речовин безпосередньо в газову фазу.
7.	Дифузія	Використовується для змішування смаків та ароматів в стравах за допомогою газів.
8.	Текстурні модифікатори	Використовується для зміни структури і текстури інгредієнтів.

[авторська розробка]

Таблиця 2

Аспекти популярності молекулярної кухні

1.	<p>Експерименти з текстурами</p> 	Кухарі можуть створювати страви з незвичайними текстурами, такими як пінки, гелі, аерозолі і желе. Це дозволяє створювати унікальні смакові та текстурні враження.
2.	<p>Використання хімії</p> 	Молекулярна кухня використовує принципи хімії для досягнення певних реакцій і ефектів. Наприклад, сферифікація дозволяє створювати кульки зі смаковою рідиною, азотна заморозка використовує рідкий азот для заморожування інгредієнтів миттєво.
3.	<p>Подача страв</p> 	Молекулярна кухня звертає особливу увагу на естетику та подачу страв. Блюда часто подаються у вражаючих і несподіваних способах, що робить обід чи вечерю справжнім видовищем.
4.	<p>Експерименти зі смаками</p> 	Кухарі можуть комбінувати різні смаки та аромати, щоб створювати нові та цікаві поєднання. Це розширює гастрономічні можливості і дає нові смакові враження.

Продовження табл. 2

5	<p>Вивчення наукових аспектів кулінарії</p> 	<p>Молекулярна кухня допомагає кухарям краще розуміти наукові принципи, що стоять за приготуванням їжі, і застосовувати їх для створення нових страв.</p>
---	--	---

[авторська розробка]

Таблиця 3

Причини популярності молекулярної кухні:

1.	<p>Новаторство</p> 	<p>Молекулярна кухня вводить нові техніки і підходи до приготування їжі, що привертає увагу людей, які шукають щось нове і нестандартне в гастрономії.</p>
2.	<p>Вражаючий вигляд</p> 	<p>Страви, приготовані в стилі молекулярної кухні, часто виглядають надзвичайно ефектно і апетитно, що робить прийом їжі справжнім видовищем.</p>
3.	<p>Експерименти зі смаками</p> 	<p>Молекулярна кухня дозволяє створювати неймовірні смакові поєднання та текстури, що приваблює гурманів та любителів їжі.</p>
4.	<p>Розвиток науки та технології</p> 	<p>Завдяки прогресу в області харчової науки та доступності нових інгредієнтів та технологій, молекулярна кухня стала більш доступною та популярною.</p>
5.	<p>Кулінарний туризм</p> 	<p>Ресторани, які пропонують молекулярну кухню, стали атракцією для туристів, які шукають унікальні кулінарні враження під час подорожей.</p>

[авторська розробка]

Отже, ми вважаємо, що головна ідея молекулярної кухні полягає в тому, що страва нібито має «розкластися» на молекули, а потім зібратися назад, як конструктор. Такі популярні страви, як суп у вигляді суфле чи полуниця зі смаком м'яса, крабово-кроповий мус, морозиво з фуа-Гри, зелень по консистенції як збиті вершки – це все страви молекулярної кухні, що вражають своїм смаком, властивостями та якостями. А так звані страви у вигляді піни стануть класичною візитною карткою молекулярних ресторанів. Такі страви найбільш вдало характеризують підхід рестораторів, хоча приготування такого роду страв вимагає багато зусиль.

Ми вважаємо, що сучасне визначення «молекулярної кухні» має кілька значень. Найпопулярніше з них – це розділ науки про продукти харчування, що вивчає фізичні і хімічні процеси під час приготування їжі, а також способи їх практичного застосування поряд із соціальними, артистичними і технічними складовими гастрономії. Іншими словами, це сучасний стиль кулінарії, який реалізується за допомогою науки і використовує найсучасніші наукові знання, перетворюючи кухню в «лабораторію» вченого-кулінара.

Деякі кухарі, практикуючи науковий підхід в приготуванні їжі, відмовляються використовувати термін «молекулярна кулінарія», воліючи такі назви, як «кухня модерніста», «кулінарна фізика» та «експериментальна кухня». За допомогою молекулярної кулінарії в кращих ресторанах світу розробляються рецепти чудесних страв, які неможливо приготувати на звичайній кухні або купити в магазині. Поки це кулінарний напрям не виходить за межі дорогих ресторанів, але хто знає, чим будуть харчуватися люди через кілька століть.

Ми вважаємо, що сучасне визначення «молекулярної кухні» має кілька значень. Найпопулярніше з них – це розділ науки про продукти харчування, що вивчає фізичні і хімічні процеси під час приготування їжі, а також способи їх практичного застосування поряд із соціальними, артистичними і технічними складовими гастрономії. Іншими словами, це сучасний стиль кулінарії, який реалізується за допомогою науки і використовує найсучасніші наукові знання, перетворюючи кухню в «лабораторію» вченого-кулінара. За допомогою молекулярної кулінарії в кращих ресторанах світу розробляються рецепти чудесних страв, які неможливо приготувати на звичайній кухні або купити в магазині

Ще однією сучасною тенденцією розвитку молекулярної кухні є вегетаріанство. Вегетаріанство в молекулярній кухні має велику актуальність і важливість з кількох причин:

- ❖ Інновація та творчість. Вегетаріанство в молекулярній кухні сприяє розробці нових інгредієнтів, технік та рецептів, що підтримує інновацію та творчість серед кухарів.

- ❖ Здорове харчування. Вегетаріанська молекулярна кухня може пропонувати страви, більш здорові та бідні на сирий та насичені жирами і м'ясом.

- ❖ Смакові експерименти. Вегетаріанські інгредієнти, такі як овочі, фрукти, гриби надають безліч можливостей для смакових експериментів та поєднань.

- ❖ Доступність та сталість. Вегетаріанські інгредієнти часто більш доступні та економічно вигідні, що важливо для ресторанів і кухарів, які бажають зберігати сталість.

- ❖ Етика та стійкість. Багато вегетаріанців відмовляються від м'ясних продуктів з етичних і екологічних міркувань. В молекулярній кухні можна підкреслити ці цінності, пропонуючи страви, які сприяють сталості та збереженню навколишнього середовища.

❖ Популярність вегетаріанства. Вегетаріанство стає все більш популярним, і ресторани, які пропонують вегетаріанські страви в молекулярному стилі, можуть привабити нових клієнтів [7].

Висновок: молекулярна кухня стала популярною через: 1) новаторство так, як молекулярна кухня вводить нові техніки і підходи до приготування їжі, що привертає увагу людей, які шукають щось нове і нестандартне в гастрономії; 2) вражаючий вигляд, що дозволив зробити страви, приготовані в стилі молекулярної кухні виглядати надзвичайно ефектно і апетитно, що робить прийом їжі справжнім видовищем; 3) експерименти зі смаками, де молекулярна кухня дозволяє створювати неймовірні смакові поєднання та текстури, що приваблює гурманів та любителів їжі; 4) розвиток науки та технології, де завдяки прогресу в області харчової науки та доступності нових інгредієнтів та технологій, молекулярна кухня стала більш доступною та популярною; 5) кулінарний туризм, що дозволяє ресторанам, які пропонують молекулярну кухню, стати атракцією для туристів, які шукають унікальні кулінарні враження під час подорожей.

Таким чином, тенденції розвитку молекулярної кухні полягають в пошуку нових інгредієнтів та технологій, збереженні природних смаків та корисних властивостей продуктів, а також постійному експериментуванні та вдосконаленні процесів створення неординарних, цікавих, незвичних та смачних страв.

Список використаних джерел:

1. Молекулярна кухня: переваги і недоліки, а також вплив на організм специфічної технології приготування. URL: <https://ukr.media/food/386564/>
2. Молекулярна кухня в Україні. URL: <https://ukropchiki.com/blog/2488/molekuliarna-kukhnia-v-ukraini>
3. <http://jisty.com.ua/molekulyarna-kuhnya-shho-tse-take-i-z-chim-jogo-yisti/>
4. <https://molekulyarna-kuhnya.webnode.com.ua>
5. <https://harchi.info/articles/molekulyarna-kuhnya>
6. <https://school-science.ru/2/11/29900>
7. <http://varosh.com.ua/all/post/ideishow/molekulyarna-kuhnya-majzhe>

СЕКЦІЯ XIII. ВИДАВНИЦТВО ТА ПОЛІГРАФІЯ

ПІДГРУНТЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ ДОДАТКУ ДЛЯ ШВИДКОГО ЗАМОВЛЕННЯ ТА ДОСТАВКИ ЇЖІ

Борзих Таїсія Юріївна

здобувач вищої освіти ОС «магістр»

кафедри комп'ютерних систем і технологій

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Науковий керівник: Хорошевська Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри комп'ютерних систем і технологій

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Розвиток ринку надання різних послуг диктує свої тенденції, що втілюються у зростанні популярності певних сервісів. Так, на даний час велику популярність отримали сервіси з доставки продуктів харчування [1]. Вони є популярною послугою особливо серед молодих людей, що ведуть активний спосіб життя, займаються бізнесом. Все це обумовлюється простою причиною – дефіцитом часу. В таких людей дуже мало часу залишається на те, щоб власноруч займатися приготуванням їжі, і саме вони виступають тією активною цільовою аудиторією, яка є користувачами сервісів із замовлення та доставки їжі.

Такі сервіси надають можливість для швидкого замовлення та доставки їжі за допомогою спеціальних додатків на мобільному телефоні, планшеті, персональному комп'ютері. Як відмічають автори статті [2], популярність закордоном таких сервісів є дуже високою. Конкуренція на ринку з доставки продуктів харчування ставить перед розробниками сервісів вимоги до створення ефективних та зручних мобільних додатків для замовлення та доставки їжі.

Для розроблення зручного та функціонального мобільного додатку необхідно здійснити ряд дослідницьких процесів. Так, важливим є дослідження поведінки користувачів та їхніх потреб, мотивацій, дій у межах таких додатків. Доречно, створити декілька «портретів цільових споживачів» продукції, яку пропонують мобільні додатки для швидкого замовлення та доставки їжі. Це можна зробити, наприклад, методом персон. Результати такого дослідження нададуть інформацію про те, хто є потенційними користувачами, які вони мають цілі, потреби, бажання, які їм притаманні особливості поведінки при роботі з мобільними додатками та ін. Такий аналіз надасть інформацію стосовно популярності (з позиції корисності та затребуваності за частотою використання) певного функціоналу, що пропонують додатки. А це допоможе визначити потрібний функціонал, що буде доцільно реалізувати у власному мобільному додатку такого спрямування. Наприклад, в якості такого функціоналу можуть бути певні способи для авторизації користувачів, фільтрація при пошуку страв, процес оформлення замовлення з можливістю використання при цьому вже створеної форми попереднього замовлення та ін.

Важливо, також, дослідити процес побудови дизайну інтерфейсів існуючих додатків: як організований інтерфейс користувача всього мобільного додатку; як відбувається взаємодія з ним та які способи пропонуються; чим саме наявні способи взаємодії подобаються/не подобаються користувачам; чи зручні та зрозумілі є переходи між екранами; наскільки зручний інтерфейс розташування і зрозумілість елементного складу кожного з процесів, наприклад, авторизації, оформлення замовлення та ін.). Результати такого дослідження нададуть можливість для формування конкретних рекомендацій, які можна використовувати при розробленні дизайну інтерфейсу нового мобільного додатку та його складників. Такий підхід підвищить аргументованість рішень в процесі обрання дизайнерського стилю, розташування елементів інтерфейсу, визначення їх візуального вигляду, певних шрифтів та кольорів тощо. Такі рекомендації є певними відгуками на реальні потреби користувачів у забезпеченні зручності користування мобільним додатком.

Висновок: з метою визначення необхідного функціоналу та формування рекомендацій до його вірної візуальної реалізації в інтерфейсі мобільного додатка, перед процесом його практичної реалізації, необхідно виконати дослідження цільової аудиторії через призму створення «портретів цільових споживачів» та дослідження зручності використання інтерфейсів мобільних додатків для швидкого замовлення та доставки їжі через призму аналізу зрозумілості та зручності реалізації всього функціоналу таких додатків.

Список використаних джерел:

1. 7 сервісів доставки продуктів: як замовити і скільки доведеться чекати URL: <https://www.village.com.ua/village/food/food-guide/295431-7-servisiv-dostavki-produktiv-yak-zamoviti-i-skilki-dovedetsya-chekati>.
2. Петренко В.С., Карнаушенко А.С. (2020). Сучасний стан та перспективи розвитку доставки продуктів харчування в Україні. Приазовський економічний вісник. №1(18). С. 132-138.

СЕКЦІЯ XIV. ЕКОЛОГІЯ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ЗАХИСТУ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

ОСНОВНІ ПІДХОДИ ЩОДО ОЦІНКИ НАДХОДЖЕННЯ АГРОХІМІКАТІВ ІЗ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ УГІДЬ ДО ПОВЕРХНЕВИХ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ

Юрченко Анатолій Іванович

завідувач лабораторії

Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем», м. Харків, Україна

Величко Галина Михайлівна

науковий співробітник

Науково-дослідна установа «Український науково-дослідний інститут екологічних проблем», м. Харків, Україна

Одним із завдань охорони вод при сучасному землеробстві є регулювання якості поверхневого стоку, яке передбачає направлену дію на механізм виносу агрохімікатів з сільгоспугідь до водних об'єктів. При цьому планування водоохоронних заходів повинно базуватися на прогностичних оцінках величини виносу агрохімікатів з сільгоспугідь.

Головну роль тут мають відіграти розрахункові методи, які описують з необхідним ступенем деталізації взаємодію природних умов та господарську діяльність. Такі розрахункові методи можна буде застосовувати для розв'язання завдань управління процесами природокористування з метою усунення протиріч між розвитком виробничих сил та станом гідросфери.

Винос біогенних речовин і пестицидів стоком з сільськогосподарських угідь являє собою складний багатофакторний процес, який зумовлений природно-кліматичними умовами і господарською діяльністю.

Наразі намітилась тенденція переходу від характеристики ступеню забрудненості вод до встановлення залежності між надходженням хімічних препаратів до водних об'єктів і гідрологічними умовами з урахуванням впливу різних факторів і до розроблення методів кількісного прогнозування рівня забруднення природних вод.

В дослідженнях різних авторів розглядаються лише загальні підходи щодо методів кількісного описання процесу забруднення. Ряд літературних даних про винос пестицидів і біогенних речовин стоком з сільгоспугідь, отриманих експериментально чи розрахунковим методом, або констатують сам факт забруднення водних об'єктів і його ступінь, або приводять орієнтовні значення, так званого коефіцієнту виносу, який виражений в процентах від використаної кількості пестицидів і добрив. Значення цих коефіцієнтів, які наведені різними авторами, часом відрізняються в два, а іноді і більше разів. В цілому для богарного землеробства коефіцієнт виносу пестицидів за рахунок стоку коливається від десятих часток до декількох процентів, від внесеної кількості, а в деяких роботах за аналогічних умов

наведені межі змін коефіцієнта виносу пестицидів одного і того ж класу від тисячних до сотих часток процента. Такі досить розбіжні дані, по-перше, ускладнюють використання цих коефіцієнтів, а, по-друге, значення коефіцієнта виносу можуть бути використані лише для наближених розрахунків річного виносу пестицидів і мінеральних добрив. При цьому подібні прогнози розрахунки вірогідні для окремих умов і не можуть відображати динаміку надходження хімічних речовин у водні об'єкти.

Мета роботи – на основі огляду наявних на сьогодні методичних підходів до оцінки надходження агрохімікатів з сільськогосподарських угідь до поверхневих водних об'єктів та досвіду їх застосування запропонувати найбільш оптимальну модель для економічних, фізико-географічних умов України, а також інформаційних можливостей.

Існує декілька підходів щодо оцінки виносу агрохімікатів. Вибір конкретного методу залежить від низки чинників. Передусім під час оцінки можливого забруднення водних об'єктів стоком з сільськогосподарських угідь необхідно враховувати вплив на винос пестицидів і біогенних речовин таких факторів, як властивості препаратів, форма внесення, характеристики дощів, агротехнічні прийоми вирощування культур, процеси послаблення дії пестицидів.

Такий підхід щодо прогнозування забруднення вод стоком з сільгоспугідь використовувався американськими дослідниками під час розроблення математичної моделі, яка кількісно і динамічно описує стік пестицидів залежно від перерахованих факторів [1–6]. Під час побудови моделі використано принцип матеріального балансу. Модель перенесення пестицидів і поверхневого стоку складається з субмоделей, які імітують гідрологію, винос еродованого ґрунту, взаємодію пестицидів з водою і послаблюючу дію пестицидів.

Вважається, що динамічна модель, яка працює для кожного окремого дощу дозволить спрогнозувати кількість пестицидів, яка може потрапити до водойми і імітувати процеси перетворення і переміщення їх як під час окремого дощу, так і в період між дощами. Модель імітує перенесення пестицидів з водою (водний стік) і з еродованим ґрунтом.

Автори вважають, що винос в основному залежить від комбінації властивостей ґрунту і пестицидів, а роль факторів навколишнього середовища менша, ніж роль ґрунту і пестицидів.

Верифікація моделі [1, 2] з експериментальними даними, які отримані на декількох ділянках площею від 1 до 3 га показала, що модель дозволяє з високою вірогідністю спрогнозувати поверхневий стік, винос еродованого ґрунту і адсорбованого пестициду з сільгоспугідь. Для оцінки виносу пестицидів в розчиненому стані потрібні додаткові дослідження.

Не зважаючи на цілий ряд переваг, порівняно з іншими методами прогнозування, математична модель перенесення пестицидів і поверхневого стоку з сільгоспугідь, яка розроблена американськими дослідниками, непридатна для практичного використання. Це пояснюється, по-перше, значною кількістю вихідних даних, які важко врахувати і прогнозувати, наприклад, потенціальна добова евапотранспірація, середньодобова температура ґрунту, добова роза вітрів, добовий вплив крапель дощу тощо. Використання моделі в інших фізико-географічних зонах потребує проведення цілої серії додаткових досліджень з її верифікації.

Однак, загальне правило полягає в тому, що підхід, який буде обиратися, повинен бути найпростішим та одночасно вирішувати поставлені завдання в умовах обмеженої інформації.

За довготривалих спостережень будують кореляційні залежності між величинами виносу і об'ємами чи витратами стоку. Останні можуть бути використані

для знаходження величини виносу агрохімікатів за конкретний період (рік), для яких є дані лише для водного стоку.

Точність таких розрахунків визначається частотою і тривалістю спостережень, наприклад, для підрахунку річного виносу необхідно мати щодакдні і щомісячні дані концентрацій хімічних речовин у стоці, якщо ж спостереження проводились з меншою частотою (декілька разів на рік), то результати підрахунку виносу будуть вельми орієнтовними.

При цьому надійність виконаних розрахунків залежить від тривалості періоду, для якого вони виконуються, та повноти вихідних матеріалів. Так, спостереження за гідрологічними параметрами зазвичай проводяться протягом багаторічного періоду і з більшою частотою.

Вплив частоти відбору проб на точність розрахунку хімічного стоку досліджувався в [7].

Один із підходів описує процеси формування поверхневого стоку, вертикальної інфільтрації та внутрішньогрунтового стоку, змиву, транспортування і відкладення твердих часток, розчинення та трансформації домішки у потоці та ґрунтується на розв'язанні системи диференціальних рівнянь. Зазначений підхід вимагає більш детального задання вихідної інформації у просторі і часі. Цей спосіб дозволяє розраховувати винос біогенних речовин з високим ступенем точності, хоча і являє собою вельми складну задачу, виходячи із відсутності детальних даних, складності й дорожнечі розрахунку. Тому зазначений підхід використовується у суцільно наукових проектах.

Крім вказаного, існує інший – концептуальний підхід, який з меншою точністю, але з більшою практичною доцільністю використовується сьогодні у інженерній практиці. У його основу покладені рекомендації з оцінки виносу біогенних речовин поверхневим стоком, розроблені ВАСГНІЛ та відділом землеробства й хімізації сільського господарства, ВНДІ землеробства і захисту ґрунтів від ерозії [8].

Винос біогенних речовин з поверхні водозбору здійснюється з водним та твердим стоками. Окремо розглядається винос біогенних речовин водним і твердим стоком, а потім визначається сумарний винос цих речовин з поверхні водозбору за будь-який проміжок часу.

Існує також інший підхід зосереджений безпосередньо на джерелах навантаження, тобто надає зональну характеристику водозбору.

Одним із найпростіших методів оцінки дифузного забруднення є розрахунок навантажень на підставі інформації про землекористування і відповідних коефіцієнтів винесення (кількість винесення біогенного елемента на одиницю площі). У цьому методі винесення є функцією одного чинника – "тип землекористування". Перевагою даного підходу є його легкість у застосуванні й поясненні, але це також призводить до виникнення кількох обмежень. Величина винесення є статичною величиною, яка не враховує тимчасові або просторові зміни навколишнього середовища, такі як атмосферні опади або тип ґрунту.

В науковій літературі наводяться перші результати розрахунків навантаження біогенними елементами, органічними речовинами та небезпечними забруднюючими речовинами отримані науковцями Українського гідрометеорологічного інституту (УкрГМІ) та співробітниками Державного агентства водних ресурсів України в рамках проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні [9] для р. Сіверський Донець та басейну р. Десна. Також науковцями УкрГМІ було виконано розрахунки навантаження біогенними та органічними речовинами для р. Тетерів.

Для аналізу дифузного надходження біогенних елементів була розроблена концептуальна модель, яка дозволяла врахувати основні шляхи їх надходження – від атмосферних опадів, з водним стоком від поверхонь з різним типом покриву (орні

землі, ліси, луки і пасовища, населені пункти, виходи порід, водна поверхня), від населення сільських регіонів не облаштованих каналізацією. Вплив дифузних джерел оцінювався як сума від зазначених шляхів надходження біогенних елементів [10].

Оцінка ролі дифузних джерел майже повністю знаходиться в області моделювання.

У сучасній науці розроблено більше семи десятків моделей контролю якості водних ресурсів. Серед існуючих підходів вирішення даного завдання можна відмітити статистичний, балансовий методи або використання фізико-математичної моделі, яка адекватно може описувати процес надходження до водного об'єкту агрохімікатів.

За типом об'єкту, який моделюється, розрізняють моделі, що описують гідрологічні процеси на поверхні водозбору або моделі, сфокусовані на процесах, які протікають в водному об'єкті.

За типом опису процесу наявні моделі поділяються на концептуальні, які включають у себе рівняння на основі статистичної інформації з емпіричними коефіцієнтами та/або звичайні рівняння регресії та фізико-математичні або процесно-орієнтовані, що описують фізичні, хімічні та біологічні процеси, які відбуваються в об'єкті дослідження [11].

Як правило, чим складніша модель, тобто має детальну фізичну основу з великою кількістю процесів, які описуються, значною кількістю просторових вимірювань, тим більший об'єм вихідних даних і ресурсів (часових, фінансових, професійних) вимагається для її роботи. Відповідно, вибір надскладної та комплексної програми не завжди видається ефективним для вирішення проблеми в конкретних умовах.

Огляд зарубіжних публікацій, що стосуються моделей, свідчить про їхній поділ на моделі водозбору та моделі водного об'єкту, відповідно до того, які процеси в моделі описуються докладніше.

Одна з таких моделей – SWAT. Це ґрунтово-гідрологічна розрахункова модель річкового басейну [11, 12]. Модель розроблена Службою сільськогосподарських досліджень Департаменту сільського господарства США у 1994 році. З того часу вона активно підтримується на федеральному рівні, постійно доповнюється та покращується.

SWAT розроблено для складних комплексних басейнів із різноманітними типами ґрунтів та землекористування для оцінки впливу землеустрою на водний баланс, седиментацію й хімічне забруднення.

Алгоритм моделювання загального стоку в SWAT включає три складові, які залежать від умов стікання води: поверхневий, латеральний і підземний. Також враховуються процеси, пов'язані з евапотранспірацією.

Отримані тільки перші результати апробації цієї складної моделі, які свідчать про прийнятність моделі SWAT для території України [11, 12].

Отже, можна констатувати, що жоден з описаних вище методів прогнозування не прийнятний для практичних розрахунків за неповної інформації під час вирішення регіональних задач охорони вод. Саме з такими розрахунками доводиться стикатися під час складання розділів з охорони навколишнього середовища, техніко-економічного обґрунтування та схем комплексного використання водних ресурсів.

Таким чином, проведений аналіз літературних джерел показав, що:

- стік з сільськогосподарських угідь розглядається як один з основних джерел забруднення вод пестицидами і біогенними речовинами;
- винос хімічних препаратів з сільськогосподарських угідь є багатofакторним процесом;

– основними механізмами перенесення хімічних препаратів від сільськогосподарської ділянки до водного об'єкту є поверхневий стік і ерозія ґрунтів;
– наявні методи прогнозування направлені на більш точні і повні врахування впливу різноманітних факторів, які визначають надходження хімічних препаратів до водних об'єктів, практично не дозволяють розрахувати його величину за неповної інформації.

Для того, щоб оцінити вклад поверхневого стоку з сільгоспугідь в забруднення водних об'єктів пестицидами і біогенними речовинами потрібна методика, яка б дозволила за умов неповної інформації розрахувати винос цих речовин у водні об'єкти з точністю, прийнятною для вирішення питань охорони вод на рівні схемних рішень.

У результаті багаторічних натурних досліджень формування поверхневих вод в умовах надходження стоку з сільгоспугідь та аналізу існуючих літературних матеріалів лабораторією природоохоронних заходів в агропромисловому та паливно-енергетичному комплексах УКРНДІЕП розроблені методичні підходи щодо визначення виносу агрохімікатів в умовах богарного землеробства, складені функціональні моделі оцінки виносу агрохімікатів поверхневим водним та твердим стоками [13–16].

Розроблена методика основана на балансово-аналітичному методі. В основу цієї методики покладені наступні уявлення щодо механізму виносу агрохімікатів поверхневим стоком з сільгоспугідь:

– винос пестицидів і добрив формується за рахунок сумісного впливу ерозійного і дифузного процесів під час руху води поверхнею і в міжпоровому просторі ґрунтового шару;

– ерозійний винос відбувається в результаті змиву і транспортування частинок ґрунту з сорбованими на них пестицидами;

– дифузний винос включає перехід рухомих форм агрохімікатів із ґрунтового розчину в води поверхневого стоку під впливом різниці концентрацій і транспортування розчинених речовин поверхневим стоком у водні об'єкти.

Математичні залежності, які запропоновані для розрахунків пов'язують винос агрохімікатів з величинами атмосферних опадів, поверхневого стоку (водного і твердого), з параметрами, що характеризують початкову вологість ґрунту, його фізичні і агрохімічні властивості, з дозами, термінами і властивостями внесених препаратів, які визначають їх стабільність і міграційну здатність.

Підготовлений методичний документ є одним із напрямків імплементації положень Директиви Ради Європи 91/676/ЄК від 21 грудня 1991 р. про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами із сільськогосподарських джерел.

Висновки. Сільське господарство є одним з основних користувачів, який впливає на стан поверхневих вод та екологічну рівновагу природного середовища.

Формування поверхневого стоку з сільгоспугідь і його якості обумовлено обставинами, які склалися на водозборі, і є багатофакторним процесом зі складною системою зв'язків і взаємодій.

Проаналізовані існуючі моделі визначення виносу агрохімікатів зі стоком сільгоспугідь до водних об'єктів. Результати багаторічних власних натурних досліджень формування поверхневих вод в умовах надходження стоку з сільгоспугідь та аналіз існуючих літературних матеріалів дозволили розробити методики розрахунку виносу агрохімікатів з поверхневим стоком сільгоспугідь, які ґрунтуються на балансово-аналітичному методі.

Розроблені методичні рекомендації щодо визначення надходження забруднюючих речовин (агрохімікатів) з дифузних джерел сільськогосподарського походження до водних об'єктів.

Список використаних джерел:

1. Воронкин А. С., Колпак В. З., Плис Ю. М. Мониторинг поверхностного стока с сельхозугодий в задачах управления качеством поверхностных вод / Основы управления охраной вод: сб. научн. трудов / ВНИИВО. – Харьков, 1990. – С. 63–71.
2. Платонова Г. Ю., Колпак В. З. Мониторинг поверхностного стока с сельскохозяйственных угодий с использованием математического моделирования / Комплексные водоохранные мероприятия: сб. научн. трудов / ВНИИВО. – Харьков, 1991. – С. 66–75.
3. Кресин В. С., Брук В. В. Динамика поступления загрязняющих веществ в Черное море со стоком главных рек Украины / Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей V Міжнародної науково-практичної конференції у 2-х т. / УКРНДІЕП. – Х.: «Райдер», 2009. – Т. 2. – С. 142–144.
4. Брук В. В., Кресин В. С., Макаровский Е. Л. Прогнозирование выноса загрязняющих веществ с украинской части водосборной территории реки Северский Донец / Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей VIII Міжнародної науково-практичної конференції у 2-х т. / УКРНДІЕП. – Х.: «Райдер», 2012. – Т. 1. – С. 225–228.
5. Кресин В. С., Остроумов С. М. Прогнозування якості води річкових систем з урахуванням точкових та дифузних джерел і стоків води / Проблеми охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки: зб. наук. праць / УкрНДІЕП. – Х.: «Райдер», 2008. – С. 63–81.
6. Лесов А. М. Определение характеристик диффузных источников загрязнения воды для речного участка, не содержащего притоков / Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей VIII Міжнародної науково-практичної конференції у 2-х т. / УКРНДІЕП. – Х.: «Райдер», 2012. – Т. 1. – С. 280–282.
7. Пелешенко В. І., Закревський Д. В., Хільчевський В. К. та ін. Про точність розрахунків хімічного стоку // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія: Географія. – 1983. – Вип. 25. – С. 29–34.
8. Методические рекомендации по расчету выноса биогенных веществ поверхностным стоком. – М.: ВАСХНИЛ, 1989. – 23 с.
9. Лузовицька Ю. А., Осадча Н. М., Осадчий В. І. Винос біогенних елементів із водозбору річки Десни / Наукові праці УкрНДГМІ. – Київ, 2011. – Вип. 261. – С. 117–138.
10. Ухань О. О., Осадча Н. М. Оцінка антропогенного навантаження біогенними елементами та органічними речовинами у басейні р. Тетерів // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія. – 2021. – № 1(59). – С. 58–63.
11. Осипов В. В., Осадчая Н. Н. Выбор имитационной компьютерной модели для анализа выноса соединений азота и фосфора и ее апробация на малом речном водосборе / Наукові праці УкрНДГМІ. – Київ, 2016. – Вип. 268. – С. 66–72.
12. Осипов В. В., Осадчая Н. Н. Использование модели SWAT для моделирования выноса биогенных элементов с аграрного водосбора / Тези доповідей Першого Всеукраїнського гідрометеорологічного з'їзду. – Одеса, 2017. – С. 164–165.
13. Бреславец А. І., Воронкін А. С., Юрченко А. І. та ін. Винос агрохімікатів з сільгоспугідь басейну Сіверського Дінця і рекомендації щодо його зниження / Проблеми охорони навколишнього природного середовища та техногенної безпеки: зб. наук. праць / УКРНДІЕП. – Х., 2000. – С. 185–191.
14. Юрченко А. І., Полозенцева В. О., Асін В. І. та ін. Оцінка забруднення пестицидами водних об'єктів в басейні р. Сіверський Донець в межах Харківської області / Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей X Міжнародної науково-практичної конференції / УКРНДІЕП. – Х.: «Райдер», 2014. – С. 219–223.
15. Юрченко А. І. Вплив дифузних джерел забруднення на якість води поверхневих водних об'єктів / Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей XII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 5–9 вересня 2016 р.) / УКРНДІЕП. – Х.: «Райдер», 2016. – С. 231–235.
16. Юрченко А. І., Полозенцева В. О., Величко Г. М. та ін. Проблеми оцінки надходження біогенних елементів та пестицидів з дифузних джерел сільськогосподарського призначення до водних об'єктів / Екологічна безпека: проблеми і шляхи вирішення: зб. наук. статей XVII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 13–17 вересня 2021 р.) / УКРНДІЕП. – Х.: ПП «Стиль-Іздат», 2021. – С. 232–238.

СЕКЦІЯ XV. КОМП'ЮТЕРНА ТА ПРОГРАМНА ІНЖЕНЕРІЯ

ФРЕЙМВОРК РОЗРОБКИ ІНТЕРФЕЙСІВ КОРИСТУВАЧА SWIFTUI

Матвеев Антон Юрійович

здобувач вищої освіти Навчально-наукового інституту інформаційних технологій
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, Україна

Науковий керівник: Березовська Юлія Володимирівна

доцент кафедри комп'ютерних наук
Навчально-наукового інституту інформаційних технологій
Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій, Україна

Фреймворк розробки інтерфейсів користувача SwiftUI був вперше представлений компанією Apple у 2019 році на конференції WWDC, і після цього щороку оновлювався та завойовував все більшу підтримку розробників. Він використовує декларативний підхід і дозволяє створювати додатки для таких платформ, як iOS, iPadOS, tvOS, watchOS, macOS та visionOS.

Ось як описують фреймворк в самій компанії Apple: SwiftUI надає змогу створювати чудові додатки для всіх платформ Apple за допомогою можливостей Swift — і напрочуд невеликої кількості коду. Ви можете запропонувати ще кращий досвід для всіх, на будь-якому пристрої Apple, використовуючи лише один набір інструментів та інтерфейсів. [1]

Одним з головних нововведень у SwiftUI є використання декларативного синтаксису. Розробник описує вигляд та поведінку елементів інтерфейсу, а фреймворк забезпечує їх реалізацію. Це дозволяє пришвидшити і спростити розробку та зменшити кількість коду, але водночас залишає розробнику менше контролю і накладає певні обмеження при роботі зі складними кастомізованими інтерфейсами користувача. [1]

Підтримка розробки для усіх існуючих платформ екосистеми Apple є ще одним нововведенням і значною перевагою. Раніше розробникам потрібно було створювати окремі версії додатків, використовуючи UIKit для iOS, iPadOS та tvOS, WatchKit для watchOS, AppKit для macOS. Але з появою SwiftUI вони отримали можливість розробляти додатки одночасно для декількох пристроїв, що дозволяє економити час і ресурси. Також SwiftUI можна використовувати разом з UIKit або AppKit, поступово додаючи нові елементи SwiftUI до вже існуючих додатків, або навпаки запозичити деякі елементи UIKit та AppKit, наприклад якщо вони ще не доступні в SwiftUI. [2]

Ще однією корисною можливістю SwiftUI є Previews, які дозволяють відображати зміни в коді візуально в режимі реального часу. Можна налаштувати декілька Previews одночасно, наприклад для світлої і темної тем. Це дає можливість розробникам одразу бачити результати роботи без необхідності кожного разу запускати додаток.

Елементи інтерфейсів SwiftUI будуються на основі протоколу View, який описує, що саме потрібно показати користувачу в залежності від стану. Розробники можуть

як створювати власні елементи, так і використовувати велику кількість вбудованих, серед яких:

- відображення і введення тексту: Text, Label, TextField
- виведення графічних зображень: Image
- інтерактивні елементи: Button, Link, Slider, Picker
- геометричні форми: Rectangle, Circle, Path [2]

Для макетування (layout) SwiftUI використовує нову динамічну систему на основі контейнерів, які дозволяють розташовувати елементи інтерфейсу та реагувати на зміни контенту, стану, розмірів тощо. Ось деякі з них:

- розміщення елементів вздовж відповідної осі: HStack, VStack, ZStack
- таблиці: Grid, Table
- списки: List
- інші елементи: Spacer, Divider [2]

Елементи інтерфейсів SwiftUI підтримують велику кількість модифікаторів, за допомогою яких можна гнучко налаштовувати їх зовнішній вигляд: стилі, кольори, видимість, розміри, відступи тощо. Також розробники можуть створювати власні модифікатори.

Ще однією важливою відмінністю SwiftUI від попередніх фреймворків є вбудована підтримка можливостей управління станом (state management), до яких відносяться змінні стану @State, байндінги @Binding, протокол ObservableObject тощо. Вони дозволяють елементам інтерфейсів реагувати на зміни стану. [3]

Серед недоліків SwiftUI у порівнянні з традиційними UIKit та AppKit можна, насамперед, виділити його певну незрілість, відсутність деяких компонентів і можливостей, а також наявність помилок. Але всі вони пов'язані з молодістю фреймворка, і компанія Apple постійно працює над його вдосконаленням, а отже з часом недоліків SwiftUI ставатиме все менше, а прихильників все більше.

Список використаних джерел:

1. SwiftUI Overview. Вилучено з: <https://developer.apple.com/xcode/swiftui/>
2. SwiftUI | Apple Developer Documentation. Вилучено з: <https://developer.apple.com/documentation/swiftui/>
3. John Sundell "Discover SwiftUI". Вилучено з: <https://www.swiftbysundell.com/discover/swiftui/>

СЕКЦІЯ XVI. СИСТЕМНИЙ АНАЛІЗ, МОДЕЛЮВАННЯ ТА ОПТИМІЗАЦІЯ

АНАЛІЗ ОРБІТАЛЬНОЇ СТРУКТУРИ НИЗЬКООРБІТАЛЬНОЇ ОБЛАСТІ НАВКОЛОЗЕМНОГО ПРОСТОРУ

Гольштейн Юрій Михайлович

ORCID ID: 0000-0002-3931-2680

канд. техн. наук, с. н. с.

Інститут технічної механіки НАН України і ДКА України, Україна

У цей час провідні космічні держави світу ведуть активне освоєння низькоорбітальної області (НОО) навколоземного космічного простору (НКП), що включає діапазон висот від 100 до 2000 км (стандарт NASA та IADC). Подальше освоєння НОО важко проводити без об'єктивного аналізу її орбітальної структури. Аналіз орбітальної структури НОО можливо провести тільки за наявності власного або доступу до іншого актуального каталогу параметрів орбіт космічних об'єктів (КО) НОО, якого, на жаль, в Україні немає. В даний час повноцінно функціонують і підтримують в актуальному стані динамічні каталоги КО штучного походження тільки дві системи засобів спостереження та контролю космічного простору (СККП) у США та Росії. Більшість каталогу США NORAD знаходиться у вільному доступі, але є інформація, до якої немає вільного доступу. Частина даних КО навмисно трохи змінена, щоб приховати їх точне місцезнаходження. Інформація в NORAD закривається не лише відносно військових космічних апаратів (КА) та КА подвійного призначення США, а й відносно аналогічних КА союзників США. Основною причиною цього є те, що космічна діяльність тісно пов'язана з питаннями забезпечення національної безпеки та інформація про КА військового та подвійного призначення є закритою, неповною та часто недостовірною. Каталог NORAD щодня публікує параметри орбіт КО. Ця інформація доступна в мережі Інтернет у вигляді текстових файлів (див., наприклад, <http://www.space-track.org>), що оновлюються іноді кілька разів на добу.

У роботі для аналізу орбітальної структури НОО НКП використано дані від 22.10.23 з каталогу бази даних сайту www.space-track.org NORAD міністерства оборони США, які надані у вигляді списку дворядкових наборів орбітальних елементів TLE. Аналіз орбітальної структури НОО НКП доцільно проводити після перерахунку наборів орбітальних елементів каталогу КО до кеплерових елементів орбіти та візуалізації з використанням графіків розсіювання та гістограм розподілу кількості орбіт КО. На рис.1 наведено гістограми розподілу КО за ексцентриситетом.

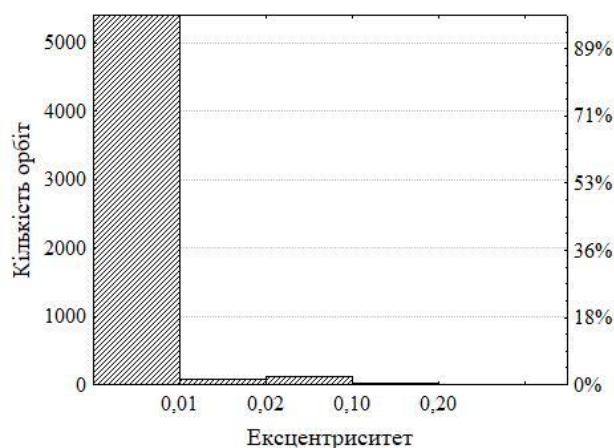

Рис. 1. Розподіл кількості орбіт НОО в залежності від ексцентриситету

З наведеної на рис. 1 гістограми випливає, що більше 98 % орбіт КО НОО близькі до кругових. На рис.2 наведено графік розсіювання орбіт КО НОО по висоті перигею і нахилу з гістограмами розподілу висоти перигея і нахилу орбіт. У подальшому на графіках розсіювання кожна орбіта зображена окремим колом.

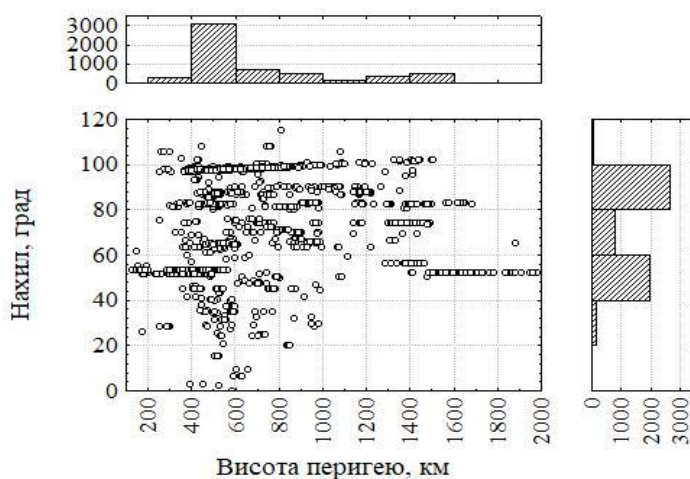

Рис. 2. Розподіл нахилу орбіт НОО в залежності від висоти перигею

Графік розподілу на рис.2. надає загальну картину наповненість НОО орбітами КО по висоті перигею і нахилу. Спостерігається скупчення орбіт КО в області сонячно синхронних орбіт і наявність багатосупутникових орбітальних угруповань. З гістограми розподілу висот перигею випливає, що орбіти КО НОО найбільше сконцентровані між висотами перигею 400км – 600км і майже відсутні між висотами 100км – 200км і 1600км – 2000км. З гістограми розподілу нахилу випливає, що орбіти НОО найбільше сконцентровані на двох ділянках між нахилами 40 – 60 і 80 – 100 .

На рис.3 наведено графік розсіювання орбіт КО НОО по висоті перигею і довготі висхідного вузла (ДВВ).

Графік розподілу на рис.2. надає загальну картину наповненість НОО орбітами КО по висоті перигею і ДВВ. З гістограми розподілу ДВВ випливає, що орбіти НОО приблизно рівномірно розподілені за ДВВ, що пояснюється різною швидкістю прецесії орбіт КО за рахунок несферичності Землі. Відомо, що гравітаційні збурювальні сили, що викликані полярним стисненням Землі, призводять до вікового відходу висхідного вузла орбіти.

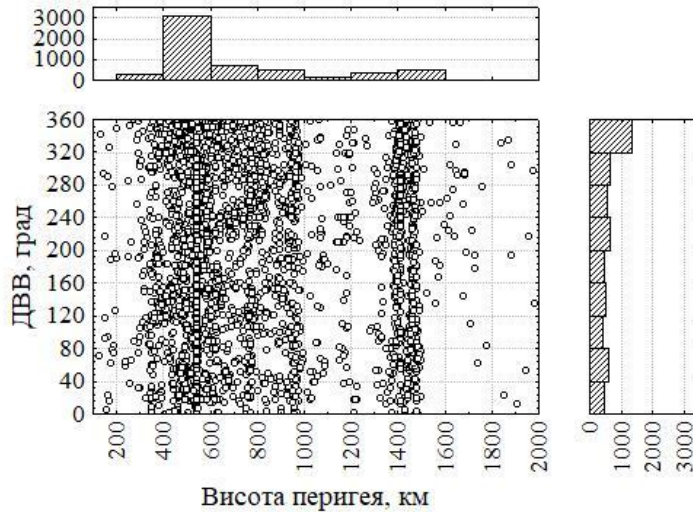

Рис. 3.

Нижче наведено формулу першого наближення для розрахунку швидкості прецесії ДВВ для кругових орбіт

$$\omega_{\text{пр}} = -\frac{3}{2} \frac{J_2 R_z^2 \sqrt{\mu}}{(h+R_z)^{7/2}} \cos i,$$

де

$J_2 = 1,08263 \cdot 10^{-3}$ – друга зональна гармоніка геопотенціалу Землі, що характеризує її полюсне стиснення;

$R_z = 6378,14$ км – екваторіальний радіус Землі;

$\mu = 398601$ км³/с² – гравітаційний параметр Землі;

h, i – висота і нахил орбіти;

На рис. 4 наведено отриманий з використанням цієї формули графік залежності швидкості прецесії ДВВ від висоти і нахилу орбіти.

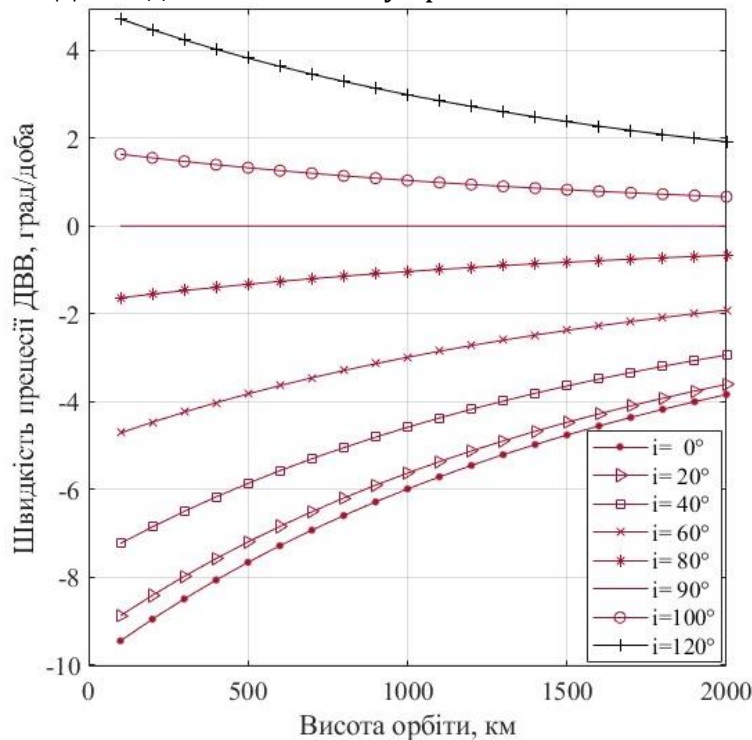

Рис. 4. Залежність швидкості прецесії ДВВ від висоти і нахилу орбіти

Графік на рис.4. ілюструє відмінність швидкостей прецесії ДВВ близьких до кругових орбіт КО НОО і пояснює приблизну рівномірність розподілу орбіт КО НОО за ДВВ.

Висновки. Представлені результати аналізу надають досить повну картину орбітальної структури НОО НКП. Проведений аналіз показав, що більшість орбіт КО НОО близькі до кругових. По висоті перигею орбіти НОО найбільше сконцентровані між висотами перигею 400км – 600км і майже відсутні між висотами 100км – 200км і 1600км – 2000км. По нахилам орбіти НОО найбільше сконцентровані на двох ділянках між нахилами 40 – 60 і 80 – 100 . Орбіти НОО приблизно рівномірно розподілені за ДВВ, що пояснюються різною швидкістю прецесії орбіт за рахунок несферичності Землі.

Результати аналізу можуть знайти застосування під час обґрунтування, планування та здійснення космічної діяльності з освоєння НОО НКП.

ІНФОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ НЕЙРОМЕРЕЖЕВОЇ СИСТЕМИ ГЕНЕРУВАННЯ ЗОБРАЖЕНЬ ЗА ЇХ ОПИСОМ

Копач Богдан Васильович

аспірант кафедри інформаційних систем та мереж
Національний університет «Львівська політехніка», Україна

В останні роки системи нейронні мережі здобувають усе більшу популярність у різноманітних галузях науки та техніки. Системи генерування зображень за текстовим описом використовують алгоритми інтерпретації природної мови для створення візуальних представлень [1]. Вони відкривають нові горизонти в таких сферах, як цифрове мистецтво, реклама, візуалізація даних, автоматизоване проектування та дозволяють художникам і дизайнерам швидко втілювати свої ідеї в зображення, не витрачаючи часу на детальне створення схем, діаграм тощо.

Зростання можливостей таких систем вимагає поглибленого аналізу та розуміння їх внутрішньої роботи, взаємодії із користувачем, а також ставить перед дослідниками та розробниками завдання проектування все більш складних інфологічних моделей.

Інфологічна модель – це концептуальне представлення логічної структури та потоків інформації всередині системи, що не враховує фізичної структури цих даних у базах даних чи інших системах зберігання [2]. Вона зосереджується на значенні, взаємозв'язках і використанні даних, а не на технічних аспектах зберігання та доступу до них. Метою створення інфологічної моделі для нейромережевої системи генерування зображень за текстовим описом є аналіз інформаційних потоків у її межах, визначення основних сутностей та створення концепції взаємодії користувача із нейронною мережею. Для опису інфологічної моделі використовуватимемо діаграму «сутність-зв'язок» [3].

Типовий алгоритм роботи більшості систем для генерування зображень за текстовим описом складається із входу користувача в систему, ініціалізації сесії, у межах якої проводитиметься взаємодія із нейронною мережею (формування запиту, налаштування його параметрів тощо), здійснення запиту до моделі нейронної мережі, збереження та візуалізація зображення. Згідно з описаним алгоритмом у системі можна виділити такі сутності: «користувач», «сесія користувача», «нейронна мережа», «зображення».

В інфологічній моделі атрибути використовуються для опису властивостей та характеристик сутностей, що формують систему [3]. Кожен атрибут приписується до конкретної сутності й містить дані, які є релевантними лише для неї. «Користувач» міститиме такі атрибути: «назва користувача», «пароль», «електронна пошта». «Сесія користувача» складатиметься із «дати початку сесії», «дати завершення сесії» та «історії запитів» (інформацію про усі запити, що були здійснені в межах сесії). Сутність «зображення» буде сформовано із двох груп атрибутів: перша описуватиме фізичний файл для повернення результату візуалізації, а друга міститиме метадані для тренування моделі. До першої групи належать такі атрибути: «формат файлу», «розмір файлу», «дата створення», «висота», «ширина», а до другої – «опис» (запит, що використовувався для формування зображення) та «оцінка» (числове значення; чим більше значення, тим краще користувач оцінює згенероване зображення). Сутність «нейронна мережа» можна описати за допомогою «типу мережі», «дати створення», «дати оновлення», «параметрів навчання».

У проєктованій моделі системи варто виділити такі зв'язки: «ініціалізація» (процес, у якому користувач розпочинає нову сесію), «запит» (містить інформацію, необхідну для візуалізації), «створення» (процес перетворення вхідних текстових даних у зображення) та «збереження» (процес асоціації згенерованого зображення з сесією користувача). Ці зв'язки є фундаментальними для забезпечення функціональності системи генерування зображень й аналізу взаємодії користувача із системою.

Виокремлення основних сутностей, атрибутів та зв'язків спрощує модель та вказує, на чому варто зосередитися під час розробки та обслуговування системи, щоб оптимально розподіляти ресурси.

На (рис.1) наведено результат проєктування інфологічної моделі нейромережевої системи для генерування зображень за їх описом.

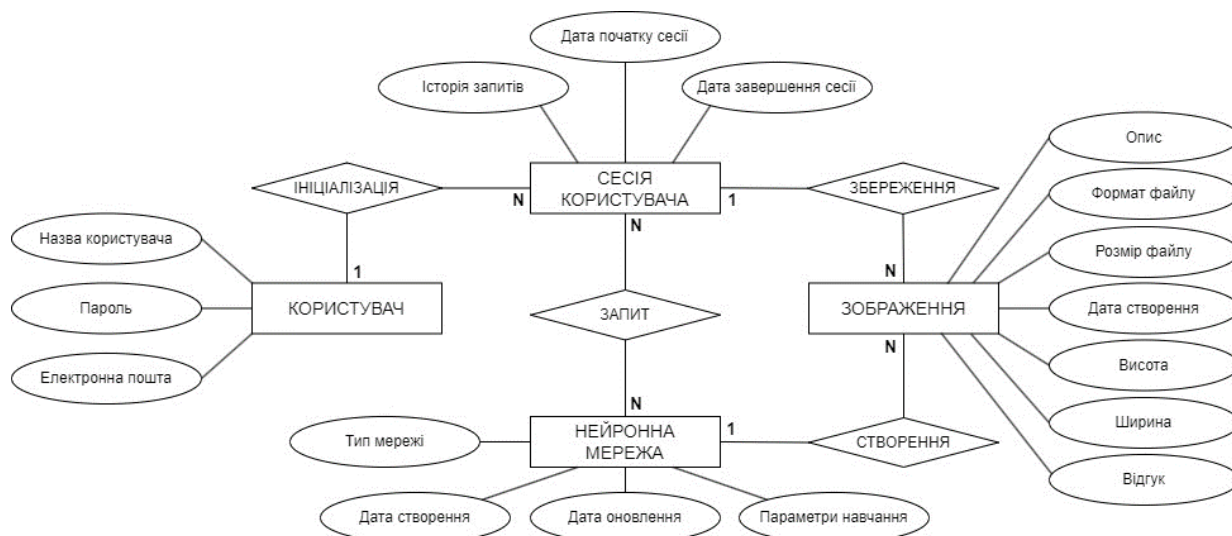

Рис. 1. Діаграма «сутність-зв'язок» нейромережевої системи для генерування зображень за їх описом

Висновки. Спроектована інфологічна модель є ключовим елементом при розробці нейромережевих систем генерації зображень за текстовим описом. Вона дозволяє проєктувальникам та аналітикам систем ефективно визначати початкові вимоги до роботи системи, а також може бути використана для її майбутнього масштабування та оптимізації.

Список використаних джерел:

1. Bernardi, R., Cakici, R., Elliott, D., Erdem, A., Erdem, E., Ikizler-Cinbis, N., Keller, F., Muscat, A., & Plank, B. (2016). Automatic description generation from images: A survey of models, datasets, and evaluation measures. *Journal of Artificial Intelligence Research*, 55, 409–442.
2. Langefors, B. (1980). Infological models and information user views. *Inf. Syst.*, 5, 17-31.
3. Chen, P.P. (1976). The entity-relationship model – toward a unified view of data. *ACM Trans. Database Syst.*, 1, 9-36.

СЕКЦІЯ XVII. ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА СИСТЕМИ

ВЗАЄМОДІЯ ЛЮДИНИ ТА ЦИФРОВОГО СВІТУ: АНАЛІЗ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Рисухіна Олена Сергіївна

здобувач вищої освіти економічного факультету

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Потрашкова Людмила Володимирівна

д-р.екон.наук, проф. кафедри комп'ютерних систем і технологій

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

У сучасному постіндустріальному суспільстві, де технологічний прогрес перетинає межі нашого уявлення, виникають нові можливості для взаємодії людини з цифровим світом, що впливає на наш підхід до творчості, навчання та спілкування.

Інформаційні технології вже давно зробили крок вперед настільки, щоб кожен користувач гаджетів мав доступ до новітніх рішень, що робить повсякденне життя простішим, цікавішим й, безумовно, ефективнішим. Сфера видавничої справи вже має успішні приклади, які доводять розповсюдження таких розробок в різноманітних напрямках [1].

Оглянемо різноманітні програми та технічні рішення, щоб розкрити їхню ефективність, можливості та потенційні обмеження. Цей аналіз дозволяє краще зрозуміти, як створювати вражаючі та взаємодійні AR-віджети, що змінюють спосіб, яким ми сприймаємо довкілля та взаємодіємо з інформацією.

Для огляду обрано відомі різні застосунки:

- Spark AR (від Facebook);
- Adobe Aero;
- Vuforia;
- ARKit;
- Zapworks.

Spark AR, розроблений Facebook, став популярним інструментом для створення AR-фільтрів для соціальних мереж. Зручний інтерфейс спрощує створення креативних ефектів, але обмежені можливості для роботи без використання коду. Проаналізувавши Spark AR, виявлено, що цей інструмент ефективно взаємодіє з широкою аудиторією, але обмежує розширені можливості для технічних інновацій.

Adobe Aero пропонує зручний інструмент для творців, які орієнтовані на графічний дизайн та візуальні ефекти. Інтеграція з іншими продуктами Adobe Creative Cloud дозволяє створювати AR-вміст без значних зусиль. Проте, програма, хоча і доступна, але буде відображатися не на всіх телефонах. Тільки у випадку з iOS не доведеться навіть встановлювати додаток.

Vuforia, інструмент для розпізнавання об'єктів та маркерів у доповненій реальності, пропонує розширені можливості для розробників. Здатність працювати з

різними об'єктами та обличчями надає широкий спектр можливостей. Однак, Vuforia може мати проблеми з розпізнаванням об'єктів у певних умовах освітлення, а також на те, що додаток може вимагати великих обсягів пам'яті на пристрої. Не кожен користувач погодиться завантажувати додаток, що буде таким важким для телефону.

ARKit від Apple надає розробникам інструмент для створення AR-додатків на платформі iOS. Він забезпечує широкі можливості для розширеної реальності та геолокаційної інтеграції. З іншого боку, цей варіант не підходить, щоб охопити велику кількість користувачів, що матимуть ОС Android.

Zapworks стає ефективним рішенням для тих, хто шукає баланс між гнучкістю створення та можливістю використання коду для досягнення складних ефектів. Його зручний інтерфейс та розширені можливості для програмістів роблять його відмінним інструментом для творчих та технічно спрямованих користувачів. Нажаль, ZapWorks є платним інструментом для створення інтерактивної доповненої реальності.

Таким чином, аналіз інструментів для створення інтерактивної анімації в доповненій реальності відкриває нові можливості для вивчення, обговорення та вдосконалення спілкування людини з цифровим світом, що призначено для розширення наших звичних реалій та покращення якості нашого інтерактивного досвіду.

У порівняльному аналізі вказаних інструментів для створення інтерактивної анімації в AR виявлено, що кожен з них має свої переваги та обмеження. За врахуванням потреб у творчості та технічному досвіді, робота в середовищі, що використовує код, надає найбільше простору для втілення інновацій та створення вражаючого AR-вмісту.

Список використаних джерел:

1. Konica Minolta представила розширену реальність на виставці RemaDays [Електронний ресурс]. Gloria.com.ua. Режим доступу: <https://gloria.com.ua/ua/allnews/na-vistavtsi-remadays-konica-minolta-pokazala-dopovnenu-realist/>
2. Augmented Reality SDK in 2018: Which are the best for Development URL: <http://www.arreverie.com/blogs/best-augmented-reality-sdk-in-2018>.

МЕТОДИ ВИРІШЕННЯ ЗАДАЧІ АДАПТАЦІЇ ВЕБ-САЙТУ З ВИКОРИСТАННЯМ А/В ТЕСТУВАННЯ ТА ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ

Бугайов Володимир Юрійович

магістрант кафедри комп'ютерних наук
Вінницький Національний Технічний Університет, Україна

Козловський Андрій Володимирович

канд.техн.наук, доцент кафедри комп'ютерних наук
Вінницький Національний Технічний Університет, Україна

А/В тестування охоплює різні підходи, включаючи в себе різні інструменти та методи для адаптації веб-сайту. Розглянемо деякі з цих методів.

Один із підходів - це візуальне А/В тестування, яке дозволяє порівнювати різні версії веб-сайту, зосереджуючись на їх зовнішньому вигляді та дизайні. Цей метод корисний для визначення, яка графічна версія привертає більше уваги та сприяє більшому взаємодії користувачів. Він включає в себе тестування різних аспектів веб-дизайну, такі як кольорові схеми, шрифти, розташування елементів на сторінці та інші.

Текстове А/В тестування, натомість, фокусується на аналізі текстового контенту веб-сайту, такого як заголовки, описи продуктів, кнопки виклику до дії та інші текстові елементи. Цей метод допомагає визначити, які текстові варіанти привертають більше уваги користувачів і підвищують конверсію.

Функціональне А/В тестування оцінює різні аспекти функціональності веб-сайту, включаючи тести на ефективність нових функцій, покращення користувацького інтерфейсу, методи навігації та інші елементи, які можуть впливати на користувацький досвід.

Мультиваріантне тестування є розширеною версією А/В тестування [1], де тестується більше двох варіантів одночасно, дозволяючи вивчити вплив багатьох змінних одночасно. Це особливо корисно, коли потрібно оцінити вплив багатьох аспектів сайту на одній сторінці.

Сегментація та персоналізація дозволяють створити різні версії веб-сайту для різних груп користувачів, адаптуючи сайт до їхніх потреб. Наприклад, можна створити окрему версію для нових користувачів та іншу для постійних клієнтів.

Також існує А/В/С тестування, яке розширює концепцію А/В тестування, дозволяючи порівнювати три різні варіанти (версія А, версія В і версія С).

Кожен з цих методів має свої переваги і обмеження, і вибір методу залежить від конкретної завдання та мети А/В тестування. Іноді комбінація декількох методів може бути найкращим рішенням для досягнення бажаних результатів. У розробці інформаційних технологій може використовуватися комбінація методів візуального та текстового А/В тестування.

Під час проведення А/В тестування, великі мовні моделі можуть використовуватися для аналізу текстового та контентного вмісту веб-сайту, виявлення впливу внесених змін на користувачів і надання рекомендацій щодо подальшої оптимізації.

Крім аналізу тексту, великі мовні моделі можуть бути використані для автоматизованої генерації текстового контенту [2], такого як заголовки, описи та

рекламні повідомлення, що робить їх універсальними інструментами для покращення користувацького досвіду на веб-сайтах.

Висновки. Різноманітність методів А/В тестування дозволяє вибрати підходи, які найкраще відповідають конкретним цілям і завданням оптимізації веб-сайту. Візуальне, текстове, функціональне, мультиваріантне тестування та сегментація забезпечують широкий спектр можливостей для вдосконалення сайту. Великі мовні моделі (LLM) виявляються потужними інструментами для аналізу та оптимізації веб-сайтів в контексті А/В тестування. Вони можуть аналізувати текст на семантичному рівні, розуміти користувацькі відгуки та виявляти тон та настрій тексту. Це дозволяє отримувати глибокі та докладні результати, які були б важко отримати іншими методами.

Список використаних джерел:

1. A/B Tests vs Multivariate Tests. [Електронний ресурс]. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://mixpanel.com/blog/ab-tests-vs-multivariate-tests>.
2. Large Language Models (LLM): Everything you need to know. [Електронний ресурс]. – 2023. – Режим доступу до ресурсу: <https://datascientest.com/en/large-language-models-llm-everything-you-need-to-know>.

ОГЛЯД МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ ІТ-ПОСЛУГ

Корніцький Сергій Володимирович

здобувач магістерського рівня освіти

кафедри Інформаційно-вимірювальних технологій

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Мощенко Інна Олексіївна

ORCID ID: 0000-0002-2738-0037

канд.техн.наук, ст. викладач кафедри Інформаційно-вимірювальних технологій

Харківський національний університет радіоелектроніки, Україна

Технологічні компанії зазвичай пропонують складні та інноваційні продукти або послуги. Впровадження системи управління якістю (СУЯ) повинно враховувати особливості цих продуктів, зокрема вимоги до їх якості, безпеки та надійності. Ефективно побудована система управління ІТ-компанії дозволяє забезпечити необхідний рівень надання послуг бізнесу, знизити витрати, спричинені технічними проблемами, підвищити продуктивність співробітників.

В міжнародній практиці використовується декілька наборів стандартів, на базі яких можливо побудувати СУЯ в ІТ-компанії:

ITIL® 4 (Information Technology Infrastructure Library 4) представляє собою найновішу версію набору стандартів та рамок для управління ІТ-послугами. Ця методологія розроблена з метою поліпшення постачання та управління ІТ-послугами в організаціях будь-якого розміру та галузі. ITIL® 4 враховує сучасні тенденції у розробці та управлінні ІТ, такі як Agile, DevOps та цифрові технології [1].

COBIT (Control Objectives for Information and Related Technologies) 2019 є фреймворком для управління та управління ІТ-сервісами в організаціях. Цей стандарт впроваджується з метою підвищення ефективності та надійності управління ІТ-ресурсами та послугами.

ISO/IEC 20000 є міжнародним стандартом, який встановлює вимоги до систем управління якістю ІТ-послуг. Цей стандарт регулює процеси, методи та практики, спрямовані на забезпечення надійного та ефективного надання ІТ-послуг в організаціях. ISO/IEC 20000 надає чіткі стандарти та вимоги для організацій, щоб вони могли ефективно управляти та покращувати свої ІТ-послуги. Цей стандарт є важливим інструментом для досягнення високого рівня якості та надійності у наданні ІТ-послуг [2].

Серія стандартів SQuaRE (Software Quality Requirements and Evaluation) специфікує вимоги до якості програмного забезпечення (ПЗ) на основі моделі та показників якості, надає рекомендації стосовно застосування моделі якості ПЗ, дозволяє зменшити невизначеність під час сумісної роботи організацій щодо розробки, впровадження та супроводу програмного забезпечення. До складу моделі SQuaRE входять групи стандартів:

ISO/IEC 2500n - управління якістю,

ISO/IEC 2501n - моделі якості,

ISO/IEC 2502n - вимірювання якості,

ISO/IEC 2503n - вимоги до якості,

ISO/IEC 2504n - оцінка якості ПЗ.

Крім того, група стандартів ISO/IEC 25050-25099-Extension містить розширення до SQuaRE (від ISO/IEC 25050 до ISO/IEC 25099), які охоплюють конкретні домени додатків або доповнюють існуючі міжнародні стандарти SQuaRE [3].

Загальні рекомендації щодо розробки та впровадження СУЯ в організаціях будь-якого напрямку діяльності надає ISO 9001:2015 [4]. Стандарт ISO 9001 наводить рекомендації до побудови моделі управління діяльністю організації з метою забезпечення її результативності та гарантує, що підприємство може виготовляти продукцію на стійкому рівні якості та постійно підвищувати її якість.

Стандарт ISMS (Information Security Management Systems) ISO 27001 (в Україні чинний ДСТУ ISO/IEC 27001:2023 Інформаційна безпека, кібербезпека та захист конфіденційності. Системи керування інформаційною безпекою. Вимоги (ISO/IEC 27001:2022, IDT)) допомагає у впровадженні систем управління інформаційною безпекою, які забезпечують безпеку та конфіденційність даних, що зберігаються в організаціях. Стандарт ISO 27702 (ДСТУ ISO/IEC 27701:2022 Методи безпеки. Розширення до ISO/IEC 27001 та ISO/IEC 27002) надає практичні рекомендації стосовно керування конфіденційною інформацією [5].

Стандарти IT-послуг пропонують значні переваги з точки зору забезпечення якості, відповідності та довіри клієнтів, проте також мають недоліки, пов'язані зі складністю впровадження, бюрократією та додатковими витратами. Зрештою, рішення про прийняття стандартів IT-послуг має ґрунтуватися на конкретних потребах, цілях та ресурсах організації. Вважаємо за доцільне розробляти СУЯ інформаційних сервісів на базі впроваджених систем менеджменту, в першу чергу СУЯ за ISO 9001, формуючи інтегровану систему менеджменту організації.

Подальше проведення дослідження в даному напрямку передбачає висвітлення особливостей застосування стандартів у технологічних та високоінноваційних компаніях, а також аналіз практичних аспектів впровадження стандарту ISO/IEC 20000.

Список використаних джерел:

1. ITIL Foundation ITIL 4 Edition, AXELOS Limited 2019.
2. ISO, 2021. ISO/IEC 20000-1:2018. ISO. Online. 6 July 2021. [Accessed 3 October 2023]. Available from: <https://www.iso.org/standard/70636.html>
3. ISO 25000 SQuaRE series, 2018. Iso.org. Online. [Accessed 24 October 2023]. Available from: <https://committee.iso.org/sites/jtc1sc7/home/projects/flagship-standards/iso-25000-square-series.html>
4. ISO - ISO 9001 and related standards — Quality management, 2021. ISO. Online. [Accessed 3 October 2023]. Available from: <https://www.iso.org/iso-9001-quality-management.html>
5. ISO, 2020. ISO/IEC 27701:2019. ISO. Online. 2 October 2020. [Accessed 3 October 2023]. Available from: <https://www.iso.org/standard/71670.htm>

СЕКЦІЯ XVIII. ФІЗИКО-МАТЕМАТИЧНІ НАУКИ

ПОДОЛАННЯ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ МОДЕЛІ GPT НА ДИСТАНЦІЙНИЙ УЧБОВИЙ ПРОЦЕС З ФІЗИКИ В ТЕХНІЧНОМУ ЗВО

Шамшин О.П.

канд.фіз.-мат.наук, доцент

Національна академія Національної гвардії України, Україна

Цифрові методи навчання вимагають посиленого системного підходу до комп'ютерного навчання. Знання набувають практичної значущості, коли учні володіють здатністю та навичками їх застосування, як це видно в сценаріях розв'язування задач із таких предметів, як фізика. Розвиток навичок вирішення задач сприяє когнітивному розвитку, формує розумові процеси та здібності, виховує творче мислення та формує концептуальне розуміння світу та його явищ. Розв'язування задач з фізики розвиває такі особисті якості, як рішучість, наполегливість, допитливість і живий інтерес до природничих наук, математики та фізики.

Вивчення різноманітних програмних засобів для вирішення задач, пов'язаних з фізикою, показує, що певні програми вимагають попереднього програмування задачі та найбільше підходять для курсів інформатики. Це узгоджується зі стадією розвитку програмованого й автоматизованого навчання. Ера електронного навчання стала свідком появи експертних систем навчання (ELS), які включають самонавчання та самооцінку як основу для вирішення задач. Ці системи передбачають покрокове керівництво, безперервний моніторинг та оцінювання, можливість повернутися до початкових кроків і можливість регулювати складність завдання на основі знань і навичок студента. Однак у навчанні фізики широке впровадження цих систем було обмеженим, переважно лише університетами, які розробляють ELS. Поява цифрової педагогіки є відповіддю на потребу створення цифрового освітнього процесу, зумовлену появою цифрового покоління з його відмінними соціальними та психологічними рисами, а також еволюцією нових цифрових технологій у комп'ютерній екосистемі. Останні роки, а особливо, починаючи з листопада 2022 (в світі) - лютого 2023 (Україна), з появою ChatGPT, відзначається широке використання штучного інтелекту (Ш.І.), включаючи програми - розв'язувачі, здатні вирішувати задачі, надаючи комплексні покрокові рішення з поясненнями, формулами та умовами вирішення.

Штучний інтелект, включаючи такі моделі, як ChatGPT та моделі побудовані на його основі: Bing - Chat від Microsoft, Aria - від Opera та інші, вплинув на вирішення проблем фізики у вищій освіті кількома способами включаючи допомогу у вирішенні задач - ChatGPT здатен пояснити алгоритм розв'язання задачі, що дає можливість зрозуміти складні проблеми фізики. Він може пропонувати пояснення, відповідати на запитання та направляти студентів через процес вирішення задач крок за кроком. Студенти можуть звернутися за допомогою щоразу, коли стикаються з труднощами з конкретними фізичними поняттями або методами вирішення задач, так зване

репетиторство на вимогу. В кінці кінців Ш.І. може просто розв'язати задачу, даючи посилання на подібні задачі, як це робить Bing, перекреслюючи всі переваги, що притаманні інтерактивному навчанню, та Ш.І., такі як необмежені навчальні ресурси, інтерактивні та динамічні ресурси, включаючи симуляції, візуалізації та інтерактивні приклади для підкріплення концепцій фізики, що роблять процес навчання більш привабливим та ефективним, також як і індивідуалізація навчання, при якій Ш.І. може аналізувати успішність окремих учнів і адаптувати навчальні матеріали на основі їхніх сильних і слабких сторін. Цей персоналізований підхід допомагає студентам зосередитися на сферах, де вони потребують вдосконалення, оптимізуючи їхній досвід навчання. Ще одною з переваг дистанційного навчання в системах e-learning є гнучкість побудови освітнього процесу, постійна доступність 24/7/365, яка гарантує, що студенти можуть отримати доступ до допомоги та ресурсів, коли вони їм потрібні, сприяючи гнучкому та ефективному навчальному середовищу. Ще одна важлива перевага e-learning - це можливість практикувати знання та навички за допомогою тренажерів, симуляторів, додатків, тестів. Нажаль і ці переваги зруйновані після появи ChatGPT і зрозуміло, чому деякі країни, провідні університети забороняють використання чат ботів, побудованих на моделі GPT. Хоча Ш.І., зокрема ChatGPT, може значно покращити досвід навчання фізики, важливо відзначити, що його ефективність залежить від якості базових даних, дизайну освітньої платформи та інтеграції з традиційними методологіями навчання. Крім того, штучний інтелект є допоміжним інструментом і повинен доповнювати, а не замінювати роль викладачів у ЗВО.

Засоби подолання негативного впливу систем Ш.І. на процес розв'язання задач з фізики при дистанційній системі навчання розглядаються в даній роботі. Запропоновано програмну розробку, яка дає можливість контролювати самостійність процесу розв'язання задачі та покроковий хід цього процесу.

СЕКЦІЯ ХІХ. ФІЛОЛОГІЯ ТА ЖУРНАЛІСТИКА

ДО ПРОБЛЕМИ ВИСВІТЛЕННЯ ЖАНРОВО-СТИЛЬОВИХ АСПЕКТІВ У ТВОРЧОСТІ МАЙКА ЙОГАНСЕНА

Оксана Нідзельська

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Валерій Башманівський

кандидат філологічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Питання жанрово-стильових особливостей у творчій манері Майка Йогансена лишаються актуальними і в сучасному літературному просторі. Адже мистецькі вподобання автора, його спроба експериментувати з жанрами та стилями, вихід за рамки у використанні художніх методів, зокрема в ритмі та метриці поезій, художній грі з символічними образними системами, давали змогу письменнику створювати в уяві реципієнта ірреальну картину світу, де домінували взаємодія між автором і читачем, а сама література ставала об'єктом дослідження та гри.

Творчість Майка Йогансена в контексті жанрово-стильових особливостей досліджували науковці, серед яких М. Агеева, Н. Акулова, Д. Горбачов, Ю. Лавріненко, М. Мудрак, Є. Сверстюк, М. Сулима, Н. Філоненко, М. Шкандрій, Я. Цимбал та ін. У своїх студіях науковці наголошують на постаті автора як експериментатора періоду «Розстріляного відродження» в українській літературі, який у своїх творчих пошуках застосовує сюрреалістичний підхід, складний синтаксис та багатий світ образів, які охоплюють поезію, прозу та публіцистику. Зокрема, у творах «Книга літери» та «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію» автор у сатиричному ключі наслідує художні стилі та вражає читача мовою, іронією та щирістю. У книзі «Подорожі філософа під кепом» письменник з гумором та оригінальністю репрезентує свої враження від різних поїздок. У творчому багажі письменника низка розповідей: від дивовижних пригод до реалістичних текстів про видобування корисних копалин. Майк Йогансен демонструє талант белетриста, публіциста, нарисовця та майстра репортажу. Художні твори письменника підтверджують авторську концепцію про те, що будь-які речі, події, образи мають висвітлюватися цікаво та захопливо.

Майк Йогансен репрезентував мистецтво, акцентуючи увагу на формалістичних ідеях, виділяючи важливість форми та техніки у творчості. Крім цього, він активно долучався до дослідження української мови та правопису, сприяючи створенню словника. Вагому роль у текстах письменника займає іронія, що виконує дві провідні функції: створення комічного ефекту та прихованої критики. Українська література 20-х років ХХ століття використовувала іронію для відтворення нових реалій та свободи думки. Твір Майка Йогансена «Подорож ученого доктора Леонардо і його майбутньої коханки прекрасної Альчести у Слобожанську Швейцарію» використовує іронію як мистецький засіб та гру, щоб відобразити протиріччя між реальністю та ідеалами. Герої роману є показово вигаданими, а справжнім героєм виступає

український степ, що репрезентує ідею безкінечності життєвого руху. Використовуючи риси іронічності, Майк Йогансен підкреслює особливості української етнопсихології та філософське бачення комунікативних процесів.

У комічних оповідях збірок «Солоні зайці» та «Луб'яне решето» Майк Йогансен експериментує, використовує каламбури, курйози та карикатури для підсилення комічних аспектів сюжетів. Особливо важливою є інтонація «чорного гумору», що дозволяла письменнику виражати сумнів у традиційних цінностях та заохочувати використання синтезу іронії та пародії. За словами Майка Йогансена, мистецтво породжує емоційну реакцію та роздуми, забезпечуючи насолоду, розвагу та сприяє різноплановим соціальним впливам. Автор рекомендує молодим письменникам удосконалити мистецькі вміння та підходити до мистецтва як до ремесла, де праця важливіша за внутрішню сутність.

Мистецькі пошуки Майка Йогансена наповнені рисами «романтики вітаїзму», що поєднала в собі деякі аспекти експресіонізму, символізму, неоромантизму, футуризму тощо. Домінантою авторських уподобань виступає творче бачення літературної творчості, спрямованої на новаторство, експеримент та активне несприйняття традиційних норм. У книзі «Елементарні закони версифікації (віршування)» Майк Йогансен акцентує увагу на аспектах літератури та прози, обговорює питання авторської мови тощо. Авторські поради спрямовані до молодих літераторів, для яких Майк Йогансен зазначає, що мистецтво слова – це якісне володіння практичними навичками та технічними прийомами, розробленими літераторами минулого та сучасниками. Водночас Майк Йогансен наголошує, що важливо знати не лише теоретичні аспекти літератури, але й переживати та відчувати їх. Молодим авторам необхідно активно вчитися й розвиватися, бо саме це, на думку дослідника, сприяє створенню унікальних творів мистецтва.

Творчі пошуки Майка Йогансена засвідчують авторське бажання віднайти спільні риси між такими видами мистецтва, як малярство, музика, архітектура, кіно тощо. Цьому сприяло вміння візуалізувати образи та художнє мовлення. Майк Йогансен намагався використовувати в процесі роботи над творами таку рису гри, як засіб художнього вираження, спілкувався зі своїми читачами та заохочував їх до власної фантазії. Він також відзначався глибокою інтерактивністю у співвідношенні з читачем та вдосконалював художні техніки гри у своїх творах.

Отже, Майк Йогансен як представник періоду «Розстріляного відродження» зробив вагомий внесок у спадщину української літератури. Його творчі пошуки відзначаються новаторськими підходами, що репрезентували роль і вплив європейських авангардних течій на мистецький рух тієї пори.

Список використаних джерел:

1. Філоненко Н. Концепт мистецтва в рецепції М. Йогансена. Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. пр. / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород : Говерла, 2011. №15. С. 291–292.
2. Лобас Н. П. Карнавальна поетика та жанрові особливості міжвоєнної експериментальної прози Майка Йогансена та Вітольда Гомбровіча (на матеріалі романів «Пригоди Мак-Лейстона, Г.Руперта та інших» і «Фердидурке») : Автореф дис. .... канд. філол. наук: 10.01.05. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль, 2007. 204 с.
3. Цимбал Я. Творчість Майка Йогансена в контексті українського авангарду 20–30-х років: дис. . канд. філол. наук : 10.01.01. Київ., 2002. 195 с.
4. Денисенко В. Типи мовлення як засіб комічного у «Подорожі ученого доктора Леонардо» М. Йогансена. Літературознавчі обрії. Праці молодих учених України. К.: Інститут літератури ім. Т.Г.Шевченка НАН України, 2002. Вип. 3. С.93–98.
5. Дивоовид : антологія української поезії ХХ століття / упорядкув. І. Лучука. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. 783 с. Бібліогр.: с. 731–758.

ЕМОТИВНА ЛЕКСИКА НА ПОЗНАЧЕННЯ ЕМОЦІЇ СМУТКУ: ПСИХОЛІНГВІСТИЧНИЙ ЕКСПЕРИМЕНТ

Азарова Анастасія Вячеславівна

здобувачка вищої освіти ОП «Українська мова та література»
другого (магістерського) рівня
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Науковий керівник: Домрачева Ірина Романівна

доцент кафедри української мови, теорії та історії української і світової літератури
Донецький національний університет імені Василя Стуса, Україна

Мова і мовлення – невід’ємний елемент комунікації у суспільстві, за допомогою якого відбувається обмін інформацією, відображається емоційний стан мовців. Сучасних мовознавців усе більше цікавить дослідження емоційного стану комунікантів та емотивного словникового складу мови. Сфера наукових інтересів розповсюджувана не тільки на емотивний компонент розуміння чи емотивність як категорію художнього тексту та дискурсу, але й на внутрішню форму лексики емоцій, номінативно-комунікативну своєрідність невербальних знаків цього феномену, експресивний та енергетичний потенціали емотивного об’єму слів, структуру й семантику емоційної лексики, мовні засоби прояву в емоційному висловлюванні, специфічність стилістичного функціонування ілюстрованих мовних одиниць, лінгвокультурологічні емоційні величини, що не змінюють свого значення у структурі мовної картини світу тощо [3].

Для проведення психолінгвістичного експерименту було використано відповіді студентів філологічних спеціальностей Донецького національного університету імені Василя Стуса. Для збирання відповідей була обрана google-форма.

1. Ключові соціальні параметри:

1. Домінантною є жіноча стать:

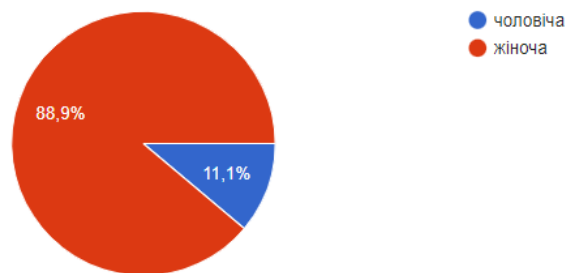

Рис. 1. Діаграма опитаної аудиторії

2. Ключові психологічні параметри:

1. З чим я асоціюю емоцію смутку?

• **Іменники** – основні: біль (7 реакцій), розчарування (7 реакцій), самотність (7 реакцій); другорядні: сльози (4 реакції); зрада, сум, плач, втрата (по 3 реакції); невдача, війна, туга, депресія, програш, печаль, розлука, втома, (по 2 реакції); поодинокі: сірість, прикрість, хмари, лихо, дощ, чай, розпач, безпорадність, роздратування, апатія, трагедія, горе, неприємність, сварка, образа, старість, жаль,

робота, безсоння, рутина, час, безвихідь, настрої, стан, книга, реальність, осінь, емоції, смерть, тривога, гроза, холод, порожнеча, багнюка (по 1 реакції).

- **Прикметники** – основні: сумний (5 реакцій), втомлений, самотній (по 4 реакції); другорядні: поганий, засмучений, печальний, депресивний (по 3 реакції), байдужий, пригнічений, похмурий, злий, невеселий, плаксивий, сірий, жахливий (по 2 реакції); поодинокі: прикрий, недобрий, апатичний, беземоційний, холодний, заздрисний, жалюгідний, скупий, розлючений, безпорадний, плаксивий, сльозливий, невеселий, не милий, заплаканий, розчарований, хворий, гіркий, розбитий, задумливий, болючий, стомлений, меланхолійний, зажурений, жалісливий, журливий, нещасливий, рутинний, слабкий, зневажливий, ревнивий, жорстокий, гучний, дратівливий, знуджений, тяжкий, сонний, нудний, тривожний, страшний, тривалий, небажаний, порожній, важкий, гнітючий (по 1 реакції).

- **Дієслова** – основні: плакати (12 реакцій), страждати (5 реакцій), розчаровуватись (5 реакцій), сумувати (5 реакцій); другорядні: засмучуватись, мовчати (по 3 реакції), заздрити, злитися, нервуватися (по 2 реакції); поодинокі: непокоїтись, захищати, старатися, картати, сміятися, самонакручуватися, падати у прірву, хворіти, думати, не посміхатись, сидіти, доцить, бігти, тужити, завмирати, відчувати тягар, боліти, ламати, працювати, журитися, навчатися, не відчувати, жити, насміхатися, критикувати, кричати, брехати, втомлюватися, нудитися, збайдужіти, роздумувати, народжувати, виховувати, вмирати, дратуватись, боятися переживати, хвилюватися, тривожитися, гнітять, розчаровує, переключає, усамітнює, плаче (по 1 реакції).

3. Реченнєві реакції на власне визначення «смуток»:

- Почуття, що є корисним, але на якому не варто зациклюватись. Маркер внутрішнього світу людини.

- Стан, під час якого настрої змінюється на поганий через певні події до цього.

- Це почуття, яке найбільше пригнічує особу.

- Смуток – це почуття безпорадності, яке можна порівняти із легким та плавним падінням у вир.

- Смуток – це емоційний стан людини.

- Смуток – це стан у якому людина розчарована, сумна.

- Відчуття, якого важко позбутись, та який робить твій світ похмурим.

- Стан людини, коли вона відчувається не добре і сумно.

- Смуток – це коли людина відчуває, ніби щось не так.

- Смуток – почуття і відчуття, коли людина не задоволена чимось.

- Смуток – це відчуття пригніченості та поганого настрою, що супроводжується сумом та негативними думками.

- Це відчуття тяжкості всередині себе, від якого важко позбутися.

- Порожнеча та дереалізація від відчуття покинутості та образи на самого себе за незрозуміле почуття провини.

- Смуток – це психологічний стан людини, коли вона не відчуває себе щасливою.

- Негативна емоція.

- Смуток – відчуття суму, яке викликане якоюсь причиною або без причини.

- Те, що змушує мене плакати або хотіти замкнутися від усіх.

- Це стан душі людини, в той момент, коли її застають сумні події.

За проаналізованими відповідями опитуваних студентів можна зробити висновок, що: 5 із 18 студентів вважають «смуток» почуттям, 6 із 18 – відчуттям, 6 із 18 – станом, 1 людина охарактеризувала «смуток» емоцією, і троє студентів чітко не окреслили.

Список використаних джерел:

1. Охріменко М. А. Ідіоетнічні особливості одиниць фразеосемантичного поля "емоції людини" в перській і українській мовах : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.17 Київ, 2012. 200 с.
2. Сем'янків Н. В. Психолінгвістичні аспекти вербалізації емоцій в емотивному дискурсі. Вісник Житомирського державного університету. 2015. №2. С. 279–284.
3. Штефанюк Н.С. Дослідження емотивності як лінгвістичної категорії у сучасному мовознавстві [Електронний ресурс: <http://respacoll.uzhnu.edu.ua/article/download/142438/139960>]
4. Анкета-опитувальник на позначення емоцій смутку [Електронний ресурс: <https://forms.gle/VdjUMW1LDrWQ6LBU9>]

МІФОЛОГІЧНА ОСНОВА ОБРАЗІВ ДУХІВ У ДРАМАТИЧНІЙ ПОЕМІ «ДЗЯДИ» АДАМА МІЦКЕВИЧА

Паньків Христина Володимирівна

студентка 2 курсу магістратури

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна*

Ткачук Тамара Олексіївна

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри світової літератури і порівняльного літературознавства

*ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника», м. Івано-Франківськ, Україна*

Творчість Адама Міцкевича, видатного польського поета і літературного діяча епохи романтизму, характеризується глибоким історіософським наповненням, багатозначною символікою образів, які відображають багатогранність культурного спадку польського народу та ідейно-естетичних поглядів автора. Оригінальним твором польського письменника, що вражає своєю мистецькою оригінальністю та упровадженням психологічного аналізу, є драматична поема «Дзяди». Цей твір відзначається не лише майстерністю поетичного слова, але й здатністю втілювати в життя численні символічні образи, серед яких важливе місце посідають уявлення польського народу про духів.

Пропонується здійснити аналіз символіки та художньої своєрідності образів духів у драматичній поемі «Дзяди», зосереджуючись на багатозначності їхньої семантики як відображенні багатства культурної спадщини польського народу, її неповторності. Вивчення вказаного аспекту дозволить краще зрозуміти історичний та культурний контекст епохи, а також виявити глибинне символістське і філософське наповнення поеми Адама Міцкевича.

Метою дослідження є з'ясування своєрідності символіки та міфологічної основи образів духів у драматичній поемі Адама Міцкевича «Дзяди» та особливостей оприявлення духовно-культурних аспектів у творчості поета.

Матеріали дослідження. Матеріалом стали дослідження як польських: Брухнальського В., Вітковської А., Ковальчикової А., Коритовської М., так і українських – Адамчук Н., Войновича В., Нахліка Є., – науковців.

У другій частині «Дзядів» відбувається пряме відтворення поминального обряду, де важливе місце займають віщування та заклинання. Ці елементи є своєрідним фоном для опису соціально-культурних сцен у творі. Автор у художню канву поеми упроваджує три різновиди духів, які стають ключовими у поясненні сенсу дзядів, як архаїчного польського народного обряду, що має важливе значення у житті кожного мешканця Польщі, є важливим містком єднання із їхніми предками, а також невід'ємним складником збереження історичної пам'яті народу. Важливо окреслити функціональне наповнення та значення трьох видів духів у драматичній поемі Адама Міцкевича «Дзяди».

Юзьо і Розія – світлі душі – головні герої, двоє маленьких дітей, які не зазнали страждань на землі. Упродовж свого короткого життя вони були надзвичайно щасливі та безтурботні. Усі їхні бажання виконувалися, і вони не зазнали голоду, труднощів повсякденного життя, болю та нещастя. Тому провиною цих духів є

«занадто солодке життя» і незнання екзистенційної сутності буття. За це вони несуть покарання через неможливість перенесення їхніх душ на небо, нестерпне відчуття нудьги і страху. Діти просять у натовпу два зерна гірчиці – заміну гіркоти життя, щоб закінчилися їхні поневіряння.

«Ach, jak mnie pragnienie pali;/Gdyby mała wody miarka!/Ach! Gdybyście mnie podali/Choćby dwa pszenicy ziarnka!» [10].

«Ох, як тяжко зносить спрагу;/Хоч би крапельку водиці;/Ох, коли б хто мав одвагу;/ Дати два зерна пшениці!» [3].

Зося – це середній дух, яка є головною героїнею поеми. У своєму земному житті вона була пастушкою, але не звертала особливої уваги на прояви любові чоловіків до неї.

«Józio dał wstążkę pasterce;/Antoś oddał swoje serce;/Lecz i z Józia, i z Antosia/Śmieje się pierzchliwie Zosia» [10].

«Юзьо стрічку дав червону;/ Мав Антось любить до скону;/ Все ж і з Юзя, і з Антося;/Насміялась горда Зося» [3].

Один з них – Юзьо – помер через любов до Зосі. Тоді вона назавжди втратила здатність відчувати щастя. Героїня померла, так і не дізнавшись радощів і смутку кохання. Після смерті її тіло опинилося між небом і землею, відчуваючи нудьгу, порожнечу, смуток і самотність. Зося благає юнаків стягнути її на землю, хоче торкнутися її ногами, але вітер, що розвіває дух, перешкоджає цьому.

«Gdzie się przybliżam, zaraz wiatr oddali;/Pędzi w górę, w dół, z ukosa;/Tak pośród pierzchliwej fali;/Wieczną przelatując drogę;/Ani wzbić się pod niebiosa;/Ani ziemi dotknąć nie mogę» [10].

«Вітер гонить звідусіль;/Навскоси, додолу, вгору;/Так у рвійнім вирі хвиль;/Я долаю вічний шлях;/Ні земну знайти опору;/Ні ширяти в небесах» [3].

Важливе семантичне навантаження у творі має дух – привид злого чоловіка, найскладніша містична з'ява. Після смерті він страждає від голоду та спраги, тому приходиться до каплиці опівночі, сповнений мук. Цей дух розуміє, що немає надії на порятунок, але хоче полегшити свої страждання і благає про їжу та воду. Проте герой не отримує нічого, оскільки за свого життя він не мав почуття жалю та співчуття до інших, не надавав їжі голодним і відштовхував потребуючих від свого дому. Сова і крук – це душі людей, яких він образив за життя. Отож автор, за допомогою символіки духів, намагається донести до читачів важливі істини причинно-наслідкових зв'язків їхніх учинків: зло завжди буде покаране, якщо не у земному житті, то у потойбічному. Тому людина, проживаючи власну життєву історію повинна пам'ятати про покарання за кожен злий помисел і діяння.

Доречно зробити акцент на душах людей, які з'явилися у символічних образах сови та крука. Крук – епізодичний герой, колись був жебраком. Він три дні не їв, тож пробрався до господарського саду і взяв яблука.

«Nie lubisz umierać z głodu;/A pomnisz, jak raz w jesieni;/Wszedłem do twego ogrodu?» [10].

«Мерти з голоду негоже?;/Раз у сад в осінню днину;/Я зайшов. Згадаєш може?» [3].

Садівник спустив на нього своїх собак. Нещасного спіймали, а господар, бажаючи показати іншим людям приклад, засудив його. Бідолаха цього не пережив. Таким чином автор підкреслює черствість людських душ, відсутність милосердя і любові до ближнього.

Сова – епізодична героїня, за життя бідна вдова, яка після смерті чоловіка залишилася знедоленою, додатково утримуючи хвору матір і дитину. Коли був

Святвечір, особливий час для кожного християнина, вона пішла просити про допомогу. У господаря тоді було багато гостей, він влаштував багату вечірку, не пошкодував для гостей нічого. У цей час бідна вдова потурбувала усіх своєю появою і негативно вплинула на настрій гостей, тож пан наказав її вигнати. Слуга старанно послухав пана, смикнув її за волосся і кинув у сніг. Не знайшовши теплої куточки, жінка замерзла з малюком у дорозі [5, с. 2].

«Wepchnął mnie z dzieckiem do śniegu;/Zbita i przeziębła srodze;/Nie mogłam znaleźć noclegu;/Zmarzłam z dziecięciem na drodze» [10].

«Пхнув на сніг несамовито;/Прихистку знайти не в змозі;/Вся замерзла і побита;/Вмерла з сином на дорозі» [3].

Поруч із духом злого пана, якого описує А. Міцкевич, виникає ще одна тема, яка була згодом розглянута позитивістською літературою – проблема страждань та болю у земному та соціальному вимірі. Міцкевич показує селянина, експлуатованого паном, голодного, якому немає звідки сподіватися на допомогу.

Використовуючи міфологічні образи духів, автор намагається донести до читача важливу дидактичну інформацію та філософський сенс. Романтизуючи художню дійсність, А. Міцкевич протиставляє її буденності, особливо підкреслюючи негативні людські риси: нищість, пихатість, гординю, нездатність до взаємодопомоги, байдужість до чужого горя. Така людська поведінка провокує нещастя і страждання не тільки для кривдника, а для його нащадків. Через міфологічні образи автор намагається наголосити на важливих людських чеснотах, на необхідності дотримання заповідей Божих, порушення яких призведе до неминучого покарання душі, вічних її поневірянь і страждань. Міфологічні образи слугують невід'ємним інструментом для передачі важливих моральних уроків та життєвих істин.

Список використаних джерел:

1. Адамчук Н. Традиційна міфологія як основа художньої концепції Валерія Шевчука: автореф. дис. ... докт. філ. наук : 10.01.01. Київ, 2008. 16 с.
2. Войнович В. Українська міфологія. Київ : Либідь, 2002. 664 с.
3. Гуменюк В. Дзяди. Частина II. Інститут літератури. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-33/statya/dzyadi-chastina-ii> (дата звернення: 05.11.2023)
4. Нахлік Є. Доля. Los. Судьба. Шевченко і польські та російські романтики. Львів : НАН України, Львів. відділення Ін-ту л-ри ім. Т. Г. Шевченка, 2003. 568 с.
5. Оляндер Л. Епічний компонент у ліро-драматичній поемі Адама Міцкевича «Dziady». Вісник Житомирського державного університету. Випуск 46. Філологічні науки, 2009. С. 3.
6. Archetypowe postaci mitologiczne : Mitologia. URL: <https://ostatnidzwonek.pl/mitologia/a-1964.html> (дата звернення: 06.11.2023)
7. Bruchnalski W. Między średniowieczem a romantyzmem. Warszawa : PWN, 1975. 629 s.
8. Korytowska M. Adam Mickiewicz. Dziady. Wydawnictwo Avalon : Kraków, 2022. 400 s.
9. Kowalczyk A. Nowe Spojrzenie. Romantyzm. Wydawnictwo Stentor : Warszawa, 2008. 284 s.
10. Mickiewicz A. Dziady. URL: wolnelektury.pl/media/book/pdf/dziady.pdf (дата звернення: 05.11.2023)
11. Witkowska A. Romantyzm. Warszawa : PWN, 2001. 774 s.

МОВНА КАРТИНА СВІТУ ЯК КОНЦЕПТ

Андрухович Алла Анатоліївна

старший викладач кафедри романо-германських мов
навчально-науковий гуманітарний інститут НА СБ України, Україна

Картина світу є предметом дослідження та дискусій філософів та вчених усього світу всіх часів: стародавніх мислителів (Аристотель, Демокрит), видатних фізиків (А. Ейнштейн, Г. Герц, М. Планк), дослідників у галузі гуманітарного знання (К. Леві-Строс, В. Гумбольдт, Л. Вайсгербер, Б. Уорф, Е. Сепір), лінгвокультурологів (М. Максимовича, М. Грушевського, Н. Слухай) та лінгвогендерологів (Л. Компанцева, Є. Горошко).

Починаючи з 60-х років минулого століття, картина світу розглядається в рамках семіотики щодо первинних моделюючих систем (мови) та вторинних моделюючих систем (міфу, релігії, фольклору, поезії, прози, кіно, живопису, архітектури тощо). Тип картини світу визначається системою їх концептуальних обмежень: релігійні, міфологічні, наукові, художні, моральні, політичні та мовні – далеко неповний перелік картин світу, досліджуваних сучасним гуманітарним знанням. Процес мислення дає можливість трансформувати побачені чи відчутні образи на слова, вербально передати картину світу. Ще на початку 19 ст. В. Гумбольдтом була сформульована ідея існування особливого мовного світорозуміння, взаємозв'язків між мисленням, мовою та навколишньою дійсністю як науково-філософська проблема [1]. В. Гумбольдт запроваджує категорію внутрішньої мовної форми, яка часто інтерпретується у межах лінгвістичної відносності. Поняття «мовна картина світу» вперше було використано в лінгвістиці неогумбольдтіанцем Лео Вайсгербером, який говорив про те, що зі світу реального та людського духу мова утворює розумовий проміжний світ – «Sprachliche Zwischenwelt», що є результатом свідомої людської дії і сприймається як людська дія, доступна тим, хто використовує цю мову [2]. Паралельно розвивається ідея американської етнолінгвістики – гіпотеза лінгвістичної відносності Сепіра - Уорфа, «концепція, розроблена в 30-х роках ХХ століття, згідно з якою структура мови визначає мислення та спосіб пізнання реальності. Передбачається, що люди, які говорять різними мовами, по-різному сприймають світ і по-різному мислять. Зокрема, ставлення до таких фундаментальних категорій, як простір та час, залежить насамперед від рідної мови індивіда; з мовних характеристик європейських мов (так званого «середньоєвропейського стандарту») виводяться не лише ключові особливості європейської культури, а й найважливіші досягнення європейської науки (наприклад, картина світу, яка відображена у класичній ньютонівській механіці)» [2]. Ця гіпотеза є актуальною для різних областей лінгвістичного знання і базується на двох основних принципах – мовної відносності та залежності світогляду від мови. Так, наприклад, у гендерному вимірі, ідея Сепіра-Уорфа трансформується в «феміністський варіант», згідно з яким мова андроцентрична, тому нав'язує людям, що нею спілкуються, картину світу, в якій жінкам відводиться підлегла роль» [2], з іншого боку – в теорію мовних спільнот Інтернету, що передбачає, що «спільноти, які займаються однаковою практикою (у т. ч. і мовленнєвою), ніби опосередковують відносини між соціальною ідентичністю та особливостями мови її представників.

Мовна картина світу нації та колективна філософія переплітаються, вони взаємозалежні та взаємопроникні. «Кожна природна мова відбиває певний спосіб сприйняття та організації (=концептуалізації) світу. Значення, що виражаються в ній,

складаються в якусь єдину систему поглядів, свого роду колективну філософію, яка нав'язується як обов'язкова для всіх носіїв мови. Властивий даній мові спосіб концептуалізації дійсності частково універсальний, національно специфічний, так що носії різних мов можуть бачити світ трохи по-різному, через призму своїх мов» [3].

Культурна спадщина, релігія, історичний розвиток – це ті екстралінгвістичні чинники, які формують національну мову, особливу, специфічну, досконало зрозумілу лише мовній особистості, що стоїть за цією національною мовою.

Сприйняття картини світу відбувається на стійких національно-специфічних образних асоціаціях та культурних установках. Незалежно від країни, нації та національності, роду занять, соціального статусу та політичних переконань люди відчувають однакові почуття, що інтегрується та відображається у специфічній внутрішній мовній формі.

Концептуальний статус картини світу, об'єктивної позалюдської даності та мовної картини світу, що відображає реальність через культурну (понятійну) картину світу, постійно доводиться в дискурсивних практиках. Мовні картини світу – це репрезентація реальної картини світу через вербалізацію, лише частину сукупності всіх знань, уявлень, відбитків, духовного сприйняття навколишньої дійсності.

Список використаних джерел:

1. Humboldt W. von. Schriften zur Sprache. Über Denken und Sprechen. Вилучено з: <http://www.gleichsatz.de/b-u-t/trad/humb.html>.
2. Weisgerber L. Die sprachliche Gestaltung der Welt. Вилучено з: <http://www.gleichsatz.de/b-u-t/spdk/weisg1.html>.
3. Гіпотеза Сепіра-Уорфа. Вилучено з: http://ua.wikipedia.org/wiki/Гіпотеза_Сепіра_-_Уорфа.

СПОРТИВНІ МЕДІА УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Андрусенко Ян Станіславович

магістр

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, Україна

Сучасна спортивна журналістика перебуває під впливом цифровізації та інтернет-технологій. Це позначається на інтенсивності її розвитку, появі нових медіа, посиленні оперативної складової, змінах у каналах поширення інформації. У руслі світових традицій спортивна журналістика України узалежнена від інформаційних джерел, місцевих клубів, організацій, установ, а професійні вимоги до журналіста включають поліфункціональність, цифрову обізнаність та універсалізм [1].

Для української аудиторії традиційно цікавими були футбол, легка атлетика, бокс, теніс, міжнародні змагання (Олімпійські ігри, Євро або світові чемпіонати). Українські спортивні медіа публікували інтерв'ю з зірковими спортсменами, коментарі експертів, аналітичні матеріали, огляди, анонси тощо. Така інформація сприяла підвищенню інтересу до світу спортивних новин, популяризації спорту у нашій країні. Проте з початком повномасштабної війни РФ проти України 24 лютого 2022 року спортивні медіа значною мірою втратили свою актуальність, деякі з них з початком війни «стали на паузу» (наприклад, офіційний сайт української прем'єр-ліги), деякі взагалі припинили своє існування (наприклад, медіахолдинг «Україна», до якого входили канали «Футбол 1, 2, 3»). Проте з часом спортивні медіа повернули увагу глядачів, адаптувалися під нові умови праці, зробили український спорт затребуваною тематикою медійного поля [2].

У типології українських ресурсів, присвячених спорту, ми виокремили загальнонаціональні, спеціалізовані та регіональні канали [3].

Загальнонаціональні:

Телеканал «XSPORT+» – всеукраїнський канал, присвячений спорту та здоровому способу життя. Телеканал здійснює цілодобове мовлення, доступний користувачам цифрового T2 а також кабельним мережам. Окрім трансляції по телевізору, «XSPORT+» має й власний онлайн ресурс – сайт, на якому розміщуються різноматичні матеріали про футбол, бокс, теніс, єдиноборства. Примітним є можливість долучитися до телеканалу у мобільному застосунку «Дія».

«Tribuna.com» – провідне українське спортивне онлайн-медіа, яке розміщує останні новини, аналітику і коментарі подій у різних видах спорту: футбол, баскетбол, теніс та інші. Контент розрахований на масову аудиторію, включає поціновувачів національних та міжнародних спортивних новин.

Онлайн ресурс **«Sport.ua»** представляє оперативні спортивні новини України й світу, має чималу кількість різноманітних тематичних підрозділів: «Sport.uaТеніс», «Sport.uaБокс», «Sport.uaХокей».

Серед спеціалізованих спортивних медіаресурсів найзапитанішими є футбольні сайти. Серед них відзначимо:

- спортивний сайт **«Футбол 24»** спеціалізується на футбольній тематиці, уміщує прев'ю до матчів, аналіз післяматчевих баталій, різні статистичні добірки;

- телеканал **«MEGOGO»** спеціалізується на наданні послуг потокового мультимедіа безпосередньо споживачам в однойменному OTT-медіасервісі для перегляду спортивних трансляцій;

- **«Football.ua»** – спортивний портал, зосереджується на актуальних міжнародних та національних подіях у світі футболу.

Під час війни *регіональні спортивні медіа* залишилися платформою для висвітлення місцевих подій. Вони набагато краще орієнтуються у спортивному житті області, мають більше джерел інформації на місцевому рівні, популярні серед спортсменів і тренерів, що полегшує роботу зі збору інформації. Разом з тим, війна змінила роботу регіональних редакцій. Серед головних змін можна виокремити наступні:

1. Зменшення спортивних заходів. Якщо до війни ледь не кожні вихідні проходили змагання, то після повномасштабного вторгнення кількість спортивних заходів зменшилася, як результат – стрімкі зміни інформаційного контенту.

2. «Закритість» змагань. Через міркування безпеки чимало різних спортивних заходів проходять або взагалі без глядачів, або з невеликою їх кількістю та за умови наявних бомбосховищ. Безпековим режимом пояснюється й відсутність реклами спортивних заходів, тому спортивним журналістам й відсутність реклами спортивних заходів, тому спортивним журналістам доводиться дізнаватися про змагання зі своїх джерел.

3. Складність в організації інтерв'ю. Завантаженість спортсменів, зміна комунікаційних стратегій клубів ускладнює проведення інтерв'ю саме на регіональному рівні для міських програм. Наприклад, у програмі «Сходження» (канал D1, м. Дніпро) за перший рік війни було записано 16 інтерв'ю, що на третину менше у порівнянні з довоєнним роком.

4. Зміна тематики. Через зменшення кількості інтерв'ю деякі програми змінюють і свою тематику. Вищезгадану дніпровську програму до війни можна було віднести до інформаційного жанру, а зараз вона стала інформаційно-аналітичною: тематичному урізноманітненню сприяли спортивні огляди, проблемні програми з коментарями фахівців.

Список використаних джерел:

1. Сазонова Ю. О. *Спортивна журналістика України: історія, еволюція, трансформація* : монографія. Миколаїв : вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 276 с.
2. Тарасюк В. Ю. Сучасні тенденції розвитку спортивної журналістики України (на прикладі інтернет-видань). *Держава та регіони*. 2023. №2 (54). С. 48-55.
2. Нігматулін О. Топ-10 найпопулярніших сайтів спортивних новин. URL: <https://prnews.io/uk/blog/sport-portaly.html> (дата звернення 07.11.2023).

ТОПОС ДОМУ В ЕПІСТОЛЯРІЇ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ

Семенюк О.Б.

старший викладач кафедри романо-германських мов
Національна академія Служби безпеки України, м. Київ, Україна

Кілька останніх десятиліть ознаменувалися посиленою увагою літературознавців до епістолярної літератури. З'явилась низка наукових студій В. Кузьменка [4], Г. Мазохи [5], А. Ільків [2], присвячених дослідженню письменницького епістолярію. Попри чималу кількість епістолографічних студій про листування письменників, видатних політичних і культурних діячів, досі ще в науці про літературу не було жодної праці, присвяченої комплексному дослідженню приватних кореспонденцій В. Черчилля. Тому сьогодні існує потреба осмислення епістолярної спадщини В. Черчилля, далекоглядного політика, національного лідера, прем'єр-міністра Великої Британії часів Другої світової війни, оратора, публіциста і митця, удостоєного Нобелівської премії в галузі літератури.

Епістолярій письменника – це поліфонічне жанрове утворення, що віддзеркалює масштаби творчої особистості, даючи досить вичерпну інформацію про адресанта [4, с. 58]. Крізь призму епістолярних діалогів митця з його кореспондентами можна скласти психологічний портрет та чітко уявлення як про письменника, так і про його адресатів [2, с. 235].

У нашій розвідці ми акцентуємо увагу на засобах відтворення в епістолярії реальної історичної особистості митця, зокрема творчої постаті Вінстона Черчилля, розкриття його внутрішнього художнього світу. Поетика епістолярного тексту В. Черчилля, концептуальне мислення митця зазнали впливу філософських ідей та стильових тенденцій доби модернізму, що спонукало наповнення епістолярного тексту асоціативними образами: ліричними алегоричними або песимістичними, які передають внутрішній світ митця, і віддзеркалюють концепцію автора, що відображається у жанрово-стильовій палітрі епістолярію Вінстона Черчилля.

Часопросторові образи в епістолярних діалогах В. Черчилля набувають різних стильових відтінків, передаючи національне й конкретно-історичне, служать розкриттю внутрішнього світу адресанта й адресата. Зокрема в епістолярному дискурсі письменника чітко простежується образ (топос) дому як художня концепція авторського світобачення.

Топос (з грец. *topos* – місце) – загальне місце, *топос* у письменстві сприймається як стале поєднання мотивів: рай, пекло тощо. Він поширений у канонізованій образній системі, де використовуються образи-кліше, а також може набувати ознак архетипу, наприклад у ранньому християнстві, романтизмі тощо [3, с. 489].

Євгенія Снігаренко трактує поняття *топосу* як «повторювані локуси й будь-які інші тематичні елементи [6, с. 264], де локус – образ довкілля, що має велике символічне навантаження, бо служить не лише місцем чи тлом дії, а й засобом вираження певної духовної проблематики, вибудовуючи феноменологічний простір, де людина і ландшафт утворюють єдність [1, с. 143].

В епістолярії В. Черчилля образ батьківщини, що асоціюється із Чартвеллом (домашнє помістя), – наскрізний образ-топос, який становить предметно-смыслову єдність і є надзвичайно важливою складовою авторської концепції світу, ядром епістолярного хронотопу. Топос дому в епістолярії В. Черчилля, пов'язаний із рідними місцями, де проводять значну частину свого життя подружжя Черчилль та їхні діти, про що в деталях розповідають адресант та адресат у листах, щоденникових

записах, у *Віснику Чартвелла* (*Chartwell bulletin*). Топос дому в цьому сенсі презентується як неосяжний космос, власне простір самої місцевості, із людьми, спогадами, що наповнюють його (Чартвелл), із відображенням явищ локального і глобального способу буття. Інколи образ дому виходить за межі географічної зони та побуту конкретної локації і тоді цей образ набирає інших обрисів. Художній концепт великої Імперії («*great Empire*») в епістолярії письменника ототожнюється із батьківщиною (топосом) і стає складним семіотичним механізмом, репрезентованим у різних вимірах: текстових кодах, образах-символах, що містять інформацію про минуле та реалії, архітектоніку життя, з якими адресант і адресат перебувають в одній площині. «*A day away from Chartwell is a day wasted*», «*День подалі від Чартвелла – це втрачений день*», – зауважив Вінстон Черчилль. Враженнями від першого дня, проведеного у помісті Чартвелл, придбаному в 1922 році, Черчилль поділився у листі до своєї дружини Клементини від 17 березня 1924. «*The weather has been delicious and we are out all day toiling in dirty clothes and only bathing before dinner. All yesterday and today we have been turfing & levelling the plateau [the main lawn]... Everything is budding now that this gleam of deferred genial weather has come. Only one thing lack these banks of green – The Pussy Cat who is their Queen. I do hope my darling that you are really recuperating. How I wish you were here <...> Tender love my sweet Clemmie. Please, keep wiring & think sometimes of your devoted. Paterfamilias porcus Yr ever loving W*» (*Погода чарівна і ми цілими днями трудимось у брудному одязі та купаємось лише перед обідом. Весь день учора та сьогодні ми стелимо дерен та вирівнюємо плато (головний газон). Усе зараз оживає (бубнявіє), щойно з'явилися промені довгожданої привітної погоди. Єдине, чого не вистачає цим зеленим берегам, це кошеняти (Клеммі), їхньої королеви. Я сподіваюся, моя кохана, що ти справді одужуєш. Як шкода, що тебе немає тут. <...> Ніжно кохай мене, Клеммі. Телеграфуй і думай інколи про свого відданого. Батько сімейства та свинтус, твій люблячий В*) [7, с. 282].

Наскрізний образ дому, зрощений із простих буденних речей, був не лише замиським будинком, де збиралися члени родини, але Чартвелл був і робочим кабінетом, і художньою студією, і духовним середовищем, його англійською Аркадією. *Вісник Чартвелла* – сімейні хроніки з елементами репортажу, розповідають про захоплення адресанта домашніми справами по господарству, садівництвом, будівництвом. Завдяки наративним елементам та засобам полістилістичного нашарування, тобто еклектичного поєднання інколи непоєднуваного в епістолярії митця, визріває новий образ (топос) дому, «етопея» душі письменника. Він не вмщується в зримі обриси дому, а виходить за межі обмеженого географічного простору, набуваючи ефекту багатовимірності та вростання у внутрішній світ політика й літератора, віддзеркалюється в епістолярії.

Отже, із проаналізованого приватного епістолярію Вінстона Черчилля визріває образ письменника, що асоціюється із шукачем і борцем, митцем художнього слова. Письменник майстерно відтворював події як приватного, так і соціального, політичного життя, свідком яких був, у властивій йому манері психологізму, символізму, досягаючи образності із превалюванням до надання гротескного та іронічного забарвлення опису подій, філософського підтексту та пафосу.

Список використаних джерел:

1. Будний В., Ільницький М. Порівняльне літературознавство: підручник Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. 430 с.
2. Ільків А. В. Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX – початку XX століть: [монографія]. Івано-Франківськ: Фоліант, 2006. 372 с.
3. Ковалів Ю. І. Літературознавча енциклопедія: у двох томах Т. 2. Київ: ВЦ «Академія», 2007. 624 с.

4. Кузьменко В. І. У всесвіті слова: літературно-критичні студії. Київ: Друге дихання, 2018. 684 с.
5. Мазоха Г. С. Жанрово-стильові модифікації українського письменницького епістолярію другої половини ХХ століття: дис. док. філол. наук: 10.01.01; Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2007. 395 с.
6. Снігаренко Є. Фольклорний топос і його художні параметри. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства* : зб. наук. пр. / відп. ред. І. В. Сабадош. Ужгород : Говерла, 2011. – № 15, 2011. С. 262–264.
7. Soames, Mary (ed.). *Speaking for themselves: The Personal letters of Winston and Clementine Churchill*. Doubleday. London, 1998. 702 p.

ФОРМУВАННЯ КОРПУСУ ВИБІРКИ ТЕРМІНІВ ДЛЯ СТВОРЕННЯ ЇХ ТЕМАТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРМІНОЛОГІЇ ДВИГУНОБУДУВАННЯ)

Співак Ірина Віталіївна

студентка

Національний аерокосмічний університет

ім. М.Є. Жуковського «Харківський авіаційний інститут», Україна

Авіаційне двигунобудування є складною та специфічною галуззю, що вимагає точного й однозначного вираження технічних понять та процесів. Метою дослідження було створення вузькогалузевої тематичної класифікації термінів двигунобудування.

Для проведення нашого дослідження англійської й української термінології в галузі двигунобудування та укладання їхньої тематичної класифікації було відібрано 1917 термінів, узятих із технічних словників, посібників і мануалів для технічних спеціалістів.

Користуючись методами суцільної вибірки та узагальнення, із «Тематичного словника авіаційної термінології» О. М. Акмалдінової було відібрано 525 англійських термінів з українськими відповідниками з розділу Engine Design [3]. Із «Російсько-українського словника авіаційних термінів» Н. М. Кириченка було відібрано 415 українських термінів з тематичних сторінок, присвячених деталям конструкції двигуна [2]. Їхні англійські відповідники були надані за допомогою електронних словників Multitran та Academic Dictionary. З «Англійсько-українського словника авіаційних термінів» Р. О. Гільченка був відібраний 141 англійський термін разом з українськими відповідниками з тематичних сторінок, присвячених деталям конструкції двигуна [1]. З технічного мануала "Aero Engines" А. Сінгха [4] було відібрано 836 англомовних термінів з таких тематичних розділів: Principles of Operation, Engine Layout, Engine Cycle, Engine Efficiency, Engine Cooling, Fuel Used in Piston Engines, Engine Components, Power Calculation and Measurement, Torque Meters, Principle of Jet Propulsion, Methods of Jet Propulsion, Types of Jet Engines (Gas Turbine), Variations in Gas Turbine Designs, Major Components of Gas Turbine Engines, Compressors, The Diffuser and Air Adaptor, Combustion Chamber, The Exhaust Cone, The Thrust Reverser, Accessories Section, After Burning, Material for Gas Turbine, Engine Thrust on The Test Bench, Engine Thrust in Flight, Effect of Forward Speed, Propulsive Efficiency, Fuel Consumption and Power-to-Weight Relationship, Liquid-Propellant Rocket Engine & Solid-Propellant Rocket Engine, Methods Of Starting, Ignition of The Jet Engines, High Energy Ignition Unit, Igniter Plug, Ignition Lead, Sequence of Starting of a Gas Turbine Engine, Types of Starting Systems, Inertia Starters, Ignition System for Piston Engines, High-Tension Ignition System, Types of Magneto, Ignition Boosters, The Induction Vibrator, Low-Tension Ignition, Lubrication System: Gas Turbine Engine, Lubrication Systems, Total Loss (Expendable) System, Typical Lubrication System of a Turbo Fan Engine: P&W Jt 8d Engine, Typical Lubrication System of a Turbo Propeller Engine, Lubrication Oils, Classification of Lubricants, Components and Characteristics of Lubricating Systems, Splash Lubrication and Combination System, Ventilation and Cooling System, Air-Cooling of Turbine Engines, Piston Engine Carburation System, Float-Chamber Carburetors, Injection Carburetors, Direct Fuel Injection, Engine Icing, Air Filters, Priming System, Piston Engine Superchargers, Centrifugal Impellers, Fuel System Turbine Engines, Fuel Control Systems, Fuel Pump, Fuel Pump

Control Systems, Burners, Additional Controls, Construction and Operation of Propellers, Types of Propellers, Fine Pitch Stops, Feathering, Anti Icing of Gas Turbine Engine [37]. Українські відповідники були надані за допомогою електронних словників Multitran та Academic Dictionary.

У результаті дослідження було сформовано 22 тематичні групи: тематична група двигунів (430 термінів), тематична група компресорів (76 термінів), тематична група вальниць/підшипників (65 термінів), тематична група лопатей і лопаток (113 термінів), тематична група камер (142 терміни), тематична група циліндрів (93 терміни), тематична група амортизаторів і демпферів (59 термінів), тематична групи дифузорів (35 термінів), тематична група імпелерів і крильчаток (11 термінів), тематична група обтічників (38 термінів), тематична група сопел і форсунок (215 термінів), тематична група гвинтів (119 термінів), тематична група реверсивних пристроїв (14 термінів), тематична група валів (29 термінів), тематична група стартерів (17 термінів), тематична група нагнітачів (22 терміни), тематична група штовхачів (13 термінів), тематична група турбін (62 терміни), тематична група клапанів (157 термінів), тематична група додаткових комплектів, блоків, вузлів і агрегатів (128 термінів) і тематична група допоміжних систем (41 термін).

Список використаних джерел:

1. Англійсько-український словник авіаційних термінів / Уклад. : Р. О. Гільченко. – К. : НАУ, 2009. – 280 с.
2. Кириченко, Н. М. Російсько-український словник авіаційних термінів: У 2 т. / Н. М. Кириченко, В. В. Лобода // За ред. В. П. Бабака. – К. : Техніка, 2004. – 521 с.
3. Тематичний словник авіаційної термінології / редкол. : О. М. Акмалдінова (голов. ред.) [та ін.] ; Національний авіаційний університет. – Київ : «НАУ-друк», 2013. – 231 с.
4. Singh A. Aero Engines / Arjun Singh. – L. N. V. M. Society Group of Institutes. – New Delhi, 2007. – 132 p.

СЕКЦІЯ ХХ. ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ

МІЖНАРОДНИЙ ІМІДЖ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Соколова Наталія Дмитрівна

канд.іст.наук, доцент

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

Бабенко Віталій Михайлович

студент

Національний університет фізичного виховання і спорту України, Україна

«Війна» – це слово викликає різноманітні емоції та асоціації, завдяки чому є неабияк важливим і обговорюваним явищем. У деяких країнах світу війна є минулим, але для України вона стала частиною її реальності на початку XXI століття. В Україні війна – це історія болю, страждань і невизначеного майбутнього. Повідомлення з фронту, свідчення військовослужбовців, які повернулися з війни і розповіді людей, які живуть в зоні бойових дій чи виїхали із зони окупації щодня нагадують нам, як війна змінює життя кожної людини.

Російсько-українська війна, розпочавшись у 2014 році, привернула увагу світової громадськості до нашої країни. Протягом тривалого часу основними асоціаціями зі словом «Україна» були наступні: Чорнобиль, корупція, криза, брати Кличко, Андрій Шевченко. Однак, Революція Гідності різко змінила цю тенденцію. Відтоді Україна стала символом боротьби за демократичні цінності. Прагнення Росії до здійснення насильства та геноциду проти української нації значно вплинуло на сприйняття нашої країни у глобальному просторі. Однак, за результатами дослідження «Сприйняття України за кордоном», проведеного в 2020 р. компанією InMind в Польщі, Франції, Німеччині, Угорщині, Туреччині, США, Японії, спостерігалась недостатня присутність української тематики в інформаційному просторі, закордонних ЗМІ, в академічних колах у порівнянні з російською пропагандою [3, с. 323].

В результаті повномасштабної агресії Росії проти України спостерігається посилення іміджу країни в інформаційному просторі, який почав асоціюватися із самовідданим бажанням захищати свою свободу та підтримувати демократичні цінності. Світ дізнається про культурну, історичну, національну самобутність українського народу.

У червні 2022 року відоме світове видавництво Bloomsbury придбало на аукціоні щоденник Єви Скалецької, української дівчинки із Харкова під назвою «Ви не знаєте, що таке війна». Пізніше видавництво здійснило переклад щоденника на англійську мову і він розлетівся по світу у кількості більше 15 000 примірників. Кожен, хто хоч раз читав даний щоденник, неодмінно задумувався про сенс свого життя [2].

Війна в Україні стала однією з головних тем у світових ЗМІ. Як приклад, портрет головнокомандувача ЗСУ генерала В. Залужного розміщено на обкладинці журналу

Time, а президент України В. Зеленський ,за версією цього ж видання, визнаний людиною року.

Війна викликає нерозуміння та відчуження серед людей. Розповіді про те, як друзі стають ворогами або як незнайомці - побратимами по зброї, залишають глибокий слід у пам'яті. Вплив війни на рівні окремих історій може бути болісним та складним, але на рівні цілої країни він може призвести до катастрофічних наслідків. Війна приносить біль, страждання, забирає людські життя, дестабілізує економіку, інфраструктуру країни. Вона руйнує життєві та культурні цінності, які були нагромаджені століттями. Люди, які пережили війну, розповідають про руйнування історичних пам'яток, культурних центрів і музеїв, які були душею громад та відображали ідентичність нації. Всі, хто проживає в зоні конфлікту, розуміє справжнє значення слова «війна». Іноді це втрата рідних та близьких, іноді – втрата батьківського дому та тяжко нажитого майна. Війна відбирає у людей майбутнє та надію на щасливе життя. Ті, хто виживає після війни, несуть травми, які залишаються з ними назавжди.

Разом з тим, що війна призводить до негативних наслідків у житті людей, вона також надихає та дає силу тим, хто пережив її вплив. Війна показала недостатню увагу української дипломатії до Африки, Азії та Латинської Америки[4]. В той же час, стратегія поширення української культури за кордоном відкриває нові можливості для іноземців заново відкрити для себе нашу країну. Одним із таких проектів став - Notes from Ukraine, запроваджений Українським Інститутом, де американці дізналися, що різдвяна пісня «Carol of the Bells» насправді є «Щедриком», створеним українським композитором М. Леонтовичем. Виступ із виконанням «Щедрика» в Карнегі-холі в Нью-Йорку у грудні 2022 року став потужним інструментом у формуванні позитивного образу України у США [1]. Користувачі соцмереж у всьому світі переспівують гімн січових стрільців «Ой, у лузі червона калина», виконану А. Хливнюком на Софіївській площі Києва в перші дні російського повномасштабного вторгнення, що сприяє популяризації української культури.

Отже, після початку повномасштабного вторгнення російських агресорів на територію України серед світової спільноти починає формуватись позитивний імідж нашої держави. Тим паче, що рівень підтримки міжнародних партнерів залежить від іміджу країни та її лідерів. Однак, залишаються нерозв'язані проблеми у відносинах із країнами Африки, Азії та Латинської Америки та необхідність більш ефективної боротьби з наративами російської пропаганди.

Список використаних джерел:

1. Крук Г. Людина супроти війни. Потенціал особистості та можливості культури. 2022. URL: https://zaxid.net/lyudina_suproti_viyni_n1549323 (дата звернення: 10.11.2023).
2. Маркоу Г., Волочнюк К. Чи може «правда» однієї дитини розповісти нам, що таке війна? URL: <https://artslooker.com/bloomsburry-skalietska-diary/> (дата звернення: 10.11.2023).
3. Руднева А., Мальована Ю. Імідж України в умовах сучасних інформаційних процесів: цифрової трансформації та становлення електронного урядування. *Вісник Львівського університету*. Серія філос.-політолог. студії. 2022. Вип. 42. С. 320-327.
4. Шевченко М.М., Зозуля О.С., Храпач Г.С., Лепіхов А.В. Російсько- українська війна: особливості реалізації загроз державному суверенітету України та перспективи виходу з війни. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2022. № 5. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=2679> (дата звернення: 10.11.2023).

СЕКЦІЯ ХХІ. РЕЛІГІЄЗНАВСТВО ТА БОГОСЛОВ'Я

ОСОБЛИВОСТІ ПРОСТОРУ В ІВ. 18:1 – 19:42

Рудяк Денис Тарасович

Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого, Україна

Науковий керівник: Яцишин Андрій Іванович

доктор філософії, старший викладач кафедри богослов'я
Івано-Франківська Академія Івана Золотоустого, Україна

Більшість дій книги години Ісуса (Ів. 13-21) відбувається протягом менш ніж повного дня, і зосереджені вони не стільки на часових проміжках людського життя, скільки на певній формі простору, однак, внутрішнього, людського, в якому діє таємниця Пасхи [5]. Час у певному сенсі є досить абстрактним поняттям, але він є основоположним елементом життя. Насправді, можна сказати, що життя складається з часу — процесії днів, що минають, пір року, що постійно чергуються, і наступаючих років. Такими є деякі елементи розповіді про страсті у Євангелії від Івана [5].

Особливої уваги заслуговує сад, в який Ісус приходить із учнями після Таємної вечері, знаючи про все, що з Ним має статися [1]. Хоч оповідач не зацікавлений в уточненні багатьох деталей, основна думка очевидна – цей сад був улюбленим місцем зустрічей Ісуса та учнів, і Христос свідомо зробив вибір піти саме туди, добре знаючи, що це буде перше місце, куди Юда подумає привести Ісусових арештантів [3]. Незважаючи на деякі зміни в місцевості, долина Кедрон залишалася відомою після зруйнування Єрусалиму і, можливо, її добре запам'ятали старші члени аудиторії Івана, які емігрували з Юдеї або здійснили паломництво ще перед знищенням Храму. Кедрон тече лише в дощовий зимовий сезон, тому його не важко було б перетнути на Пасху в квітні. Натяк на відхід Давида з Єрусалиму під час протистояння та зради (пор. 2 Сам. 15:23) не виключається, хоча, враховуючи топографію околиць Єрусалиму, він не несе в собі якоїсь очевидності. Якщо ж згаданий натяк справді був тут «захований», то це однаково не виключає тієї можливості, що Ісус сам запропонував піти саме в цей сад. Між іншим, тільки Іван згадує слово «сад» (Ів. 18:1; Ів. 19:41); сади часто були огороженими стінами. Можливо, Іван натякає на гріхопадіння в Едемському саду (Бут. 2:8 – 16). Вартує також звернути увагу, що Септуагінта використовує «κῆπος» для позначення Едемського саду в Єз. 36:35 (і взагалі, там опущено чітку згадку про Едем: «παράδεισος»), що робить паралель менш вірогідною. Назва Гетсиманія свідчить про те, що це був оливковий сад біля підніжжя Оливної гори. Якщо сад має символічне значення (а це цілком можливо, принаймні теоретично), він може пов'язувати арешт Ісуса з Його гробницею та місцем Його воскресіння (Ів. 19:41) або, можливо, натякати на насіння, що повинно померти (Ів. 12:24) [2].

Цікавим є порівняння саду, у якому розпочинається історія про страсті та саду, в якому Ісуса поховано. Якщо зробимо припущення, що це два реальні, існуючі в просторі сади, а не символізм, то можемо міркувати наступним чином: хоч топографічно вони різні, однак ідейно ці сади об'єднані в посиленні на життя, повернуте через смерть. На початку історії Творець, Отець, помістив людину в сад

життя, що зрошувався ріками (Бут. 2:10). Але цей же сад став садом зради, коли людина не повірила в любов свого Творця. Тепер, наприкінці історії спасіння, інший сад, біля підніжжя хреста, стає садом життя вічного. Син Божий напоїв його рікою своєї власної крові і водою Духа, даного тим, хто не боїться зануритися у таку велику любов, що єднає Отця і Сина [4].

Хоч структура розповіді про страсті у Євангелії від Івана може регулюватися багатьма факторами, включаючи часово-просторові рамки та зображення життя Ісуса з точки зору дуже простих елементів буття людини, розумною робочою гіпотезою є те, що вирішальним структуруючим фактором є зосередженість Євангелії на русі людського життя, особливо в тій мірі, в якій Ісус відкрив нові можливості для такого руху. Євангеліє – це карта життя і віри (і в деяких сумних випадках – неспроможності жити і вірити). Вона заснована на повсякденній реальності часу і простору, але її погляди спрямовані на сходинки, що ведуть у сферу Божого Духа [5].

Список використаних джерел:

1. Carlo Bazzi. Vangelo di Giovanni. Testo e commento. Casale Monferrato : Piemme, 2000. 268 p.
2. Craig S. Keener. The Gospel of John. A Commentary. Volume I. Grand Rapids, Michigan : Baker Academic, 2012. 1636 p.
3. Mark W. G. Stibbe. John's Gospel. New Testament Readings / edited by John Court. London: Routledge, 1994. 154 p.
4. Oniszczyk J. La Passione Delsignore Secondo Giovanni (Gv. 18 – 19). Bologna : Tipografia Giammarioli, 2011. 256 p.
5. Thomas L. Brodie. The Gospel according to John. A literary and theological commentary. New York : Oxford University Press, 1993. 625 p.

СЕКЦІЯ XXII. ПЕДАГОГІКА ТА ОСВІТА

THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF STUDENTS

Kovalova K.V.

PhD in Pedagogy, associate professor,
associate professor in department of Ukrainian and foreign languages
Vinnitsia National Agrarian university, Ukraine

The Law of Ukraine "On Higher Education" defines the main tasks of higher education institutions, including: conducting a high level of educational activities, which provides higher education for the appropriate degree in their chosen specialties; formation of personality through patriotic, legal, ecological education, affirmation of moral values, social activity, civic position and responsibility, healthy lifestyle, ability to think freely and self-organize in modern conditions; dissemination of knowledge among the population, raising the educational and cultural level of citizens [1].

The main responsibility for the training of a competent competitive specialist is taken on the institutions of higher education, which in the process of training specialists must form the key competencies necessary for every modern person to succeed in life. Particular attention needs to be paid to the training of such specialists who would have the appropriate level of communication skills, high culture of communication, in particular in the field of management and administration, services [2].

Requirements for the formation of a person with a high level of information and communication culture are reflected in the legal documents, including: the Law of Ukraine "On Education", The concept of the New Ukrainian School. The research of N. Morse, O. Ovcharuk, T. Papernova, S. Spirin, T. Tikhonova is devoted to the issues related to the separation and interpretation of the concept of informational- communicative competence.

Presenting of the main material. The entry of human civilization into the information society puts forward fundamentally new requirements for the education system, while the essence of the new paradigm of education is as follows:

- the transition from the assimilation of significant amounts of information accumulated in the study of any discipline to mastering the methods of continuous acquisition of new knowledge and the ability to learn independently;
- mastering the skills of working with any information with a variety of data and the formation on this basis of independent (critical) thinking, rather than reproductive;
- in addition to the traditional definition "to form knowledge, skills and abilities" to the definition "to form the competence of the student".

Let's consider the meaning of the concept of competence". There are different approaches to the interpretation of the concept of the "competence". M. Lebedev and O. Shilov consider competence as "the interaction of knowledge and experience in a particular field, which allows to participate in the development of certain solutions or to solve the problem itself due to the availability of relevant knowledge and skills."

V. Demin gives the following definition of competence. Competence is the level of personality skills that determine the degree of conformity of a certain competence, allowing to act constructively in changing social conditions [3, p. 35].

Competence is the personal quality (set of qualities) of a specialist and the minimum required experience in a particular field [4].

In order to meet professional needs and ensure a proper culture of professional communication, future specialists need to have a high level of communicative competence. Future specialist should organize training and professional development of employees, provide continuous improvement of personnel training, coordinate work on patent and inventory activities, unify, standardize and certify products, organize research and experimentation, as well as work in the field of scientific and technical information, rationalization, invention, distribution of advanced production experience. I think that possibility of realization of these functions, as well as the resolution of labor conflicts, the ability to improve the socio-psychological climate in the collective - all these tasks are successfully implemented if the student has a communicative competence at a high level. Communicative competence is key in the structure of basic competences and an important component of the formation of professionally significant qualities of future specialists.

High-level communication skills of the specialists help to create a positive microclimate at the job, establish partnership relations, achieve success in professional, organizational and managerial activities and successful adaptation in a transformational society.

The specialists' communicative competence should include knowledge of professional terminology, the ability to use it in linguistic, oral and written professional speech, based on their own internal motivation and experience, recognizing the need for self-improvement.

In the abstract of the report we define the model of formation of the communicative competence of a student. It includes motivational-emotional, gnostic, conative and reflexive components and pedagogical conditions of formation of communicative competence. [5].

The motivational-emotional component includes motives, needs and goals, which form cognitive interest to the interlocutor, readiness to start the conversation with him. This component develops the ability of a student to communicate, dispute, prove their point of view, build a constructive conversation, while taking into account the emotional state of the interlocutor, his level of attention and the degree of physical and mental fatigue.

The gnostic component is aimed at forming of theoretical knowledge about the essence, structure, form, means, functions, types, and features of communication, understanding of the importance of communication in future professional activity, creating of analytical thinking through which communication is considered as a kind of social creativity.

Conative component involves mastering of the student by general and specific communicative skills that make it possible to establish contact with the interlocutor, control the situation of interaction with him, as well as perceptual skills that facilitate the penetration to the inner world of the communication partner.

This component of the model is aimed at developing of the ability to communicate effectively, conduct discussions, choose a strategy of behavior during a conversation, establish contacts with people, use verbal and nonverbal means of communication, predict the behavior of the partner, understand his emotional state.

The reflexive component is aimed at creating of the ability to work analytically, understand the importance and peculiarities of communicative competence for self-improvement and effective professional activity. One of the objectives of my study is to identify pedagogical conditions of the formation of communicative competence of students.

In general I think that the most important pedagogical conditions are the application of a person-centered approach, modeling in the learning of communicative situations of future professional activities, the formation of professionally significant motivation of training.

Therefore, in the process of training, I tried to manage the democratic style of communication, adhere to a humanistic, caring attitude towards students. Our task was to develop the students' desire for knowledge, help in mastering the methods of self-education, joint decision of problems and decision-making in the professional sphere and everyday life. In order to achieve these goals, we have developed the communicative competence of the students, because only through communication between the participants of the educational process we can establish the degree of trust and respect, which is extremely important in a person-centered studying. The basis of the person-centered studying is the subject -subjective nature of communication, which is aimed at creative development, successful training, high motivation of the student. A student, as a subject of study, is potentially ready for self-determination, self-realization, self-evaluation, he chooses forms and methods of teaching and actively participates in educational and cognitive activities [6].

Such communication allow specialists to become subjects of the educational process, in contrast to traditional education, where they acted as objects. The benefits of a person-centered studying, which I used during lectures and seminars, were the use of creative methods focused on the development of internal motivation, application of the acquired knowledge in practice and own experience; stimulation of cooperation, individual and collective activity in groups for the purpose of forming communicative skills.

So, in the abstract of the report we have found out the ways of formation of communicative competence of students. Among the most useful are the usage of educational exercises, training tasks, role games, which help to form a culture of oral speech of students in the process of communication.

References:

1. Law of Ukraine. On Higher Education. Adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine on July 1, 2014: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Didukh L.I. Informational-communicative competence of the teacher. Problems and prospects of formation of the national humanitarian and technical elite. 2013. № 32. - P 150-155.
3. Demin V. A. Professional competence of a specialist: concepts and types. -Monitoring of the educational process. 2000. - P. 35-37.
4. Didactic competence of the engineer-teacher: theoretical and methodical aspects: monograph. L. Z Tarkhan. - Simferopol: KRP. 2008. - 424 p.
5. Kovalova K.V. Pedagogical conditions of formation of communicative competence of future agrarian engineers: author's dissertation. cand. ped. sciences: special. : 13.00.04 "Theory and methods of teaching - K. 2015. - 25 p.
6. Mamchur L.I. Perspective and continuity in the formation of communicative competence of primary school students: author's ref. d. ped.nauk: spec. 13.00.02. Theory and methods of teaching (Ukrainian language). - Kherson. 2012. - 44 p.

USE OF DISCUSSION STRATEGIES AT ENGLISH CLASSES

Alla Feshchuk

teacher

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

Kateryna Halatsyn

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine

In a traditional classroom, the teacher talks and the students listen. However, the experience has shown that students learn best when they are actively involved in the learning process. By using open questions and clarification requests, teachers can encourage students to think about what they are listening to and make sure they understand it fully. For example, instead of just explaining the meaning of a new word, the teacher might ask: "Can you give me an example of how you could use this word?" This not only helps the students remember the word, but also makes sure they have understood its meaning. Similarly, instead of just explaining a difficult concept, the teacher might ask: "What do you think is the main reason for this?" This gives the students an opportunity to process the information and check their understanding.

In addition to enhancing comprehension, discussion strategies can also help develop critical thinking skills. For example, by asking students to compare and contrast different ideas or opinions, teachers can help them see the strengths and weaknesses of each argument. Similarly, by asking students to give reasons for their opinions, teachers can help them evaluate the evidence and draw logical conclusions. For example, instead of just asking: "Do you agree or disagree?", the teacher might ask: "Why do you agree/disagree?" or "What evidence do you have to support your opinion?"

As well as enhancing comprehension and critical thinking, discussion strategies can also promote active learning. In a traditional classroom, students are often passive recipients of information. They are given a lot of facts, but they do not have many opportunities to use these facts in meaningful ways. By using discussion strategies, teachers can encourage students to think about the information they are learning and apply it to real-life situations. For example, instead of just explaining a grammar rule, the teacher might ask: 'Can you think of a situation when this rule would be useful?' or 'How would you explain this rule to someone who has never studied English before?'

In addition to promoting active learning, discussion strategies can also help build students' confidence. In a traditional classroom, some students are often reluctant to speak because they are afraid of making mistakes. They may understand the language, but they do not have the opportunity to practise it in a supportive environment. By using discussion strategies, teachers can create this supportive environment and give students the confidence to express their ideas. For example, instead of just asking one student a question, the teacher might ask the whole class and then give the students time to discuss their answers in pairs. This way, all the students have an opportunity to participate and the teacher can give them feedback on their performance. According to Mukhlash Abrar, Amirul Mukminin, this method is only best applied in small size classrooms and for controversial issues. It is sometimes at the expense of less active students because only a few dominant students would actively engage in the discussion [1, p. 7].

Finally, discussion strategies can also provide teachers with continuous feedback on their students' progress. In a traditional classroom, teachers often test their students at the

end of a unit or course. However, these tests only provide a snapshot of what the students know and do not know. By using discussion strategies, teachers can monitor their students' progress on a daily basis and make sure they are achieving their learning objectives. For example, instead of just giving a presentation and then answering questions, the students might give the presentation in pairs and then ask each other questions. This way, the teacher can see how well the students have understood the presentation and whether they need any additional support.

In conclusion, the use of discussion strategies can lead to enhanced comprehension, critical thinking, active learning, confidence building and continuous feedback. However, it is important to remember that these strategies are not appropriate for all classroom activities. In some cases, the teacher may need to give clear instructions or explanations without asking too many questions. Similarly, in some cases, the students may need to work individually or in silence without discussing their ideas. As with any teaching technique, it is important to consider the needs of the students and adapt the strategies accordingly.

References:

1. Mukhlash Abrar, Amirul Mukminin International Graduate Classroom Discussion Engagement, Challenges, and Solving-Strategies. *Asia-Pacific Collaborative Education Journal*. 2016. Vol.12, No.1. Pp. 5–19. <http://dx.doi.org/10.14580/apcj.2016.12.1.05>.

ВИКОРИСТАННЯ КАРТИН Д. ЗОЛАНА ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Головащенко Вікторія Анатоліївна

Здобувачка 2 курсу магістратури

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

Розвиток монологічного мовлення в дітей старшого дошкільного віку неможливий без використання ілюстративного матеріалу, без розглядання книжок, малюнків, картин, оскільки зображувальний матеріал стимулює до спілкування навіть найсором'язливіших дітей. Старші дошкільники із задоволенням милуються яскравою і красивою ілюстрацією, відповідають на запитання, слухають розповідь чи казку, самі складають розповіді. В закладі дошкільної освіти картина – наочний матеріал, що допомагає педагогу активізувати наявні в дітей уявлення про довкілля, збагатити знання про ту чи іншу подію, явище, дію тощо [5, с. 497].

Барвіста позитивна картина викликає усмішку, змушує відволіктися від печалю, полупшує настрої. Звісно, ілюстрація не замінить живого сприймання реальної дійсності. В повсякденному житті дошкільники спостерігають за предметами, явищами, подіями в певній дії, в постійних змінах та різноманітних взаємозв'язках з довкіллям [1, с. 227].

Проте спостереження за живими об'єктами часто-густо є обмеженим умовами місця й часу. Так, у великих містах дитина не має можливості безпосередньо побачити, наприклад, свійських або диких тварин, помилуватися луговим різнотрав'ям або побачити, як хлюпочуться у ставку пухнасті каченята. На допомогу вихователю приходять картини, яка й дає змогу привернути увагу дітей до певної події, неодноразово роздивитися те, що зображено.

Картинам як засобу розвитку монологічного мовлення відводиться чинне місце в роботі вихователя. Адже саме картини розширюють досвід, що був набутий дітьми шляхом безпосереднього сприймання довкілля. В порівнянні з реалістичними ображеннями образи та предмети, що відтворено на картинах виглядають менш яскравими, проте створюють передумови дня необмеженого розглядання зображення та вивчення деталей. Статичність зображеного надає змогу знов і знов повертатись до обговорення змісту картини з різних ракурсів. Отже, саме картина дозволяє бачити й обговорювати те, що є недоступним для безпосереднього сприймання дітей старшого дошкільного віку.

Розвиток монологічного мовлення в дітей старшого дошкільного віку передбачає реалізацію вихователем низки освітніх завдань. Діти шостого року життя навчаються послідовно та логічно будувати розповідь; визначати структурні складові розповіді (початок, середину та кінцівку); визначати назву власної розповіді.

Опанування дітьми старшого дошкільного віку монологічними висловлюваннями є складним та довготривалим процесом. Навчання дітей складанню різноманітних розповідей має відбуватись поступово від виконання простих завдань до складних і в той же час доступних для дітей цього віку [3, с. 124]. Під час навчання вихователю варто наполягати, щоб розповідь дитини була зрозумілою слухачам, щоб всі частини розповіді були взаємопов'язаними та взаємообумовленими. З метою підтримки зацікавленості дітей до складання

розповідей варто зосереджувати їхню увагу на знайомих предметах, фактах або подіях [2, с. 86].

Задля розвитку монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку вихователь може використовувати різноманітний зображувальний матеріал, проте на нашу думку високим потенціалом для розвитку монологічного мовлення вирізняються картини американського художника Дональда Золана (Donald Zolan) [4].

Дональд Золан (Donald Zolan) народився і ріс у Брукфілді в родині художників. Сам Золан – художник у п'ятому поколінні. Ще будучи маленьким хлопчиком він дуже любляв малювати. У віці п'яти років він вже працював з аквареллю та перемагав на творчих конкурсах для дітей. У тринадцять років Дональд став переможцем престижного конкурсу, завдяки якому отримав стипендію на навчання в Чикагському інституті мистецтв. По закінченню означеного інституту Д. Золан намалював для компанії Coca-Cola всім відомого Санта-Клауса. З цього моменту художник став відомим ілюстратором. Герої його картин зображались на пластинах, ляльках, статуетках та інших сувенірних предметах. Найбільш оригінальні картини та друковані видання художника представлено у відомих галереях і музеях світу.

Д. Золана можна назвати одним із найкращих, найпозитивніших і найчуттєвіших сучасних живописців. «Я люблю маленьких дітей, в їхніх очах прагнення до пізнання довкілля. Це чудовий період життя. Час, коли кожне нове відкриття – це ще один чарівний момент» зазначає художник [4].

Д. Золан пропонує споглядачеві поринути у світ дитинства. Сюжети його картин завжди сповнені щирою радістю та любов'ю до дітей. Художнику вдається зобразити хвилини безтурботного життя дитини, коли кожна дитина: дослідник, першовідкривач, чомучка. Живописець із захопленням зображує миті дитинства, сповнені загадок, несподіванок, таємниць та мрій.

Вважаємо, що картини Д. Золана можна розглядати як ефективний наочний матеріал для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Далі окреслимо переваги застосування картин Д. Золана в розвитку монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Так, успішність складання розповіді дітьми старшого дошкільного віку залежить від того, наскільки зображення, що демонструється, є зрозумілим. Переважна більшість картин художника зображає дітей дошкільного віку, які із захопленням споглядають, спостерігають, бавляться, спілкуються тощо. Зображені події відбуваються в різні пори року та відображають різноманітні ситуації з життя дітей. Наприклад, картина «Хлопчик наряджає ялинку» відображає момент приготування дорослих та дітей до новорічних свят. Картина «Дівчинка і гусениця» зображує літню пору року. Тобто зображені Д. Золаном сюжети відповідають рівню наявного досвіду дітей старшого дошкільного віку.

Картини художника не залишають нікого байдужим. Д. Золан зображує дітей, що перебувають в різних емоційних станах. Митець тонко та чуттєво відображає світосприймання дитини. Герої картин милі і зворушливі, кумедні і часом сумні, але завжди чарівні. Діти на картинах Дональда Золана завжди зачаровують та емоційно вражають. Так, низка картин «Безтурботне дитинство» зображує відкриття та пригоди з життя дітей [4]. Передає надзвичайну яскравість та самотність цього вікового періоду. Герої його картин діти, які грають з іграшками або тваринами, вільно гуляють на природі, спілкуються один з одним.

В картинах художника на першому плані завжди зображена невелика кількість персонажів. Відсутність в зображенні зайвих деталей дозволяє навчати старших дошкільників фокусувати увагу та в певній логічній послідовності скласти розповідь.

Отже, картини Д. Золана можуть використовуватись з метою розвитку монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Картини художника вирізняються чіткістю зображення, помірною яскравістю кольорів, привертають увагу старших дошкільників зрозумілістю сюжету та реалістичністю зображених подій.

Список використаних джерел:

1. Деснова І.С. Запровадження системи роботи з вімельбухами як засобу розвитку діалогічного мовлення дітей раннього віку. Актуальні проблеми науки та освіти: збірник матеріалів XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2023. С. 227-230.
2. Крутій К.Л., Деснова І.С., Замелюк М.І. Дефініція «Гра як провідний тип діяльності дошкільника»: аналіз підходів. Академічні студії. Серія педагогіка. 2021. № 4. С. 84-91.
3. Крутій К.Л., Деснова І.С., Замелюк М.І. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. Академічні студії. Серія «педагогіка». 2022. № 1. С. 122-133.
4. American gallery. Greatest American Painters. Donald Zolan. <https://americangallery.wordpress.com/2012/11/10/donald-zolan-1937-2009/>
5. Kruty K. Chorna H. Samsonova J. Kurinna A. Sorochynska O., Desnova I. Genesis of Grammatical Structure of a Preschool Child Language. Revista Românească pentru Educație Multidimensională Volume 14. Issue Sup1. 2022. p. 495-528 (Web of Science)

ВИКОРИСТАННЯ МАТЕРІАЛІВ ДИСТАНЦІЙНОГО ЗОНДУВАННЯ ЗЕМЛІ В ПОЗАУРОЧНІЙ РОБОТІ З ГЕОГРАФІЇ

Панфелюк Марія Віталіївна

Студентка 44Бд-СОгео групи

Природничого факультету

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

Гарбар Олександр Васильович

Завідувач кафедри, доктор біологічних наук, професор

Житомирський державний університет імені Івана Франка, Україна

***Анотація.** У сучасному світі дистанційне зондування Землі стає все більш популярним і ефективним інструментом для вивчення географічних процесів. Завдяки супутниковим знімкам та іншим даним, отриманим за допомогою дистанційного зондування, ми можемо отримати цінну інформацію про стан ландшафтів, кліматичні зміни, міське середовище та багато іншого. Використання цих матеріалів у позаурочній роботі з географії має великий потенціал для поглибленого вивчення предмету та розвитку географічної освіти.*

Інтерактивні веб-ресурси, такі як Google Earth, NASA World Wind, EINGANA, і 3D-атлас Землі, скрізь мали значну роль у збільшенні інтересу школярів до аерокосмічних методів дослідження Землі. Ці геосервіси, що базуються на супутникових знімках середнього та високого просторового роздільної здатності, стали популярними інструментами для навчання географії, замінюючи традиційні карти [1].

Аналіз стану використання даних дистанційного зондування Землі в сучасній українській шкільній освіті показує на те, що не поважаючи на те, що Україна є космічною державою, космічні технології не враховані належним чином у шкільних програмах. Сьогодні в шкільній освіті України дані дистанційного зондування розглядаються в основному як ілюстративні засоби при викладі окремих тем географічних курсів. Зростаючому інтересу до цієї допомоги роботі, проведеній співробітниками Інституту передових технологій під керівництвом О.В.Барладіна, що виявилось у створенні серії космоатласів для різних регіонів України [4].

Космоатласи представляють собою унікальні програмні продукти, які дають користувачам можливість отримати інформацію про конкретні локації на сучасних космічних знімках високої просторової роздільної здатності, з використанням координатної прив'язки та додаткового оформлення. Особливо важливою є розроблена технологія обробки та підготовки космічних знімків для створення мозаїк, що дозволяє поєднувати кілька знімків в одну гармонійну картину. Крім самих космічних знімків, космоатласи включають векторні тематичні шари та растрові картографічні матеріали, які можуть одночасно відображати космічне зображення, топографічну основу та векторні дані.

Аерокосмічні дані представляють собою надзвичайно цінне джерело інформації, із значними практичними застосуваннями. В основі аерокосмічних знімків лежить просторова модель, яка вірно передає реальні об'єкти та події. Такі знімки виступають в якості засобу дослідження з одного боку, і самі стають об'єктом

дослідження з іншого. Глибокий аналіз цих зображень дозволяє сформуванню об'єктивну і повну картину вивчених територій з урахуванням їх просторових та часових характеристик, що є важливим для комплексної оцінки їх стану [2].

У роботі з зображеннями Землі з космосу можна використовувати різні методи навчання, залежно від змісту освітніх завдань конкретного курсу шкільної географії та особливостей учнів. [3].

При інтеграції даних ДЗЗ у вже створену систему географічної освіти, вчителю доведеться вирішити низку проблем (табл. 2.2). Ці виклики передбачають виявлення творчих та професійних здібностей вчителя. [5].

Таблиця 2.2.

Питання, які виникають під час інтеграції даних ДЗЗ у вже наявну систему географічної освіти та способи їх подолання

Проблема	Варіант вирішення
Нестача матеріально-технічної бази	Забезпечення шкіл комп'ютерами, інтерактивними дошками, програмним забезпеченням для геоінформатики тощо
Нестача кваліфікованих кадрів	Проведення тренінгів та семінарів для учителів з питань використання ДЗЗ в освітньому процесі
Недостатній рівень підготовки учнів	Розробка навчальних матеріалів та методичних рекомендацій з використання ДЗЗ в освітньому процесі
Недостатня координація дій різних учасників освітнього процесу	Розробка єдиних стандартів та методичних рекомендацій щодо використання ДЗЗ в освітньому процесі

Джерело: сформовано автором

У навчальному процесі дані дистанційного зондування Землі виконують різноманітні освітні функції (рис.2.2.):

Рис. 2.2. Освітні функції даних ДЗЗ у навчальному процесі [6]

Джерело: сформовано автором

Таким чином, використання матеріалів дистанційного зондування Землі у позаурочній роботі з географії є дуже перспективним інструментом. Воно допомагає учням краще розуміти географічні процеси, розвиває їх аналітичні та критичні навички та сприяє розвитку географічної освіти в цілому. За допомогою дистанційного зондування Землі, учні можуть вивчити різноманітні аспекти географії та досліджувати важливі проблеми сучасного світу.

Список використаних джерел:

1. Холошин І.В. Дистанційне зондування Землі: навчальний посібник. Кривий Ріг: Видавець ФОР Чернявський Д.О., 2013. 224 с.
2. Гебрин Л. В. Застосування даних дистанційних аерокосмічних методів для узагальненої оцінки стану ґрунтів регіону. Геоінформатика, 2015. Вип. № 3 (55). С. 68-76.
3. Геоінформаційні технології в географії: навчальний посібник / авт.- уклад. О. Д. Лаврик. Умань : ФОР Жовтий О. О., 2014. 120 с.
4. Дистанційне зондування Землі: аналіз космічних знімків у геоінформаційних системах : навч.-метод. посіб. С. О. Довгий, С. М. Бабійчук, Т. Л. Кучма та ін. Київ : Національний центр «Мала академія наук України», 2020. 268 с.
5. Донченко М. В. Геоінформаційні системи : навчальний посібник. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2021. 132 с.
6. Світличний О.О., Плотницький С.В. Дані дистанційного зондування Землі (ДЗЗ) та електронних геодезичних приладів. Джерела атрибутивних даних. Основи геоінформатики. URL: https://geoknigi.com/book_view.php?id=598 (дата звернення: 21.10.2023)

ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ ФАНТОМНОЇ МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОХІДНОСТІ ДИХАЛЬНИХ ШЛЯХІВ У МЕДИЦИНІ НЕВІДКЛАДНИХ СТАНІВ

Курсов Сергій Володимирович

д-р мед. наук,

професор кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Скоропліт Сергій Миколайович

асистент кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Кіношенко Євгенія Ігорівна

канд. мед. наук,

доцент кафедри медицини невідкладних станів та медицини катастроф
Харківський національний медичний університет, Україна

Вступ. Симуляційні технології навчання на сучасному етапі отримують все більше розповсюдження, вважаються надзвичайно перспективними. Їх представляють, як технології майбутнього, такими, що дозволяють студентам і лікарям-інтернам швидко та якісно оволодіти базовим рівнем практичних навиків та умінь, а практичним лікарям значно підвищити якість навичок, якими вони вже володіють. Фантомні методики навчання широко застосовуються під час проведення практичних занять з хірургії, гінекології, стоматології та інших дисциплін [1, 2]. В медицині невідкладних станів (МНС) та в анестезіології надзвичайно актуальним аспектом підготовки є якісне опанування тими хто навчається, методам забезпечення прохідності дихальних шляхів. Адже виведення пацієнта з критичного стану неможливе без ефективної системної оксигенації організму, а ефективна респіраторна підтримка є основою технологій анестезіології та інтенсивної терапії [3, 4]. Опанування методами забезпечення прохідності дихальних шляхів є тим самим випадком, коли для якісної підготовки фахівця з МНС симуляційні технології є надзвичайно важливими, необхідними та провідними через те, що ці методи застосовуються в найбільш відповідальних ситуаціях, коли в реальному клінічному випадку повторні спроби виконання під контролем досвідченого лікаря можуть виявитися зовсім неможливими, а неспроможність виконання швидко привести до найгіршого результату для пацієнта. Тим не менш, на жаль, і фантомні технології навчання забезпеченню прохідності дихальних шляхів мають певні недоліки. Метою нашої роботи було їх чітко та зрозуміле визначення та удосконалення методики підготовки лікарів-інтернів та практичних лікарів.

Матеріали і методи. Ми розробляли шляхи покращення навчання методам забезпечення прохідності дихальних шляхів в центрі симуляційних технологій Навчально-наукового інституту післядипломної освіти ХНМУ. Для симуляції клінічної ситуації використані фантоми Ambu, що насамперед розроблені для опанування технікою інтубації трахеї. Проте ці фантоми можуть бути використані для навчання іншим методам вирішення цієї задачі. Для підготовки фахівців ми

використали наступні девайси: орофарингеальні провідники повітря Гведела і Сафара, назальний провідник повітря, жорстку лицеву маску та лицеву маску з роздувною манжетною, надглотковий провідник повітря типу I-gel, ларингеальні маски, набір для інтубації трахеї з інтубаційними трубками різного діаметру та провідник повітря типу комбіт'юб. Демонстрація роздування легень проводилася за допомогою вентиляції імітаційних мішків-легень ручними дихальними апаратами та мішком Амбу. Оцінювалися початкові знання лікарів-інтернів з проблеми та навички володіння девайсами, а на підсумковому занятті, яке проводилося не в день навчання, визначали спроможність володіння алгоритмом дій при моделюванні різних клінічних ситуацій та ефективність закріплення практичних навичок.

Результати та їх обговорення. На першому етапі обґрунтовували необхідність проведення зазначеної маніпуляції. Дуже важливо наполегливо донести до слухачів, що забезпечення прохідності дихальних шляхів для збереження життя пацієнта має бути обов'язковим, проте в певних клінічних випадках зустрічатимуться труднощі виконання цієї маніпуляції. Для успішного вирішення задачі слухачі мають в своєму арсеналі всі девайси, що перераховані, і якщо за будь-якою причиною застосування одного з них виявиться неможливим або невдалим, завжди залишається значний вибір інших заходів для вирішення проблеми. Для кожної клінічної ситуації потрібно своєчасно обрати правильний шлях дій, який відповідає запропонованому алгоритму. Молодим лікарям вселяємо, що у кожного з них в реальних клінічних обставинах вирішення зазначеної проблеми обов'язково буде успішним. Потрібно докладно перерахувати всі можливі труднощі, які потенційно можуть виникнути в клінічній практиці, і знов таки обов'язково довести до слухачів, що всі зазначені труднощі цілком, без виключення, можуть бути усунені, а маніпуляція успішно виконана. Такий спосіб викладання стимулює молодих лікарів активувати увагу для найкращого сприйняття та засвоєння методики застосування різноманітних девайсів, що використовуються для забезпечення прохідності дихальних шляхів.

На другому етапі викладач докладно представляє кожний з девайсів та висвітлює переваги й недоліки його застосування. Викладач докладно, спочатку з демонстрацією навчальних ілюстрацій, що підготовлені у вигляді комп'ютерної презентації, а потім за допомогою демонстрації на фантомі показує слухачам всі аспекти методики застосування кожного з цих заходів. Слухачі мають чітко засвоїти в яких клінічних випадках доцільно застосовування кожного з представлених девайсів, і коли за певними показаннями його подальше використання має бути припинене. Також лікарі мають швидко й вільно орієнтуватися у вирішенні питання про те, яким чином одна методика забезпечення прохідності дихальних шляхів може бути успішно замінена іншою.

На третьому етапі слухачам пропонують повторити маніпуляції, що були їм продемонстровані на фантомі. Доцільно, щоб на фантомі по черзі всі присутні зробили по декілька спроб правильно застосувати кожний з девайсів для забезпечення прохідності дихальних шляхів. Викладачеві також потрібно донести до слухачів те, що тактильні відчуття і ступінь фізичних зусиль в реальній клінічній ситуації буде іншою, ніж ті, які вони відчувають при тренуванні на фантомі. Адже фізичні характеристики матеріалів фантома відрізняються від таких, що мають біологічні тканини організму. Також, тим хто навчається, потрібно донести, що кожний з фантомів моделює певну анатомію, яка незмінна. Проте кожний з пацієнтів може мати власні особливості анатомії. Молоді лікарі мають бути до цього усвідомлено підготовлені. А отже надзвичайно важливо, щоб слухачі, в першу чергу, засвоїли головний принцип вірного застосування та функціонування кожного з

девайсів. Це найбільш тривалий етап навчання. Кожний з слухачів обов'язково має вірно виконати декілька спроб встановлення кожного з заходів для забезпечення прохідності дихальних шляхів. Викладачеві потрібно спочатку коментувати всі дії кожного слухача, а потім після того, як тим буде виконано не менше двох цілком правильних спроб, надалі доцільно дозволити коментувати його дії іншим учасникам навчального процесу.

Четвертий етап доцільно присвятити моделюванню різних клінічних випадків, щоб навчити слухачів користуватися алгоритмом дій при виникненні складної ситуації та продемонструвати переваги використання алгоритму. Наприклад, слухачеві пропонується забезпечити прохідність дихальних шляхів у пацієнта з судомою, коли спостерігається значний тризм жувальних м'язів, і тому присутні труднощі вільного огляду порожнини рота та маніпулювання в ній. Або викладач при виконанні молодим лікарем інтубації трахеї на фантомі неочікувано ускладнює задачу, і каже, що голосову щілину з-за анатомічних особливостей пацієнта або через значний набряк в порожнині рота побачити неможливо, і пропонує лікареві вирішувати проблему за допомогою іншої методики. Якої? Її має вірно та швидко самостійно обрати слухач. Після моделювання кожного з клінічних випадків проводиться детальне його обговорення та коментування дій лікаря-інтерна або лікаря-курсанта.

На останньому п'ятому етапі заняття проводиться підсумкове обговорення проблеми. А молодим лікарям пропонується самостійно змодельовати певні клінічні ситуації, які їх найбільше зацікавлять, та також самостійно запропонувати вірне вирішення. Оцінювання вирішення змодельованої ситуації докладно обговорюється викладачем. В кінці заняття викладач ще раз доводить до свідомості молодих лікарів, що кожний клінічний випадок, при якому має місце проблема забезпечення прохідності дихальних шляхів, обов'язково має вірне вирішення, і всі присутні в своїй подальшій клінічній практиці завжди будуть здатні обрати правильний шлях самостійно. Саме такий метод навчання молодих лікарів маніпуляціям по забезпеченню прохідності дихальних шляхів показав найкращі кінцеві результати.

Висновок. Навчання лікарів-інтернів та лікарів-курсантів з МНС методам забезпечення прохідності дихальних шляхів є одним з найважливіших аспектів їх якісної підготовки до самостійної роботи. Провідну роль у вирішенні цієї проблеми відіграють сучасні фантомні методики навчання.

Список використаних джерел:

1. Запорожан В.М. & Тарабрін О.О. (2018) Симуляційна медицина. Досвід. Здобуття. Перспективи. Суми: ПФ Університетська книга, <https://repo.odmu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3869/ZaporozhanSimultat.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Маланчук Л.М., Романчук Л.І., Маланчин І.М. & Мартинюк В.М. (2016) Методика проведення занять з фантомним моделюванням на базовому етапі вивчення гінекології. *Медична освіта*. 4, 21–23. DOI: 10.11603/me.2414-5998.2016.4.7303
3. Renga S. (2015) Airway management with an algorithmic approach. EMS providers need to use a systematic method for airway assessment and management. *EMS 1*. presented: Jul 31, 2015. <https://www.ems1.com/ems-products/medical-equipment/airway-management/articles/airway-management-with-an-algorithmic-approach-zXNTgs0nDwbT23py/>
4. Ekici O. (2021) Knowledge Levels of Medical Students Related to Airway Management in Patients with Maxillofacial Trauma. *Clinical and Experimental Health Sciences*. 11, 620-629. DOI: 10.33808/clinexphealthsci.890212

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Усенко Світлана Валентинівна

здобувач вищої освіти факультету дошкільної та початкової освіти
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, Україна

Проблема соціальної адаптації дітей дошкільного віку стає особливо актуальною в умовах сучасного глобалізованого та інформаційного суспільства. Слідування за орієнтирами і пристосування до нових вимог стають складним завданням для нинішнього покоління дітей та їх батьків. Соціальна адаптація, що є невід'ємною частиною соціалізації, включає процес пристосування маленької особистості до нового навколишнього середовища, яке досі не було їй відоме. Важливо приділяти належну увагу вивченню періоду соціальної адаптації у дошкільному віці, оскільки це вплине на соціально-психологічну готовність дитини у її подальшому розвитку та особистісному становленню в прогресивному світі.

Серед відомих дослідників з даного питання виокремлюють: Д.А. Андрееву, В.П. Казначеева, О.Л. Кононко, В.Г. Слюсаренка та А.В. Фурмана, які досліджують соціальну адаптацію як специфічний процес соціальної активності, що включає в себе введення та пристосування об'єктивних і суб'єктивних особливостей особистості до нових соціальних умов [2].

Загальновідомим є те, що першочерговим місцем для дошкільника, де відбувається перша активна соціальна взаємодія з однолітками – є заклад дошкільної освіти, тому дуже важливо приділити належну увагу як батькам дитини, так і вихователям у організації цього відповідального процесу, оскільки від якості його протікання буде залежати і майбутні успіхи реалізації дитини в соціумі як особистості та в цілому. Успішна соціальна адаптація у дошкільному віці має довгострокові наслідки, оскільки вона формує основи для подальшого соціального розвитку дитини.

Розробники Базового компоненту дошкільної освіти розглядають соціальну адаптацію як інтегральний показник здатності дитини виконувати відповідні біологічні, психологічні функції та соціальні ролі у колективі, що є основним завданням як сім'ї, так і дошкільного навчального закладу [1].

Початок відвідування закладу дошкільної освіти ставить перед дитиною завдання адаптуватися до нового соціального оточення, встановлювати контакти з дорослими та ровесниками, розвивати гнучкість у поведінці та адаптивні стратегії. Режим дня, вимоги та обов'язки, які супроводжують перебування у дитячому садку, можуть стати несподіванкою для дитини, викликаючи у неї стресовий стан.

Відсутність попередньої підготовки, спрямованої на соціальну адаптацію дітей дошкільного віку, може призвести до різних негативних реакцій, таких як порушення емоційного стану, зміни у сні та апетиті, поява страху перед дошкільним закладом та збільшення схильності до захворювань [3].

Аналізуючи психолого-педагогічні дослідження нами було виокремлено фактори, які значно впливають на ступінь соціальної адаптації дитини дошкільного віку до освітнього закладу.

Налаштування батьків. Важливо, щоб перед ознайомленням з закладом дошкільної освіти та першим відвідуванням батьки психологічно підготували дитину

до цього через постійні розмови про дитячий садок за декілька тижнів перед цим, щоб розповідали як там добре та цікаво, чим там займаються тощо, щоб дитина не злякалася з перших днів знайомства з закладом. Але найголовніше, щоб батьки були позитивно налаштованими, бо саме так і дитина, навіть підсвідомо, буде переймати цю модель поведінки.

Компетентність та увага вихователя. Вихователь – це ключовий дорослий в закладі освіти, від якого залежить наскільки дитина зможе пристосуватися до нового та мати почуття емоційного комфорту. Дуже важливо, щоб під час протікання періоду адаптації вихователь приділив належну увагу та турботу кожному новому вихованцю, використовуючи особистісно-орієнтований підхід у роботі.

Психологічна та фізична готовність дитини. Важливо, щоб показники фізичного та психологічного розвитку відповідали віковим нормам дошкільника.

Темперамент дитини. На основі психолого-педагогічних досліджень та практичного досвіду виховання було встановлено, що адаптаційний процес залежить від індивідуально-типологічних особливостей дитини. Дослідники виявили, що діти холеричного та сангвінічного типу легше адаптуються до нових соціальних умов, у той час як у флегматичних та меланхолічних дітей цей процес може бути більш складним.

Співпраця батьків та працівників освітнього закладу. Важливо мати тісну комунікацію та партнерські стосунки між батьками та закладом, адже таким чином можна набагато ефективніше впливати на адаптаційний процес дитини.

Перші ознаки того, що дитина адаптувалася: хороший апетит; спокійний сон; охоче спілкування з іншими дітьми; адекватна реакція на будь-яку пропозицію вихователя; нормальний емоційний стан.

Отже, враховуючи вищезазначене варто зауважити, що успішна соціальна адаптація дітей дошкільного віку значною мірою залежить від кваліфікації та компетентності вихователів, від їхньої здатності створювати теплу, добру і турботливу атмосферу в групі. Вихователь є важливим прикладом для дітей, тому він сам повинен відповідати моральним стандартам, яких вони набувають. Він відкриває для дошкільників світ соціальних взаємин, навчає правилам культури спілкування та поведінки у суспільстві.

Однак, не менш важливим фактором в успішній адаптації є підготовка дитини батьками та налагодження довірливого спілкування між сім'єю та дитячим садком, що сприяє позитивному впливу на виховну позицію батьків та педагогів, і сприяє успішній соціальній адаптації дитини до нових умов життя в колективі.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти. Нова редакція та поради для організації освітнього процесу. URL: <https://ezavdnz.mcfr.ua/book?bid=37876> (дата звернення: 21.10.2023).
2. Кузьменко В. Адаптація. *Дошкільне виховання*. 2017. № 8. С.18–19.
3. Поніманська Т.І. Людина і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини. *Дошкільне виховання*. 2018. № 8. С.14–15.

ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ТЕОРІЯ ЕМПІРИЧНОГО ТА КОНТЕКСТНОГО НАВЧАННЯ

Піддячий Володимир Миколайович

ORCID ID: 0000-0002-8596-6749

доктор філософії, старший науковий співробітник відділу андрагогіки
Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна
Національної академії педагогічних наук України, Україна

У сучасних умовах особливо гостро постає запит на професійно розвинутого фахівця, здатного розв'язувати складні виробничі проблеми, забезпечуючи суспільний розвиток [5]. Це обумовлює актуальність досліджень присвячених професійному розвитку фахівців, зокрема, науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти на основі компетентнісного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів [4]. Його розглядають як процес вдосконалення існуючих та набуття нових професійних та загальних компетентностей в умовах неперервної професійної освіти, самовиховання та здійснення професійної діяльності у сфері вищої освіти і науки. Професійний розвиток науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти спрямований на гармонізацію його психологічної сфери [6] та реалізується через навчання, зокрема, вивчення англійської мови [3], стажування, участь у наукових проектах, конференціях тощо. Він сприяє покращенню якості навчальної, методичної, наукової та організаційної діяльності, а також розвитку їхньої особистості. Професійний розвиток науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти проаналізовано у контексті теорії емпіричного та контекстного навчання.

З позиції теорії емпіричного навчання ґрунтується на ідеї, що знання створюються шляхом трансформації досвіду. Згідно з нею, науково-педагогічний працівник активно здійснює професійний розвиток, використовуючи власний досвід як джерело навчання, рефлектуючи його та застосовуючи до нових ситуацій. Теорія емпіричного навчання має свої корені в роботах видатних психологів та педагогів, таких як Дж. Дьюї, К. Левін, Ж. Піаже, Л. Виготський та ін. Одним з найвідоміших представників цієї теорії є Д. Колб, який запропонував модель навчального циклу, що складається з чотирьох етапів: 1) конкретний досвід; 2) самоспостереження; 3) теоретичне узагальнення; 4) активне експериментування. За Д. Колбом, ефективність навчання залежить від успішності проходження всіх цих етапів, переходячи від дії до рефлексії, від досвіду до абстракції та навпаки [1].

Теорія контекстного навчання враховує зв'язок з практикою та особливості ситуації в якій здійснюється навчання. Згідно з нею, професійний розвиток буде ефективним, коли науково-педагогічного працівник застосовуватиме сформовані компетентності в реальних або змодельованих професійних контекстах, а також розвиватиме свої навчальні потреби, цілі, стратегії та оцінки на основі свого досвіду [2].

Висновки. Здійснене дослідження дозволило дійти висновку, що до переваг професійного розвитку на засадах:

– теорії емпіричного навчання можна віднести: а) врахування індивідуальних особливостей, інтересів, потреб, стилю і темпу навчання; б) сприяння розвитку

критичного мислення, творчості, співробітництва, рефлексії та застосування знань у практичній діяльності; в) акцентування на досвіді, який є найбільш ефективним джерелом навчання; г) створення сприятливої атмосфери навчання, яка базується на довірі, повазі, взаємопідтримці, відкритості, співпраці та відповідальності; г) залученню різноманітних інформаційних та комунікаційних ресурсів (зокрема онлайн-сервісів), які розширюють можливості навчання, спілкування, обміну досвідом та саморозвитку.

– теорії контекстного навчання можна віднести: а) розвиток професійної компетентності, адаптації, інноваційності та неперервності навчання; б) задоволення індивідуальних та соціальних потреб, мотивів, інтересів та цінностей; в) збагачення життєвого досвіду, особистісного зростання, саморозвитку та самореалізації; г) створення умов для активної, творчої, рефлексивної навчальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Дернова М. Моделі емпіричного навчання дорослих: зарубіжний досвід. Порівняльно-педагогічні студії № 2(24), 2015. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/poriv_ped_stydii/2015/02_03/5.pdf
2. Желанова В. В. (2014). Теорія і технологія контекстного навчання майбутніх учителів початкових класів. Автореф. дис. на здобуття наук. ступ. док. пед. наук. Луганськ: ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка». URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5602/1/V_Zhelanova_oref_GI.pdf
3. Піддячий В. М. (2016). Методика саморозвитку англомовної компетентності майбутнього педагога в контексті європейських орієнтирів. Молодь і ринок, 10 (141), 65–69. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/706073/>
4. Піддячий В. М. (2019). Психологічні умови формування громадянської компетентності майбутніх педагогів. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи. Вип. 1 (15), 77–86. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718177/>
5. Піддячий М. І. (2019). Сутність формування компетентностей старшокласників. Реалізація компетентісно орієнтованого навчання в освіті: теоретичний і практичний аспекти: Зб. наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 4 листопада 2019 р.). Київ: Пед. думка. С. 269. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/718737/>
6. Піддячий М. І. (2020). Ключові компетентності старшокласників: організація здорового способу життя. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ, Вип. 3. С. 316. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/32901>

ПОРТРЕТИ ХАРКІВСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ У СУЧАСНОМУ ПРОСТОРІ. ВОЛОДИМИР СОЛЯНИКОВ

Якубов Медет

здобувач вищої освіти факультету фізичного виховання та мистецтв
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Науковий керівник: Цуранова Оксана Олексіївна

канд. мистецтвознавства, доцент, завідувачка кафедри фортепіано
*Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна*

Харківські слобожанські композитори відіграють важливу роль у сучасному музичному середовищі. Їх творчість посідає гідне місце у національній музичній культурі. Музичні твори харківських композиторів виконуються не тільки в Україні, але і далеко за її межами. Відроджуються імена тих творців, чия спадщина тривалий час залишалась малознайомою й вивченою, як наприклад композитори кінця XIX – початку XX століття – Сергій Борткевич, Микола Рославець та інших. Мають широкую популярність, постійно звучать зі сцени твори композиторів наступного покоління – Віталія Губаренка, Марка Кармінського, Володимира Птушкіна, Валентини Шукайло, Володимира Соляникова та інших.

Образно-стилістичний напрям, жанрова приналежність творів цих композиторів досить різнобічна. Кожен з них має свій особистий композиторський почерк, свої особливості висловлювання, але є й одна спільна риса – усі вони мають єдине творче коріння, що ґрунтується на національних традиціях, що відтворюються в харківській школі композиторського письма.

Яскравим представником композиторів Харкова є Володимир Соляников – заслужений артист України, доцент кафедри концертмейстерської майстерності ХНУМ імені І. П. Котляревського, композитор, член Національної спілки музичних діячів, член Національної спілки композиторів України.

Народився Володимир Юрійович у 1956 році і до 15 років жив в місті Ізюм, де закінчив музичну школу. Наступний період – навчання в Харківських навчальних закладах – музичному училищі і консерваторії. З 2004 року працював в Харківській обласній філармонії, а від 2009 року був художнім керівником концертного відділу філармонії. Клас В. Ю. Соляникова закінчили понад 200 випускників, серед них – лауреати та дипломанти міжнародних та національних конкурсів: О. Вороніна, Л. Тюкова, А. Свириденко, В. Лосєв.

В. Ю. Соляников веде активну виконавську та громадсько-просвітницьку роботу. Гастролював також як піаніст і художній керівник із ХНАТОБ імені М. Лисенка в Німеччині, Голандії, Швейцарії, а у складі камерних ансамблів – Іспанії, Португалії. Є послідовним пропагандистом української музики. Має фондові записи на радіо, телебаченні, записи компактдисків.

У 1992 році, разом із професором Г. А. Абаджяном, заснував Фонд юних обдарувань м. Харкова та перший в Україні професійний Молодіжний академічний симфонічний оркестр «Слобожанський». Працюючи у Харківській обласній філармонії здійснив цикл абонементів, узяв участь у понад 200 концертних

програмах. Неодноразово був членом та головою журі міжнародних та всеукраїнських музичних конкурсів (Україна, Ізраїль). Автор низки науково-методичних робіт.

В. Ю. Соляников паралельно з виконавством та педагогічною роботою займається також композиторською діяльністю. Твори В. Ю. Соляникова виконуються різними професійними виконавцями та колективами, звучать на каналах радіо та телебачення. На сцені філармонії відбулися понад 200 постановок музичних спектаклів та численні виконання вокально-камерних, фортепіанних, органних та інструментальних композицій музиканта. Видані збірки: «Сліди на піску», «Українські рапсодії 4, 5», «Камерно-вокальні твори на вірші Т. Г. Шевченка», «Настрої», «У джазових тонах та сучасних ритмах», «33 маленькі музичні картини для інструменту соло та ф-но». Авторські концерти відбувалися в ХНУМ імені І. П. Котляревського, ХМУ імені Б. М. Лятошинського, Харківській обласній філармонії та мистецьких закладах м. Харкова та області. Приємно відмітити, що маестро провів досить цікаву й пам'ятну зустріч зі здобувачами освіти нашого навчального закладу. У ході спілкування Володимир Юрійович розповів про свої студентські роки, роботу в філармонії, а також порадував слухачів прекрасною грою своїх авторських творів.

Володимир Соляников створив декілька симфоній, які відзначаються складними аранжуваннями та емоційною насиченістю. У його репертуарі також є концерти для різних музичних інструментів, такі як фортепіано та скрипка. Соляников експериментує зі сучасними музичними техніками та стилями, створюючи сучасні композиції. Твори Володимира Соляникова відзначаються багатством музичних ідей, глибоким виразним стилем та інтригуючими емоційними сповненнями. Він активно розвиває українську класичну музику та має великий вплив на сучасну музичну сцену.

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СЕРЕДЬНОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗА ДОПОМОГОЮ СЮЖЕТНИХ КАРТИН

Бондарчук Марина Олегівна

здобувачка 2 курсу магістратури

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

Діалогічне мовлення є провідною формою мовленнєвого спілкування дітей середнього дошкільного віку. Діти цього віку опановують вмінням будувати діалог за окресленою дорослим темою, вести невимушену розмову, застосовувати під час спілкування різноманітні форми мовленнєвого етикету, ініціювати діалог з однолітками та розгортати його, самостійно ставити запитання та надавати відповіді дорослому тощо.

Знання щодо проявів діалогічного мовлення та особливостей його розвитку в дітей середнього дошкільного віку створюють підґрунтя для визначення завдання та змісту освітньої діяльності з дітьми. Провідна мета розвитку діалогічного мовлення в дітей середнього дошкільного віку – навчити їх користуватися діалогом як формою спілкування. Робота з розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку спрямована на формування вмінь, необхідних для спілкування, оскільки діалог – складна форма соціальної взаємодії. Брати участь у діалозі дитині іноді важко, ніж будувати монологічне висловлювання.

З метою розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку вихователь може застосовувати різноманітні засоби: ігри-драматизації, мовленнєві ігри, художнє слово тощо. Однак, вважаємо що значну педагогічну цінність криють в собі сюжетні картини українських художників.

Розвивальний потенціал сюжетних картин досліджували такі вчені як А. Богуш, О. Ватутіна, Н. Гавриш, К. Крутій, А. Курчатова, І. Деснова, К. Ушинський та інші. Сюжетна картина визначається науковцями як провідний засіб розвитку діалогічного мовлення дітей дошкільного віку. Як зазначає К. Крутій, «Користь картини першочергово полягає в тому, щоб діти через співвіднесення в уяві слова з предметом набували навичок логічно й послідовно висловлювати власні думки [3, с. 21].

Сюжетна картина є важливим засобом наочності в середньому дошкільному віці. Картина розширює й поглиблює уявлення дитини про соціальні та природні явища, може впливати на емоції дітей, викликає бажання до спільного обговорення [2, с. 415]. Вона ініціює дитину до розповіді та інтерпертації зображених подій.

В освітній діяльності з розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку вагому роль відіграє процес сприймання сюжетної картини, в структурі якого можна окреслити дії з виокремлення, добору, переробки інформації та збагачення на їх основі уявлення про предмети та явища довкілля. Проте не будь-яку сюжетну картину художника можна застосовувати в роботі з дітьми. Адже сприймання дітьми сюжетних зображень, розуміння відтвореної художником певної ситуації або події залежить як від вікових особливостей розвитку сприймання п'ятирічних дітей, так і від характеру зображеного художником сюжету – його складності, зрозумілості, відповідності досвіду та вподобанням дітей [2, с. 414]. Для того, щоб дитина змогла сприйняти та зрозуміти зміст сюжетного зображення, необхідно мати первинне уявлення про всі об'єкти, що зображено на картині, виокремлювати сенсорні та часові характеристики предметів, визначати місце

розташування об'єктів у просторі, сприймати перспективу, людину (позу, емоційний стан), встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між об'єктами [1, с. 228].

Якщо сюжет картини не виходить за межі життєвого досвіду дитини, то якісне сприймання дозволяє дітям успішно визначати, що роблять дійові особи, якими вони зображені, який в них настрій та що відбувається з ними.

К. Крутій, М. Блашкова та І. Деснова зазначають, що відповіді дітей за змістом сюжетної картини обумовлюються певними чинниками, а саме: зміст картини, доступність сюжету картини, рівень актуального досвіду, сформованості вміння дітей розглядати розглядати картину. Відповіді дітей також обумовлюються характером поставлених запитань, що визначають завдання. Наприклад, запитання «Що зобразив художник?» діти назвуть предмети та об'єкти, зображені на картині; на запитання «Що роблять діти на цій картині?» – назвуть дії тощо. Якщо запропонувати дітям розповісти про те, що відтворив на картині художник, нададуть зв'язну відповідь. Дуже важливо, щоб вихователь не зловживав запитанням «Що зображено на картині?», яке спонукає до стереотипного називання дитиною зображених об'єктів та предметів і не сприяє розвитку зв'язності висловлювань» [3, с. 25].

Сюжетні картини мають бути з невеликою кількістю деталей, оскільки діти п'ятого року життя можуть відволікатися від теми розмови та головних подій. Також доречно уникати зображень із зайвим штрихуванням, начеркуватістю та незавершеністю. Задля впливу на розвиток діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку пропонуємо добирати картини українських художників за такими критеріями: формат (демонстраційні та роздаткові); тематика (світ природний або предметний, світ стосунків і мистецтва); зміст (художні, дидактичні; предметні, сюжетні); характер (реальне, символічне, фантастичне, проблемно-загадкове, гумористичне зображення); функціональний спосіб застосування (атрибут для гри, предмет обговорення під час спілкування, ілюстрація до літературного або музичного твору).

Вважаємо, що серед картин українських художників окресленим вище вимогам відповідають роботи Ігоря Роп'яника [4]. Роп'яник Ігор Остапович – відомий український художник, який народився у 1957 році в Прикарпатті. З самого дитинства Ігор любляв малювати проте серйозно захопився живописом вже в студентські роки. Саме за часів студентства відбулась його перша виставка. Юний художник отримав схвальні відгуки від критиків. Його роботи вирізнялись душевністю та навіювали спогади про рідні краї кожному, хто на них споглядав. Під час військової служби Роп'яник захопився різбленням по дереву. Отримав освіту за фахом «Журналістика» і понад двадцять років працював за набутою спеціальністю.

На полотнах Роп'яник переважно відтворює мальовничі пейзажі неймовірної української природи Карпат. Роботи митця і зараз виставляються у провідних галереях України, Європи та Пекіні. Загалом за всю свою творчу кар'єру художника І. Роп'яник написав близько 4000 картин. За кольоровою гамою картини митця наближені до полотен, які писали українські художники наприкінці XIX – початку XX сторіччя.

Картини І. Роп'яника бесумнівно привертають увагу реалістичністю та динамічністю. На полотнах художника природні пейзажі ніби оживають. Картини запрошують до розглядання та причаровують спостерігача. На своїх полотнах художник тонко та чуттєво відтворює дивовижну красу природи. Полотна під назвами «Весна в Космачі», «Великдень на Гуцульщині», «Зимове надвечір'я», «Карпатська осінь», «Колядники йдуть», «Осінні Карпати» та багато інших насичені теплом та любов'ю до рідних міст.

Отже, сюжетна картина є найбільш доступним та зрозумілим засобом, який може впливати на розвиток діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку. Вважаємо за необхідне застосовувати в розвитку діалогічного мовлення дітей середнього дошкільного віку сюжетні картини українського художника Ігоря Роп'яника.

Список використаних джерел:

1. Деснова І.С. Запровадження системи роботи з вімельбухами як засобу розвитку діалогічного мовлення дітей раннього віку. Актуальні проблеми науки та освіти: збірник матеріалів XXV підсумкової науково-практичної конференції викладачів МДУ / За заг. ред. М.В. Трофименка. Київ: МДУ, 2023. С. 227-230.
2. Деснова І.С. Розвиток діалогічного мовлення дітей раннього віку за допомогою вімельбухів. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції / за ред. Н.О. Пахальчук; О.П. Демченко. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2022. Вип. 11. С. 413-416.
3. Крутій К.Л., Блашкова О. М., Деснова І.С. Особливості засвоєння дитиною дошкільного віку основних закономірностей граматичної будови рідної мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*, (8(346) Ч.1, 16-28.
4. Художники Прикарпаття. Художник Ігор Роп'яник <https://artcommunity.0342.ua/news/121448>

СТОРИТЕЛІНГ ЯК МОТИВАЦІЯ ЧЕРЕЗ ЕМОЦІЙНЕ ЗАБАРВЛЕННЯ

Тишкова Діана Андріївна

Студентка 1 курсу магістратури

ОПП «Середня освіта (Біологія та здоров'я людини)»

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

Науковий керівник: Юсипіва Тетяна Іванівна

кандидат біологічних наук, доцент

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпро, Україна

***Анотація.** Стаття присвячена темі актуальності сторітелінгу, як технології, що покращує ефективність навчання за допомогою трансляції історій зі «змістом». Розглянуто визначення терміну «сторітелінг», його види та функції.*

Освітні трансформації є постійно діючим явищем, адже все в нашому житті змінюється, розвивається і тим паче освіта не стоїть на одному місці. Людство весь час шукає шляхи для вдосконалення існуючих досягнень. Розвиток педагогічної майстерності педагогів не є виключенням. Сучасна освіта передбачає компетентного, ініціативного, креативного вчителя, що йде в ногу з часом. І це не дивно, адже не дарма вважається, що вчителі є носіями змін в освіті. Саме професійно розвинені педагоги зможуть втілити всі трансформації в життя.

За ключовою реформою Міністерства освіти і науки – Новою українською школою (НУШ) передбачено, що вчитель наразі обмежений лише Державним стандартом, тобто має в певному розумінні свободу дій. Є зазначені результати, яких мають досягти учні за період навчання, проте яким чином дійти до цих результатів не окреслено [7]. Це чудова нагода вчителям проявити себе, ввімкнути політ фантазій та самостійно обрати методи та технології навчання, що зацікавлять учнів і допоможуть досягти поставлених цілей. Однією із цікавих, а головне – ефективних – є технологія сторітелінгу.

Г. М. Гич (2015) зазначає, що сторітелінг – «це трансляція історій зі «змістом». Під такою «історією» розуміється будь-яка сюжетно пов'язана розповідь, яка є виразом думки людини щодо подій історії» [2, с. 189]. Тобто, це технологія за якою створюються цікаві історії, які не просто передають інформацію, а допомагають навчатися.

Сторітелінг сприяє зосередженню уваги слухача на конкретних подіях історії, тим самим впливаючи на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери учня. Головне – це емоції, лише викликавши якісь відчуття чи переживання в слухача можна досягти запам'ятовування певних моментів історії. Як вважає А. В. Володимиренко (2021): «своїм емоційним забарвленням, вони мотивують до дії, оскільки це і є метою сторітелінгу» [1, с. 23].

Думаю, що кожен учитель зіштовхувався з таким явищем як «нецікава» тема для учнів або занадто важка для сприйняття та засвоєння, і саме дана технологія допоможе з легкістю донести потрібний матеріал аудиторії, зацікавивши її нестандартною подачею інформації.

Сучасні вчителі мають уміти знайти підхід до учнів, знайти спосіб, за допомогою якого школярі зрозуміють та запам'ятають навчальний матеріал. Сторітелінг

вирішить це завдання, але він передбачає креативність педагога, адже не завжди тема уроку містить реальні історії, тому інколи потрібно їх вигадати. Змінивши спосіб подачі навчального матеріалу, можна не лише допомогти учням засвоїти його, а й зацікавити їх даною темою. Тим самим можна змотивувати учнів до самостійного опанування досліджуваної технології, яка, до речі, має кілька видів.

В. Кравченко (2018) та інші дослідники даної технології виокремлюють такі види сторітелінгу: культурний, соціальний, міфи, легенди, jump story, сімейний, дружній та особистий [5, с. 69]. Так, культурний вид передбачає історію, що основана на загальнолюдських та культурних цінностях, моралі й навіть питаннях релігійного характеру. За допомогою таких історій учителі можуть у легкій, ненав'язливій формі розповісти про ту чи іншу віру, щоб учні мали уявлення про різноманітність вірувань та шлях, через який кожна з них пройшла. Цей вид сторітелінгу також можна використовувати й для ознайомлення з правилами поведінки та технікою безпеки, тим самим подати важливу інформацію в цікавій формі, що сприяє кращому запам'ятовуванню.

Соціальний сторітелінг може викликати найрізноманітніші емоції і, як наслідок, матиме різний вплив, адже кожний сприймає інформацію по-своєму, робить свій висновок. Під даним видом історії розуміється розповідь про реальних людей, персонажів. Наприклад, розповідь про життєвий шлях відомої людини, що досягла певних висот у тій чи іншій сфері. Така історія для кожного матиме свій сенс: когось розповідь надихне на більш детальне вивчення того чи іншого питання, допоможе відмітити, які саме якості чи досягнення хотілось би перенести в своє життя, а хтось, навпаки, виокремить ті моменти, яких слід уникнути, тобто кожний винесе свій урок. Але чим дійсно соціальний сторітелінг є зручним, так тим, що це історії на конкретних прикладах, а за допомогою прикладів інформацію краще зрозуміти та засвоїти.

Щодо міфів та легенд, то як на мене, цей вид чимось нагадує культурний сторітелінг, адже тут також окреслюються культурні питання, проте вже в містичній формі, що може навіть більше зацікавити та викликати більший спектр емоцій. В результаті такого сторітелінгу діти самостійно можуть прийти до висновків, моралі історії та виділити добре й погане в ній.

Jump story – це також вид сторітелінгу містичного характеру. Всім цікаво, а особливо дітям, послухати загадкові історії про привидів, мавок, прибульців та інших таємничих істот. Такі історії змушують підстрибнути від неочікуваності й в той же самий момент вчать долати власні страхи перед невідомим. Думаю, якщо вчитель проявить креативність та застосує даний вид сторітелінгу, то неабияк здивує учнів (їх зацікавить не лише історія, а й сама особистість вчителя, адже це нова технологія, що не набула належної поширеності, проте думка, що їх викладач вже застосував її викличе повагу та захоплення).

Сімейний вид сторітелінгу передбачає розповідь про свою родину, що має повчальний характер. Такі історії передаються з покоління в покоління та допомагають не лише пам'ятати про своє походження, а й загалом знати чим займались предки та через що їм довелося пройти в житті, щоб продовжився рід. Ці історії не завжди є щасливими, проте дають уявлення про далеких предків, про їх успіхи та невдачі.

Такий сторітелінг, як дружній, неабияк зближає товаришів. Дані історії передбачають згадування спільних пригод, переживань та досвіду, що вони набули разом. А ось особистий вже передбачає власні історії, пригоди однієї людини, такий вид сторітелінгу допомагає визначити, в яких моментах були здійснені помилки, де слід було вчинити по-іншому. Тобто особисті історії сприяють саморозвитку,

наштовхують на думки, щодо того як насправді потрібно чинити в тих чи інших критичних ситуаціях, допомагають пізнати себе.

Тож, є різні види сторітелінгу, що й по різному сприяють розвитку, усвідомленню тих чи інших фактів, але виділяють основні функції таких історій:

- пропагандистська (сприяє переконанню в важливості того чи іншого явища, допомагає надихнути та залучити до чогось нового);
- об'єднувальна (розвиває не тільки особистість, а й спільну ідентичність суспільства, колективні вміння та навички);
- комунікативна (сприяє колективному порозумінню, підвищує рівень спілкування в класі);
- інструмент впливу (розширює вплив як на учнів, так і на батьків, використовуючи найрізноманітніші методи мотивації);
- утилітарна (допомагає швидко, без надскладних зусиль донести іншим зміст та суть того чи іншого завдання) [4, с. 69; 6, с. 163].

За допомогою даної технології навчання можна не тільки досягти освітніх цілей, а й загалом покращити атмосферу на уроці, допомогти учням відчувати себе комфортно; як результат – вони почнуть вільно висловлювати свої думки та покращиться результативність заняття. А також налагодиться контакт між учнями та вчителем, вибудуються довірливі стосунки, що засновані на повазі та інтересі [3, с. 30].

Отже, в сучасному освітньому просторі вчителі мають проявляти свою креативність, застосовувати найрізноманітніші методи та засоби навчання, що прийдуть кращому засвоєнню інформації. Однією із цікавих, а головне ефективних є технологія сторітелінгу. Мета таких історій покладена на виклик емоцій, що стимулюють когнітивні інструменти психіки, сприяють зацікавленості у вивченні того чи іншого питання. За допомогою сторітелінгу в учнів має розвиватися увага та пам'ять, підвищуватися мотивація до досягнення результату.

Список використаних джерел:

1. Володимиренко А. В. Сторітелінг як інструмент просування бренду. - Дипломна робота на здобуття ступеня бакалавра спеціальності "Журналістика". - Національний авіаційний університет. - Київ, 2021. - 75 с.
2. Гич Г. М. Сторітелінг як інноваційна методика формування мовної компетентності [Текст] / Г. М. Гич // Науковий вісник Миколаївського університету ім. В. О. Сухомлинського. –2015. – № 4. – С.188 - 192.
3. Гілевич Л.І. (2018). Сторітелінг в початковій школі як технологія розвитку критичного мислення [Електронний ресурс] / <https://18047.blogspot.com/>
4. Дмитрів Г. І., Фреїк Н. В., Владика О. Т. та ін. (2019). Нова українська школа: порадник вихователю групи продовженого дня у закладах загальної середньої освіти [Текст] : навч.-метод. посіб. – Львів : Світ, 224 с.
5. Кравченко В. Реалізація методу storytelling у мовно-літературній освіті / В. Кравченко // Теоретична і дидактична філологія. Серія: Педагогіка : зб. наук. праць. Вип. 28, 2018. - С. 96-102. URI: file:///C:/Users/HP/Downloads/107-Article%20Text-166-1-10-20181120.pdf
6. Мазурок, М., Саприкіна, О. (2022). Сторітелінг як ефективний інструмент формування комунікативної компетентності здобувачів освіти нової української школи. Молодь і ринок, 1 (199), 160–165. DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2022.254106>
7. Реформа Міністерства освіти і науки про «Нову українську школу». URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

ТЕАТРАЛІЗОВАНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ІГРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Кульбіда Юлія Миколаївна

здобувачка 2 курсу магістратури

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія, м. Хмельницький, Україна

Ігрова діяльність є важливою фундаментальною складовою життя будь-якої дитини. Вона є вагомими онтогенетичним процесом, що закладає передумови для досягнення дитиною дошкільного віку певного рівня інтелектуального та соціального розвитку. Саме гра допомагає дитині задовольнити базові психологічні потреби, розвинути креативність та набутти самостійності, надає дає змогу сформувати в дітей компетенції, які в подальшому стають базисом для прийняття творчих, нестандартних рішень.

Безумовно, вміння грати не виникає сама по собі, адже гра відображає рівень набуття дитиною культурного досвіду. На жаль, дослідження О. Голюк, І. Деснової, К. Крутій на інших вчених стверджують про примітивізацію ігрової діяльності дітей дошкільного віку, зниження їх зацікавленості грою, про витіснення вільної через захоплення дітей перегляданням мультфільмів, телепередач, комп'ютерними іграми тощо [3, с. 417].

Серед науковців вирує думка про зникнення дитячої субкультури, дитячої спільноти, де якраз існувала гра. Так, І. Деснова, М. Замелюк та К. Крутій зазначають про наявність тенденції до розпаду самої гри. Науковиці виокремлюють такі прояви низької ігрової компетентності дітей старшого дошкільного віку, а саме: збіднілість та нестійкість ігрового сюжету, невміння налагоджувати взаємодію з однолітками під час гри, невміння розгорнути сюжет тощо [4, с. 86].

Базовий компонент дошкільної освіти визначає ігрову компетентність як «здатність дитини до вільної, емоційно насиченої, спонтанної активності з власної ініціативи, в якій реалізується можливість застосування наявних і освоєння нових знань та особистісного розвитку через прагнення дитини до участі в житті дорослих шляхом реалізації інтересів в ігрових та рольових діях в узагальненій формі [1, с. 14].

Для того щоб діти п'ятого року життя набули ігрових вмінь, вихователю треба зреалізувати низку освітніх завдань: надати старшим дошкільникам допомоги в опануванні ігровими вміннями; збагатити ігровий досвід дітей; розширити уявлення про предмети, події та явища довкілля; підтримувати ініціативу дітей в разі розгортання індивідуальних, парних та колективних ігор; створювати умови для прояву старшими дошкільниками ігрової активності впродовж дня тощо.

Театралізована діяльність є одним з ефективних способів впливу на розвиток дітей, у якому найповніше та найяскравіше проявляється принцип навчання: навчатись граючи. Театралізована діяльність передбачає відтворення вже існуючого тексту або написання власного з певної теми з подальшим його програванням за допомогою як вербальних так і невербальних засобів спілкування у вигляді вистави [2, с. 83].

Вплив театралізованої діяльності на особистість дитини є різнобічною. Вона надає змогу педагогу застосовувати її як сильний, але не нав'язливий педагогічний засіб. Як найпоширеніший вид творчості дошкільників, театралізована гра не тільки вводить дітей у світ прекрасного, а й навчає думати творчо, знімає скутість, ініціює до спільної взаємодії з однолітками.

Театралізована діяльність надає змогу дітям старшого дошкільного віку набути ігрового досвіду. Адже кожен герой літературного твору чи казки подає приклад для наслідування та ототожнення. Саме здатність дитини до такої ідентифікації з улюбленим героєм надає змогу педагогам через театралізовану діяльність впливати на рівень сформованості ігрової компетентності [2, с. 84].

Театралізована діяльність дітей старшого дошкільного віку знаходить відображення в таких видах, а саме: споглядання дітьми театрального дійства; театралізованих іграх та участі в підготовці до театральної вистави [2, с. 85]. Театралізовані ігри умовно поділяються на предметні та непередметні. Прикладом предметної театралізованої гри є гра-інсценування. За допомогою гри-інсценування діти старшого дошкільного віку можуть перевітлюватись та відтворювати роль обраного героя.

До непередметних ігор належать ігри-драматизації. Сюжет гри-драматизації повторює сюжет обраного дітьми літературного твору. Ролі також відповідають дійовим особам обраного твору. За допомогою атрибутів гра-драматизація створює таємничу театральну атмосферу.

Гра-драматизація – це розігрування ролей героїв за відповідним сюжетом літературного твору зі збереженням послідовності епізодів. Ігри-драматизації створюють простір для опанування старшими дошкільниками ігровими вміннями, стимулюють до розвитку уяви та творчих здібностей, сприяють набуттю дітьми такими особистісними якостями, як ініціатива та самостійність. Під час драматизації діти працюють навички взаємодії, набувають вміння ставити один одному запитання та відповідати на них.

Переважно основою ігор-драматизацій є казки. В казках образи героїв окреслено найяскравіше, вони привертають увагу дітей динамічністю та ясною вмотивованістю вчинків, дії чітко змінюються одна за одною, і дошкільнята залюбки їх. Діти люблять драматизувати такі казки, як «Ріпка», «Колобок», «Теремок», «Три ведмеді» тощо. Часто-густо для розгортання гри-драматизації застосовуються вірші з діалогами, завдяки яким перед дітьми з'являється можливість програвати різні ролі. Для залучення дітей до цього виду діяльності вихователю необхідно навчити їх працювати з текстом, щоб знати зміст сюжету, атрибути, створювати костюми, які підкреслюють образ героїв.

За допомогою ілюстрацій до літературних творів вихователь допомагає дітям старшого дошкільного віку засвоїти зміст гри, увійти в образ, відтворити деякі характерні риси персонажів, обговорити ставлення дітей до героїв. Вагоме значення під час організації гри-драматизації має співтворчість вихователя з дітьми. Це важливо не тільки для надання дитині допомоги і спонукання до спільної роботи, а й для розвитку її уяви, яка активізується у спільній діяльності. На початку організації театральної діяльності вихователь разом із дітьми добирає атрибути, малює декорації, виготовляє елементи костюмів, розподіляє ролі, працює з дітьми з акторської майстерності тощо. Згодом діти залучаються до виготовлення атрибутів, декорацій та підготовки костюмів. В той же час вихователь виконує роль наставника-консультанта.

Отже, театралізована діяльність здійснює вагомий вплив на розвиток ігрової компетентності в дітей старшого дошкільного віку. Вони сприяють збагаченню соціального досвіду та мотиваційно-потребової сфери дітей. Участь в гри-драматизації допомагає старшим дошкільникам засвоїти правила і норми взаємовідносин, навчитись підпорядковувати власні бажання та волю інтересам колективу.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти (Державний стандарт дошкільної освіти). Наказ МОН України від 12.01.2021 № 33 «Про затвердження Базового компонента дошкільної освіти (Державного стандарту дошкільної освіти) нова редакція». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/novij-bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-zabezpechit-pidvishennya-yiyi-yakosti-ta-vidpovidnist-mizhnarodnim-standartam-sergij-shkarlet>
2. Волкова В.А., Чесняк Т.О. Роль театралізованої діяльності у розвитку творчих здібностей старших дошкільників. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*: зб. наук. праць. Мелітополь: МДПУ, 2015. Вип. 43(96). С. 82-91.
3. Kruty K.L., Holiuk O.A., Desnova I.S., Rodiuk N. Bilska O. Pakhalchuk N. Blashkova O. Dysontogenesis and reduction of childrens game: analysis, consequences, ways to solve problems. *Society. Integration. Education Proceedings of the International Scientific Conference 2022*. Vol. 1. P. 415-425.
4. Крутій К.Л., Деснова І.С., Замелюк М.І. Дефініція «Гра як провідний тип діяльності дошкільника»: аналіз підходів. *Академічні студії. Серія педагогіка*, 2021. № 2(4). С. 84-91.
5. Крутій К.Л., Деснова І.С., Замелюк М.І. Самодіяльна гра дитини дошкільного віку: важливість єдиних термінологічних підходів. *Академічні студії. Серія «педагогіка»*. 2022. № 1. С. 122-133.

ТЕХНОЛОГІЯ «ЛЯЛЬКА ЯК ПЕРСОНА» ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ В ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Головня Юлія Петрівна

Здобувачка 2 курсу магістратури

Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Україна

Лялька є найпоширенішою іграшкою в умовах дошкільного дитинства. Часто-густо дітей можна побачити, як вони одягають, годують або читають їй книжку. Ляльки загально визнані своєю здатністю підтримувати розвиток соціально-емоційних навичок дітей. Не дивно, що педагоги часто-густо застосовують ляльок в якості навчального інструмента.

Останнє десятиріччя набула розповсюдження технологія «Persona Dols» (лялька як персона). Означена технологія почала поширюватись у практичній роботі педагогів в багатьох країнах Європи, Сполучених штатах та Великій Британії.

Л. Кух (Lisa Kuh) окреслює такі провідні цілі застосування ляльок-персон в освітній діяльності з дітьми старшого дошкільного віку: дати дітям можливість набути власний досвід; допомогти старшим дошкільникам опанувати навички вирішування конфліктів, соціальними навичками; формувати в дітей толерантне ставлення до культурних відмінностей; допомогти позбутись упереджень, для того щоб діти шостого року життя розуміли ситуації повсякденного життя; надати підтримку окремій дитині в складній життєвій ситуації [4]. Однак, лялька-персона може також застосовуватись з метою розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку. На жаль недостатньо дослідженим залишається питання застосування технології «лялька як персона» в розвитку монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку.

Порівняльний аналіз дав змогу виокремити певні відмінності ляльок-персон від звичайної іграшкової ляльки. Аналіз було здійснено за такими ознаками: мета, характеристика ляльки, призначення, присутність ляльки в груповій кімнаті (таблиця 1).

Таблиця 1

Порівняльний аналіз ляльок-персон із звичайними іграшковими ляльками

Критерії	Звичайна лялька	Лялька-персона
Мета	Програвання дітьми реальних життєвих ситуацій, з якими діти стикаються.	Побудова відносин з дітьми за допомогою розповіді історій та формування навичок спілкування.
Характеристики ляльки	Ім'я, вік, особистість, сім'я і навіть стать можуть бути змінені в будь-який момент, коли цього забажають діти.	Ім'я, вік, особистість, сім'я, стать незмінні.
Призначення ляльки	За потреби та бажання дітей.	Лялька-персона спілкується з дітьми за переважно за участі вихователя.
Присутність в груповій кімнаті	Присутність в груповій кімнаті за бажанням дітей.	Лялька-персона постійно присутня в груповій кімнаті.

Так, ляльки-персони наділені унікальними особистісними рисами та власну життєву історію. Кожна лялька має ім'я, сім'ю, історію, речі, які їм подобаються або не подобаються. Ляльки-персони мають власні домівки і вони переважно розмовляють однією або кількома мовами. Вони наділені певними навичками та якостями, які в них добре напрацьовані, а також вміннями, якими тільки почали опановувати.

Вважаємо, що ляльки-персони можуть здійснювати вплив на розвиток діалогічного та монологічного мовлення старших дошкільників. Так, означена лялька може заохочувати дітей до вправлення у називанні окремих частин тіла. На думку І. Деснової, ляльки-персони можуть застосовуватись вихователями для відтворення дій людей у побутових ситуаціях, як-от: купування продуктів у крамниці, прогулянка в парку, відпочинок біля річки тощо. Залучення ляльок персон до моделювання окреслених ситуацій може додати динамічності до опису дітьми старшого дошкільного віку тих подій, у яких бере участь лялька [1, с. 419].

Запрошення ляльки-персони до участі в обговоренні освітніх ситуацій та різноманітних подій може створити передумови для розвитку діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку. Так, вихователь може за допомогою ляльки-персони ініціювати дітей до участі в діалозі, залучати до формулювання запитань за темою розмови, запропонувати дітям звернутися до ляльки із проханням розповісти історію з її життя тощо [2, с. 498].

Проте зазначимо, що запровадженню ляльки-персони в освітній процес із розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку має передувати поетапне ознайомлення дітей із нею. Так, спочатку (перший етап) відбувається презентація ляльки-персони. Мета означеного етапу – сформувані в дітей первинне уявлення про ляльку-персону та заохотити старших дошкільників до подальшої взаємодії з нею. Вихователь пропонує дітям представитись, розповісти про свої інтереси та вподобання, поставити під час знайомства перші запитання до ляльки, наприклад, «Як тебе звати?», «Скільки тобі років?», «Де ти живеш?» тощо. З дозволу ляльки-персони діти можуть доторкнутись до її одягу, зробити зачіску, потанцювати, почаяувати із нею тощо.

Другий етап передбачає залучення ляльки до спільних ігор дітей. Вихователь може запропонувати комусь із дітей представити нову подружку (лялька-персона) комусь із однолітків, перелічити улюблені ігри, запросити ляльку-персону та дітей до спільної гри.

Третій етап запровадження технології передбачає здійснення старшими дошкільниками опису «Persona Dols». Вихователь може запропонувати скласти невеличку розповідь про неї, або її пригоди. Діти можуть складати розповіді, спираючись на запропонований вихователем зразок, або ж намагатись скласти власну розповідь. З метою забезпечення логічності та послідовності викладення дітьми змісту власної розповіді, вихователь може заздалегідь підготувати низку орієнтовних запитань, як-от: Що робить лялька? В що одягнена лялька? В якому місті живе лялька? В які ігри вона любить грати? Чим лялька любить займатись найбільше? тощо. По завершенню опису лялька-персона залишається в приміщенні групи на видному для дітей місці [3, с. 53].

Якість та змістовність поданого дітьми опису або розповіді про ляльку-персону залежить від багатьох факторів. Окреслимо вимоги, яких варто дотримуватись за умов застосування ляльки-персони в розвитку зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку: дібрана лялька має бути унікальною, неповторною з чіткими та виразними рисами обличчя; для того, щоб «оживити» ляльку та підкреслити її поведінкові риси – демонстрація «Persona Dols» має здійснюватись в русі; з метою

покращення зв'язності мовлення та збагачення лексики дітей, кожна нова лялька-персона, має бути несхожа на попередню. Отже, технологія «лялька як персона» може слугувати засобом розвитку зв'язного мовлення в дітей старшого дошкільного віку. Ляльки-персона можуть застосовуватись під час організації освітніх ситуацій, бесід за різноманітною тематикою з подальшим описом ляльки, або складанням розповіді про неї.

Список використаних джерел:

1. Деснова І.С. Особливості розвитку зв'язного мовлення у дошкільнят. Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції / за ред. Н.О. Пахальчук; О.П. Демченко. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2022. Вип. 11. С. 418-421.
2. Kruty K. Chorna H. Samsonova J. Kurinna A. Sorochynska O. & Desnova I. Genesis of Grammatical Structure of a Preschool Child Language / Revista Românească pentru Educație Multidimensională. 2022. Volume 14, Issue Sup1, p. 495-528
3. Kruty K., Desnova I. Introduction of the italian Reggio - approach to the creation of the environment in local communities of ukraine / Territory of innovations: best practices for sustainable development at the local level. Part 1: digest of analytical stage of international scientific and educational project Collective Monograph Sc. ed. V. Omelianenko, O. Prokopenko, T. Tirto. Tallinn: Teadmus, 2022. P. 50-74.
4. Lisa Kuh Using Persona Dolls to Support Social-Emotional Competency and Anti-Bias Education: A Guidebook to Using Persona Dolls https://8cd9982f-d094-4892-a91c-91cb99ad69ce.filesusr.com/ugd/6b0075_08f51d5b6db2460eb1d4517869b0b394.pdf

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗВИВАЛЬНИХ БЕСІД З ДІТЬМИ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЕСТОНСЬКОГО ДОСВІДУ В УКРАЇНІ

Шира А.О.

здобувач вищої освіти

Маріупольський державний університет, Україна

Науковий керівник: Крутій К.Л.

доктор педагогічних наук, професор

Маріупольський державний університет, Україна

В досвіді педагогів Естонії поширеною практикою взаємодії з суб'єктами освітнього процесу в школі є *розвивальна бесіда*.

Розвивальна бесіда – це регулярна, ретельно підготовлена з боку педагога та психолога бесіда з дитиною за участю батьків, під час якої обговорюються плани на майбутнє та досягаються домовленості щодо досягнення цих планів. Обговорюється, у який спосіб учитель, дитина та батьки можуть взяти участь у досягненні поставленої мети. Отже, місія розвивальної бесіди полягає у підвищенні та підтримці спільних зусиль учня, його батьків та школи в допомозі дитині досягти поставленої мети.

У сучасних умовах роль учителя початкової школи наділяється більшими психологічними та соціальними можливостями, ніж будь-коли до цього. Загальновизнаним є факт, що найкращим педагогом буде той, який максимальну увагу приділяє не лише навчанню на уроці, а й розвитку молодших школярів поза уроками. Але якщо в Естонії це враховується більшістю вчителів, то для української початкової школи така ідея певною мірою нова і не така поширена, як у країнах Балтії. Однак поступово ця ідея впроваджується, водночас переймаються й технології, які використовуються педагогами інших країн.

Однією з подібних технологій є технологія розвивальних бесід. Основна її ідея полягає в тому, що вчитель початкової школи має регулярно проводити бесіди з дітьми молодшого шкільного віку та їхніми батьками, під час яких обговорюватимуть основні аспекти навчальної діяльності та взаємодії учня з однокласниками.

Так, К. Крутій зазначає, що розвивальна бесіда охоплює кілька етапів [2]. Украй важливим є пропедевтичний етап, під час якого як учень, так і учитель (наставник) продумують, що потрібно обговорити. Підготовка охоплює заповнення спеціальних опитувальників, які допомагають проаналізувати дитині свої наміри, плани, ставлення до школи тощо. Це значною мірою полегшує роботу над постановкою суб'єктно значущих цілей. Тобто проведенню розвивальної бесіди передуює рефлексія учнем власних компетентностей.

Безпосередньо під час розвивальної бесіди, на якій присутні учень, батьки, класний керівник, обговорюється: інформація, отримана за допомогою опитувальника, дається зворотний зв'язок (*feedback*) від учителя; визначається мета, створюється план її реалізації, окреслюються завдання.

Слід наголосити, що з боку дорослих контролюється активність учня у прийнятті мети та відповідальності за її реалізацію. Також визначаються стратегії

підтримки та взаємодія між сім'єю (родиною) та школою, щоб допомогти учневі успішно досягти поставленої мети та реалізувати висунуті під час розвивальної бесіди завдання. Як правило, періодом здійснення завдань для учня є навчальний рік. Усі домовленості документуються та підтверджується трьома підписами: учня, батьків, учителя. Такі бесіди мають плановий, і навіть довірчий характер, у яких на рівних правах беруть участь і вчитель початкової школи, і учень разом із батьками. Подібні бесіди мають бути досить об'ємними як за кількістю питань, що обговорюються, так і за часом.

В Естонії також поширені сучасні методи навчання. Зокрема, проблемне, проєктне, цифрове навчання, навчання життєвим навичкам.

Мета - пов'язати різні предмети, зробити навчання більш практичним, пов'язаним із реальним життям, щоб дитина розуміла суть речей і закономірності. Проблемне навчання - це коли замість готових знань учитель пропонує учням разом поставити проблему і вирішити її, щоб прийти до цих знань; проєктне навчання передбачає, що учні поодиночі або групами виконують різні проєкти, часто на межі різних дисциплін; цифрове навчання охоплює і комп'ютерну грамотність, і поєднання звичайного навчання із навчанням в інтернеті; навчання життєвим навичкам практикують у молодших класах.

Якості естонської школи сприяє ще й те, що значна кількість дітей активно беруть участь у гуртках за інтересами - це дає дітям можливість розвивати сильні сторони, світогляд та інтерес до специфічних предметів [1].

Крім того, дуже важлива система словесних оцінок. Вона підтримує у дітях цікавість і самооцінку, що дуже важливо для навчання. Словесні оцінки широко застосовують в Естонії у молодших і середніх класах, у старших же в основному вже ставлять бали. Словесною оцінкою вчитель вербалізує: «дуже добре» або, наприклад, «ось тут ще треба попрацювати» [1].

На уроках у початковій школі в Естонії використовують й евристичний метод. Суть цього методу полягає в організації шляхом діалогу пошукової діяльності учнів. Перед школярами висувається пізнавальне завдання, і вони під керівництвом учителя здобувають нові для себе знання. Пошукова діяльність учнів на уроці здійснюється за кількома етапами.

На першому етапі відбувається актуалізація опорних знань школярів, тобто повторення того матеріалу, який є опорним для усвідомлення нових знань. На другому етапі учням пропонується пізнавальне завдання, вони усвідомлюють необхідність її вирішення. На третьому етапі вчитель у ході евристичної бесіди спрямовує дітей, на аналіз фактів і формування власних висновків.

Зазначимо, що важко припустити, не маючи на цей період конкретних досліджень, наскільки ефективними можуть бути бесіди з дітьми і батьками, але можна припустити, що вчитель початкової школи та інші суб'єкти освітнього процесу досить часто взаємодіють один з одним, і ці бесіди можуть бути ефективними.

По-перше, педагог, молодший школярі та батьки зможуть наблизитися до «золотого перетину» у відносинах у системі «учитель-дитина-батьки». За умов регулярного проведення розвивальних бесід, коли і вчитель початкової школи, і молодший школяр із батьками виконують всі свої обов'язки з підготовки до цих бесід, ефективність розвивальної бесіди, має підвищуватися у зв'язку з тим, що разом із підготовкою до бесіди вирішуються деякі завдання, виявляються проблеми і знаходяться зразкові варіанти їх вирішення.

Під час бесіди можливе знаходження нових варіантів вирішення наявних проблем. До речі, вчитель початкової школи може «з перших вуст» дізнатися про

проблеми дитини і зі свого боку виправити ситуацію. Планова зустріч учителя початкової школи може дати як йому, так і членам сім'ї можливість діалогу, можливість вирішити наявні проблеми «віч-на-віч», не передаючи інформацію через третіх осіб.

Передбачуваним мінусом розвивальних бесід із дитиною та батьками може виявитися те, що вчитель початкової школи не зможе поставити себе на один рівень з іншими учасниками розвивальної бесіди, і такі бесіди стануть для дитини лише тягарем, зайвим обов'язком, який заважає ефективній взаємодії.

На наш погляд, плюсів у технології розвивальних бесід більше, ніж мінусів. І якщо організувати процес взаємодії вчителя, молодшого школяра та батьків якісно, то й передбачувані мінуси бесід можуть не виникнути. Не має сумнівів щодо актуальності та важливості пошуку ефективних технологій, спрямованих на розвиток учнів початкової школи, підвищення їхньої мотивації до навчання. Розвивальна бесіда є інструментом, що має беззаперечний потенціал, дозволяє задіяти «внутрішні резерви» в особистості учня, узгодити дії початкової школи, батьків і дитини в її власному розвитку. Упевнені, що позитивний досвід Естонії щодо впровадження технології розвивальних бесід знайде послідовників і реалізовуватиметься активніше. Отже, ґрунтовне ознайомлення з досвідом естонських педагогів щодо використання можливостей бесід з дітьми уможливило його імплементацію в практику роботи українських учителів початкової школи.

Список використаних джерел:

1. Естонські школи - найкращі в Європі. Розповідаємо секрет успіху Юрі Вендік, Анатолій Бурчаков <https://www.bbc.com/ukrainian/features-50706326> (дата звернення 10.11.23)
2. Крутій К. Виховний вплив дорослих на формування мовленнєво-мовної та лінгвістичної готовності дошкільників до навчання в школі: теоретичний аспект / Крутій К.Л., Зданевич Л.В. / *Людинознавчі студії. Серія «Педагогіка»*. 2019. № 8/40. С. 13–26. <https://doi.org/10.24919/2413-2039.8/40.164378>
3. Павленко В.В. Розвивальний потенціал бесіди як методу навчання у початковій школі / В.В. Павленко // *Дослідницький компонент у діяльності загальноосвітніх навчальних закладів та позашкільних закладів освіти: ретроспектива і перспектива: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, 21 листопада 2013 року, м. Київ. – К.: Інститут обдарованої дитини, 2013. 292. С. 135-140.

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ В ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ГРИ НА ФОРТЕПІАНО

Лисенко Дарина Дмитрівна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

Татарко Ірина Валеріївна

здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

Науковий керівник: Дорош Тетяна Леонідівна

ORCID ID: 0000-0002-0306-1146

канд. наук з держ. упр., доцент, професор кафедри фортепіано,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради, Україна

***Анотація.** Метою статті є дослідження проблеми формування навичок самостійної роботи в майбутніх учителів музики під час гри на музичному інструменті, зокрема, фортепіано. Здобувачі першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю «Музичне мистецтво» наводять приклади власної самостійної роботи над музичними творами, де вони творчо розв'язують практичні завдання, виявляють готовність до самоактуалізації, самонавчання, самоконтролю. В основу методики формування самостійності майбутніх фахівців покладені принципи гуманізації, де становлення особистості й професіонала відбуваються в нерозривній єдності.*

Постановка проблеми. Якість фахової підготовки майбутніх учителів музики безпосередньо залежить від сформованості в її суб'єктів самостійності як важливої особистісної риси. Потреба в самостійній діяльності позитивно впливає на професійну підготовку майбутнього фахівця, сприяє ефективному розв'язуванню проблемних питань у подальшій роботі. Тож беремо до уваги, що важливою професійною якісною характеристикою майбутнього вчителя музики має бути вміння самостійно оволодівати фортепіанними творами композиторів різних країн світу з подальшим їх виконанням із учнями закладів спеціалізованої мистецької освіти. Такий підхід дасть можливість визначити підготовку здобувачів до практичної діяльності, збагатити їхній світогляд, сприяти активному творчому пошуку.

Стан дослідження. Фахова підготовка майбутнього вчителя музики представлена багатою палітрою освітнього процесу, де, окрім безпосередньо музичної, вокальної, диригентсько-хорової, методичної є й установка здобувача на самостійність. Це питання стало предметом значної кількості наукових досліджень. Зокрема, праці сучасних дослідників Н. Брижак, З. Дубового, І. Прокопенка та інших, де акцентується увага на необхідності творчого розвитку майбутніх фахівців до самостійності. Ця проблема є актуальною й для здобувачів вищої освіти під час гри на музичному інструменті, зокрема, фортепіано.

Мета статті – розкрити проблеми формування навичок самостійної роботи в учасників освітнього процесу під час гри на фортепіано.

Відповідно до мети дослідження нами окреслені такі завдання:

- здійснити аналіз літературних джерел, де акцентується увага на необхідності формування в учасників самостійності, що вбирає сприйняття майбутнім учителем музики себе як активного суб'єкта самостійної освітньої діяльності;
- розкрити особливості самостійного опрацювання музичних творів;
- обґрунтувати необхідність і готовність майбутніх учителів музики до самостійної організації.

Виклад основного матеріалу. Формування самостійності в освітньому процесі, зокрема під час підготовки майбутнього вчителя музики до професійної діяльності, є одним із основних завдань ЗВО. Автор педагогічного словника С. Гончаренко трактує самостійність як одну із властивостей особистості, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю засобів (знань, умінь, навичок), якими володіє індивід, по-друге, ставленням самого здобувача до процесу діяльності, її результатів, умов здійснення, а також зв'язками з іншими людьми, що виникають у процесі цієї діяльності [1].

В аспекті нашого дослідження самостійність розглядається як засіб професійного розвитку майбутнього вчителя музики, забезпечує активний процес професійного саморозвитку, самореалізації та саморегуляції, що в кінцевому результаті – формує самостійність фахівця. Зазначимо, що при виконанні самостійних робіт у майбутнього фахівця розвивається потреба в самоактивності, формується відчуття відповідальності перед самим собою, оскільки він планує свою роботу, усвідомлює себе як професіонала. Це спонукає здобувача звертатися до власного суб'єктного досвіду, оцінювати його позитивно, вибудовувати власну програму діяльності на близьку й більш віддалену перспективи.

Суб'єктний досвід, на думку вченої Н. Брижак виявляється в самосвідомості, цільових орієнтирах, установках, прагненнях, цінностях, потребах, особистих планах – усе це надбання особистісне, вистраждане, вироблене ціною власних зусиль [4, с. 144].

У ЗВО учасник освітнього процесу продовжує докладати значних зусиль, щоб самостійно розвиватися, самовдосконалюватися, самореалізовуватися, якомога більше проявляти свої можливості. Процес саморозвитку здійснюється відповідно до задумів і цілей самої особистості. Підґрунтям саморозвитку є потреби людини в нових досягненнях, прагнення до успіху, до вдосконалення, активна життєва позиція, позитивне мислення, віра в свої можливості та розуміння сенсу життя [3, с. 248].

При виконанні самостійних робіт майбутній фахівець виступає одночасно як творіння, й як творець самого себе. За рахунок своєї організованості, відповідальності він вимагає від самого себе найвищої напруги сил, розуму, волі, почуттів, намагається подолати свої недоліки. Отже, завдяки організованості майбутній фахівець мобілізує в собі наявний потенціал, отримує необхідний результат і задоволення від подолання труднощів і самого себе. Наскільки правильна буде організована самостійна робота учасника в процесі гри на фортепіано, настільки успішним й ефективним буде його інструментальне виконання. Тобто можемо стверджувати, що завдяки організованим процесам у здобувачів розвивається самосвідомість, з'являється потреба в самовдосконаленні, формуються життєві інтереси, визначаються основні напрями самовиховання.

Привертає дослідницьку увагу наукова праця вітчизняного вченого З. Дубового, який на сторінках своєї дисертації наполягає на тому, що формування самостійності

майбутніх фахівців потребує такої організації процесу навчання, яка б сприяла цілеспрямованому залученню студентів до набуття знань, виробляла в них здатність і потребу діяти незалежно, засвоювати й адаптовувати до навчальних потреб сучасні інформаційні технології (2, с. 34).

Слід наголосити, що знання, засвоєні здобувачами самостійно, є більш якісними, міцними, тривалими, оскільки вони є усвідомленими, продуманими, виваженими. У психологічному словнику знання тлумачаться, як сукупність сприйнятої та засвоєної людиною інформації у вигляді понять, уявлень, що зберігається в довготривалій пам'яті й відтворюються в процесі діяльності [5]. Тобто ці знання виявляють вольові риси особистості, що є необхідною умовою розвитку її здібностей, і виступають, як результат пізнавальних дій.

Варто підкреслити, що для формування самостійності майбутніх учителів музики в процесі гри на фортепіано важливо враховувати рівень фахової та спеціалізованої підготовки здобувача в роботі над музичними композиціями, а також ступінь сформованості в нього самостійності.

Ураховуючи вищесказане, можемо наголосити, що для формування самостійності здобувачам ВО необхідно:

- усвідомити особисту значущість у самоорганізації;
- заздалегідь планувати свою діяльність, включатися в освітній процес й намагатися досягати намічених цілей;
- відчувати потребу в активній творчій діяльності;
- уміти аналізувати свої досягнення, що сприятимуть внутрішньому зростанню та вдосконаленню.

Виходячи з цього, розглянемо як формуються навички самостійної роботи в здобувачів вищої освіти в процесі гри на фортепіано. Так, у роботі над твором великої форми (Й. Гадн. Соната-Дивертисмент. До мажор, 1 ч.), майбутній фахівець приділила значну увагу художньому змісту музичного твору. Запорукою успішного творчого процесу стало намагання проникнути в образний зміст сонати, відтворити її танцювальний образ, оскільки дивертисмент у перекладі з французької є розвага, веселощі.

У самостійній роботі здобувачка підготувала інформацію про Йозефа Гайдна – композитора галантного стилю, де переважають прості мелодії наспівного характеру. Чарівність звучання інструментальної музики передається стрімкими пасажами шістнадцятих в основній, субдомінантовій та домінантовій тональностях (До мажор, Фа мажор, Соль мажор). Головна тема в експозиції збагачується мордентами – мелізмами, за допомогою яких прикрашається мелодія, наповнюється новим колористичним звучанням. Побічна партія контрастує головній, вона побудована на коротких фразах, які можна відтворити в співі, танці, рухах. Розробка першої частини представляє інтенсивний розвиток головних тем експозиції, які яскраво зіставлені між собою в тональному, динамічному та штриховому розмаїтті. Завершується 1 ч. сонатного Allegro заключною партією, повертається основна тональність До мажор, де динаміка представлена з надзвичайною легкістю й плавністю, підкреслюючи танцювальні інтонації.

Окрім цього, була проведена детальна робота над іншими засобами музичної виразності, ураховувались логіка побудови цієї композиції та її художня цілісність. Паралель з іншими музичними інструментами дала можливість уявити звучання скрипки та гобою. Зверталась увага на педаль, яка має бути короткою, прозорою, без перевантажень, щоб не зруйнувати звучання кожної фрази, не перервати їх логічний розвиток.

Слухаючи та сприймаючи цей твір, кожен реципієнт по-своєму може уявити художній образ, виявити здатність сприймати музику цілком. Можемо констатувати, що під час самостійної роботи в опрацюванні музичного твору великої форми виявилась готовність здобувачки до творчості, пізнавальної діяльності, розкрились її уміння самостійно бачити й розв'язувати проблемні питання, ухвалювати рішення, що позитивно впливали на кінцевий результат.

У самостійній роботі над наступним музичним твором (В. Гіллок. Рондо Соль мажор), здобувачка звернула увагу на сам процес творіння цієї композиції, яка присвячена відомому австрійському композитору, диригенту та скрипалю Йозефу Штраусу. Було проведено самостійне ознайомлення з біографією композитора: Вільям Гіллок – відомий американський композитор, викладач, автор багатьох музичних творів для дітей.

Важливим став розбір внутрішньої структури музичного твору, який розпочинається з рефрену, головної теми: у лівій руці звучить остинатний малюнок у вигляді квінт та октав, у правій – стрімки пасажи шістнадцятих (хвилеподібні короткі фрази у висхідному русі з поступовими спадаючими пасажами). Звертає на себе увагу перший епізод, який вносить тональний та штриховий контраст у музичну композицію: Ре мажор (V ступінь по відношенню до основної), акцентовані акорди.

Другий епізод представлений темою в низькому (віолончельному) регістрі. Насичений рух октав нагадує звучання цього струнного смичкового музичного інструмента. Соковитий, співучий звук мелодії передає весь спектр позитивних емоцій танцювального характеру.

На матеріалі цього твору, наповнене різноманітними штрихами, туше, динамічними нюансами, модуляціями, доцільно формувати технічні навички: активність, гнучкість, пластичність піаністичного апарату, економію рухів у пасажах та акордах. Самостійно аналізуючи твір, можемо стверджувати, що це характерні ознаки Рондо (перекладається як «коло»), де головна тема – рефрен проводиться в музичній композиції тричі й чергується з контрастними по відношенню до неї епізодами.

Не менш важливим є визначення фортепіанної фактури Рондо: мелодії, тембру, акордів, динамічної насиченості кожного епізоду, смислових пауз, через які не спиняється рух, а, навпаки, безупинно продовжується розвиватися основна думка музичного твору.

Узагальнюючи самостійне опрацювання музичного твору, можемо наголосити, що ретельний аналіз сприяв підвищенню творчого мислення в учасника освітнього процесу, дав можливість створити власну модель цієї композиції, реалізувати задумане. Такий підхід підтвердив тезу про те, що сучасний учитель музики має бути конкурентоспроможним, уміти швидко знаходити належну інформацію, володіти творчим мисленням, накопичувати знання, уміння, навички, проявляти в освітньому процесі розумову самостійність й ініціативність.

Отже, спираючись на сказане вище, можемо зробити **висновки**, що безперервність дій самостійного учіння, спеціальна організація самостійної роботи здобувачів у процесі гри на фортепіано є важливим стратегічним завданням вищої освіти, де формуються навички, розвиваються якісні риси особистості, створюються умови для самостановлення, саморозвитку майбутнього фахівця.

Дослідження має подальшу практичну перспективу, оскільки затребуваний фахівець завжди буде прагнути до професійного самовдосконалення, виявляти здатність до коригування шляхів організації своєї діяльності в процесі гри на музичному інструменті, оперативно приймати нешаблонні рішення, діяти активно, творчо, самостійно.

Список використаних джерел:

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 297.
2. Дубовий З. С. Формування самостійності майбутніх учителів музики у процесі дистанційного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09 / Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 260 с.
3. Педагогічні технології в підготовці вчителів : навч. посіб. / кол. авторів ; за ред. І. Ф. Прокопенка. 3-є вид., допов. і переробл. Харків : ХНПУ, 2018. 457 с.
4. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до професійного саморозвитку у вищих навчальних закладах / Н. Брижак. Педагогічна освіта і професійна підготовка в сучасному соціокультурному середовищі : монографія / Товканець Г. В. та кол. авт. ; за ред. Товканець Г. В. Мукачево : Редакційно-видавничий центр МДУ, 2018. 302 с.
5. Психологічний словник / Авт.-уклад. В. В. Синявський, О. П. Сергєєнкова ; за ред. Н. А. Побірченко. Київ, 2007. С. 115–116.

ФОРМУВАННЯ ПРАВИЛЬНОГО ДИХАННЯ НА ЗАНЯТТЯХ НАВЧАЛЬНОГО ХОРЕОГРАФІЧНОГО КОЛЕКТИВУ

Онойченко Поліна Вадимівна

студентка спеціальності «Хореографія»

Фаховий коледж «Універсум»

Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Пономарьова Аліна Олексіївна

студентка спеціальності «Хореографія»

Фаховий коледж «Універсум»

Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Науковий керівник: Романова Тетяна Вадимівна

викладач-методист, спеціаліст вищої категорії

Фаховий коледж «Універсум»

Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Танцювальне мистецтво завжди займало і займає важливе місце серед інших видів мистецтва у всебічному та гармонійному розвитку особистості.

За Т.Гаміною, мистецтво – це особлива організація переживань, що має свою систему правил, умовностей і обмежень. І в кожному мистецтві є своя логіка, свої закони й поняття, без розуміння яких сприйняття мистецтва доступне не всім, а вплив утруднюється й стає малоефективним [2, 84]. Хореографічне мистецтво в тілесно-звуковій формі відображає й узагальнює досвід емоційного ставлення до навколишньої дійсності. Тому, саме в хореографічній діяльності особистість має можливість найкраще реалізувати притаманну їй потребу в самовираженні.

Сила танцю має власний ритм, темп, що нормалізує енергетику людини. Важливим фактором в роботі навчального хореографічного колективу є формування правильного дихання під час танцю.

Актуальним на сьогодні є пошук інноваційних методик, технологій, практик, методів педагогічного впливу, які були б сталими, системними та ефективними. Педагогічні інновації у галузі виховання повинні являти собою певну внутрішню систему й органічно вписуватися в освітньо-виховний процес.

Дихання є одним із основних фізіологічних процесів живого організму і здійснюється цей процес автоматично, рефлексивно. Його динаміка залежить від багатьох чинників, у тому числі й від ступеня готовності до виконуваної м'язової діяльності, а також сформованості правильного дихання. Сучасними науковцями К. Бутейко, Л. Гримак, С. Гроф, К. Дийнека, П. Емінет, Л. Кофлер, О. Лобанова, Є. Лук'янова, О. Попова та ін., розроблено та апробовано методики формування правильного дихання. Принципи, закономірності, механізми фізіологічного процесу дихання досліджували Ю.Буланов, Ю.Вилунас, Т.Гнітецька, В.Грушко, О.Єрмолаєв, В.Ільєнко, В.Кирилюк, І. Кононенко та ін.

У хореографічній освіті проблема вивчення механізмів регулювання дихання при активній м'язовій діяльності є також актуальною і багатоаспектною, адже мистецтво танцю має велике значення не лише в естетичному і духовному, а й насамперед у фізичному розвитку людини.

Ретроспективний аналіз генези й розвитку теоретичних систем регуляції дихання та дихальних практик дозволив визначити, що історія їхнього виникнення сягає давнини. Сформовані в різні історичні періоди та підґрунті соціокультурних умов, філософських течій, вони мали різну функційність, однак загалом були сфокусовані на адаптацію людини до різноманітних впливів на організм та витримки фізичного й емоційного навантаження.

Найпростіші прийоми керування диханням описували давньогрецькі філософи, цілителі. Гален, Гіппократ, Еразістрат доводили, що цей фізіологічний процес впливає на загальний фізичний стан людини, забезпечує зміцнення здоров'я та набуття організмом витривалості [1, 78].

Наукові дослідження О.Добасенюк, І.Старубінської, О. Сорочинської, І.Танської свідчать, що життєдіяльність організму у фізіології дихання – це сукупність процесів, які забезпечують потреби організму киснем та виділенню вуглекислого газу. Доступ кисню з атмосфери до клітин потрібен для біологічного окислення органічних речовин, в наслідок чого звільняється енергія, необхідна для життєдіяльності організму. У процесі біологічного окислення створюється вуглекислий газ, надлишок якого видаляється з організму. Зупинка дихання призводить насамперед до загибелі нервових, а потім і інших клітин організму. Також дихання бере участь в підтримці постійних реакцій рідини, тканин внутрішнього середовища організму та підтримки постійної температури тіла [3].

Дихання людини включає в себе наступні процеси: 1) зовнішнє дихання (вентиляція легень); 2) обмін газів в легенях (між киснем в легенях і кров'ю капілярів малого круга кровообігу); 3) транспорт газів з кров'ю; 4) газообмін в тканинах між кров'ю капілярів великого круга кровообігу та клітинами тіла. Клітини організму безперервно поглинають кисень, виділяючи вуглекислий газ. Внаслідок затримки дихання вміст кисню у крові знижується та утворюється кисневий дефіцит. Вдих після паузи приносить клітинам насичення киснем. Керовані паузи є гарним стимулом для організму, додають йому тонуусу і енергії. Кисень називають «нелікарським чудом».

Щодо сучасних методик формування та розвитку дихання навчального хореографічного колективу слід віднести наступні комплекси фізичних вправ, які включають дихальну частину: бодіфлекс, оксісайз, китайська дихальна гімнастика для схуднення - Дзянь-Фей, гімнастика тибетських лам, дихальні вправи Казудзо Ніши та ін [3].

Найбільш цікаві ми роздивимось детальніше.

Вправа «Ха». Стоячи в основній стійці, вдихніть глибоко і повільно підняти руки витягуючись вгору. Затримайте дихання на декілька секунд. Видихаючи через рот з потужним звуком «ха», наклоніться впередніз всім корпусом і розслабте м'язи рук. Звук вимовляється не голосом, а повітрям видиху. Затримайтесь в даній позі – негативна енергія вийде скрізь руки в землю. На вдих – стати прямо, видих – повторити вправу. Вправа виконується 2-3 рази. Дана вправа покращує циркуляцію кисню в організмі, дозволяє заспокоїтись прибрати відчуття паніки і зневіру, позбутися негативних емоцій. *Вправа «Золота рибка».* Сядьте в прийнятну позу. Сформуруйте губами букву «О». Вдихайте ротом дуже швидко і глибоко 10 разів. На десятому вдиху проковтніть повітря і швидко видихаючи через обидві ніздрі. Видих повинен зайняти стільки ж часу, скільки зайняли «вдихи золотої рибки» (приблизно рахуючи до 10). Повторіть вправу 20 разів. Ви повинні відчути легке поколювання в обличчі і неймовірну бадьорість свідомості. *Дихання для зняття напруги.* Сядьте в позі «лотос». Спина пряма, руки в сторони і зігнуті в ліктях, кісті розслаблені. Зробіть

плавний глибокий вдих і затримайте дихання рахуючи до 10-16 рахунків. На затримці дихання енергійно потрясіть руками і кистями (трясти треба так, як би хочете стряхнути воду чи бруд з них). Повторіть вправу 3 рази за хвилину. Це дихання корисно виконувати в кінці дня, або в любий момент, коли необхідно зняти напругу [4].

Однією з головних вимог результативності роботи навчального хореографічного колективу є дотримання гедоністичного підходу. Якщо учень більше усміхається та відчуває радість і задоволення, то він здоровіший, психічно і фізично. Головним завданням педагога-хореографа є розкриття позитивної, душевної сфери учнів. Тому що, емоції, у житті особистості відіграють важливу роль у розумінні навколишнього світу, вони є головним механізмом внутрішньої регуляції психічної діяльності та поведінки, котра направлена на задоволення власних потреб, на формування здорової самооцінки.

Отже, вагомим фактором у роботі навчального хореографічного колективу є формування правильного дихання, що є рушійним показником фізичного, психічного, емоційного, інтелектуального, соціального, естетичного і духовного розвитку особистості.

Список використаних джерел:

1. Благова Т.О. Формування правильного дихання у майбутніх педагогів-хореографів: навчально-методичний посібник. Полтава: ПНПУ імені В.Короленка, 2019. 79с.
2. Гаміна Т.С. Музикотерапія як складова артсинтезтерапії / Т.С.Гаміна // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2009. – №11 (174). – С. 82-90.
3. Дихальна гімнастика, як провідний засіб покращення здоров'я студентів (методичні рекомендації для студентів ДВНЗ «УжНУ»). – Львів, «ФестПрінт». 2018. – 31 с.
4. Кирилюк В.М. Дихання в хореографії: навчально-методичний посібник. Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя, 2019. 99с

СЕКЦІЯ XXIII. ПСИХОЛОГІЯ ТА ПСИХІАТРІЯ

ПОСТКОВІДНА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ У ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ

Романовська Діана Дорімедонтівна

ORCID ID: 0000-0002-3004-6734

канд. психол. наук, ст. науковий співробітник

лабораторії прикладної психології освіти

Український науково-методичний центр

практичної психології і соціальної роботи, Україна

завідувач науково-методичного центру практичної психології та соціальної роботи
Інститут післядипломної педагогічної освіти, Чернівецької області, Україна

Військова агресія росії проти України, пандемія COVID-19, а потім і повномасштабна війна обумовили виникнення серйозних викликів в діяльності освітніх закладів. До негативних соціально-психологічних наслідків пандемії COVID-19, які відчули на собі діти та дорослі, повномасштабна війна додала гострих стресових реакцій і травматичних впливів у значної частини громадян України. У педагогів, здобувачів освіти стрімко зросла потреба у першій психологічній допомозі і кризовій підтримці, збереженні психічного здоров'я та відновленні соціально-психологічного благополуччя [1]. Постає проблема впровадження практик соціально-психологічної реабілітації як складової психологічного супроводу освітнього процесу. Важливим стало визначення змісту й інструментів постковідної соціально-психологічної реабілітації, яку здійснюють фахівці психологічної служби в закладах освіти [2].

У представлених тезах висвітлено окремі результати опитування працівників психологічної служби системи освіти України, проведеного за грантової підтримки Національного фонду досліджень України в межах проекту «Постковідна соціально-психологічна реабілітація учасників освітнього процесу в діяльності працівників психологічної служби», реєстраційний номер 2021.01/0198.

Термін «реабілітація» з'явився в всередині ХХ сторіччя. В Англії та США після Другої світової війни було розроблено принципи реабілітації, які згодом стали основою концепцій реабілітації хворих та інвалідів у різних країнах світу. Наприкінці ХХ сторіччя в державних документах різних країн (в Україні також) з'являються такі поняття, як: нейрореабілітація, психологічна реабілітація, психолого-педагогічна реабілітація, соціальна реабілітація.

Соціально-психологічна реабілітація є не пасивною реадaptaцією, поверненням людини до колишнього життя, яке було в неї до травматизації. Це радше активізація здатності життєтворення, тобто здатності перепроєктовувати власне життя та втілювати, реалізовувати ці оновлені проекти в сімейній, особистій, професійній та інших сферах. Специфіка соціально-психологічної реабілітації полягає у розробці і використанні відновлювальних заходів, які діятимуть у чотирьох напрямках: персонально-інструментально-просторово-часовому. Психологічна реабілітація є

різновидом психологічної допомоги, яка орієнтується на відновлення втрачених (порушених) психічних можливостей і здоров'я [3]. Соціально-психологічна реабілітація є складовою професійної діяльності практичного психолога у напрямку «психологічна допомога», про що зазначено у професійному стандарті «Практичний психолог закладу освіти».

У зв'язку з цим, будемо розглядати психологічну та соціальну допомогу, психосоціальну підтримку також як змістову складову соціально-психологічної реабілітації учасників освітнього процесу в постковідний період повномасштабної війни.

Технологіями соціально-психологічної реабілітації особистості є сукупність прийомів, методів, технік, інтервенцій, що використовуються для підтримання і відновлення здатності особистості до життєтворення [3].

За результатами опитування працівників психологічної служби системи України, яке було проведено у вересні 2023 року, і в якому прийняли участь 1896 практичних психологів і соціальних педагогів, було встановлено, що фахівці в закладах освіти використовують різноманітні практики соціально-психологічної допомоги та відновлення у роботі із здобувачами освіти.

Пропонуємо перелік найбільш застосовуваних практик роботи за напрямками, які вказали фахівці психологічної служби у відповідях:

- Тілесно орієнтовані практики найбільше застосовуються (85% респондентами), які згрупуємо у 3 групи: 1. Стабілізація-заземлення – «Заземлення», «Обійми метелика», «Самообійми», «Скинь напругу в тілі», «Сканування тіла», стабілізаційні вправи: «5-4-3-2-1», «5 відчуттів», «Я-дерево», «4 елементи» та ін.; 2. Практики дихання – дихальна гімнастика, «Квадратне дихання», «Дихання 4-7-8», «Антистресове дихання» та ін.; 3. Релаксаційні практики – «Ледачий кіт», «Лимон», «Пір'інка і статуя», прогресивна м'язова релаксація Джейкобсона, «Стисніть та відпустіть», «Місце моєї сили», «Я-хмаринка», медитації та інші.

- Арт-терапевтичні практики, методики застосовуються 75% респондентами, серед них: малювання на вільну тему, серійне малювання, вимальовування страху та тривоги, «Каракулі», «Захисна парасолька», «Мої крила сили», «Безпечне місце», «Подушка безпеки», «Солодкі спогади», «Багаж щастя», «Фортеця», «Мій настрій», «Мій страх», «Шлях до мети», «Три маски», «Казка про успіх», «Мій страх - моя сила», «Монотипія», «Чорний квадрат», «Каракулі і метаморфози», «Фігурка емоцій», «Карта емоцій», «Знайомство зі страхом», «Страшна маска», «Серце», «Плюс і мінус», «Емоційний атлас тіла», «Емоції навпаки», «Драбинка емоцій», «Подарунок в моєму житті», «Клубок ліній», «Дерево сили», «Лінії життя», «Символ життя», «Звуки відпочинку». Також використовуються практики створення символів сили міцності, створення глечика сили, малювання та викладання мандали з різних матеріалів, робота з сильними образами тварин (тотемні тварини), МАК, ліплення (робота з глиною), музикотерапія, пісочна терапія (техніки «Карта поля», «Острів», «Мій світ», «Робота з коаліціями»), «Будиночки», «Казка, яка ожила», «Продовж малюнок», казкотерапія, кольоротерапія, колажування, нейрографічні вправи.

- Фахівці також відзначили, що ефективними в соціально-психологічній реабілітації, відновленні відчуття благополуччя є ігротерапія (64%) – більшість респондентів зазначали узагальнено, що використовують різні ігри, не називаючи їх. Разом з тим, окремі фахівці конкретизували, що використовують рухові ігри, настільні ігри, квести, ігри з м'ячем, ігри з мильними бульбашками, рольові ігри, інтерактивні ігри, називали спонтанну гру в пісочниці, ігри з м'якими іграшками, Хіббукі-терапію, ігри з лего, соціальні історії, головоломки, цікаві задачі, спонтанну

гру, спрямовану гру, пазли, вказали ігри – «Атоми», «Віртуальне чаювання», «Я малюю, а ти відгадай», «Віночок спілкування» та інші.

Дослідження показало, що частина фахівців психологічної служби використовують практики КПТ (34% респондентів), психодрами (25% респондентів). Ще менша кількість респондентів зазначила, що проводить групи емоційної підтримки (самодопомоги) для учасників освітнього процесу (чи рефлексивні зустрічі) – 14% опитаних.

У відповідях працівники психологічної служби зазначили наступні практики роботи:

- У когнітивно-поведінковому підході – «Тестування думок», «Дистанціювання від думок», «Поведінкова активація», метод експозиції, «Корисне мислення», «Ефективна дія», «Ефективна регуляція енергії та емоцій», «Що буде, якщо», «Діалог із самим собою», «Мої різні «Я», техніка «ABCDE», ведення щоденника емоцій, вправи на відчуття «тут і зараз», «Сократівський діалог», «Декатастрофікація», «Переформлювання», «Децентралізація», «Рефокусування», «Екран», «П'ять відчуттів», «Чашка какао», «Майндфулнес», «Стоп-кран», техніка АВС та інші. На жаль, були окремі відповіді, що техніки КПТ – це вправи на розвиток пам'яті, уваги, мислення, а також, що це виключно практики заземлення та відповіді «я не знаю таких практик».

- Серед практик психодрами респонденти зазначили наступні – «Дзеркало», «Самопрезентація», «Монолог», «Діалог», «Порожній стілець», «Щасливий стілець», «Обмін ролями», «Театралізація», техніка двійника, «Чарівний магазин», «Дублювання», інсценізації казки, проєкція майбутнього, «Маска», рольова гра, Плейбек театр, «Публіка спиною до протагоніста», «Повернися спиною», «Екран», «Сейф», пантоміма тощо.

Серед інших практик соціально-психологічної допомоги та реабілітації окремі фахівці психологічної служби (10%) зазначили наступні: використання практик зцілення з програми «Діти війни», Модель BASIC-PH, читання книг, перегляд фільмів, методика «Їжачок» В. Назаревич, йога, EMDR, практики гештальт-терапії, психотерапія Лоуена, травма тейпінг (простукування) техніка ТТТ, використання мобільних додатків (Norbu та інші).

Отже, соціально-психологічна реабілітація передбачає надання психологічної допомоги, психосоціальної підтримки та використання технологій і програм комплексного впливу, що забезпечують збереження і відновлення особистісної цілісності, здатності до саморегуляції, самоефективності.

Список використаних джерел:

1. Романовська Д.Д. Постковідна соціально-психологічна реабілітація в діяльності фахівців психологічної служби у закладах освіти. *Modern methods of solving scientific problems of reality*. збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції. Varna, Bulgaria. 2023. С. 127-130. URL: <https://isg-konf.com/modern-methods-of-solving-scientific-problems-of-reality/> (дата звернення: 10.11. 2023).
2. Романовська Д.Д., Швачій Р.А. Соціально-психологічні аспекти пандемії COVID-19: стратегії психологічної допомоги у закладах освіти. *Габітус. Науковий журнал з соціології та психології*. No 21, 2021. С. 195-200. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2021.21.34>.
3. Титаренко Т.М. Соціально-психологічна реабілітація особистості: етапи, технології, техніки *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2018. Вип. 41. С. 157-167. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nsspp_2018_41_14 (дата звернення: 16.10.2023).

СЕКЦІЯ XXIV. МЕДИЧНІ НАУКИ ТА ГРОМАДСЬКЕ ЗДОРОВ'Я

ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ АНЕСТЕЗІЇ: ВИБІР МЕТОДУ АНЕСТЕЗІЇ В УКРАЇНІ

Каріна Дарина Сергіївна

здобувачка вищої освіти III медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Кузьміна Дар'я Олександрівна

здобувачка вищої освіти II медичного факультету
Харківський національний медичний університет, Україна

Долженко Марина Олександрівна

канд. мед. наук, доцентка кафедримедицини невідкладних станів,
анестезіології та інтенсивної терапії
Харківський національний медичний університет, Україна

Анестезія - важливий компонент сучасної медицини, який забезпечує комфорт і безпеку пацієнта під час проведення хірургічних втручань. Проте наявність фінансових витрат змушує нас зосередити увагу на її економічному аспекті.

В Україні, як і в багатьох інших країнах, витрати на медичне обслуговування та анестезію можуть зростати до високих значень, знижуючи доступність анестезіологічних послуг для пацієнтів, що так само свідчить про наявність грошових бар'єрів, які перешкоджають людям з обмеженим доходом мати доступ до необхідної їм анестезії. Урізаний бюджет у сфері охорони здоров'я через тривалу війну підкреслює політичний інтерес до оптимізації дорогих анестезіологічних процедур. Проблема високої вартості анестезіологічних послуг може призвести до нерівномірного доступу до медичної допомоги та привілейованості тих пацієнтів, які можуть дозволити собі процедури, що принесуть найбільший прибуток медичному закладу.

Мета нашої роботи була спрямована на оцінку економічного аспекту анестезіологічного забезпечення в Україні з метою визначення більш витратного методу анестезії між місцевою, регіонарною та загальною анестезією для виявлення обґрунтованих стратегій для зниження фінансового навантаження на пацієнтів.

Під час дослідження ми ставили перед собою такі завдання: оцінити структуру і витрати на анестезіологічні послуги в медичних установах України, проаналізувати фінансові аспекти місцевої анестезії порівняно із загальною анестезією на основі даних про витрати на анестетики, медичне обладнання та персонал, порівняти клінічні результати й рівень безпеки різних методів анестезії, дослідити можливі стратегії оптимізації витрат на анестезію та сформулювати практичні рекомендації для медичних установ і охорони здоров'я.

Вивчивши літературу емпіричних досліджень і ретроспективних оглядів на дану тематику в медичних інтернет-базах, а також матеріали чинного законодавства

України у вільному доступі, ми отримали релевантні дані щодо цін на різні види анестезії у світі та Україні. Згідно з даними дослідників [01, 02, 03], найнижчі витрати на медичні процедури під місцевою анестезією та вищі витрати під загальною анестезією [02, 04], при цьому найменша вартість лікарських засобів під час епідуральної анестезії майже в 10 разів перевищувала таку під час спінальної, у той час як дані про максимальну вартість ліків практично зрівнялися [05].

Для оцінки собівартості та маржі анестезії автори враховували час, проведений в операційній [02, 03, 01], загальну вартість [06] і час [03] перебування в стаціонарі, витрати на медикаменти [03], оплату праці персоналу [03], додаткові ресурси у вигляді епідурального кровоспинного пластиру [06]. Ускладнення, зокрема: нудота, блювота, надмірна седація та запаморочення [07], випадкова дуральна пункція [08] при прориві твердої мозкової оболонки та подальше виникнення постдурального пункційного головного болю [09], травматизація нерва з клінічними та загальномедичними наслідками від судом до периферичної невротії [04], враховувались як можливе обтяження витрат на лікування, але не бралось у розрахунок загальної вартості. Так само необхідно було враховувати в наданих клінічних даних терміни спостереження за пацієнтом, оскільки симптоми ушкодження нерва можуть стати клінічно помітними тільки через кілька тижнів після операції [10, 11].

Використовуючи сучасні технології, такі як автоматизацію систем із доставки анестетиків [12], телемедицину та її передові технології для передопераційного обстеження й інтраопераційного моніторингу [13] і можливості штучного інтелекту, як-от використання системи підтримки ухвалення клінічних рішень, що дають змогу швидко та адекватно реагувати на помилки, недоліки й інциденти в операційній [14], відкриваються широкі перспективи для зниження витрат на анестезію, водночас забезпечуючи гідну якість медичної допомоги та позитивний вплив на здоров'я.

Зі швидким розвитком високоякісних відеотехнологій і високошвидкісних комунікацій можливості в анестезіології розширюються, проте майбутнє залежить від розвитку охорони здоров'я, доступності ресурсів і громадської підтримки.

Ставлячи перед собою мету в зниження витрат на анестезію, ми визначаємо модель ціноутворення в анестезіології та виокремлюємо такі аспекти:

1. Навчання та кваліфікація. Багаторічне навчання фахівців, згідно з новітніми технологіями, є невід'ємною частиною професіоналізму в анестезії, що рівнозначно оплаті за досвід і знання.

2. Обладнання та медикаменти. Передові технології, безпечні та ефективні анестетики для лікування пацієнта часто мають високу собівартість [15, 16].

3. Інноваційні методи лікування. Дослідження та пошук нових можливостей у медицині призводить до зміни вимог до анестезіологічних протоколів та способів підтримання пацієнта під час хірургічних операцій, зокрема й до рекомендацій щодо використання препаратів та корекція їхніх дозувань залежно від пацієнта.

4. Забезпечення невідкладної допомоги. Готовність анестезіологів до екстреної допомоги пацієнту обумовлює необхідність наявності резервів обладнання та медикаментів.

5. Нормативно-правове забезпечення та страхування [02]. На даному рівні розвитку анестезіології ризики залишаються невід'ємною частиною практики, що змушує лікарів і медичні установи займатися юридичним захистом своїх дій.

6. Стандартизація. Медична практика регулюється протоколами від Міністерства охорони здоров'я України, стандартизуючи високі норми безпеки та якості медичної допомоги.

7. Маржа. Відсоток прибутку від наданої послуги та її складових може створювати значну націнку від собівартості. Вартість багатьох препаратів у деяких медичних установах регламентується Законом України [17, 18, 19], але це не покриває всі пункти медичної допомоги, де надаються анестезіологічні послуги.

8. Час використання операційної. Що довше використовується операційна, то більшою стає вартість її обслуговування, і при цьому використання операційної з її подальшим простоем без використання так само тягне за собою підвищені витрати.

9. Час і тривалість госпіталізації [20]. Терміни спостереження за пацієнтом після операції і тривалість перебування пацієнта в лікарні на ліжко-місці змінюють ціну за послуги.

10. Наявність супутніх і хронічних захворювань та ускладнень впливають на вибір медичного препарату, його дозування та прогнозування взаємодії з організмом, що може підвищити вартість ліків та процедур.

11. Фактори підвищення ризику ускладнень і важкого проведення анестезії включають похилий вік, чоловічу стать [02, 20], вагітність [09], що так само може підвищувати вартість процедури.

12. Інвестиції в інфраструктуру медичних установ і фінансування від держави, які можуть покривати вартість витратних матеріалів і, відповідно, полегшувати фінансове навантаження на пацієнта.

Виходячи з усіх наданих ціноутворювачів, ми можемо вибрати виключити фактори, на які вплинути складно і технічно неможливо. Вплинути на вартість анестезіологічних послуг ми можемо, зменшуючи маржу, стабілізуючи час використання операційної (нормалізація часу використання без перепрацювання та простою), вибір медичних препаратів (залежно від країни виробника та його фармакологічної активності ми можемо підбирати дешевші аналоги), та за допомогою інвестицій від фондів груп і стабільного повноцінного фінансування від держави.

У нашій роботі ми постаралися знайти компроміс між фінансовим і клінічним моментом анестезіології, і в результаті ми пропонуємо змінити маржу, оптимізувати вибір лікарських препаратів і створити фінансовий захист за допомогою інвестицій і державного забезпечення в загальній анестезії для зниження її вартості на тлі місцевої та регіонарної.

Список використаних джерел:

1. Saporito A, La Regina D, Perren A, et al. Contribution margin per hour of operating room to reallocate unutilized operating room time: a cost-effectiveness analysis. *Braz J Anesthesiol.* 2023;73(3):243-249. doi:10.1016/j.bjane.2021.03.024
2. Bokshan SL, Mehta S, DeFroda SF, Owens BD. What Are the Primary Cost Drivers of Anterior Cruciate Ligament Reconstruction in the United States? A Cost-Minimization Analysis of 14,713 Patients. *Arthroscopy.* 2019;35(5):1576-1581. doi:10.1016/j.arthro.2018.12.013
3. Graff V, Gabutti L, Treglia G, et al. Perioperative costs of local or regional anesthesia versus general anesthesia in the outpatient setting: a systematic review of recent literature. *Braz J Anesthesiol.* 2023;73(3):316-339. doi:10.1016/j.bjane.2021.09.012
4. Calciolari S, González-Ortiz LG, Mongelli F, et al. Identification and economic burden of main adverse events of nerve injuries caused by regional anesthesia: a systematic review. *Braz J Anesthesiol.* 2023;73(3):305-315. doi:10.1016/j.bjane.2021.02.043
5. Таштанбекова ЧБ, Чуенкова ЕО, Евстратов ОА Зиганшина ЛЕ. управление болью при кесаревом сечении: использование и стоимость анестетиков и анальгетиков. *Казанский медицинский журнал.* 2020; 101(3):418-425. doi:10.17816/KMJ2020-418
6. Babazade R, Lin YL, Valles GH, et al. Cost-minimization analysis of the continuous real-time pressure sensing technology in parturients requesting labor epidural analgesia. *Braz J Anesthesiol.* 2023;73(3):358-360. doi:10.1016/j.bjane.2022.06.004

7. La Regina D, Di Giuseppe M, Lucchelli M, et al. Financial Impact of Anastomotic Leakage in Colorectal Surgery. *J Gastrointest Surg.* 2019;23(3):580-586. doi:10.1007/s11605-018-3954-z
8. Thangamuthu A, Russell IF, Purva M. Epidural failure rate using a standardised definition. *Int J Obstet Anesth.* 2013;22(4):310-315. doi:10.1016/j.ijoa.2013.04.013
9. Russell S. Management strategies for unintentional dural puncture: a Canadian experience survey in an academic setting. *Can J Anaesth.* 2018;65(6):728-729. doi:10.1007/s12630-018-1056-8
10. Liguori GA. Complications of regional anesthesia: nerve injury and peripheral neural blockade. *J Neurosurg Anesthesiol.* 2004;16(1):84-86. doi:10.1097/00008506-200401000-00018
11. Marhofer P, Fritsch G. Safe performance of peripheral regional anaesthesia: the significance of ultrasound guidance. *Anaesthesia.* 2017;72(4):431-434. doi:10.1111/anae.13831
12. Zaouter C, Joosten A, Rinehart J, Struys MMRF, Hemmerling TM. Autonomous Systems in Anesthesia: Where Do We Stand in 2020? A Narrative Review. *Anesth Analg.* 2020;130(5):1120-1132. doi:10.1213/ANE.0000000000004646
13. Bridges KH, McSwain JR, Wilson PR. To Infinity and Beyond: The Past, Present, and Future of Tele-Anesthesia. *Anesth Analg.* 2020;130(2):276-284. doi:10.1213/ANE.0000000000004346
14. Gupta B, Sahay N, Vinod K, Sandhu K, Basireddy HR, Mudiganti RKR. Recent advances in system management, decision support systems, artificial intelligence and computing in anaesthesia. *Indian J Anaesth.* 2023;67(1):146-151. doi:10.4103/ija.ija_974_22
15. Розпорядження від 18.03.2016 № 163, «Про внесення змін до розпорядження виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) від 24 вересня 2014 року N 1056 "Про встановлення тарифів на платні послуги з медичного обслуговування, які надаються лікувально-профілактичними державними закладами охорони здоров'я"»
16. Про затвердження переліку платних послуг, які надаються в державних і комунальних закладах охорони здоров'я та вищих медичних навчальних закладах : Постанова Кабінету Міністрів України; Перелік від 17.09.1996 № 1138 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1138-96-%D0%BF>
17. «Про встановлення тарифів на платні послуги з медичного обслуговування, які надаються лікувально-профілактичними державними закладами охорони здоров'я», Розпорядження № 1056, 24 вересня 2014.
18. Ministry of Health of Ukraine. (2017). Закон України "Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення": прийнятий 19 жовтня 2017 року № 2168-VII. [Law of Ukraine "On State Financial Guarantees of Medical Care for the Population": adopted on October 19, 2017, № 2168-VII] URL: <https://chernigiv-rada.gov.ua/ohoronaz-reformuvannya/id-2529/>
19. Ministry of Health of Ukraine. (2021). Постанова Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 року № 1440 "Деякі питання реалізації програми державних гарантій медичного обслуговування населення у 2022 році" [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 29, 2021 № 1440 "Some issues of implementation of the program of state guarantees of medical care for the population in 2022"].
20. Li LT, Bokshan SL, Levins JG, Owens BD. Cost Drivers Associated With Anterior Shoulder Stabilization Surgery. *Orthop J Sports Med.* 2020;8(6):2325967120926465. Published 2020 Jun 22. doi:10.1177/2325967120926465

РЕЗИСТЕНТНІСТЬ АНТИБІОТИКІВ У ЛІКУВАННІ АКНЕ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Яремчук Ірина Ігорівна

здобувачка вищої освіти 6 курсу 2 медичного факультету
Одеський національний медичний університет, Україна

Резистентність до антимікробних засобів стає загальним глобальним викликом у сфері охорони здоров'я на всій планеті. Згідно із даними Центрів контролю та профілактики захворювань, резистентність до антимікробних засобів стала однією з основних проблем у галузі охорони здоров'я 21 століття.

Зловживання місцевими та/або системними антибіотиками, тривалі курси лікування акне та доступність без рецептурних антибіотиків призвели до появи в усьому світі резистентних штамів серед пацієнтів, які страждають акне. Схеми призначення можуть бути критичною мішенню для зусиль щодо управління антибіотиками. Крім того, вибір неантибіотичної терапії акне, коли це можливо, може мати значні переваги. [1]

Інформація свідчить, що 80% підлітків, незалежно від статі, стикаються із проблемами відносно висипів, тоді як до 50% дорослих осіб, переважно жінок, можуть страждати акне протягом всього свого життя. Це може вести до утворення рубців і впливати на психологічний стан та якість життя пацієнтів.

Акне – це хронічне запальне захворювання волосисто-сальних відділів шкіри, розташованих на багатих сальними залозами ділянках тіла, таких як обличчя та тулуб. Основні фактори, які пов'язані з патофізіологією акне, включають порушення функції сальних залоз, пов'язані з гіперсебореєю і змінами у складі шкірного сала, гіперкератинізацію волосяних фолікулів, змінами в колонізації бактерією *Cutibacterium acnes*, а також дисфункцією природного та адаптаційного імунітету.[2]

Взагалі, *S.acnes* є частиною складної взаємодії з іншими членами мікробіому шкіри, а підвиди *S.acnes* беруть участь у патофізіології інших захворювань, не тільки шкіри.

Протягом багатьох років різні антибіотики широко використовувалися для лікування акне, включаючи місцевий кліндаміцин та місцевий еритроміцин, пероральні макроліди, пероральні тетрацикліни, амоксицилін і цефалексин [3].

Оскільки лікування акне проводиться в амбулаторних умовах, важливо правильно планувати схеми лікування, що може бути вирішальним фактором у зусиллях з контролю над антибіотиками. Наразі існують обмежені дані щодо практики призначення антибіотиків у терміни лікування акне. Навіть якщо поточні рекомендації стосовно акне вказують на необхідність обмеження перорального прийому антибіотиків до 3 місяців, у клінічній практиці тривалість лікування антибіотиками залишається значною довшою.

Серйозною проблемою є можливість передачі та колонізації стійких до антибіотиків стафілококів, які інфікують шкіру пацієнтів з акне, тим, хто перебував у тісному контакті з пацієнтами, що отримували антибіотичне лікування. Дослідження, в якому взяли участь близько 50 сімейних контактів із пацієнтів з акне, що приймали антибіотики для лікування протягом щонайменше 2 років, показали збільшення вмісту стійких коагулазонегативних стафілококів на шкірі, порівняно з контрольною групою. Здебільшого високий рівень резистентності був виявлений до таких антибіотиків, як тетрациклін, еритроміцин, кліндаміцин, хлорамфенікол та

канаміцин, навіть попри той факт, що контакти не приймали жодних антибіотиків протягом попередніх 2 років [4].

Також важливим наслідком застосування антибіотиків для лікування акне є можливий вплив на ризик поширення інфекцій за межами шкіри. Дослідження показало вплив перорального або місцевого лікування акне антибіотиками (тетрациклінами, еритроміцином або кліндаміцином) на інфекції верхніх дихальних шляхів або сечовивідних шляхів. За результатами цього дослідження серед 100 тисяч осіб з акне було виявлено, що ризик розвитку інфекції верхніх дихальних шляхів, яка розвивалася протягом першого року лікування, був вдвічі вищим у пацієнтів з акне, які отримували антибіотикотерапію, порівняно з тими, хто не отримував антибіотикотерапію.

Нарешті, слід відзначити, що є попередні звіти, які вказують на те, що антибіотики, використовувані для лікування акне, можуть впливати на мікробіом кишечника. У моделях товстої кишки людини *in vitro* виявлено, що доксициклін впливає на склад та різноманітність кишкової мікробіоти більш істотно та стійко. Однак прямий зв'язок між антибіотиками, які використовуються для лікування акне, і розвитком захворювань через зміни мікробіому кишечника ще не досліджений.

Заклик зменшити ризик резистентності до антибіотиків і захистити громадське здоров'я підживив ініціативу щодо управління антибіотиками.

Дослідження дерматологів і не дерматологів щодо поведінки призначених засобів для лікування акне показали, що значна частина курсів системного лікування антибіотиками, які тривали більше 6 місяців, не викликали у лікарів занепокоєння щодо ризику резистентності до протимікробних препаратів, і що тенденції призначення системних антибіотиків не змінилися протягом десяти років. Ці висновки підкреслюють необхідність подальшого підвищення обізнаності про ризик стійкості до антимікробних препаратів у медичних працівників, які лікують пацієнтів з акне.

Занепокоєння щодо антимікробної резистентності сформувало поточні міжнародні рекомендації щодо лікування акне, які рекомендують обмежити використання антибіотиків і вибрати неантибіотичні методи лікування, коли це можливо. У клінічній практиці подальший відхід від лікування акне антибіотиками може ґрунтуватися на майбутній доступності додаткових неантибіотичних методів лікування з підтвердженою ефективністю та безпекою для пацієнтів з акне.

Щодо місцевого лікування без антибіотиків, схвалені місцеві засоби для лікування акне включають бензоїлпероксид (БПО), ретиноїди, азелаїнову кислоту. Для прикладу, БПО - це місцевий засіб, який клінічно покращує акне, не спричиняючи резистентності бактерій і маючи встановлену антибактеріальну дію, яка не вимагає антибіотиків. Дослідження показало, що БПО 5% гель суттєво зменшує кількість *S. asnes* на поверхні шкіри та в волосяних фолікулах після лише 2 днів лікування, що свідчить про доцільність коротких курсів лікування для зниження стійких до антибіотиків штамів *S. asnes*. БПО також виявив бактерицидний ефект *in vitro* проти антибіотико-резистентних і чутливих до антибіотиків штамів *S. asnes*.

З іншого боку, існує обмежений асортимент схвалених системних неантибіотичних фармакологічних методів лікування, які включають ізотретиноїн і комбіновані оральні контрацептиви (КОК) (з різним статусом схвалення складових КОК для лікування акне в різних країнах). Слід відзначити, що КОК, схвалені для лікування акне, рекомендовані лише жінкам, які також розглядають використання контрацепції. Використання КОК для лікування акне можливе у жінок з гіперандрогенією (наприклад, при синдромі полікістозних яєчників, гірсутизмі) та у

жінок без цих ознак. Аналіз ризиків і користі, а також потенційних протипоказань, має велике значення.

Отже, резистентність до антибіотиків є серйозною загрозою у лікуванні акне. Управління резистентністю до антибіотиків у лікуванні акне стає ключовим завданням, тому необхідно удосконалювати схеми лікування та розглядати альтернативні методи для забезпечення ефективного та безпечного лікування цього захворювання.

Список використаних джерел:

1. Dessinioti C, Katsambas A. Propionibacterium acnes and antimicrobial resistance in acne. *Clin Dermatol.* 2017.
2. Zouboulis C, Dessinioti C, Antoniou C. Acne epidemiology and socioeconomic aspects. Pathogenesis and treatment of acne and rosacea. Springer Berlin Heidelberg; 2014. p. 53-7
3. Nast A, Dréno B, Bettoli V, Bukvic Mokos Z, Degitz K, Dressler C, et al. European evidence-based (S3) guideline for the treatment of acne - update 2016 - short version. *J Eur Acad Dermatol Venereol.* 2016.
4. Miller YW, Eady EA, Lacey RW, Cove JH, Joanes DN, Cunliffe WJ. Sequential antibiotic therapy for acne promotes the carriage of resistant staphylococci on the skin of contacts. *J Antimicrob Chemother.* 1996.

СЕКЦІЯ XXV. ІСТОРІЯ, АРХЕОЛОГІЯ ТА КУЛЬТУРОЛОГІЯ

АВТОРСЬКА ПІСНЯ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ НАРАТИВІВ СУСПІЛЬНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Сліпченко Юлія Олександрівна

ORCID ID: 0000-0002-7372-8313

аспірантка

Київський національний університет культури і мистецтв, Україна

Авторська пісня незалежної України – важлива складова культури та мистецтва, а також є одним із засобів у формуванні наративів національної ідентичності в українському суспільстві. Вона допомагає інтегрувати ідеї національної самобутності та громадянство в єдиний національний дискурс, а також пропагує українську мову та культуру в світі. Авторська пісня – різноманітна та непередбачувана: її творці описують свій світ народження часом яскравіше, ніж будь-який інший вид мистецтва. Українські автори найчастіше порушують у своїх піснях питання національних проблем та викликів, визначальних моментів у своїй історії, вартості національних культурних надбань та важливості збереження української мови.

Тому, авторська пісня незалежної України відображає історію, культуру, цінності українського народу та розповідає про них світовій спільноті. Це важливий фактор на шляху до зміцнення державності, розвитку культурної сфери та зміцнення позицій України на міжнародній арені.

Навіть в умовах кризової соціально-політичної та культурної реальності фестивальний рух залишається одним із основних засобів трансляції авторської пісні. 2017-го року було відроджено фестиваль «Оберіг», який поклав початок суттєвим національним зрушенням в кінці 1980-х. – на початку 1990-х. років. Головним завданням фестивалю є спроба відродження фестивальних традицій періоду 1989 – 2001 років. Це прагнення – не лише фактор мистецької інтеграції російськомовного населення України, але й нагадування щодо тривалої визвольної боротьби проти російських загарбницьких мотивів. Зважаючи на історичну динаміку ці спроби були цілком продуктивними в загостренні національної свідомості та мали певний успіх щодо дерусифікації українського медіапростору.

Напередодні початку збройного конфлікту на Сході України націоналістичні пісні знову з'явилися в культурному медіапросторі як фактор підтримки процесів «Революції гідності», репрезентуючи історичні антагонізми з їх взаємопротиставленими стереотипами, міфами й емоційним забарвленням загальнодержавного протистояння влади та народу. Щодо історичних антагонізмів словенський історик Ото Лютар стверджує: «Після падіння соціалізму, окрім спроб досягти національного примирення, радикальні переконації та реінтерпретації минулого використовувалися для переговорів на місцевому, національному та транснаціональному рівні ідентичності та зміцненні національних планів» [1, С. 882 – 892].

В умовах війни виникає потреба протистоянню окупації інфоростору. Одним із таких інструментів стає громадська спілка Творче патріотичне об'єднання «Музичний батальйон», до якої належить група професійних музикантів та поетів, які від початку окупаційної військової агресії російської федерації підтримували морально-психологічний стан військовослужбовців у зоні проведення антитерористичної операції. Крім того, учасники музичного батальйону ведуть активну просвітницьку діяльність серед української молоді в мультикультурних регіонах України (Захід Одеси, Закарпаття, області та населені пункти, що межують із країною-агресором та зазнають тиску російської пропаганди із масмедіа та соціальних мереж). Ця діяльність «Музбату» є потужним засобом протистояння культурно-інформаційній окупації регіонів України не лише шляхом моральної підтримки боєздатності армії, але й шляхом загострення національної свідомості мирного населення, зокрема й тих соціальних груп, що перебувають під ворожим інформаційним тиском.

Джерелом натхнення для написання авторських пісень, які є пов'язані з темою війни Росії проти України є народнопісенне виконання, зокрема козацькі, рекрутські, чумацькі пісні. Окремою складовою сучасної інтерпретації в жанрі авторської пісні є колискові, пісні про кохання, жартівливі пісні, які в контексті військової реальності виконують не так мотивну, як духовну функцію та зазвичай побудовані у формі діалогу – розмова з батьками, дітьми, або дружиною. У цьому випадку використовують психологічний паралелізм, порівняння, символи, епітети та метафори як засоби, за допомогою яких творять поезію.

Список використаних джерел:

1. Denisoff R. S. Great day coming: Folk music and the American left. Urbana: University of Illinois Press. 1971. 219 p. URL: <https://catalogue.nla.gov.au/catalog/1693598> (дата звернення 10.07.2022).
2. Малахова О. О. Естетичний код сучасної пісенної лірики (кін. XX ст. – поч. XXI ст.): автореф. дис. на здоб. наук. ст. канд. філол. наук. Київ, 2015. 20 с. URL: https://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/apirantam/Avtoreferat/d.26.133.03/avto_referat_malakhova.pdf (дата звернення 16.10.2023).
3. Нагорна Л. Поняття «національна ідентичність» і «національна ідея» в українському термінологічному просторі. Політичний менеджмент. 2003. № 2. С. 14 – 30. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=PoMe_2003_2_4 (дата звернення 13.12.2022).

СЕКЦІЯ XXVI. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

ГЕНЕРАТИВНЕ МИСТЕЦТВО: МОЖЛИВОСТІ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ХУДОЖНИКА

Михайлов Михайло Григорович

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»
Київський університет імені Бориса Грінченка, Україна

Алгоритмічне мистецтво бере свій початок з раних експериментів у 1950-х та 1960-х роках, коли художники та програмісти почали використовувати комп'ютери для створення мистецьких творів. Ці рани роботи часто базувалися на математичних моделях і алгоритмах, що дозволяли створювати візуальні шаблони та абстракції. Використання фракталів, алгоритмічних композицій та інших математичних методів дозволило художникам створювати ще більш складні та деталізовані візуальні твори.

З розвитком комп'ютерних технологій, штучного інтелекту та машинного навчання, з'явилася здатність комп'ютерів генерувати зображення на основі текстових описів. Цей прогрес пов'язаний з кількома ключовими розробками:

1. Розвиток нейронних мереж: Глибокі нейронні мережі, особливо генеративно-змагальні мережі (GANs), виявилися ефективними у вивченні складних розподілів даних, зокрема зображень. Це дозволило їм вчитися створювати реалістичні зображення з нуля.

2. Обробка мови та її зв'язок із зображеннями: Покращення в області обробки природної мови (NLP) дозволили нейронним мережам краще розуміти та обробляти текстові описи, перетворюючи їх на візуальні характеристики.

3. Тренування на великих даних (Big Data): Використання великих датасетів зображень і тексту для тренування моделей штучного інтелекту дозволило створювати більш точні та різноманітні зображення.

4. Інтеграція різних технологій: Поєднання технологій глибокого навчання, комп'ютерного зору та NLP створило системи, здатні візуалізувати складні сценарії, описані у текстовій формі.

Сучасні системи здатні генерувати не просто абстрактні форми, а складні зображення з високою роздільною здатністю, які включають детальні сцени, персонажів та об'єкти. Застосування цих систем охоплює створення художніх творів, дизайну продуктів, візуалізацію даних, освітні цілі.

«Midjourney» — є одним із популярних інструментів у сфері генерації зображень, який пропонує значні переваги для художників та творців контенту: Midjourney використовує модель тексту-в-зображення для створення мистецтва на основі текстових описів. Такі системи як DALL-E та Stable Diffusion відтворюють асоціації між текстом і зображеннями, знайдені в мільярдах прикладів в Інтернеті. Stable Diffusion - відкрита безкоштовна модель перетворення тексту в зображення може працювати на домашніх комп'ютерах. Це сприяло значному зростанню креативності та інновацій, дозволило мільйонам людей створити десятки мільйонів зображень за декілька місяців. [3]

Згідно дослідження, Projector AI Lab, активно використовують ШІ дизайнери — **65%** опитаних вказали, що в їх компаніях ці творчі спеціалісти вже перейшли на нові технології [2]. Існує багато відомих проектів створених з використанням штучного інтелекту. Наприклад, робота Джейсона Аллена Theatre D'oréga Spatial, посіла перше місце у цифровій категорії на конкурсі мистецтв у штаті Колорадо. Ця картина створена за допомогою штучного інтелекту Midjourney. Автор твору давав підказки, за допомогою яких ШІ створив сотні зображень, і серед них – обрав найкращі[1].

Проект "Next Rembrandt" є вражаючим прикладом використання штучного інтелекту (ШІ) в мистецтві. Цей проект був створений у 2016 році за ініціативи голландського банку ING та співпраці з Microsoft, Університетом Технічних Наук Делфта, Музеєм Мауріцгейс та іншими партнерами. Проект почався з глибокого аналізу 346 відомих творів Рембрандта. ШІ був використаний для вивчення стилю, технік, та особливостей цього художника, включаючи колір, текстуру, форму обличчя та світлотінь. З використанням цих даних, ШІ синтезував новий образ, який імітує стиль Рембрандта. Алгоритм створив портрет чоловіка, який виглядав, ніби він був намальований самим Рембрандтом. В проекті використовувалися технології глибокого навчання, включаючи генеративно-змагальні мережі (GANs), для імітації стилю та техніки Рембрандта. Останнім кроком був 3D-друк твору, де спеціальні техніки друку були використані для відтворення характерної фактури пензля та нанесення шарів фарби, схожих на оригінальні картини Рембрандта.

"Next Rembrandt" демонструє можливості ШІ у сфері мистецтва, демонструючи, як новітні технології можуть не тільки аналізувати та вчитися від минулих майстрів, але й творити нові роботи, натхненні їхнім стилем.[4]

Штучний інтелект є дуже корисним інструментом в руках людини — він вносить інноваційність у мистецтво, здатний створювати унікальні художні твори, музику та літературні твори, використовуючи складні алгоритми та аналіз великих даних. Ці технології розширюють межі креативності, дозволяючи людині генерувати твори, які поєднують елементи з існуючих стилів або створюють зовсім нові форми.

Проте, масове використання штучного інтелекту та генераторів зображень (ШІ) може призвести до деяких потенційно негативних ефектів, таких як:

1. Втрата унікальності: Через автоматизацію існує ризик зникнення унікальності та оригінальності у сфері дизайну, оскільки ШІ часто надає типові та масові рішення.

2. Зміни в професійних вимогах: Поступ технологій може змусити художників та дизайнерів адаптуватися до нових вимог, що включають роботу з ШІ, потребуючи додаткової освіти.

3. Втрата робочих місць: Автоматизація певних задач може знизити потребу в деяких спеціалістах.

4. Порушення авторського права художників. Генеративні художні моделі штучного інтелекту навчаються на мільярдах зображень, зібраних з Інтернету, як правило, без відома чи згоди творців та повторюють стиль конкретних художників. Проти творців арт-генераторів штучного інтелекту Stable Diffusion і Midjourney, а також платформи портфоліо художників DeviantArt, був поданий судовий позов юристом Метью Баттеріком разом з юридичною фірмою Joseph Saveri. Баттерік каже, що здатність художніх інструментів штучного інтелекту, «заповнювати ринок фактично необмеженою кількістю правопорушних зображень завдасть постійної шкоди ринку мистецтва та художників» [5]. Досі залишається відкритим питання чи можна вважати такі роботи оригінальними, чи етично використовувати їх?

Список використаних джерел:

1. Картина, створена за допомогою AI, виграла конкурс у США. Telegraf – журнал дизайнерів. URL: <https://telegraf.design/news/kartyna-stvorena-za-dopomogoyu-ai-vygrala-konkurs-u-ssha/> (дата звернення: 12.11.2023).
2. Як використовують ШІ в українських компаніях. Telegraf – журнал дизайнерів. URL: <https://telegraf.design/yak-vykorystovuyut-shi-v-ukrayinskyh-kompaniyah-doslidzhennya-projector-ai-lab/> (дата звернення: 12.11.2023).
3. Stable Diffusion – Stability AI. Stability AI. URL: <https://stability.ai/stable-diffusion> (date of access: 12.11.2023).
4. The Next Rembrandt: Recreating the work of a master with AI. Microsoft News Centre Europe. URL: <https://news.microsoft.com/europe/features/next-rembrandt/> (date of access: 12.11.2023).
5. Vincent J. AI art tools Stable Diffusion and Midjourney targeted with copyright lawsuit. The Verge. URL: <https://www.theverge.com/2023/1/16/23557098/generative-ai-art-copyright-legal-lawsuit-stable-diffusion-midjourney-deviantart> (date of access: 12.11.2023).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

МАТЕРІАЛИ IV МІЖНАРОДНОЇ
НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

**«РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ
ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА:
СУЧАСНИЙ ДИСКУРС»**

17 листопада 2023 року ♦ Івано-Франківськ, Україна

Українською та англійською мовами

*Всі матеріали пройшли оглядове рецензування
Організаційний комітет не завжди поділяє позицію авторів
За точність викладеного матеріалу відповідальність несуть автори*

Підписано до друку 17.11.2023. Формат 70×100/16.
Папір офсетний. Гарнітура Cambria. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 19,34. Замовлення № 23/003. Тираж: 50 примірників.
Віддруковано з готового оригінал-макету.

Контактна інформація організаційного комітету:

ГО «Міжнародний центр наукових досліджень»
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 40, офіс 103
Телефони: +38 098 1948380; +38 098 1526044
E-mail: info@mcnd.org.ua

Видавець: ТОВ «УКРЛОГОС Груп».
21037, Україна, м. Вінниця, вул. Зодчих, 18, офіс 81. E-mail: info@ukrlogos.in.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 7860 від 22.06.2023.